

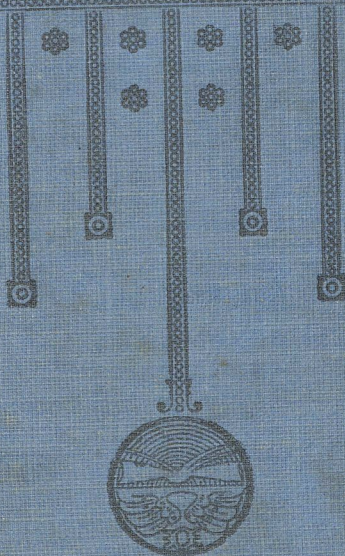
ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ - ΤΕΧΝΑΙ

ΑΡ. 11

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΕΠΙΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΠ' ΑΡΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ", Α. Ξ.
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1E

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 Γεν. αριθ. ~~4492~~
 Κατηγορία ~~ΑΒ~~
 Ειδ. αριθ. ~~7~~

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓΟΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 Γεν. αριθ. _____
 Κατηγορία 1E
 Ειδ. αριθ. 428

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΑΓ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 αριθ. 11,280.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 Αριθμ. 10 | 1993

ΕΠΙΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΟΣ ΕΡΓΑ

- 1) ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΗ (Ἔκδ. β' τῷ 1912).
- 2) ΟΜΗΡΙΚΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ (Βραβευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τῷ 1875).
- 3) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ (Βραβευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀθηναίων τῷ 1876).
- 4) ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΔΙΑΛΟΓΟΙ: ΕΥΘΥΦΡΩΝ, ΑΠΟΛΟΓΙΑ, ΚΡΙΤΩΝ (1888).
- 5) ΤΟ ΚΑΡΧΗΔΙ ΚΑΙ Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ ΙΗ' ΑΙΩΝΟΣ.
- 6) ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ 1835/91 (1890-1891).

ΕΠΙΤΟΜΗ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΠ' ΑΡΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ

Εὐδαιμον ποτίεθρον Ἀθηναίης ἀγελείης,
πολλὰ ἰδὼν καὶ πολλὰ παθὼν καὶ πολλὰ μογήσαν
αἰετὸς ἐν νεφέλῃσι γενήσεται ἦματα πάντα.

[Βάκιδος χρῆσιμος]

197

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ,, Α.Ε.
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1930

ΒΙΒΛΙΟΦΟΡΗ
ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ ΠΡΑΚΛΕΙΟΥ

Ἀριθ. αὐξ. 11
Κατηγ. Γε. - Γε. - Σα. Χ. κει

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ βιβλίον τοῦτο τυγχάνει σύμπτυξις καὶ ἀπάνθισμα τῶν κυριωτάτων ἐξ εὐρυτέρας, τετρατόμου καὶ ἀνεκδότου ἔτι μονογραφίας ἡμῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1835^{ου} μ.Χ. ἔτους, γενομένη κατ' αἴτησιν τοῦ φιλοτίμως περὶ τὴν δημοσίευσιν νεωτέρων συγγραφῶν χάριν τῶν πλειόνων φιλαναγνωστῶν ἀσχολουμένου οἴκου «Ἐλευθερουδάκης». Ὡς εἰκὸς δέ, οὐδεμία εἰς τὰς πηγὰς καὶ μαρτυρίας παραπομπὴ παρελήφθη ἐν τῇ ἐπιτομῇ ταύτῃ, προσετέθησαν ὁμως ἐν ἐπιμέτρῳ τινὰ καὶ περὶ τῆς νεωτέρας περιόδου ἀπὸ τοῦ 1835^{ου} ἔτους μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἵνα ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης πρὸ ὀφθαλμῶν πλήρη εἰκόνα τῆς ἱστορικῆς σταδιοδρομίας τοῦ τρισενδόξου ἄστεως, τὸ ὁποῖον συνεχίζει ἀπὸ τινος τὸ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μεσουράνημα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ.

Ἐν Ἀθήναις, Μάιος 1930.

Γ. Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΧΩΡΑ ΚΑΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ

1.

Θέσις, σχῆμα καὶ ὄρια Ἀττικῆς.—Ἐκτασις ἐπιφανείας Ἀττικῆς.—Ἡ Ἀττικὴ ὀρητήριον ἐπικοινωνίας καὶ ἐπιβάθρα τῆς Ἑλλάδος.—Λεπτόγειος μὲν, εὐάνδρος δέ.—Φυσικὴ διαίρεσις.—Παναρχαία ὄψις.—Διὰ τὸ λεπτόγειον ἄστασιastos.

Ἀττικὴ, ἢτοι Ἀκτικὴ, ἐκλήθη πρόπαλαι ἤδη ἡ ἀνατολικωτάτη ἠπειρωτικὴ χώρα τῆς Μέσης Ἑλλάδος, ἢ ἐν σχήματι ἀνισοσκελοῦς τριγώνου εἰσχωροῦσα διὰ τῶν κόλπων Εὐβοϊκοῦ καὶ Σαρωνικοῦ εἰς τὸ νησόσπαρτον καὶ «ἐν τῷ μέσῳ τῆς πάσης οἰκουμένης καὶ θαλάσσης ἰδρυμένον», κατὰ τὴν ἔκφρασιν ἀρχαίου συγγραφέως, Αἰγαῖον πέλαγος, τοῦ ὁποίου τριγώνου τὴν ὀξυτάτην γωνίαν ἀποτελεῖ τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον πρὸς τὰ νοτιοανατολικά, ἐνῶ αἱ βορειοδυτικαὶ πλευραὶ καθορίζονται ὑπὸ τῶν ὀρέων Κιθαιρῶνος καὶ Πάρνηθος. Καὶ ἀρχαιότατα μὲν εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνήκον καὶ αἱ βορειοδυτικῶς τῶν ὀρέων τούτων πεδινώτεραι χῶραι, τὰς ὁποίας διαβρέχει ὁ Ἄσωπὸς ποταμὸς, καὶ τῶν ὁποίων ἢ πρὸς τὸν Ὠρωπὸν ἐκτεινομένη, ἐν ἧ καὶ ἡ Τάναγρα, ἐκαλεῖτο ἰδιαιτέρως Γραία ἢ Γραϊκὴ· διότι τῶν χωρῶν τούτων οἱ κάτοικοι κοινὸν εἰ-

χον κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀττικῶν ἡγεμόνα τὸν μυθολογικὸν Ὠγγυγον ἢ Ὠγύγην, εἶτε ἔνεκα τῶν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἐπισυμβάντων κατακλισμῶν οὕτω κληθέντα, εἶτε ὡς ἔπηλυν ἀπὸ θαλάσσης (Ὠγεανός-Ὠκεανός). Τῷ χρόνῳ ὅμως ἢ πέρα τῶν εἰρημένων ὁρέων χώρα ἀπεσπάσθη ὑπὸ τῶν γειτόνων Βοιωτῶν, ἀπέμεινε δ' ὡς Ἀττικὴ ἢ χερσονήσος ἢ ἔχουσα ὄρια πρὸς βορρᾶν μὲν καὶ δυσμὰς τὰ ὄρη Πάρνηθα καὶ Κιθαιρώνα καὶ ἀποφύσεις αὐτῶν, ὡς τὸ χωρίζον τὴν Μεγαρίδα ἀπὸ τῆς Ἐλευσίως Ἰκάριον ὄρος ἢ Κέρατα, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ νοτιοανατολικῶς τὸν Σαρωνικόν. Ἐσχηματίσθη οὕτω, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ γεωγράφου Στράβωνος περιγραφὴν, «ἀκτὴ ἀμφιθάλαττος, στενὴ τὸ πρῶτον, εἶτ' εἰς τὴν μεσόγαιαν πλατύνεται, μνηοειδῆ δ' οὐδὲν ἦττον ἐπιστροφὴν λαμβάνει πρὸς Ὠρωπὸν τῆς Βοιωτίας, τὸ κυριὸν ἔχουσα πρὸς θαλάττην... τὸ δὲ λοιπὸν ἤδη τὸ προσάρκτιόν ἐστι πλευρόν, ἀπὸ τῆς Ὠρωπίας ἐπὶ δύσιν παρατεῖνον μέχρι τῆς Μεγαρίδος, ἢ ὄρεινῆ Ἀττικῆ, πολυώνυμός τις, διείργουσα τὴν Βοιωτίαν ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς». Ἐχει δ' ἢ οὕτω καθοριζομένη χώρα μετὰ παρακτίων νησίδων ἐπιφάνειαν δισχιλίων τριακοσίων τεσσαράκοντα τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, μὴ συμπεριλαμβανομένων τῆς Σαλαμῖνος, ἧτις οὐδέποτε ἀπετέλεσε τμήμα τῆς Ἀττικῆς, τοῦ Ὠρωποῦ καὶ τῶν Ἐλευθερῶν, αἵτινες ἀμφότεραι ἠμφισβητήθησαν ὑπὸ τῶν περιοίκων.

Ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της δ' ἢ Ἀττικὴ, παρὰ τὴν μόνην μεταξὺ τῆς χέρσου Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου

διὰ ξηρᾶς ὁδὸν καὶ πλησίον τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν ἄλλων νήσων τοῦ Αἰγαίου, φύσει ὑπῆρξε προωρισμένη ὡς μέσον καὶ ὁμητήριον ἐπικοινωνίας καὶ τοῦ ταύτην ἀκολουθοῦντος πολιτισμοῦ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ διὰ τῶν νήσων πρὸς τὰς ἀκτὰς τοῦ Αἰγαίου, τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξεινον πόντον, ἦτοι τὴν ἀνατολικομεσημβρινὴν Εὐρώπην, τὴν δυτικὴν Ἀσίαν καὶ τὴν βόρειον Ἀφρικὴν. Οὐχὶ ἀλόγως ἄρα ἀπεφάνθη περὶ τῆς Ἀττικῆς ἀρχαῖος συγγραφεὺς εἰπὼν, «οὐκ ἂν ἀλόγως τις οἰηθεῖ τῆς Ἑλλάδος, καὶ πάσης δὲ τῆς οἰκουμένης, ἀμφὶ τὰ μέσα ὄκισθαι», καὶ εὐστόχος ἐκλήθη «ἐπιβάθρα τῆς Ἑλλάδος», ἐλέγετο δ' ὅτι «μόνη ταύτη κατὰ φύσιν ἔστιν ἡγεῖσθαι τοῦ γένους». Ὁ δὲ μέγας Πλάτων τὴν τοιαύτην τοποθεσίαν ἐθεώρει ὡς ἔργον εὐνοίας καὶ προνοίας τοῦ θείου.

Ἀλλὰ καὶ ἡ γεωλογικὴ τῆς χερσονήσου ταύτης σύστασις καὶ ἡ φυσικὴ κατασκευὴ, τὸ κλίμα, τὰ προϊόντα καὶ τῆς ἀτμοσφαιρας ἢ διαύγεια, συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν εὐδοκίμησιν τῶν κατοίκων, ἠναγκασμένων πολλὰ νὰ μηχανῶνται καὶ νὰ πορίζωνται ἔξωθεν ὅσα δὲν παρέχει ἐπαρκῆ ἢ ἀττικὴ γῆ, πλείοντες καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις πρὸς ἀναζήτησιν τῶν ἐλλειπόντων καὶ ἀνταλλαγὴν δημιουργημάτων ἰδίας τέχνης καὶ ἐπινοήσεως πρὸς προϊόντα ἄλλων χωρῶν, μάλιστα δὲ πρὸς σιτηρά· διότι ἢ Ἀττικὴ μόνον κριθὴν, ἐλαίας καὶ σῦκα παράγει καλὰ καὶ πως ἄφθονα καὶ σταφυλάς, οὐχὶ ὅμως καὶ σῖτον καὶ ἄλλα πρὸς τροφήν χρειώδη, ἅτε οὕσα καθ' ἑξοχὴν λεπτόγειος. Ὅ,τι λοιπὸν καὶ περὶ τῆς ὅλης Ἑλλά-

δος ἐλέγετο, εὐστοχώτερον προσαρμόζεται εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅτι τυγχάνει «λεπτόγειος μὲν, εὐάνδρος δέ»· διότι κατὰ ὀρθὴν τῶν ἀρχαίων γνώμην, «οὐ τῆς αὐτῆς γῆς ἔστι καρπὸν τε θαυμαστὸν φύειν καὶ ἄνδρας ἀγαθοὺς τὰ πολέμια», δὸς δ' εἰπεῖν, καὶ περὶ πᾶσαν δραστηριότητα καὶ ἐπινοητικότητα. Πλὴν τῶν ὀρέων Πάρνηθος, Πεντελικοῦ, Ὑμηττοῦ καὶ Αἰγάλεω καὶ πληθὺς βουνωδῶν ὑψωμάτων καὶ ἀκρωρειῶν ὑπάρχουσιν ἐν Ἀττικῇ ἀκαταλλήλων πρὸς καλλιέργειαν καὶ γεωργίαν, ἔτι δὲ βραχῶδη ὑψώματα καὶ ῥάχεις, *φελλείς*, ὡς ἐκαλοῦντο, ὀλίγον ἐπιπολῆς ἔχουσαι χοῦν καὶ ἄγνοι, ὀλίγα δὲ φυσικῶ τῷ λόγῳ ὑπάρχουσι καὶ γλίσχρως ἀρδευόμεναι πεδιάδες, τὸ Μαραθώνιον πεδῖον, ἢ Μεσόγεια, τὸ Θριάσιον τῆς Ἐλευσίνοσ καὶ τὸ κατ' ἔξοχὴν *πεδῖον*, τὸ εὐρύτερον, ἐν ᾧ καὶ αἱ Ἀθῆναι. Φύσει λοιπὸν διήρηται ἢ ὅλη Ἀττικὴ εἰς *Παραλίαν*, εἰς *Πεδιάδα* καὶ εἰς *Διάκριαν*, δὲν στερεῖται δὲ τὸ ἔδαφος αὐτῆς καὶ μεταλλείων καὶ ὀρυχείων πολυτίμων, ἔξ ὧν ἀνέκαθεν ὀρύσσονται ἄργυρος καὶ μόλυβδος, μάρμαρα καὶ κεραμίτις. Αἱ δὲ παράκτιοι αὐτῆς νῆσοι πᾶσαι σχεδὸν τυγχάνουσιν ἔρημοι κατοίκων.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι τὸ σταθερὸν τῶν ἱστορικῶν χρόνων σχῆμα ἔλαβεν ἢ ἐπιφάνεια τῆς Ἀττικῆς μετὰ χιλιετηρίδας σεισμῶν, κλυσμῶν, καταποντισμῶν καὶ παντοίων ἐδαφικῶν ἀλλοιώσεων, καὶ ἢ σταθερὰ δὲ πλέον ὄψις καὶ κατάστασις ἐπὶ μακρὸν μετεβάλλετο βαθμηδόν. Ἡ φυτεία ἦτο ἐνταῦθα κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἄφθονος καὶ ἀκμαία, δάση δὲ βαθύσκια καὶ δρυμῶνες ἐκάλυπτον τὴν χώραν, ἔξ ὧν συχοὶ ὑετοί, ὧν τὸ

ὑδωρ ἀπορροφούμενον ὑπὸ τοῦ καταφύτου ἐδάφους, ἀνέβλυζε πολλαχοῦ καὶ ἐντεῦθεν πληθὺς τὸ πάλαι ἀνά τὴν χώραν πηγῶν, «ὧν καὶ νῦν ἔτι ἱερὰ λελειμμένα ἔστι σημεῖα», λέγει πού ὁ Πλάτων. Ἡ δ' ἀποψίλωσις τοῦ καταφύτου ἐδάφους ἤρξατο, ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐν Ἀττικῇ, ἐκ πυρκαϊῶν καὶ ὑλοτομίας, ὥστε ἐδέησε νὰ κηρυχθῶσιν ἱερὰ δάση καὶ ἄλση, νὰ τεθῶσι προστατευτικοὶ αὐτῶν νόμοι καὶ νὰ ταφρωθῇ πολλαχοῦ τὸ ἔδαφος πρὸς συγκράτησιν τῶν βροχίνων ὑδάτων, ἵνα ἐπιμόχθως ἐπιδιωχθῇ ὁ περιορισμὸς τῆς ψιλώσεως τῆς χώρας. Ἐπακόλουθον δὲ τῆς πενυχρότητος τοῦ ἀποψιλωθέντος καὶ γλίσχρως γονίμου καταστάματος ἐδάφους τῆς Ἀττικῆς ὑπῆρξε τὸ μὲν ὅτι ἡ χώρα ἐπὶ μακρὸν ἀπέφυγε συχνὰς ξένων εἰσβολὰς, τὸ δὲ ὅτι μόνον ἀραιοὶ ἐπήλυδες προσήρχοντο τῷ χρόνῳ ἐνταῦθα, χάριν ἀσφαλείας ἢ χάριν ἀνταλλαγῆς καὶ ἐμπορίας, διετέλεσε λοιπὸν ἢ Ἀττικὴ «ἐπὶ πλεῖστον διὰ τὸ λεπτόγειον ἀστασίαστος», ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης.

2.

Ἀρχαιότατοι κάτοικοι, πλανόδιοι.—Πελαγοί, μόνιμοι κάτοικοι.—Πολεμικὴ πρώτη δργάνωσις, βασιλεῖς.

Πότε ὅμως ἀνεφάνησαν ἄνθρωποι ἐν Ἀττικῇ; Ὅπως ἢ γεωλογικὴ τοῦ φλοιοῦ τῆς Ἀττικῆς σύστασις εὐρίσκειται ὑπὸ τῶν γεωλόγων καὶ παλαιοντολόγων ὡς σχηματισθεῖσα εἰς χρόνους παναρχαίους, ἀνευρέθησαν δ' εἰς Πικέρμι παλαιοντολογικὰ εἶδη καὶ προανθρώπινα

ζῶα, ἐν οἷς καὶ ἴδιον εἶδος πιθήκου, οὕτω δέον νὰ εἰ-
 κάσῃ τις ὅτι καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐμφάνισις ἐνωρίτατα
 ἐγένετο ἐν Ἀττικῇ ἐν χρόνοις παναρχαίοις. Κατὰ τινα
 δὲ αἰγυπτιακὴν παράδοσιν, ἦν ἤκουσεν ὁ Σόλων ἐν Σά-
 ἰδι, ἤδη ἐπὶ τῆς δεκάτης πρότερον χιλιετηρίδος ἐν Ἀτ-
 τικῇ κατόκει «τὸ κάλλιστον καὶ ἄριστον γένος παρ' ἀν-
 θρώποις», τὸ ὁποῖον προμαχῆσαν ἔσωσε τότε τὴν Ἀ-
 φρικὴν καὶ τὴν Εὐρώπην ἀπὸ κατακτητικῆς ἐπιδρομῆς
 τῶν κατοίκων τῆς Ἀτλαντίδος, ἔκτοτε καταποντισθείσης
 χώρας ἐν τῷ Ἀτλαντικῷ ὠκεανῷ. Ἄλλ' ἡ εἶδησις αὕτη
 παρ' οὐδεμιᾶς ἑλληνικῆς πηγῆς βεβαιοῦται. Ἐν τούτοις
 πάντως καὶ ἐν Ἀττικῇ οἱ πρῶτοι ἀναφανέντες κάτοικοι
 ἐτύγχανον πλανόδιοι, ἀνευ μονίμων κατοικιῶν, ὅπως ἐ-
 γένετο πανταχοῦ τῆς γῆς, διὸ Πελασγοὶ ἐκλήθησαν ὑπὸ
 τῶν ἐπιγόνων, ἅτε δίκην πελαργῶν περιοδικῶς ἐμφανι-
 νιζόμενοι. Τῷ χρόνῳ ἐν τούτοις ἤρξαντο καὶ μονίμως
 ἐγκαθιστάμενοι ἐπὶ φύσει ἢ τέχνῃ ὄχυρων ὑψωμάτων,
 «διὰ τὴν ληστείαν, ἐπὶ πολὺ ἀντισχοῦσαν», κατὰ Θουκυ-
 δίδην, ἔκτοτε δ' ἤρξατο καὶ ὀργάνωσις αὐτῶν, ἦτις φυ-
 σικῶ τῷ λόγῳ ἦτο πολεμικὴ κατὰ πρῶτον, συνασπισμὸς
 τῶν μαχίμων ὑπὸ πολεμάρχους ἡγεμόνας, τοὺς βασιλεῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΟΒΙΟΙ ΜΟΝΑΡΧΑΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ

1.

*Κραναοί.— Ἀκταῖοι.— Τετραπόλεις.— Κέρουφ Α' (1582/1-
 1532/1).— Κερροπία. Κερροπίδαι.— Ἰθρυσίς Ἀρείου
 Πάγου.— Γεωργία καὶ Θαλασσοπλοῖα. Γάμος. Ἀφροδί-
 τη.— Μεταλλεῖα.*

Τοιοῦτοι συνοικισμοὶ καὶ ἐγκαταστάσεις, ὧν τὰ ἴ-
 χνη λελαξευμένα σφύζονται, ἐγένοντο καὶ ἐπὶ τῶν παρι-
 λισσίων βραχωδῶν ὑψωμάτων ἢ Κραναῶν, Ἀγρας, Μου-
 σείου, Πνυκός, Νυμφῶν, Ἀρείου Πάγου καὶ Ἀκροπό-
 λεως, τῆς καὶ κατ' ἔξοχὴν Κραναῆς λεγομένης, ἦτις καὶ
 ὑψηλοτέρα τυγχάνει καὶ εὐρυτέρα καὶ ὕδωρ κέκτηται στα-
 λάζον ἐν τοῖς ὑπ' αὐτὴν ἄντροις καὶ πηγὴν ὑπόγειον,
 τὴν Κλειψύδραν, καὶ τὴν ἄνοδον δ' ἔχει δύσκολον καὶ
 εὐυπεράσπιστον, διὸ εὐστόχως ὁ Ἀριστοφάνης ἀποκαλεῖ
 αὐτὴν «μεγαλόπετρον, ἄβατον Ἀκρόπολιν». Ἐν συνόλῳ
 δ' εἶχον σχηματισθῆ ἐν Ἀττικῇ ἐπὶ Πελασγῶν δώδεκα
 ὄχυροὶ δήμοι ἢ κῶμαι, ἀνὰ τέσσαρες δ' ἀπετέλουν τετρα-
 πόλεις, ὡς τὴν ἐν Μαραθῶνι, πᾶσαι δ' αἱ ἀκροπόλεις αὗ-
 ται εἶχον ἑκπαλαὶ καὶ κοινὸν ἀνώτερον πολέμαρχον ἢ
 ἀρχιβασιλέα, ὅστις κατ' ἀρχὰς προήρχετο ἐκ τῶν παρα-
 κτίων δήμων, Ἀκταῖος, ὡς μᾶλλον προηγμένων διὰ τὴν

κατὰ θάλασσαν πρὸς ἄλλους ἐπικοινωνίαν, τούτου δ' ἔνεκα καὶ ἡ ὅλη χειρόνησος Ἄκτῃ ἢ Ἀκτικῇ ἐκλήθη, ἔξ οὗ ἔπειτα Ἀττικὴ ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζηται, εἰς δὲ τοὺς καταλόγους τῶν ἀρχαιοτάτων βασιλέων, τοὺς ὁποίους εἶχε σχηματῆσει βραδύτερον ἢ ἀττικὴ παράδοσις, Ἀκταῖος συνολικῶς καλεῖται ὁ ἀρχαιότατος ἀρχιβασιλεύς, διότι τὰς ὀνομασίας ἐλάμβανον πιθανώτατα οὗτοι εἴτε ἐκ τῆς προελεύσεως, Ἀκταῖος, Αἰγεύς, Ἀμφικτύων, Ἐριχθόνιος, εἴτε ἐκ τῆς δράσεως καὶ πολιτείας αὐτῶν, Κέκροψ, Πανδίων, Θησεύς, Δημοφῶν κ.τ.τ.

Τέτρα δ' εἰς τὴν πελασγικὴν ἐποχὴν ἐν Ἀττικῇ ἔθνηκε πιθανώτατα ὁ κατὰ τινὰς μὲν αὐτόχθων, κατ' ἄλλους δ' ἔπηλυς, Αἰγύπτιος, πιθανώτερον δ' ἴσως Φοίνιξ, Κέκροψ Α', ὅστις μεταναστεύσας ἐνταῦθα ἀρχομένου τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἐνυμφεύθη θυγατέρα τοῦ τότε Ἀκταίου βασιλέως καὶ διεδέχθη ἐκεῖνον ἐν τῇ βασιλείᾳ ἐπὶ πεντηκονταετίαν ὅλην ἄρξας. Εἶνε δὲ πιθανώτερον ὅτι Φοίνιξ ὑπῆρξεν ὁ Κέκροψ, ὅπως καὶ ὁ ἰδρυτῆς τῆς Καδμείας Κάδμος ἐν τῇ γειτονικῇ Βοιωτίᾳ, διότι οἱ Αἰγύπτιοι κατ' ἔξοχὴν μισόξενοι ὄντες καὶ ἡμιστὰ νεωτερισταί, σπανιώτατα ἐπεχείρησαν ὑπερπόντιον ἀποικίαν, ὡς ναυτικούς των δὲ μετεχειρίζοντο τοὺς Φοίνικας, οἵτινες ἐντολοδόχοι τῶν Αἰγυπτίων ὄντες ἐξελαμβάνοντο καὶ ὡς Αἰγύπτιοι. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν πολὴν ἐκείνην ἀρχαιότητα καὶ αἱ ἀπὸ θαλάσσης ἐπιδρομαὶ ἦσαν συχναὶ καὶ οἱ Ἀκταῖοι ἴσχυον περισσότερον ἐπιτοπίως, ὁ Κέκροψ μετήνεγκε τὴν ἔδραν ἀπὸ τῶν ἀκτῶν εἰς τὸν ἐνδότερα κείμενον βράχον τῆς Ἀκροπόλεως, ἣτις *Κεκροπία* ἀπ' αὐ-

τοῦ ἐκλήθη, *Κεκροπίαι* δ' οἱ κάτοικοι ἀπὸ Κραναῶν μετωνομάσθησαν, συγχρόνως δ' ὑπήγαγε καὶ τοὺς δώδεκα τῆς Ἀττικῆς δήμους ὑπὸ ἓν κοινὸν ἀνώτατον δικαστήριον, τὸν Ἄρειον Πάγον, βουλὴν δηλονότι βασιλέων ἢ γερόντων, κληθεῖσαν οὕτως ὡς συνεδριάζουσαν ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου βράχου, ὑπὸ τὴν Ἀκρόπολιν· εἰσήγαγε δὲ παρ' Ἀττικοῖς τὴν ναυτιλίαν, τὴν μεταλλουργίαν καὶ ἄλλην βιοτεχνίαν, ἐδίδαξε τοὺς κατοίκους τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἐλαιοδένδρου καὶ τὴν ἐκθλιψιν τοῦ ἐλαίου, τὴν σπορὰν καὶ τὸν θερισμὸν τοῦ σίτου, ἔξ οὗ ἴσως Κέκροψ, ἦτοι δρέπανον, ἐκλήθη· εἰσήγαγεν ἐπίσης τὸν θεσμὸν τοῦ γάμου καὶ τὴν λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης, κατὰ τινὰς δὲ καὶ τῆς αἰγυπτιακῆς γεωργικῆς θεᾶς Νηίθ, ἔξ ἧς διεπλάσθη ἡ Ἀθηνᾶ. Φοίνικες δέ, πιθανῶς, πρῶτοι ἀνεκάλυψαν καὶ τὰ ἐν Λαυρεῖῳ ἀργυρεῖα τῆς δ' ἐν τῇ χώρᾳ ἔκτοτε ἐγκαταστάσεως τοιούτων μαρτύρια ἦσαν καὶ βραδύτερον τὰ ἰσχυρὰ φοινικικὰ γένη τῶν Γεφυραίων καὶ τῶν Φοινίκων. Ὡς εἰκὸς δέ, ἐπὶ τῶν θαλασσοβίων Φοινίκων ὡς πολιοῦχος ἐπεκράτει ὁ τῆς θαλάσσης θεὸς Ποσειδῶν.

2.

Ἐριχθόνιος (1510-1460).— Ἀθήναια. Ἐφεύρεσις ἕρματος. Τετραρχῆ διαίρεσις κατοίκων.— Ἐρέχθειον.— Ἀθήνα, Ἀθήναι, Ἀθηναῖοι, Ἐρεχθεῖδαι.— Ἐρεχθεὺς Β' (1418-1368).— Ἐὐμολπίδαι κατ' Ἀθηναίων.— Ἴων ὁ Εὐούθου στρατάρχης.— Διαιρεῖ τοὺς κατοίκους εἰς τέσσαρας φυλάς. Πρώτη κατάστασις.— Ἴωνες. Ἴωνία. Πατρώος Ἀπόλλων.— Κέκροψ Β' (1367-1327).— Πανδίων Β'

(1326-1300).—Δάβδακος. Πόλεμος πρὸς Ἀττικοῦς.—
Τηρεὺς ἐπίκουρος Ἀττικῶν.—Πρόκνη, Φιλομήλα, Ἴτυς.
Μεταμορφοῦνται εἰς ἀηδόνα καὶ χελιδόνα καὶ ἔποπα.—
Ἄβαντες Εὐβοίας καὶ Ἀττικοί. Κτίσις Ἐρετρίας καὶ
Χαλκίδος. Προσάρτησις νήσων Μυρτώου πελάγους καὶ
Σποράδων.—Οἱ Μηνιονίδαι ἀφαιροῦσι τὸν Πανδίωνα
Β' τὴν ἀρχήν, ὅστις πανοικί ἀποχωρεῖ εἰς Μέγαρα. Ὁ-
ψιμοὶ τιμαὶ Ἀθηναίων πρὸς αὐτόν.—Οἱ Πανδιονίδαι
ἀνακτῶσι τὴν ἀρχήν. Ὁ Λύκος ἀποδημεῖ εἰς Ἀθήνην
τῆς Μεσσηνίας ὁ Πετεὺς εἰς Φωκίδα, ἔνθα ἔκτισε τὴν
Στεῖραν.—Αἰγέυς (1300-1251).—Ἡ Ἀττικὴ φόρον
ὑποτελεῖς τῆς Κρήτης.—Θησεύς (1251-1221).

Ἐκ δὲ τῶν διαδόχων τοῦ Κέκροπος Α' ἰσοβίων
μοναρχῶν βασιλέων τῆς Ἀττικῆς, οἵτινες ὑπῆρξαν κατὰ
τοὺς περιωθέντας καταλόγους Κραναῆς (1531-1522),
Ἀμφικτύων (1521-1510), Ἐριχθόνιος (1510-1460), Παν-
δίων Α' (1459-1419), Ἐρεχθεὺς Β' (1418-1368), Κέκροψ
Β' (1367-1327), Πανδίων Β' (1326-1300), Αἰγέυς (1300-
1251), Θησεύς (1251-1221), Μενεσθεύς (1220-1198), Δη-
μοφῶν (1197-1164), Ἀκάμας (1163-1152), Ὀξύνητος, Ἀ-
φείδας (1151-1150), Θυμοίτης (1149-1141), Μέλανθος
(1140-1102) καὶ Κόδρος (1102-1081), ἰδιαιτέρας μνείας
ἄξιοι τυγχάνουσιν ὁ καταλύσας τὴν ἄλλοεθνή κυριαρχίαν
Ἐρεχθεὺς Α' ἢ Ἐριχθόνιος, ἦτοι γηγενής, ἐπικαλούμενος,
διασημότητος πρὸ τοῦ Θησεῦς Ἰθαγενῆς βασιλεὺς καὶ
ἥρωας τῆς Ἀττικῆς. Ἐπὶ τούτου ἀντὶ τοῦ τέως ἐπικρα-
τοῦντος θαλασσοῦ θεοῦ Ποσειδῶνος ἐπεκράτησεν ἡ χερ-
σαία Ἀθηναῖα καὶ τὸ ἐγχώριον στοιχεῖον, διὸ καθιερώθη
καὶ κοινὴ ἑτήσια τῆς χώρας ἑορτὴ τὰ Ἀθήγαια, τοῦ Πο-
σειδῶνος περιορισθέντος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς χώρας. Ὁ

Ἐριχθόνιος «ἄρμα πρῶτος Ἑλλησιν ἔφευρε», διήρесе
τὸν πληθυσμὸν εἰς τέσσαρας ὀμάδας, Ἀθηναῖδα, Διάδα,
Ἡφαιστιάδα καὶ Ποσειδωνιάδα, πρὸς ἑξασθένισιν μὲν
τῶν κατὰ τόπους ἰσχυρῶν, μείζονα δὲ τῶν κατοίκων
συγγώνευσιν. Ἐξ εὐγνωμοσύνης δὲ πρὸς τὴν Ἀθηναῖαν,
διότι ἐπροσ-
τάτευσεν αὐ-
τὸν βρέφος
ὄντα, ἀφιέ-
ρωσε τῇ θεᾷ
τὸν ἐπὶ τῆς
Ἀκροπόλε-
ως οἰκόντου,
τὸ Ἐρέχθει-

Ἀθηναῖα
ἐπὶ ἀθηναϊκοῦ τετραδράχμου μεταγενεστέρων χρόνων

ον, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς ναὸς αὐτῆς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος. Ἐπ'
αὐτοῦ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν πέριξ λόφων
συνοικισμοὶ ἀπὸ Κεκροπίας καὶ Κραναῶν Ἀθήνα ἢ Ἀ-
θήνη καὶ Ἀθηναῖα μετωνομάσθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι Ἐ-
ρεχθεῖδαι καὶ Ἀθηναῖοι ἀπὸ Κεκροπιδῶν. Ἐκ δὲ τῶν
διαδόχων τοῦ Ἐριχθονίου διεκριθῆ ἱστορικῶς ὁ ἕγγονος
αὐτοῦ Ἐρεχθεὺς Β', υἱὸς τοῦ Πανδίωνος Α', οὗτινος ἡ
πεντηκονταετής βασιλεία ὑπῆρξε πλήρης περιπετειῶν καὶ
ἀγῶνων καὶ ὀργανωτικῆς ἐργασίας. Οἱ παράκτιοι ζωη-
ρῶς ἀντηγωνίζοντο κατὰ τοῦ πεδιακοῦ ἐπικυριαρχοῦ: «καί
τινες καὶ ἐπολέμησάν ποτε αὐτῶν», ὡς λέγει ὁ Θουκυ-
δίδης καὶ ὡς ἐξάγεται καὶ ἐκ λειψάνων κυκλωπέων ὀχυ-
ρώσεων πέριξ τοῦ ἀθηναϊκοῦ πεδίου καὶ κατὰ μῆκος τοῦ
Αἰγάλεω, τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ Πεν-
Γ. Κωνσταντινίδου, Ἐπιτομὴ Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 2

τελικού, ὡς καὶ μεταξὺ τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Αἰγάλεω. Οἱ ἐν Ἐλευσίνοι μάλιστα ἄρχοντες Εὐμολπίδαι, ἀμφισβητοῦντες τὴν ἀρχιβασιλείαν πρὸς Ἐρεχθεῖα Β', εἶχον στενοχωρήσει μεγάλως τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε ἠναγκάσθησαν οὗτοι νὰ ἐπικαλεσθῶσιν ἐκ Πελοποννήσου εἰς ἐπικουρίαν Ἴωνα τὸν Εὐθύου, ὅστις ὡς στρατάρχης ἐπεράτωσε νικηφόρος ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων τὸν πόλεμον. Κατὰ τοῦτον δ' ἀνεπτύχθη ἀξιάγαστον φιλοπατρίας φρόνημα παρ' Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων καὶ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἐπεδείξατο θαυμάσιον αὐτοθυσίας παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἀπληροποίησε ὁ Εὐρυπίδης διὰ τῆς τραγωδίας Ἐρεχθεύς, ἐν σφρομένῳ αὐτῆς ἀποσπάσματι. Παραμείνας δ' ὁ Ἴων ἐν Ἀττικῇ καὶ μετὰ τὸν πόλεμον, ἀρωγὸς τοῦ γηραιοῦ Ἐρεχθεύς Β', διήρσεσε τοὺς κατοίκους εἰς τέσσαρας φυλὰς ἢ τάξεις, τοὺς *Τελέοντας* ἢ *Γελέοντας*, τὰ κοινὰ πράττοντας, τοὺς *Αἰγικορεῖς* ἢ κτηνοτρόφους, τοὺς *Ἀργαδεῖς* ἢ γεωργοὺς καὶ βιοτέχνας, καὶ τοὺς *Ὀπλητας* ἢ μαχίμους καὶ χωροφύλακας, ἦν διαίρεσιν ὁ Ἀριστοτέλης χαρακτηρίζει ὡς πρώτην λόγου ἀξίαν τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας *κατάστασιν*. Ἐκτοτε δὲ καὶ Ἴωνες ἐκαλοῦντο οἱ κάτοικοι καὶ ἡ χώρα Ἴωνία, ἡ δὲ βασιλικὴ ἐξουσία ἤρξατο κλαδευομένη παρ' Ἀττικοῖς, ἐνῶ ὁ ἰωνικὸς θεὸς Ἀπόλλων ἀπέβη πατρῷος. Κατὰ τινὰ δὲ παράδοσιν, αἱ οἰκογένειαι ἐν Ἀττικῇ ἠριθμηθήσαν εἰς μυρίας καὶ ὀκτακοσίας ἐλευθέρων πολιτῶν, ἀποτελοῦσαι τριακόσια ἐξήκοντα γένη. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἐγγόνου τοῦ Ἐρεχθεύς Β', υἱοῦ δὲ τοῦ Κέκροπος δευτέρου, Πανδίωνος Β', ἐγένετο σύρραξις μεταξὺ Ἀττικῶν καὶ Βοιωτῶν, βασιλευμένων τότε ὑπὸ

τοῦ βιαίου Λαβδάκου τοῦ Πανδώρου, ἐγγόνου τοῦ Κάδμου καὶ πατρὸς τοῦ Λαίου, οὐτινος υἱὸς ὁ Οἰδίπους, «περὶ γῆς ὄρων» κατ' Ἀπολλόδωρον, ὑπῆρξε δ' ἡ εἰσβολὴ τῶν γειτόνων ἀκράτητος, ὥστε ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς ἠναγκάσθη νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ πολεμικοῦ βασιλέως τῶν ἐν Δαυλίᾳ τῆς Φωκίδος Θρακῶν Τηρέως, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔδωκε σύζυγον τὴν ἐτέραν τῶν θυγατέρων του Πρόκνην «ἐπ' ὠφελίᾳ τῇ πρὸς ἀλλήλους», ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης. Καὶ τελεσφόρος μὲν ἐβοήθησεν ὁ Τηρέυς, ἐκ τῶν νώτων ἴσως προσβαλὼν τοὺς Βοιωτοὺς, ἀλλ' ἡ φιλία δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι «ἤσχυνε» Φιλομήλαν, τὴν ἀδελφὴν τῆς Πρόκνης, μεταβάσαν εἰς Δαυλίαν πρὸς ἐπίσκεψιν, «οὐ κατὰ νόμον δράσας τῶν Ἑλλήνων» διὸ ἐκμανεῖσαι διὰ τὸ ἀνοσιούργημα αἱ δύο ἀδελφαί, ἐφόνευσαν τὸν ἐκ τῆς Πρόκνης παῖδα ἐκείνου Ἴτυν καὶ ἔφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου «θηροῦσαι οἷα ἔπαθον καὶ οἷα ἀντέδρασαν, ὑπὸ δακρῶν διαφθειρόνται» ὁ δὲ Τηρέυς καταδιώκων αὐτὰς καὶ μὴ συλλαβὼν, «ἐτελεύτησεν ἐν τοῖς Μεγάροις αὐτοχειρία». Κατὰ δὲ χαριέντα ἀττικὸν μῦθον, εἰς τὴν περίστασιν ταύτην αἱ μὲν φεύγουσαι ἀδελφαί μετεμορφώθησαν εἰς τὰ δμώνυμα πτηνὰ, ὁ δὲ διώκων Τηρέυς εἰς ἔποπα, καὶ διὰ τοῦτο ἔκτοτε ὁ ἔποψ καταδιώκει τὴν ἀηδόνα καὶ τὴν χελιδόνα. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς Εὐβοεῖς Ἀβαντας, οἵτινες ἦσαν «δεσπότηαι Εὐβοίας δουρίκλυτοι», τότε ἤδη συνεχρούσθησαν οἱ Ἀττικοὶ καὶ ἔβαλον πόδα ἐπὶ τῆς τροφοδότιδος μεγαλονήσου, ἐγκατασταθέντες ἐν Χαλκίδι καὶ Ἐρετρίᾳ, αἵτινες «ἀμφοτέραι πρὸ τῶν Τρωικῶν ὑπ' Ἀθηναίων ἐκτί-

σθαι λέγονται», κατὰ Στράβωνα· δὲν ἐβράδυναν δὲ νὰ γίνωσι κύριοι καὶ τῶν νήσων τοῦ Μυρτώου πελάγους καὶ τῶν Σποράδων, ὅπου, ἐν Σκύρω, ἤδη ὁ διάδοχος τοῦ Πανδίωνος Β' Αἰγεὺς εἶχεν ἰδιοκτησίας. Ἐσωτερικῶς ἐν τούτοις δὲν ὠφέλησαν τὸν Πανδίωνα Β' αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιτυχίαι. Ἐκ τῶν ἐξαδέλφων αὐτοῦ οἱ ἔγγονοι τοῦ Ἐρεχθέως Β' Μηνιονίδαι ἐπέτυχον γὰρ τὸν ἀφαιρέσωσι τὴν βασιλείαν δι' ἀναστατώσεων μετὰ εἰκοσιπενταετῆ ἀρχὴν, ὥστε ὁ ἔκπτωτος βασιλεὺς μετὰ τῶν τέκνων του κατέφυγε πρὸς τὸν πενθερόν του Πύλαν, βασιλέα ἐν Μεγάροις, ὅπου καὶ ἐγκατεβίωσεν, ἔσχε δὲ ὀψίμους τιμὰς παρὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες μίαν μὲν τῶν φυλῶν ἐπωνόμασαν Πανδιονίδα, ἔστησαν δὲ ἀνδριάντας αὐτοῦ μετὰ τῶν Ἐπωνύμων καὶ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἄλλον ἐν Δελφοῖς, καὶ ἔορτὴ δὲ κατ' ἔτος καθιερώθη, τὰ Πάνδια. Οἱ δὲ συνεκπεσόντες εἰς Μέγαρα υἱοὶ τοῦ Πανδίωνος Αἰγεὺς, ὁ καὶ Σκυρίου λεγόμενος υἱός, Πάλλης, Νῖσος, Λύκος καὶ Οἰνεὺς, νόθος οὗτος, ἐπεχείρησαν καὶ ἐπέτυχον ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἀρχὴν ἐν Ἀττικῇ, ἣν διαμερίζονται ἔνεκα ὅμως ἐρίδων ὁ Λύκος ἐξ αὐτῶν ἀπεδήμησεν εἰς Ἀρῆνην τῆς Μεσσηνίας, ὁ δὲ ἐξάδελφος αὐτῶν Πετεὺς ὁ Ὀρνέως τοῦ Ἐρεχθέως Β', ἀποπειραθεὶς νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχὴν ἐπωφελοῦμενος τὰς ἐρίδας καὶ ἀποτυχῶν ἔφυγεν εἰς Φωκίδα, ὅπου ἔκτισε τὴν Στεῖραν. Ὡς νὰ μὴ ἦρκουν δὲ ταῦτα, ἐπῆλθε καὶ ρῆξις πρὸς τοὺς τότε θαλασσοκρατοῦντας Κρητῆτας, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς Μίνως, «τυραννικὸς καὶ βίαιος καὶ δασμολόγος», εὐρῶν ἀφορμὴν τὸν ἐν Ἀττικῇ θάνατον τοῦ Κρητὸς βα-

σιλόπαιδος Ἀνδρόγεω, ἐπέδραμε καὶ κατέστησε τὴν χερσονήσον φέρου ὑποτελῆ, ὑποχρεωθεῖσαν νὰ πέμπῃ κατὰ ἑννέα ἔτη ἑπτὰ παρθένους καὶ ἑπτὰ ἐφήβους εἰς Κρήτην, μηδέποτε ἐπιστρέφοντας. Ἐκ τῆς δυσχεροῦς ταύτης καὶ ὀχληρᾶς θέσεως τὸν Αἰγέα, ὡς θεὸς ἐκ μηχανῆς, ἔσωσεν ἐπελθὼν ὁ μονογενὴς υἱὸς αὐτοῦ Ἐρμῆς, ὁ σημαντικώτατος τῶν βασιλέων τῆς Ἀττικῆς.

3.

Ἄθλοι ἀπὸ Τροϊζῆνος εἰς Ἀθήνας.—Ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς.—Οἱ Παλλαντίδαι ἐνεδρεύουσι.—Ὁ Λεὼς σφάζει τοὺς περὶ τὸν Αἰγέα.—Ὁ Ἐρμῆς καταδικάζει τοὺς Παλλαντίδας τὸν Μαραθῶνιον ταῦρον.—Λεωνόριον.—Ὁ Ἐρμῆς ἐν Κρήτῃ.—Συμφιλίωσις Κρητῶν καὶ Ἀττικῶν.—Ἐπάνοδος εἰς Ἀθήνας. Ὁ Ἐρμῆς βασιλεύς.—Ριζικαὶ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἐρμῆος. Συνοικισμὸς τῶν Ἀττικῶν.—Ἀθηναί.—Ἀττικὴ, Ἀθηναῖοι.—Ἀττικοὶ ταυτόσημα. Ὁ Ἐρμῆς περιποιεῖται τὸν δῆμον καὶ διαιρεῖ τοὺς κατοίκους εἰς εὐπατρίδας, γεωμόρους καὶ δημιουργούς.—Πάνδημος Ἀφροδίτη. Ἐρμῆς δημιουργός, θεμελιωτής.—Δευτέρου τάξος τῆς πολιτείας.—Μενεσθεὺς βυρσοδομεύει κατὰ Ἐρμῆος.—Φόνος Ἐρμῆος ἐν Σκύρω.—Ὀψιμοὶ τιμαὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.—Θήσεια. Συνοικία. Ἐρημίαι.

Ὁ Αἰγεὺς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Μεγάροις διαμονῆς εἶχε νυμφευθῆ, φαίνεται, Αἴθραν, τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς γειτονικῆς Τροϊζῆνος Πυτθέως, ἀνδρὸς συνετοῦ, ἐγέννησε δ' ἐξ αὐτῆς υἱὸν τὸν Ἐρμῆα, παραμείναντα παρὰ τῷ πάππῳ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ

πατρός. Ὅτε δ' ὁ ἐπιμελῶς ἀνατρεφόμενος παῖς ἐγένετο ἔφηβος καὶ νεανίας, τὰ δὲ πράγματα τοῦ Αἰγέως εἶχον ἀποβῆ ἔν Ἀττικῇ κρίσιμα, ἥδη «μετὰ τοῦ δυνατοῦ τὸ συνετὸν ἔχων» ἔσπευσεν εἰς ἀρωγὴν τοῦ πατρός, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις μητρὸς καὶ πάππου, ἕνεκα τῶν καθ' ὁδὸν κινδύνων ἐκ κακοποιῶν, «χαλεπὸν γὰρ ἦν περὶ πορεύεσθαι τὴν εἰς Ἀθήνας ὁδόν, οὐδὲν μέρος καθαρὸν οὐδὲ ἀκίνδυνον ὑπὸ ληστῶν καὶ κακούργων ἔχουσαν», κατὰ Πλούταρχον. Τὸ ἡρωϊκὸν τοῦ νεανίου ἦθος ὤθησεν αὐτὸν νὰ περιφρονήσῃ τοὺς κινδύνους, φιλοτιμούμενος πρὸς τὸν ἐξάδελφον Ἡρακλέα, οὕτινος τοὺς ἄθλους νυχθημερὸν εἶχε κατὰ νοῦν, καὶ ἀφοῦ ἔθηκεν ἐμποδῶν ἐν Ἐπιδαυρίᾳ μὲν Περιφήτην τὸν Κορυνήτην, ἐν Ἴσθμῷ δὲ Σίνιν τὸν Πιτυοκάμπτην, ἐν Κρομμυῶνι τὴν σὺν Φαϊάν, «θηρίον μάχιμον καὶ χαλεπὸν κρατηθῆναι» ἢ «ληστρίδα γυναῖκα φονικὴν καὶ ἀκόλαστον, σὺν ἐπονομασθεῖσαν διὰ τὸ ἦθος καὶ τὸν βίον», πρὸ τῆς Μεγαρικῆς τὸν Σκείρωνα ἢ Σκίρωνα, ἐν Ἐλευσίνι τὸν Κερκύονα καὶ περαιτέρω πρὸς τὰς Ἀθήνας Δαμάστην τὸν Προκορούστην, εἰσῆλθεν εἰς Ἀθήνας τῇ ὀγδόῃ Ἑκατομβαιῶνος, καθ' ἣν ἔκτοτε ἐφορτάζοντο τὰ Θήσια, καὶ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ πατρός, ὅστις «τὸν υἱὸν ἀνακρίνας ἠσπάζετο καὶ συναγαγὼν τοὺς πολίτας ἐγνώριζεν, ἠδέως δεχομένους διὰ τὴν ἀνδραγαθίαν». Ἄλλ' οἱ Παλλαντίδαι, οἵτινες μὲν ἕως τότε συνεκρατοῦντο, βλέποντες ἀπολλυμένην τὴν ἐλπίδα διαδοχῆς «εἰς πόλεμον καθίσταντο καὶ διελόντες ἑαυτούς, οἱ μὲν ἐμφανῶς Σφηττόθεν ἐχώρουν ἐπὶ τὸ ἄστυ..., οἱ δὲ Γαργητοῖ κρύψαντες

ἑαυτούς, ἐνῆδρευον ὡς διχόθεν ἐπιθησόμενοι». Ἡ θέσις λοιπὸν τῶν περὶ τὸν Αἰγέα ἦτο δεινὴ, ἀλλ' ἔσωσεν αὐτοὺς φιλόπατρις Ἀγνούσιος, ὁ κήρυξ Λεῶς, ὅστις «ἐξήγγειλε τῷ Θησεῖ τὰ βεβουλευμένα τοῖς Παλλαντίδαις, ὁ δὲ ἐξαίφνης ἐπιπεσὼν τοῖς ἐνεδρεύουσι διέφθειρεν». Ἐκ τῆς πρώτης λοιπὸν ἐν Ἀττικῇ περιπλοκῆς ἐξῆλθε νικητῆς ὁ Θησεὺς καὶ ἐστερέωσε τὴν βασιλείαν. Ὅρμῶν ὅμως εἰς δρᾶσιν καὶ ἀγῶνας, «ἅμα δὲ καὶ δημαγωγῶν ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸν Μαραθῶνιον ταῦρον, οὐκ ὀλίγα πράγματα τοῖς οἰκοῦσι τὴν τετράπολιν παρέχοντα, καὶ χειρωσάμενος ἐπεδείξατο ζῶντα διὰ τοῦ ἄστεως ἐλάσας». Μετ' οὐ πολὺ δὲ διέπραξε καὶ ἄλλην ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ ἀνδραγαθίαν. Τρίτην ἤδη φορὰν ἦλθον ἐκ Κρήτης ζητοῦντες τὸν συμπεφωνημένον φόρον ἑπτὰ ἐφήβων καὶ ἰσαρίθμων παρθένων, ἐνῶ δὲ μεγάλη ἦτο ἡ ἀγωνία τίνες θὰ ἐλάγχανον νὰ δοθῶσιν, ὁ Θησεὺς αὐθορμήτως προσηνέχθη νὰ συμμετάσχῃ τῆς τύχης τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἐξ ὧν ὁ γνωστός ἦδη Λεῶς προθύμως ἐπρότεινε τὰς θυγατέρας του, δι' ἣν φιλόπατριν προᾶξιν ἀνήγειραν βραδύτερον οἱ Ἀθηναῖοι τὸ *Λεωκόριον* ἱερὸν κατὰ τὸν ἔσω Κεραμεικόν. Ὁ Αἰγεὺς προσεκάθησε ν' ἀποτρέψῃ τὸν μονογενῆ υἱόν, ἀλλ' ὁ φιλότιμος Θησεὺς παρέμεινεν ἀμετάπειστος, θαυμαζόμενος ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ δημοφιλῆς γινόμενος. Κληρωθέντων λοιπῶν καὶ τῶν ἄλλων, ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Κωλιάδος ἄκρας τὸ πλοῖον μετὰ τοῦ ζωντανοῦ φορτίου. Ἐν Κρήτῃ ὁ Θησεὺς τοσοῦτον ἀγαθὴν ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, ὥστε ἡ θυγάτηρ τοῦ Μίνωος Ἀριάδνη περιπαθῶς ἠράσθη αὐτοῦ καὶ διὰ τῶν παρακλή-

σεων αὐτῆς ὁ βασιλεὺς πατὴρ της κατέλυσε τὸν φόρον τῶν Ἀθηναίων, «ἀπέδωκε δὲ τῷ Θεσεί τοὺς παῖδας», ὁ δὲ Θεσεὺς «τούς τε ἠθέους ἀνέλαβε καὶ φιλίαν ἐποίησε τοῖς Ἀθηναίοις πρὸς τοὺς Κρητας, ὁμόσαντας μηδέποτε πολέμου κατάρξειν», καὶ νυμφευθεὶς τὴν Ἀριάδην ἀπέπλευσεν ἐπιστρέφων εἰς τὰ ἴδια. Φθάσαντες δ' εἰς Δῆλον, ἐτέλεσαν χαριστήρια τῷ Ἀπόλλωνι, ὡς εἶχον ὑποσχεθῆ ἀναχωροῦντες ἔξ Ἀττικῆς, καὶ καταπλεύσαντες ἕνεκα τρικυμίας εἰς Νάξον ἀφήκαν ἐκεῖ πάσχουσαν τὴν Ἀριάδην, τὸ δὲ πλοῖον ἔσπευσεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Αἰγεὺς καθ' ἑκάστην ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως προσέβλεπε τὴν θάλασσαν, ἵνα ἴδῃ ἂν τὸ πλοῖον θὰ ἦρχετο μετὰ μελανῶν ἰστίων, ὡς ἀνεχώρησεν, ἢ μετὰ λευκῶν, ὡς εἶχε παραγγελθῆ νὰ πράξῃ, ἂν τὰ πράγματα εὐδοῦντο. Ἄλλ' οἱ περὶ τὸν Θεσέα εἶχον λησμονήσει ν' ἀλλάξωσιν ἰστία, ὁ δὲ Αἰγεὺς ἰδὼν τὸ πλοῖον νὰ ἐπιστρέφῃ μετὰ μελανῶν ἰστίων, ἐρρίφθη κατὰ τοῦ βράχου καὶ ἐφρονεύθη.

Ἀποβιβασθεὶς δ' ὁ Θεσεὺς ἐν Κωλιάδι καὶ μαθὼν τοῦ πατρὸς τὸν θάνατον ἀνῆλθε θρηγῶν εἰς Ἀθήνας, ἔθαψε τιμητικῶς τὸν γεννήτορα καὶ εὐχαριστήσας τοὺς θεοὺς διὰ τὴν παρασχεθεῖσαν αὐτῷ προστασίαν, ἤρξατο ἐργαζόμενος πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων. «Μέγα καὶ θαυμαστὸν ἔργον εἰς νοῦν βαλόμενος, συνῴκισε τοὺς τὴν Ἀττικὴν κατοικοῦντας εἰς ἓν ἄστυ καὶ μᾶς πόλεως ἓνα δῆμον ἀπέφηνε, τέως σποράδας ὄντας καὶ δυσανακλήτους πρὸς τὸ κοινὸν πάντων συμφέρον, ἔστι δ' ὅτε καὶ διαφερομένους ἀλλήλοις καὶ πολεμοῦντας», ὡς λέγει ὁ βιογράφος αὐτοῦ Πλούταρχος. Ἐνοεῖται δ' ὅτι οὐχὶ

ἄνευ δυσκολιῶν εἰργάσθη ἵνα πείσῃ τοὺς τοπικὰ κατὰ δῆμους συμφέροντα ἔχοντας, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἐπέτυχε. «Καταλύσας οὖν τὰ παρ' ἑκάστοις πρυτανεῖα καὶ βουλευτήρια καὶ ἀρχάς, ἐν δὲ ποιήσας ἅπασιν κοινὸν ἐνταῦθα πρυτανεῖον καὶ βουλευτήριον... τὴν τε πόλιν Ἀθήνας προσηγόρευσε (;) καὶ Παναθήναια θυσίαν ἐποίησε κοινὴν... καὶ διεκόσμηε τὴν πολιτείαν..., ἀποκρίνας χωρὶς εὐπατρίδας, γεωμόρους καὶ δημιουργούς... καὶ πρῶτος ἀπέκλινε πρὸς τὸν ὄχλον καὶ ἀφήκε τὸ μοναρχεῖν». Οὕτως ἢ μέχρι τότε ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ μόνον πρὸς νότον ἐκτὸς αὐτῆς περιορισμένη πόλις ἔκτοτε ἔλαβε μείζονα περὶ τὴν Ἀκρόπολιν ἔκτασιν, «ὥστ' ἔτι καὶ νῦν ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου μεγίστην τῶν Ἑλληνίδων εἶναι», ὡς κρίνει ὁ Ἰσοκράτης. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς δὲ τῆς Πανδήμου Ἀφροδίτης, ἐπιτραπέισης δηλ. τῆς ἀκωλύτου μεταξὺ τῶν κατοίκων ἐπιγαμίας, ἀπετελέσθη εἰς λαὸς ὑπὸ τοῦ συνόλου τῶν κατοίκων, κοινῷ ὀνόματι Ἀθηναῖοι ἐπικληθεὶς καὶ Ἀττικοὶ ἀδιακρίτως. Τοιαύτη ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἢ κατ' Ἀριστοτέλη δευτέρα χρονολογικῶς τάξις τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, «πρῶτη δ' ἐξέχουσα, μικρὸν παρεγκλίνουσα τῆς βασιλικῆς». Δικαίως ἄρα καὶ ὀρθῶς ὁ ρηξικέλευθος βασιλεὺς ἐκλήθη Θεσεὺς, ἦτοι δημιουργὸς καὶ θεμελιωτῆς τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, ἐθεωρήθη δὲ καὶ ὡς ἐκ τῶν πρώτων Ἑλλήνων ἡρώων, πολλὰς ἐπιχειρήσας ἐκστρατείας καὶ ἀγῶνας ὑποστὰς μετὰ τοῦ Θεσσαλοῦ Πειρίθου καὶ μετ' ἄλλων συγχρόνων ἡρώων ἐν τε τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ ἐκτὸς αὐτῆς.

Ἄλλ' οἱ τέως κατὰ δῆμους κρατοῦντες ἐν Ἀττικῇ

καὶ ἐν τῷ ἄστει ὑπὸ τοῦ Θησέως ἑσυνοικισθέντες δὲν ἐπαύοντο ἐργαζόμενοι πρὸς καθάραισιν τοῦ μεγάλου ἀνδρός, βοηθὸν δὲ καὶ ἀντιλήπτορα εὗρον μνηστῆρα τῆς ἀρχῆς ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἐρεχθέως Β' τὸν πολεμικώτατον *Μενεσθέα* τὸν Πετεῶ, υἱοῦ τοῦ Ὀρνέως, ὅστις «τούς τε δυνατοὺς συνέστη καὶ παρώξυνε, πάλαι βαρυνομένους τὸν Θησέα..., τούς τε πολλοὺς διετάραττε καὶ διέβαλλεν ὡς ὄναρ ἐλευθερίας ὀρῶντας, ἔργῳ δὲ ἀπεστερημένους πατρίδων καὶ ἱερῶν». Καὶ ἔξωθεν δὲ εὗρον οἱ βυσσοδομεύοντες κατὰ Θησέως ἐπικούρους, Πελοποννησίους. Ὁ δὲ Θησεύς, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει μετὰ τοῦ Πειριόθου ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Θεσπρωτῶν τῆς Ἡπείρου οὐχὶ ἐπιτυχῆ, ἐπανακάμψας εὗρε τὴν Ἀττικὴν ἀνάστατον, τὸν δὲ δῆμον ἀπρόθυμον νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτόν, «διεφθαρμένον καὶ θεραπεύεσθαι βουλόμενον ἀντὶ τοῦ ποιεῖν σιωπῆ τὸ προσταττόμενον», διὸ «ἀπογνοὺς τὰ πράγματα τοὺς μὲν παῖδας εἰς Εὐβοίαν ὑπεξέπεμψε πρὸς Ἐλεφήνορα τὸν Χαλκιδόντος, αὐτὸς δέ... εἰς Σκύρον ἐξέπλευσε..., ἔβασίλευε δὲ Λυκομήδης τότε τῶν Σκυρέων. Πρὸς τοῦτον οὖν ἀφικόμενος ἐζήτηε τοὺς ἀγροὺς ἀπολαβεῖν, ὡς αὐτόθι κατοικήσων· ὁ δὲ, εἴτε δείσας τὴν δόξαν τοῦ ἀνδρός εἴτε τῷ Μενεσθεῖ χαριζόμενος, ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς χώρας ἀγαγὼν αὐτόν, ὡς ἐκεῖθεν ἐπιδείξων τοὺς ἀγροὺς, ὥστε κατὰ τῶν πετρῶν καὶ διέφθειρεν». Οὕτως ἐξέλιπεν ὁ μέγιστος τῶν βασιλέων τῆς Ἀττικῆς καὶ πρῶτος τῆς χώρας ταύτης δημαγωγός, οἱ δ' ἐκ Πελοποννήσου εἰς Ἀττικὴν ἐλθόντες ἐπίκουροι τοῦ Μενεσθέως Τυνδαρίδαι ἐγκατέστησαν βασιλέα τὸν Μενεσθέα καὶ ἐπανάφερον τὴν

τάξιν, διὸ *ἄνακες*, ἦτοι σωτῆρες, ἐπεκλήθησαν καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν καθιερώθη ὑπὸ τὴν δυτικὴν Ἀκρόπολιν τὸ *Ἀνάκειον*. Καὶ τοῦ Θησέως ὅμως τὴν μνήμην ἐτίμησαν οἱ Ἀθηναῖοι βραδύτερον πολυτρόπως, ψηφίσαντες ἐνιαυσίους ἑορτὰς *Θήσεια* καὶ *Συνοικία* καὶ ἀνεγείραντες «Θησεῖον τὸ ἐν τῇ πόλει» καὶ *Θησηίδες* ὑμνοῦσαι τὰ ἔργα τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐποιήθησαν, ὁ δ' Εὐριπίδης καὶ τραγωδίαν ὁμώνυμον τῷ ἥρωι ἐποίησεν.

4.

Μενεσθεύς (1220-1197).—Ἐπιτηδεῖα πολιτεία αὐτοῦ.—Τρωικὸς πόλεμος. Θάνατος Μενεσθέως.—Θησεῖδαι Δημοφῶν (1197-1164).—Ἀνάμας (1163-1152).—Ὁξύντης καὶ Ἀφείδας (1151-1150).—Θυμοίτης (1149-1141).—Εἰσβολὴ Βοιωτῶν ὑπὸ Σάνθον.—Ὁ Νηλεΐδης Μέλανθος νικᾷ τὸν Σάνθον καὶ γίνεται βασιλεὺς τῆς Ἀττικῆς.

Ὡς βασιλεὺς ὁ Μενεσθεὺς ἐπεδείξατο μεγάλην ἐπιτηδειότητα, διὰ καταλλήλων δὲ παραχωρήσεων προσφικεῖσθαι τοὺς τε εὐπατρίδας καὶ τὸν δῆμον, φοβουμένους καὶ τὴν ἰσχύν του. Τὴν τριχῆ ὑπὸ Θησέως τῶν κατοίκων διαίρεισιν, ἀπαρέσκουσαν τοῖς εὐπατρίδασι, καταργήσας ἐπανάφερεν ἐν ἰσχύϊ τὴν ὑπὸ Ἴωνος τετραχῆ διαίρεισιν, ἥτις ἔκτοτε διετηρήθη ἐπὶ ἐπτά ὄλους αἰῶνας μέχρι Κλεισθέους, ἅτε μὴ ἀπαρέσκουσα καὶ τοῖς πολλοῖς. Ἡ βασιλεία ὅμως αὐτοῦ δὲν διήλθεν ὅλη ἐν Ἀττικῇ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπεχειρήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀρχηγούντος τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηναίων Ἀτρείδου Ἀγαμέμνονος, ἡ περιβόητος Τρωικὴ ἐκστρατεία, μετέσχον δ'

αὐτῆς καὶ ὁ Μενεσθεὺς μετὰ πενήκοντα ἀττικῶν νεῶν καὶ οἱ Θησεῖδαι ἕξ Εὐβοίας μετὰ τοῦ Ἐλεφήνορος, ὅσπερ κατὰ τὴν μακρὰν τοῦ Τρωικοῦ πολέμου διάρκειαν ἡ Ἀττικὴ παρέμεινεν ἡσυχος, ἐπειδὴ δὲ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας κατὰ τὴν ἐπάνοδον, τὸν νόστον, ἢ καὶ ἐν Τροίᾳ ἔτι, κατὰ τινὰς, ἀπέθανεν ὁ Μενεσθεὺς, οἱ Θησεῖδαι, ἐπανακάμψαντες ἀσφαλῶς, κατέλαβον ἐν Ἀττικῇ τὴν βασιλείαν, καὶ ἤρξαν ἀλληλοδιαδόχως ὁ *Δημοφῶν*, ὁ *Ἀκάμας*, ὁ *Ὀξύντης* καὶ οἱ υἱοὶ τούτου *Ἀφείδας* καὶ *Θυμοίτης* ἐπὶ πενήκοντα ἕξ ἐν συνόλῳ ἔτη. Ἐκ τούτων ἀξιολογώτερος ὑπῆρξεν ὁ πρεσβύτερος *Δημοφῶν*, ἀνευρῶν καὶ ἀποκομίσας ἐκ Τροίας τὴν ὡς θεράπαιναν τῆς Ἑλένης ἐκεῖ ὑπηρετοῦσαν γηραιὰν μάρμην τοῦ Αἴθρα, ἀπαχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Τυνδαριδῶν, καὶ τὸ Παλλάδιον. Πρὸ δὲ τῆς ἐκστρατείας λέγεται ὅτι ἕξ Εὐβοίας εἶχεν ὀδηγήσει ἀποικίαν εἰς Κύπρον, ὅπου ἔκτισεν «οὐ μεγάλην πόλιν... περὶ τὸν Κλάριον ποταμόν, ἐν χωρίοις ὀχυροῖς», ὡς ἔπραξε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἐκ Τροίας ὁ ἀμέσως νεώτερος ἀδελφὸς Ἀκάμας, ὅστις τούτου ἕνεκα οὐδ' ἠσχίσε βασιλικὴν ἐξουσίαν μετὰ τὸν *Δημοφῶντα*, ἀποθανόντων ἐν Κύπρῳ, ἀλλὰ διάδοχος τοῦ Ἀκάμαντος ἐγένετο ὁ *Ὀξύντης*, τρίτος τοῦ Θησεῶς υἱός, τοῦ δ' *Ὀξύντου* υἱοὶ ὑπῆρξαν οἱ τελευταῖοι Θησεῖδαι *Ἀφείδας* καὶ *Θυμοίτης*, ἄσημοι ἀμφοτέρω. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἐκ τῆς Βοιωτίας εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν *Ξάνθον* Μινύαι καὶ Τυρρηνοί, ἵνα ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὰς παρωρείας Κελαινὰς ἢ Μελαινάς, ὁ δὲ *Θυμοίτης* ἐδείχθη ἀνίκανος ν' ἀποκρούσῃ τοὺς εἰσβολεῖς. Ἐπικαίρως ἄρα

τότε προσῆλθον ἐκ τῶν περὶ τὴν Πύλον τῆς Μεσσηνίας χωρῶν, ὅπου εἶχον ἀποικίσει ἕξ Ἀττικῆς Ἴωνες, ἀπόγονοι ἐκείνων ὑπὸ ἡγεμόνα *Μέλανθον* τὸν Ἀνδροπόμπου, ὅστις ἀνεπλήρωσε τοῦ ἀττικοῦ βασιλέως τὴν ἀνεπάρκειαν διότι κληθεὶς ὑπὸ τοῦ *Ξάνθου* εἰς μονομαχίαν, οὐ μόνον θαρραλέως ἐδέχθη τὴν πρόκλησιν, ἀλλὰ καὶ ἐφόνευσεν τὸν *Ξάνθον*, οὕτινος ὁ στρατὸς ἐξεκένωσε τότε τὴν Ἀττικὴν, εἰς ἀμοιβὴν δ' οἱ Ἀθηναῖοι προσήνεγκον τῷ νικητῇ τὴν βασιλείαν, ἀφαιρέσαντες τὸν *Θυμοίτην* αὐτήν.

5.

Νηλεῖδαι βασιλεῖς Ἀττικῆς (1140-1081).—Διάφοροι ἐποικοὶ εἰς Ἀττικὴν.—Μέλανθος (1140-1102).—Κόδρος (1102-1081).—Εἰσβολὴ Δωριέων.—Αὐτοθυσία Κόδρου.—Τιμαὶ πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Τῶν ἐμπειροπολέμων καὶ ἀνδρείων *Νηλεϊδῶν* ἡ ἐμφάνισις ἐν Ἀττικῇ εἰς ἐποχὴν λίαν τεταραγμένην ἐν Ἑλλάδι συνεπέα τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ τῶν μετὰ τὰ Τρωικὰ ἀναστατάσεων ἔσωσε τὴν χειρσόνησον ἀπὸ σοβαρῶν ἀληθῶς κινδύνων καὶ καθ' ὅλην τὴν ἐκ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτῶν βασιλείαν τοῦ *Μελάνθου* πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἔξωθεν χάριν ἀσφαλείας, Μινύαι καὶ Τυρρηνοὶ καὶ τὸ γένος τῶν Γεφυραίων ἐκ Βοιωτίας, Τροϊζῆνιοι, Αἰγινῆται, οἱ πρόγονοι τοῦ *Μιλτιάδου* Αἰακίδαι καὶ ἄλλοι. Ταῦτα συνέβαινον τοῦ *Μελάνθου* βασιλεύοντος. Δὲν ἐξηκολούθησαν ὅμως οὕτω τὰ πράγματα καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ *Κόδρου*, καί-

περ ἄξιου τοῦ πατρός του καὶ ὑπερέτερου ἀναδειχθέντος. Οἱ Ἑρακλείδαι καὶ Δωριεῖς τῆς Πελοποννήσου ὑπόπτως ἔβλεπον τὴν προιοῦσαν κραταίωσιν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐβουλεύοντο ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ εἰσβαλόντες νὰ διευθετήσωσιν οὕτω τὰ πράγματα, ὥστε ν' ἀποκτήσωσιν ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν πρὸς τὴν Μέσσην Ἑλλάδα διὰ τοῦ Ἴσθμοῦ, εὐκαιρίαν δὲ καὶ πρόφασιν εὔρον ἐπιγενομένην ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν ἀφορίαν. Ἐβασίλευε τότε ἐν Ἀττικῇ ἀπὸ εἰκοσαετίας ἤδη ὁ Κόδρος, ἦτοι Λάμπρος, ὡς θὰ ἐλέγετο σήμερον. Θαρραλέως οἱ Δωριεῖς ὑπὸ τοὺς Ἑρακλείδας ἐπεχείρησαν νὰ κατακτήσωσιν τὴν Ἀττικὴν καὶ διαβάντες τὸν Ἴσθμὸν προήλασαν μέχρις Ἀθηνῶν, αἵτινες διετέλουν τότε ὠχυρωμένοι διὰ περιβόλου ἀρχηγούς δ' εἶχον Ἀλήτην τὸν Κορίνθιον καὶ Ἀλθαιμένην τὸν Ἀργεῖον βασιλόπαιδα, ἕγγονον τοῦ Τημένου, ἀφοῦ πρότερον, ἐρωτήσαντες τὸν ἐν Δελφοῖς θεόν, ἔλαβον χρησμόν ὅτι θὰ ἐκυρίευσεν τὰς Ἀθήνας, εἰ μὴ ἐφόνευσεν τὸν βασιλέα Κόδρον, χρησμόν τὸν ὁποῖον ὅμως ὁ Δελφὸς Κλεόμαντις μαθὼν «δι' ἀπορρήτων ἐξήγγειλε τοῖς Ἀθηναίοις». Ὁ δὲ ἡρωϊκὸς καὶ φιλόπατρις βασιλεὺς Κόδρος, μαθὼν τὸν χρησμόν, ἀπεφάσισε δι' αὐτοθυσίας νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα. Ἐνδυθεὶς λοιπὸν πτωχικὴν στολὴν καὶ παραγγείλας τοῖς πολίταις νὰ προσέχωσιν «ὅταν τελευτήσῃ τὸν βίον», ἐξῆλθε πρὸ τῆς πόλεως φρύγανα συλλέγων· ὅτε δὲ προσῆλθον δύο τῶν πολιορκητῶν καὶ ἠρώτων αὐτὸν περὶ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐφόνευσεν τὸν ἓνα ἐξ αὐτῶν διὰ τοῦ δρεπάνου ἐπιτεθείς, ὁ δ' ἄλλος παροξυνθεὶς ἔσυρε τὸ ξίφος καὶ ἐφόνευσεν τὸν Κόδρον, πτωχὸν νομισθέντα.

Ταῦτα ἰδόντες οἱ Ἀθηναῖοι ἐζήτησαν διὰ κήρυκος τὸν νεκρὸν τοῦ βασιλέως «λέγοντες αὐτοῖς ἅπασαν τὴν ἀλήθειαν»· οἱ δὲ Πελοποννήσιοι τὸν μὲν νεκρὸν ἀπέδωκαν, γνωρίζοντες δ' ἤδη ὅτι θὰ ἦτο ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς νὰ κυριεύσωσι τῆς χώρας, ἀπεχώρησαν. Μόνην δὲ τὴν Μεγαρίδα ἠρέσθησαν ν' ἀποσπάσωσι «καὶ τὴν πόλιν ἔκτισαν τὰ Μέγαρα καὶ τοὺς ἀνθρώπους Δωριεῖς ἀπὸ Ἴωνων ἐποίησαν», ἠφάνησαν δὲ καὶ τὴν ἐν Κρομμυῶνι στήλην, «τὴν ὀρίζουσαν τοὺς τε Ἴωνας καὶ τοὺς Πελοποννησίους», ὡς λέγει ὁ Στράβων. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι εὐγνωμονοῦντες καὶ θαυμάζοντες, ἴδρυσαν τῷ Κόδρῳ τέμενος ὡς ἦρωϊ ἐν ᾧ χώρῳ ἐφονεύθη, παρὰ τὸν Ἰλισόν, καὶ ἱερὸν ἐν αὐτῷ καθιέρωσαν ὑπὲρ τοῦ γενάρχου Νηλέως, τῆς τῶν νεκρῶν προστάτιδος Βασίλης καὶ τοῦ Κόδρου, ὡς μαρτυρεῖ καὶ περιωθεῖσα ἐπιγραφή. Τὸ δὲ γένος τοῦ Κόδρου κατέστη ἐκ τῶν εὐγενεστάτων ἐν Ἀττικῇ, παρομιωδῶς δ' ἐλέγετο «εὐγενέστερος Κόδρου» ἐπὶ τῶν πάνυ εὐγενῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΑΠΟ ΚΟΔΡΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΣΟΛΩΝΟΣ
(1081-590 π.Χ.)

1.

Ἰσόβιος τριαρχία: βασιλεύς, πολέμαρχος, ἄρχων (1081-737).

— *Μέδων, πρῶτος Κοδριδῆς τρίαρχος βασιλεύς ἰσόβιος (1081-1061).— Οἱ λοιποὶ Κοδρίδαι ἰδρύουσιν ἀποικίας ἐν Ἀσίᾳ Ἰωνία Πανιώνιον.— Ἀκμὴ τῶν ἀποικιῶν. Ἐξελληνιστικὴ αὐτῶν ἐπιτυχία.— Προεξάρχουσιν Ἀττικοὶ Ἴωνες.*

Ἡ ἐξαιρετικῶς φιλόπατρις τοῦ βασιλέως Κόδρου συμπεριφορὰ ἀνεχαίτισε τὴν ὠριμάσασαν ἤδη παρ' Ἀττικοῖς ἀπόφασιν, ὅπως μὴ ἀνατίθεται πλέον τὸ ἀνώτατον τῆς χώρας ἀξίωμα ἀπεριόριστον εἰς τοὺς διαδεχομένους υἱούς, οἵτινες δὲν ἦσαν πάντοτε καὶ ἄξιοι πολέμαρχοι. Τοῦ Κόδρου μάλιστα οἱ πολλοὶ υἱοὶ οὐδόλως διεκρίνοντο ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ, ἐνῶ δὲν ἔλειπον ἄλλοι εὐγενεῖς διαπρέποντες καὶ ἐνδεδειγμένοι ὡς ἄξιοι νὰ περιβληθῶσιν ἀνώτατον ἀξίωμα. Οὐχ ἦττον δὲν παρηγκωνίσθησαν οἱ Κοδρίδαι καὶ ὀρθῶς ὁ Πλάτων λέγει ὅτι ὁ Κόδρος ἀπέθανεν «ὑπὲρ τῆς βασιλείας τῶν παιδῶν». Ἡ βασιλεία ὁμως αὕτη ἦτο τοῦ λοιποῦ περιορισμένη εἰς τὴν τή-

ρησιν τῶν προτείων, τὴν ἀπονομὴν δικαιοσύνης καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἱερῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων ἢ δὲ πολεμαρχία καὶ ἡ διοίκησις ἀνετέθησαν εἰς δύο ἄλλους συνάρχοντας, ὧν ὁ μὲν ἐκλήθη *πολέμαρχος* ὁ δὲ *ἄρχων*, λαμβανόμενοι ἐκ τῶν εὐγενῶν καὶ εὐπατριδῶν «*παραχωρησάντων τῶν Κοδριδῶν*». Ἡ τέως λοιπὸν μοναρχία μετεβλήθη εἰς τριαρχίαν ἰσόβιον ἄλλως τε καὶ ἤδη ἀπὸ Ἐρεχθέως Β' εἶχον προσληφθῆ βοηθοὶ τοῦ βασιλέως πολέμαρχοι, ὁ Ἴων τότε καὶ ὁ Μέλανθος βραδύτερον ἐπὶ Θυμοίτου. Πρῶτος δὲ τρίαρχος βασιλεὺς Κοδριδῆς ἐγένετο ὁ πρεσβύτερος *Μέδων*, πρὸς τὸν ὁποῖον, χωλὸν ὄντα, μάτην διημφισβήτησαν οἱ ἀδελφοὶ τὸ ἀξίωμα, διὸ πάντες, Νηλεὺς, Ἄνδροκλος, Ἄνδρόπομπος, Κλέοπος, Κυδορῆλος ἢ Κυάρητος, κατὰ τινὰς δέ, καὶ Ναῦκλος, νόθος οὗτος, καὶ Δάμασος, ἵνα λείψωσιν ἐξ Ἀττικῆς, «ἐς ἀποικίαν ἀπεστάλησαν, ἀγαγόντες μὲν καὶ αὐτῶν Ἀθηναίων τὸν βουλόμενον, τὸ δὲ πλεῖστον σφίσις ἦσαν τοῦ στρατεύματος οἱ Ἴωνες». Αἱ ἀποικίαι αὗται πᾶσαι ἰδρύθησαν ἐν τῇ δυτικῇ Ἀσίᾳ, τῆς ὁποίας τὸ ἐξαιρετικὸν κλίμα καὶ ἡ εὐφορία εἶχον καταστῆ γνωστὰ ἐκ τῆς Τρωϊκῆς ἐκστρατείας. Καὶ ὁ μὲν Νηλεὺς ἔκτισε τὴν τριλίμενον Μίλητον, ὁ δὲ Ἄνδροκλος τὴν Ἐφεσον, ὁ Ἄνδρόπομπος τὴν Λέβεδον, ὁ Κλέοπος τὰς Ἐρυθράς, ὁ Κυδορῆλος ἢ Κυάρητος τὴν Μυοῦντα, καὶ ὁ νόθος Ναῦκλος ἤγαγεν ἀποίκους εἰς Τέαν, συμμετασχόντος καὶ τοῦ Δαμάσου. Πᾶσαι δ' αἱ ἀποικίαι αὗται ἀπετέλεσαν τὴν Ἰωνίαν, διετήρουν τὰ πάτρια ἠθῆ καὶ ἔθιμα καὶ ἀπετέλουν ἴδιον σύνδεσμον, τὸ Πανιώνιον, συνορχόμενον ἐπὶ τῆς βορείου κλιτύς τοῦ ἀκρωτηρίου

Μυκάλης· ἡ ὀργάνωσις δ' αὕτη, ὅπως καὶ αἱ παρόμοιαι τῶν αἰολικῶν καὶ δωρικῶν αὐτόθι ἀποικιῶν, ἔδωκε ταῖς ἀποικίαις ταύταις καιρόν, ἐξασφαλίζουσα τὴν εἰρήνην. ν' ἀναπτυχθῶσι τάχιστα, ὥστε τινὲς αὐτῶν ὑπερέβηλον ἐν προόδῳ καὶ αὐτὰς τὰς μητροπόλεις τῶν. Ἐκεῖ πρῶτον ἐκαλλιεργήθη ἡ ἐπικὴ ποίησις, ἡ πρωτόγονος ἱστορία, ἣς ὁ μέγιστος μύσθης Ὅμηρος ὑπῆρξεν Ἴων ἐκ τῶν ἀποικιῶν ἐκείνων. Πρωτηγωνίστησαν λοιπὸν καὶ διὰ τῶν ἀποικιῶν οἱ Ἀττικοί, οὐχὶ δ' ἀλόγως ἐξαίρει τὸ μέγα ἐξελληνιστικὸν ἔργον τῶν Ἀττικῶν διὰ τῶν ἀποικιῶν ἀρχαῖος ρήτωρ λέγων ὅτι «αἱ τῶν ἀποικιῶν κατασκευαὶ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων κέρδος, οὐ μόνον τῶν ἀπελθόντων· καὶ γὰρ πόλεις καὶ χώρας καὶ δυνάμεις πολλὰς καὶ μεγάλας εἰς τὸ κοινὸν προσέλαβον, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγῳ μείζους ἐγένοντο».

2.

Μεδοντιδαὶ δώδεκα (1061-753).—Προιοῦσα συγχώνευσις κατοίκων.—Ἴδιος ἀττικὸς λαός, ἰδίᾳ διάλεκτος.

Ποῖα δ' ὑπῆρξαν τὰ ἔργα τοῦ Μέδοντος κατὰ τὴν εἰκοσαετῆ βασιλείαν του δὲν εἶνε γνωστὸν, ὡς γλίσχαρι τυγχάνουσιν αἱ εἰδήσεις καὶ περὶ τοῦ βίου τῶν διαδεχθέντων αὐτὸν δώδεκα *Μεδοντιδῶν* ἰσοβίων τριαρχῶν βασιλέων, οἵτινες ἦσαν Ἀκαστος, Ἀρχιππος, Θέρσιππος, Φόρβας, Μεγακλῆς, Διόγνητος, Φερεκλῆς, Ἀρίφρων, Θεσπιεύς, Ἀγαμήτωρ, Αἰσχύλος καὶ Ἀλκμέων. Πάντως ὅμως τὴν Ἀττικὴν «ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον διὰ τὸ λεπτόγεων ἀστασίαστον οὔσαν, ἀνθρωποὶ ᾤκουν οἱ αὐτοὶ αἰεὶ», ὡς ἀποφαί-

νεται ὁ Θουκυδίδης, καίτοι παντοῖα δεχόμενοι στοιχεῖα ἐκ προσφύγων καὶ μετοίκων· «ἐκ γὰρ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος οἱ πολέμῳ ἢ στάσει ἐκπίπτοντες παρ' Ἀθηναίους οἱ δυνατώτατοι ὡς βέβαιον ὄν ἀνεχώρουν, καὶ πολῖται γιγνόμενοι εὐθύς ἀπὸ παλαιοῦ μείζω ἔτι ἐποίησαν πλήθει ἀνθρώπων τὴν πόλιν», μιγάδα δέ πως λαὸν καὶ γλώσσαν καταρτίσαντες ἐφιλοτιμήθησαν καὶ ὁδὸν ἰδίαν σταδιοδρομίας ν' ἀκολουθήσωσιν ὡς Ἀττικοὶ ἢ Ἀθηναῖοι, ἴδιον λαὸν ἀποτελοῦντες καὶ ἰδίαν διάλεκτον λαλοῦντες, ἀποβαλόντες δὲ τὸ ὄνομα Ἴωνες, τὸ ὅποῖον ἤκμαζε μὲν ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλ' εἶχε καταπέσει ἐν Ἑλλάδι. Τοιαύτη δ' ἰδιορρυθμία ὑπῆρξε καὶ ἡ ἰσόβιος τριαρχία καὶ ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς πολιτείας.

3.

Ἀξιώσεις εὐπατριδῶν καὶ τοῦ πλήθους.—Τάξις δούλων παρ' Ἀθηναίους.—Μακρὰ εἰρήνη. Δίαιτα Ἀθηναίων.—Εἰσαγωγή μεταλλικοῦ νομίσματος.—Ἰδιοκτησία. Δάναια.—Ἐριδες.

Ἡ πρώτη τῶν εὐπατριδῶν ἐπιτυχία, καταλυσάντων τὴν μοναρχίαν, ἐνεθάρρουνεν αὐτοὺς νὰ συνεχίσωσι τὰς προσπαθείας πρὸς περαιτέρω μείωσιν τῶν προνομιῶν καὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀρχόντων, διὰ συμμετοχῆς ὡς οἷόν τε πλείστον ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἀρχῇ. Πρὸς τοῦτο ἐχρειάζοντο φνσικῶ τῷ λόγῳ ἐνίσχυσιν πρὸς ἐπιβολήν, ἄρα προσοικείωσιν τῶν πολλῶν διὰ δημοκοπίας καὶ διὰ παραχωρήσεων, ἣν μέθοδον ἤδη ὁ Θησεὺς εἶχε μεταχειρισθῆ ἐπιτυχῶς. Ἀλλ' ὁ δῆμος εἶχε καὶ ἴδια συμφέροντα νὰ

ἐπιδιώξει, ἐξήτει δὲ βαθμηδὸν παραχωρήσεις καὶ συμμετοχὴν εἰς ἐκκλησίας καὶ συμβούλια. Ἄπαξ δὲ κινήθεις ὁ τροχὸς πρὸς βαθμιαίαν χειραφέτησιν καὶ συμμετοχὴν τῶν πολλῶν εἰς τὰ τῆς πολιτείας, ἐξηκολούθησεν ἔκτοτε κυλιόμενος ἀκατασχέτως· ἐδέησεν ὅμως νὰ ὑπερπηδήσῃ πολλά ἐμπόδια, πολλοὶ δὲ καὶ θύματα ἐγένοντο ἐν τῷ ἀγῶνι, εἰς δούλους ἀπὸ ἐλευθέρων ἐκπεσόντες ἕνεκα τῆς ἀπληστίας καὶ τῆς σκληρότητος τῶν ὀλίγων καὶ πλουσίων. Βεβαίως καὶ ἐκούσιοι δοῦλοι οὐδέποτε ἔλειψαν παρ' ἀνθρώποις, διότι ἄνθρωποι μὴ ἱκανοὶ νὰ ζήσῃσι δι' ἰδίας μερίμνης προσκολλῶνται πάντοτε εἰς ἄλλους ἱκανωτέρους καὶ ζῶσιν οὕτως ὑπηρετοῦντες· ἀκούσιοι ὅμως δοῦλοι δὲν ἐδημιουργήθησαν εἰμὴ διὰ καθυποτάξεως καὶ αἰχμαλωσίας, δι' ἀγορᾶς, βραδύτερον δέ, ὅτε ἐνετάθησαν τὰ μεταξὺ ὀλίγων καὶ πολλῶν, πλουσίων καὶ πενήτων, πάθη, δοῦλοι προσέκνυσαν καὶ ἀπὸ συμβολαίου καὶ συμφωνίας μὴ ἐκπληρουμένης, οὐ σπανίως δὲ καὶ ἐπ' ὅλου ἀποροὶ γονεῖς τὰ ἴδια τέκνα, καὶ μάλιστα ἐκπορνευθείσας θυγατέρας· φυσικῶ δὲ τῷ λόγῳ τὸ μῖσος τῶν ἀπὸ ἐλευθέρων καταστάτων δούλων πρὸς τοὺς ἐλευθέρους κυρίους ἦτο μέγα, παρ' Ἀθηναίους ὅμως, οἵτινες φιλανθρωπότερον μετεχειρίζοντο τοὺς δούλους, καὶ τὰ ἐκ τούτων δεινὰ ὑπῆρξαν σχετικῶς μικρά, τούτου δ' ἕνεκα οἱ Ἀθηναῖοι «πρῶτοι τὸν τε σίδηρον κατέθεντο καὶ ἀνεμίενη τῇ διαίτῃ ἐς τὸ τρυφερότερον μετέστησαν· καὶ οἱ πρεσβύτεροι αὐτοῖς τῶν εὐδαιμόνων διὰ τὸ ἀβροδίατον οὐ πολὺς χρόνος ἐπειδὴ χιτῶνάς τε λινοὺς ἐπαύσαντο φοροῦντες καὶ χρυσῶν τεττίγων ἐνέρσει κρωβύλον ἀναδούμενοι τῶν ἐν τῇ

κεφαλῇ τριχῶν», ὡς λέγει ὁ Θουκυδίδης. Συνέτεινε δὲ καὶ ἡ ἔξωθεν εἰρήνη παρ' Ἀθηναίους εἰς τοῦτο· διότι καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς ἰσοβίου τριανδρίας (1081-737) τοῦλάχιστον δὲν περιεσώθησαν εἰδήσεις ἀσφαλεῖς περὶ σημαντικῶν ἐνόπλων περιπλοκῶν εἴτε ἐσωτερικῶν εἴτε ἐξωτερικῶν. Ἰδίως δ' ἐπεκράτησε καὶ παρ' Ἀθηναίους ὑποδούλωσις ἐλευθέρων ὑπὸ εὐπατριδῶν καὶ πλουσίων ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς μεταλλικοῦ εὐχρήστου νομίσματος κατὰ τὸν ἔβδομον πιθανῶς αἰῶνα, καίτοι δὲν ἔλειπον καὶ πρότερον μέσα πρὸς μείωσιν τῆς πολιτικῆς θέσεως τῶν πενήτων ἐλευθέρων. Κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους ἐπὶ μακρὸν καὶ οἱ Ἀττικοὶ κοινὴν εἶχον τὴν οὐσίαν καὶ τὰς γαίας, ὧν οἱ μὲν πολλοὶ ἐπεμελοῦντο ὡς γεωργοὶ ἢ ποιμένες, οἱ δ' ὀλιγώτεροι μάχιμοι ὑπερημύνοντο κατὰ ἐπιδρομῶν καὶ διαρπαγῆς, «ἴδια μὲν αὐτῶν οὐδεὶς οὐδὲν κεκτημένοι, ἅπαντα δὲ πάντων κοινὰ νομίζοντες». Τῷ χρόνῳ ὅμως οἱ ἰσχυρότεροι ἤρξαντο ἀποχωρίζοντες δι' ἑαυτοὺς μεγάλας γαίῶν ἐκτάσεις μετ' ἀναλόγαν ποιμνίων, ἐνῶ οἱ πολυπληθεῖς ἀδυνατώτεροι ἢ μικρὰν ἢ οὐδεμίαν ἐκέκτηντο ἰδιοκτησίαν. Ἐκτοτε δ' ἤρξατο ἕρις καὶ ἀλληλοσπαραγμός, ἅτινα ἠϋξήθησαν ἀπὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ νομίσματος περὶ τὸ τέλος τῆς ἰσοβίου τριαρχίας, ὅτε ἔτι μᾶλλον ἐξέτειναν τὴν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τῆς χώρας διοικήσει συμμετοχὴν τῶν οἱ εὐπατρίδαι καὶ οἱ πλούσιοι.

4.

Πελάται και δοῦλοι δι' ανεξόφλητα δάνεια ἐκτῆμοροι.— Δεκαετῆς τριαρχία (753-683 π.Χ.)— Ἐννέα ἐνιαύσιοι ἄρχοντες ἀπὸ τοῦ 683. Τῷ 640 θεσμοθῆται, ἐκ τῶν γνωρίμων.— Κρέων πρῶτος ἐπώνυμος ἄρχων τῷ 683.— Ὁ Ἄρειος Πάγος ἀνώτατος ἐπόπτης τῆς πολιτείας.

Αἱ δύο αὗται τάξεις, τῶν ὁποίων ἡ πρώτη συνήνου πολλάκις μετὰ τῆς εὐγενείας καὶ τὸν πλοῦτον, διότι «εὐγένειά ἐστιν ἀρχαῖος πλοῦτος καὶ ἀρετὴ... εὐγενεῖς γὰρ εἶναι δοκοῦσιν οἷς ὑπάρχει προγόνων ἀρετὴ καὶ πλοῦτος», κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ἀμιλλώμενοι περὶ πρωτείων καὶ ἔχοντες ὁσημέραι μείζονα χρεῖαν χρήματος, προέβαινον εἰς παντοίας τῶν ἀπορωτέρων καταθλίψεις καὶ ἄλλους μὲν τούτων καθίσταν οἶονε ὑποτελεῖς, πελάτας, ἀφήνοντες αὐτοῖς ἀπολεσθείσας ὑποθήκους γαίας πρὸς καλλιέργειαν ἐπὶ μισθώσει, ἄλλους δὲ καὶ δούλους διὰ δανείων ἄνευ ὑποθήκης καὶ ἐπὶ προσωπικῇ ἐγγυήσει, τὰ ὁποῖα οἱ ὀφειλέται μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξοφλήσωσιν ἀπέβαινον δοῦλοι τῶν δανεισῶν. Καὶ οἱ μὴ εὐγενεῖς δὲ πλούσιοι ἤξιουν τὰ αὐτὰ καὶ οἱ εὐπατρίδαι, ὥστε ἡ ἀρχουσα τάξις ἀπέβη μιγᾶς, ἀριστίνδην καὶ πλουτίνδην συγκεκοτημένη, ἡ δὲ ἐκμύζησις τῶν ἀπορωτέρων ἀπέβαινε ὅλον ἐν μᾶλλον ἀδυσώπητος, «καὶ ἐδούλευον οἱ πένητες τοῖς πλουσίοις καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες καὶ ἐκαλοῦντο πελάται καὶ ἐκτῆμοροι ἢ δὲ πᾶσα γῆ δι' ὀλίγων ἦν, καὶ εἰ μὴ τὰς μισθώσεις ἀποδίδοιεν, ἀγώγιμοι καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες ἐγίγνοντο, καὶ οἱ δανεισμοὶ πᾶσιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν» κατὰ τὸν Ἀρι-

στοτέλη πάλιν. Στάσεις λοιπὸν τῶν ὀλίγων πρὸς ἀλλήλους καὶ καταδυνάστευσις τῶν πολλῶν καὶ μῖσος τούτων κατ' ἐκείνων. Καὶ δὴ κατὰ μὲν Ὀλυμπιάδα ἐβδόμη ἔτος δὲ πρῶτον (751 π.Χ.) ἐγένετο περιορισμὸς τῆς ἀρχῆς τῶν ἰσοβίων τριαρχῶν εἰς δεκαετῆ, ὥστε πλείονες τῶν γνωρίμων νὰ ἔχωσιν εὐκαιρίαν συμμετοχῆς, χρησιμευσάντων καὶ πάλιν ὡς βασιλέων τῶν Κοδριδῶν Χάροπος, Αἰσιμῆδους, Κλειδίου καὶ Ἴππομένους, μετὰ δὲ τούτους ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἢ τῶν γνωρίμων τοῦ Λεωκράτους, τοῦ Ἀψάνδρου καὶ τοῦ Ἐρυξίου, ἐπὶ ἐβδομήκοντα ἐν συνόλῳ ἔτη ἀπὸ τοῦ ἑπτακοσιοστοῦ πενηκοστοῦ πρώτου. Ἐπανσαν δ' ἐπὶ Ἴππομένους νὰ λαμβάνωσι βασιλέα ἐκ τῶν Κοδριδῶν, διότι οὗτος «τὴν θυγατέρα Λειμώνην ἐφόνευσε σὺν τῷ μοιχῷ», ἐνῶ μόνον νὰ πωλήσῃ αὐτὴν ἐδικαιοῦτο ἐκ τοῦ νόμου. Καὶ ἐν ἔτει ἑξακοσιοστῷ ἐβδομηκοστῷ τρίτῳ π.Χ. κατηγορήθη ὀλοτελῶς ἡ τριαρχία, ἐθεσπίσθη δὲ νὰ ἐκλέγωνται ἕκτοτε κατ' ἔτος ἐνιαύσιοι ἄρχοντες, τῶν ὁποίων οἱ μὲν τρεῖς ἦσαν βασιλεῖς καὶ ἄρχων καὶ πολέμαρχος, οἱ δὲ ἕξ θεσμοθῆται, βραδύτερον, τῷ 640, κατὰ τινες θεσπισθέντες, «ὅπως ἀναγράφαντες τὰ θέσμια φυλάττωσι πρὸς τὴν τῶν παρανομούντων κρίσιν, κύριοι δ' ἦσαν καὶ τὰς δίκας αὐτοτελεῖς κρίνειν», ὡς λέγει πάλιν ὁ Ἀριστοτέλης, εἰσήχθη δ' οὕτως ἡ γραπτὴ παρ' Ἀττικοῖς νομολογία. Πρῶτος δ' ἐνιαύσιος ἄρχων, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα ἔφερε καὶ τὸ ἔτος, ἐχορημάτισεν ὁ Κρέων, ἐξελέγοντο δὲ καὶ οἱ ἐννέα ἐκ τῆς τάξεως τῶν γνωρίμων καὶ ὀλίγων μέχρι τῆς νομοθεσίας τοῦ Σόλωνος. Ἀνώτερος δὲ τῆς ὅλης πολι-

τείας ἐπόπτης διετέλει τὸ δημιούργημα τοῦ Κέκροπος Α΄, ἡ βουλὴ τῶν γερόντων, ἦτοι ὁ Ἄρειος Πάγος, ὅστις «μόνη τῶν ἀρχῶν μεμένηκε διὰ βίου» καὶ «τὴν μὲν τάξιν εἶχε τοῦ διατηρεῖν τοὺς νόμους, διώκει δὲ τὰ πλεῖστα καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ κολάζουσα καὶ ζημιοῦσα πάντας τοὺς ἀκοσμοῦντας κυρίως».

5.

Προστάται.—Τύραννοι.—Κύλωνος ἀπόπειρα τυραννίας.—Παράσπονδος φόνος τῶν ὀπαδῶν τοῦ Κύλωνος.—Οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἐναγεῖς καὶ ἀλιτήριοι.—Πόλεμος πρὸς Μεγαρεῖς.—Ὁ δῆμος ἐπέτυχεν ἐκλογὴν θεσμοθέτου.

Ὡς εἰκός, καὶ ἡ τοιαύτη τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων κατάστασις εἶχε πολλὰ τὰ τρατά, ἰδίως διὰ τοὺς πολλούς, τὸ πλῆθος· διότι «χαλεπώτατον καὶ πικρότατον ἦν τοῖς πολλοῖς τὸ δουλεύειν, οὐ μὴν ἄλλα καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις ἐδυσχέρανον· οὐδενὸς γάρ, ὡς εἰπεῖν, ἐτύγχανον μετέχοντες τῶν κατὰ τὴν πολιτείαν», δὲν ἔλευσαν δὲ καὶ φιλόδοξοι ἐκ τῶν γνωρίμων, οἵτινες ἀπειραθήσαν νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν δυσἀρέσκειαν τῶν πολλῶν κηρυσσόμενοι *προστάται* αὐτῶν πρὸς κορσεμὸν τῆς φιλοδοξίας τῶν τῇ ἀρωγῇ τῶν πολλῶν· διότι

«ὑπερήφανόν που γίνεθ' ἡ λίαν τρυφή,
 ὅτε πλοῦτος ἐξώκειλε τὸν κεκτημένον
 εἰς ἕτερον ἦθος, οὐκ ἐν ᾧ πρόσθεν ἦν»,

ὡς ὀρθότατα λέγει ὁ Εὐριπίδης. Καὶ ὑπέτρεφον τὴν φιλοδοξίαν εὐπατριδῶν καὶ πλουσιῶν καὶ οἱ περιοδικοὶ πανελλήνιοι ἀγῶνες, Ὀλύμπια, Ἴσθμια, Νέμεα καὶ Πύ-

θια, τῶν ὁποίων νικηταὶ ἐφιλοδόξησαν καὶ ἐπέτυχόν τινες, νὰ γίνωσιν ἰθύντορες τῶν πολιτειῶν τῶν, ὡς κεφαλαὶ κύρος περιβεβλημένοι, διὸ *κοίρανοι* μὲν δωριστί, *τύρανοι* δ' ἰωνιστὶ ὠνομάσθησαν καὶ *τυραννίς* τὸ ἀξίωμα αὐτῶν. Τοιοῦτος φιλόδοξος, τυραννίας γλιχόμενος, ἀνεφάνη καὶ ἐν Ἀθήναις ὁ *Κύλων*, ὅστις ὦν «ἀνὴρ Ἀθηναῖος τῶν πάλαι εὐγενῆς καὶ δυνατός», Ὀλυμπιονίκης κατὰ τὸ ἔτος 640, γαμβρὸς δὲ τοῦ τυράννου Μεγαρέων Θεαγένους, καὶ «προσποισάμενος ἐταιρητὴν τῶν ἠλικιωτέων», ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος, «ἐπεχείρησε τῷ ἔργῳ», ἐνῶ ἐτελοῦντο Ὀλύμπια, ὅτε ὡς Ὀλυμπιονίκης θὰ ἠδύνατο ν' ἀνέλθῃ ἔνοπλος εἰς τὴν Ἀκροπόλιν μετὰ τῶν ἐταίρων, ἵνα εὐχαριστήσῃ τοῖς θεοῖς, καὶ νὰ ὀχυρωθῇ ἐν αὐτῇ. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐβोधήθησάν τε πανδημεὶ ἐκ τῶν ἀργῶν ἐπ' αὐτοὺς καὶ προσκαθεζόμενοι ἐπολιόρουν· οἱ δὲ μετὰ τοῦ Κύλωνος πολιορκούμενοι φλαύρος εἶχον σίτου τε καὶ ὕδατος ἀπορία· ὁ μὲν οὖν Κύλων καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ἐκδιδράσκουσιν, οἱ δὲ ἄλλοι, ὡς ἐπιέζοντο καὶ τινες καὶ ἀπέθνησκον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ, καθίζουσιν ἐπὶ τὸν βωμὸν ἱκέται τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἀναστήσαντες δ' αὐτοὺς οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν φυλακὴν ἐφ' ᾧ μηδὲν κακὸν ποιήσουσιν, ἀπαγαγόντες ἀπέκτειναν... καὶ ἀπὸ τούτου ἐναγεῖς καὶ ἀλιτήριοι τῆς θεοῦ ἐκεῖνοί τε ἐκαλοῦντο καὶ τὸ γένος τὸ ἀπ' ἐκεῖνον», ἦσαν δ' οὗτοι Ἀλκμεωνίδαι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Μεγακλῆς ἦτο ἐπώνυμος ἀρχῶν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο. Φυσικῶ δὲ τῷ λόγῳ δὲν ἀφῆκαν ἀνεκμετάλλετον κατὰ τῶν Ἀλκμεωνιδῶν τὸ γεγονός· οἱ ἀντίπαλοι καὶ τὰ ἐσωτερικὰ πάθη ἐξήφησαν, ἐνῶ

συγχρόνως ὁ εἰς Μέγαρα καταφυγὼν Κύλων ἐξώθησε τοὺς Μεγαρεῖς εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες «ἀπέβαλόν τε Νίσαιαν καὶ Σαλαμῖνος ἐξέπεσον καὶ φόβοι τινὲς ἐκ δεισιδαιμονίας ἅμα καὶ φάσματα κατεῖχε τὴν πόλιν», κατὰ Πλούταρχον. Πάντες λοιπὸν ἐπεζήτουν διέξοδον, ὁ δὲ δῆμος, ἀνδρωθεὶς πλέον, ἠξίου μεταρροθμίσεις. Τὴν ὅλην διοίκησιν καὶ τῆς δικαιοσύνης τὴν ἀπονομὴν εἶχον ἀκόμη οἱ ὀλίγοι, θεματοφύλακες δὲ τῶν θεσμῶν καὶ τῶν παραδόσεων ὄντες εὐχερῶς κατεστρατήγουν ἢ παρηργήνευον τοὺς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀγράφους θεσμοὺς ἐπὶ ζημίᾳ τῶν πολλῶν, καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ φόνων, οἱ ὅποιοι εἶχον πολλαπλασιασθῆ ἕνεκα τῆς δευτέρας τῶν παθῶν. Οὕτω λοιπὸν ἐχόντων τῶν πραγμάτων ἐξηγέρθησαν οἱ πολλοὶ καὶ ἐπιμόνωσ ἠξίωσαν οἱ μὲν θεσμοὶ ν' ἀναγραφῶσιν ἐπιμελῶς ὑπ' ἀνδρὸς ἀπὸ κοινοῦ ἐκλεγομένου, τῶν δὲ δικαστηρίων νὰ μετέχωσι καὶ δικασταὶ ἐκ τοῦ πλήθους, μετὰ μακρὰν δὲ διαμάχην συνεφωνήθη ν' ἀνατεθῆ τὸ ἔργον εἰς τὸν γηραιὸν εὐπατρίδην Δράκοντα ἐν ἔτει 620 ἢ 621 π.Χ.

6.

Ὁ Δράκων θεσμοθέτης (621 π.Χ.).— Θεσμοὶ Δράκοντος.— Ταμίαι. Βουλὴ. Στρατηγοί. Ἱππαρχοί.

Τὸν Δράκοντα ἄλλοι μὲν ἐκάλεσαν *θεσμοθέτην*, ἄλλοι δὲ *νομοθέτην* καὶ γενικῶς παρ' ἀρχαίοις ἐλέγετο «τοῖς Σόλωνος νόμοις χρῆσθαι καὶ τοῖς Δράκοντος θεσμοῖς»· ὑπάρχει δὲ διαφορὰ μετὰ τῶν δύο ὀνομα-

σιῶν, καθόσον «οἱ μὲν νόμων ἐγένοντο δημιουργοί, οἱ δὲ καὶ πολιτείας, οἷον καὶ Λυκούργος καὶ Σόλων· οὗτοι γὰρ καὶ νόμους καὶ πολιτείας κατέστησαν», ὡς διακρίνει ὁ εἰδημονέστατος Ἀριστοτέλης, ἐνῶ ὁ Δράκων οὐδὲν θεμελιωδῶς ἀνέτρεψε τῆς τότε διατάξεως τῆς πολιτείας, ἐχούσης ὡς περιεγράφη ἀνωτέρω ἐν κεφ. 4. Καὶ οὗτος ἀφῆκε τοὺς πένητας καὶ τὸν δῆμον ἀποκεκλεισμένους τῶν ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἐξηκολούθησαν νὰ λαμβάνωσιν οἱ εὐπατρίδαι καὶ πλούσιοι, παρέμεινε δὲ καὶ ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλή ἀνώτερος ἐπόπτης τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ὅλης πολιτείας. Διεβάθμισεν ὁμως τοὺς εὐπόρους ἀναλόγως τοῦ ἐξ ἐγγείου ἰδιοκτησίας ἐτησίου ἐσόδου καὶ κατὰ τὰς ἀναλόγως τῆς προσόδου προσφοράς ὑπὲρ τῆς πολιτείας κατένειμε τὰς ἀρχὰς μετὰ τῶν εἰσοδηματιῶν, πρῶτος δ' ὥρισεν μετὰ τῶν ἀνωτέρων ἀρχῶν καὶ *ταμίαι* ἀντὶ τῶν ἀπὸ τῶν βασιλέων ἤδη λειτουργούντων *κολακρετιῶν*, ὧν περιωρίσθη ἡ δικαιοδοσία, ἐθέσπισεν δὲ καὶ βουλήν, ἐκ τῶν εὐπορωτέρων καὶ ταύτην λαμβανομένην, ὡς διαρκῆ τοῦ ὅλου δήμου ἀντιπρόσωπον, ἐκ τετρακοσίων καὶ ἐνὸς βουλευτῶν, ἀνὰ ἑκατὸν ἐξ ἑκάστης τῶν τεσσάρων φυλῶν, πρὸς δὲ καὶ στρατηγοὺς καὶ ἱππάρχους, ἐκλεξίμους κλήρω, «τοὺς μὲν ἐννέα ἀρχοντας καὶ τοὺς ταμίαις οὐσίαν κεκτημένους οὐκ ἐλάττω δέκα μνῶν ἐλευθέρων, τὰς δ' ἄλλας ἀρχὰς τὰς ἐλάττους ἐκ τῶν ὅπλα παρεχομένων, στρατηγούς δὲ καὶ ἱππάρχους οὐσίαν ἀποφαίνοντας οὐκ ἔλαττον ἑκατὸν μνῶν ἐλευθέρων καὶ παιῖδας ἐκ γαμετῆς γυναικὸς γνησίους ὑπὲρ δέκα ἔτη γεγονότας... ἐγγυητὰς δ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ τέλους παρασχομένους, οὐπερ οἱ στρα-

τηγοὶ καὶ οἱ ἵππαρχοι..., κληροῦσθαι δὲ καὶ τὴν βουλὴν καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς τοὺς ὑπὲρ τριάκοντα ἔτη γεγονότας καὶ δις τὸν αὐτὸν μὴ ἄρχειν πρὸ τοῦ πάντας ἐξελεθῆναι..., εἰ δέ τις τῶν βουλευτῶν, ὅταν ἔδρα βουλῆς ἢ ἐκκλησίας ἦ, ἐκλείποι τὴν σύνοδον, ἀπέτινον ὁ μὲν πεντακοσιομέδιμμος τρεῖς δραχμάς, ὁ δὲ ἵππεὺς δύο, ὁ ζευγίτης δὲ μίαν ἢ δὲ βουλὴ ἢ ἐξ Ἄρειου Πάγου φύλαξ ἦν τῶν νόμων καὶ διετήρει τὰς ἀρχὰς, ὅπως κατὰ τοὺς νόμους ἄρχωσιν· ἔξῃ δὲ τῷ ἀδικουμένῳ πρὸς τὴν τῶν Ἄρεοπαγιτῶν βουλὴν εἰσαγγέλλειν, ἀποφαίνοντι πρὸς ὃν ἀδικεῖται νόμον· ἐπὶ δὲ τοῖς σώμασιν ἦσαν οἱ δανεισμοί... καὶ ἡ χώρα δι' ὀλίγων ἦν». Ἴνα περιορίσῃ δὲ τοὺς συχνοὺς φόνους μεταξὺ ἀλληλομισουμένων πολιτῶν, ἔθηκεν αὐστηροτάτας διατάξεις διὰ τὰς ἐπὶ φόνῳ δίκας, αἵτινες ἐγίνοντο, τῶν δικαστῶν λαμβανομένων ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὀλίγων, δι' ἀκούσιον μὲν φόνον ἐν τῷ παρὰ τὸν Ἴλισδὸν ἀρχαίῳ ἱερῷ Παλλαδίῳ, διὰ δὲ φόνον ἀμύνης ἐν τῷ ἐπίσης παρὶ λισίῳ ἱερῷ Δελφινίῳ, καὶ διὰ φόνον ἐκ προμελέτης ἐν Φρεατοῖ παρὰ τὸν λιμένα Ζέας, ἀρεοπαγιτῶν δικαζόντων καὶ τοῦ ὑποδίκου ἀπὸ πλοίου ἀπολογουμένου. Τοσοῦτον δ' αὐστηροὶ ἦσαν οἱ φονικὸι νόμοι ἢ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος, ὥστε ἐλέγοντο ὅτι ἦσαν γεγραμμένοι δι' αἵματος. Ἐν γένει δὲ διὰ τῆς θεσμοθεσίας τοῦ Δράκοντος «ἀπεδέδοτο ἡ πολιτεία τοῖς ὄπλα παρεχομένοις», κυρίως τοῖς εὐπόροις καὶ εἰσοδηματίαις, οἱ δὲ πολλοί, οἱ διὰ τῆς ἐργασίας τῶν ἀποζῶντες ἀποχειροβίωτοι, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν πολυάριθμον ἐλευθέρων τάξιν τῶν *θητῶν*, οὐδεμῶς τῶν δημοσίων ἀρχῶν μετεῖχον, οὐδὲ τῶν ἐκκλησιῶν

καὶ τῶν δικαστηρίων. Τοιοῦτοι οἱ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος, ὡς περιγράφουσιν αὐτοὺς ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι.

Ἄλλὰ τὰ ἐμβολώματα ταῦτα τοῦ Δράκοντος δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξυγιάνωσι τὴν ἐκ θεμελίων νοσοῦσαν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν, διότι καὶ οἱ δανεισμοὶ ἐξηκολούθουν νὰ γίνωνται «ἐπὶ τοῖς σώμασι» καὶ τὰ κτήματα παρέμειναν εἰς χεῖρας ὀλίγων· διὸ πάλιν «ἀντέστη τοῖς γνωρίμοις ὁ δῆμος», μετὰ ἰσχυρὰν δὲ στάσιν καὶ μακροχρόνιον συνεφώνησαν πάλιν νὰ ἐκλέξωσιν ἄλλον ἱατρὸν καὶ «εἴλοντο κοινῇ διαλλακτὴν καὶ ἀρχοντα Σόλωνα καὶ τὴν πολιτείαν ἐπέτρεψαν αὐτῷ».

7.

Ὁ Σόλων διαλλακτὴς καὶ νομοθέτης (594-593 π.Χ.).—Γένος καὶ παιδεία Σόλωνος.—Προεκδουλεύσεις Σόλωνος.—Ἀνάκτησις Σαλαμῖνος.—Κάθαρσις δι' Ἐπιμενίδου τοῦ Κρητός.

Ὁ Σόλων, υἱὸς τοῦ Ἐξηγεστίδου, «ἄνδρὸς οὐσία μὲν καὶ δυνάμει μέσου τῶν πολιτῶν, οἰκίας δὲ πρώτης κατὰ γένος· ἦν γὰρ Κωδρίδης ἀνεκαθεν, τὴν δὲ μητέρα τοῦ Σόλωνος Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἱστορεῖ τῆς Πεισιστράτου μητρὸς ἀνεψιὰν γενέσθαι». Ἐτύγχανε καὶ ἐκ φύσεως διὰ πολλῶν χαρισμάτων πεπρωκισμένος. Ἀγορητὴς εὐφραδῆς, ποιητὴς γλαφυρὸς καὶ χαριέστατος, «σοφίας ὁμολογουμένως ἐραστὴς» καὶ μεγάλην δι' ἀποδημιῶν χάριν ἐμπορίας καὶ μαθήσεως πείραν τοῦ κόσμου κεκτημένος, εἶχεν ἀποβῆ οὐ μόνον τῶν συγχρόνων Ἀ-

θηναίων ὁ ἐξοχώτατος, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ πάντων τῶν Ἑλλήνων τότε εἷς τῶν σοφωτάτων, διὸ καὶ μεταξὺ τῶν λεγομένων ἑπτὰ σοφῶν τῆς Ἑλλάδος κατετάχθη. Συγχρόνως δ' ἦτο μέγας φιλόπατρις, μεγάλας προσενηκῶν ἤδη τῇ πατρίδι σωστικὰς ἐκδουλεύσεις μετὰ τὰ Κυλώνεια. Οἱ Μεγαρεῖς ἐπετέθησαν τότε κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπέσπασαν ἐκ τῶν χειρῶν των τὸ ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ ἐπίγειον Νίσαιαν, ἐκεῖθεν δὲ διαπεραιωθέντες κατέλαβον καὶ τὴν Σαλαμίνα, τὸ ἕως τότε κυριώτατον ναυτικὸν ὄρμητήριον τῶν Ἀθηναίων, ὥστε ἀπέκλεισαν τοὺς καὶ κατεστενοχώρουν ἀπὸ θαλάσσης. Ἐντεῦθεν ἐξερράγη μακρὸς μεταξὺ τῶν δύο γειτόνων λαῶν πόλεμος, καθ' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι «ἐξέκαμον καὶ νόμον ἔθεντο μήτε γράψαι τινὰ μήτ' εἰπεῖν αὐθις ὡς χρὴ τὴν πόλιν ἀντιποιεῖσθαι τῆς Σαλαμίνας, ἢ θανάτῳ ζημιοῦσθαι». Τὴν τοιαύτην δ' ἀδοξίαν βαρέως φέρων ὁ Σόλων καὶ βλέπων πολλοὺς τῶν νεωτέρων προθύμους ν' ἀκολουθήσωσι φιλοπόλεμον ἀρχηγόν, προσεποιήθη ἔκστασιν τῶν λογισμῶν καὶ διέδωκε τοῦτο ἐπιτηδεῖας ἀνά τὴν πόλιν, ἀποστηθίσας δὲ ἔλεγεία τινα, ἐπίτηδες πεποιημένα ὑπ' αὐτοῦ, «ἐξεπέδησεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἄφνω πιλίδιον περιθέμενος, ὄχλου δὲ πολλοῦ συνδρομόντος... ἐν ᾧδῃ διεξῆλθε τὴν ἔλεγείαν, ἧς ἐστὶν ἀρχὴ

Αὐτὸς κήρυξ ἦλθον ἀφ' ἡμερτῆς Σαλαμίνας»,
καὶ ἦτις ἔληγε διὰ τῶν στίχων

«Ἴομεν ἐς Σαλαμίνα μαχησόμενοι περὶ νήσου
ἡμερτῆς, χαλεπὸν τ' αἰσχος ἀπωσάμενοι».

Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τότε, «λύσαντες τὸν νόμον αὐθις

ἦπτοντο τοῦ πολέμου, προστησάμενοι τὸν Σόλωνα». Οὗτος δὲ πλεύσας ἐξαπίνης μετὰ ἐκλεκτῶν Ἀθηναίων κατέλαβε τὴν ποθητὴν νῆσον, ἐνῶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι διὰ ξηρῶς ἐπιτεθέντες ἀπησχόλουν τοὺς Μεγαρεῖς. Ὅτε δὲ τελευταῖον συνεφώνησαν οἱ ἀντιμαχόμενοι νὰ λύσωσι διὰ διαιτησίας τῶν Λακεδαιμονίων τὴν διαφορὰν, ὁ Σόλων ἀπέδειξεν ὅτι ἀνέκαθεν ἡ Σαλαμίς ἀνῆκε τοῖς Ἀττικοῖς, ἐπικαλεσθεὶς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ὀμήρου, λέγοντος ἐν Νεῶν καταλόγῳ :

«Αἴας δ' ἐκ Σαλαμίνας ἄγει δυοκαίδεκα νῆας,
στῆσε δ' ἄγων ἴν' Ἀθηναίων ἴσαντο φάλαγγες».

Διὰ τούτων δὲ καὶ δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων καὶ ἀποδείξεων ἔπεισε τοὺς Σπαρτιάτας διαιτητὰς νὰ ἐπιδικιάσωσι τὴν νῆσον τοῖς Ἀττικοῖς περὶ τὸ ἑξακοσιοστὸν ἔτος. Οὐχ ἦττον δ' εἶχεν ἀναδειχθῆ ὁ Σόλων καὶ δι' ἄλλης μεγάλης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προεκδουλεύσεως, διευθετήσας τὴν ἔριν περὶ τοῦ Κυλωνείου ἄγους, ἦτις ἀνεφλέγη πάλιν εὐθύς μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ πρὸς Μεγαρεῖς πολέμου· διότι «ἐν τῷ τότε χρόνῳ τῆς στάσεως ἀκμὴν λαβούσης μάλιστα καὶ τοῦ δήμου διαστάντος, ἤδη δόξαν ἔχων ὁ Σόλων παρῆλθεν εἰς μέσον ἅμα τοῖς ἀρίστοις τῶν Ἀθηναίων καὶ δεόμενος καὶ διδάσκων ἔπεισε τοὺς ἑναγεῖς λεγομένους δίκην ὑποσχεῖν καὶ κριθῆναι τριακοσίων ἀριστίνδην δικαζόντων. Μύρωνος δὲ τοῦ Φλυέως κατηγοροῦντος, εἰλώσαν οἱ ἄνδρες καὶ μετέστησαν οἱ ζῶντες τῶν δ' ἀποθανόντων τοὺς νεκροὺς ἀνοούξαντες ἐξέρριψαν ὑπὲρ τοὺς ὄρους... Καὶ φόβοι τινὲς ἐκ δεισιδαιμονίας ἅμα καὶ φάσματα κατεῖχε τὴν πόλιν, οἳ τε μάντις ἄγη καὶ

μιασμούς, δεομένους καθαρωῶν προφαίνεσθαι διὰ τῶν ἱερῶν ἠγόρευον». Τότε πάλιν ὁ Σόλων ἔξευρε τὸν τρόπον πρὸς καθυσύχασιν τῶν συνειδήσεων καὶ κατευνασμὸν τῶν παθῶν. Ἔζη ἐν Κρήτῃ ἀνὴρ, μεγάλην ἔχων φήμην ἀνδρὸς ἱεροῦ καὶ σοφοῦ, Ἐπιμενίδης ὁ Φαίστιος, γνῶριμος τοῦ Σόλωνος. Τοῦτον λοιπὸν ὑπέδειξεν οὗτος τοῖς Ἀθηναίοις ὡς κατάλληλον νὰ ἐξαγνίσῃ τὰς Ἀθήνας, ὁ δὲ ἔλθὼν «εὐσταλεῖς ἐποίησε τὰς ἱερουργίας καὶ περὶ τὰ πένθη πραοτέρους, θυσίας τινὰς εὐθύς ἀναμείξας πρὸς τὰ κήδη, καὶ τὸ σκληρὸν ἀφελὼν καὶ τὸ βαρβαρικόν, ᾧ συνείχοντο πρότερον αἱ πλεῖστοι γυναῖκες· τὸ δὲ μέγιστον, ἴλασμοῖς τισὶ καὶ καθαρμοῖς καὶ ἰδρύσεσι κατοργιάσας καὶ καθοσιώσας τὴν πόλιν ὑπήκοον τοῦ δικαίου καὶ μᾶλλον εὐπειθῆ πρὸς ὁμόνοιαν κατέστησε... Μάλιστα μὲν οὖν θαυμασθεὶς καί, χρήματα διδόντων πολλὰ καὶ τιμὰς μεγάλας τῶν Ἀθηναίων, οὐδὲν ἢ θαλὸν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας αἰτησάμενος καὶ λαβὼν ἀπῆλθεν».

8.

Νομοθεσία Σόλωνος. — Κύρβεις. — Σόλωνος ἀποδημία (590 π.Χ.).

Τοιαύτας ἔχων προϋπηρεσίας πρὸς τὴν πατρίδα ὁ Σόλων, τὸν ὅποῖον ἔβλεπον πάντες «μόνον μάλιστα τῶν ἁμαρτημάτων ἐκτὸς ὄντα καὶ μήτε τοῖς πλουσίοις κοινωοῦντα τῆς ἀδικίας μήτε ταῖς τῶν πενήτων ἀνάγκαις ἐνεχόμενον», φυσικὸν ἦτο νὰ χαιρῇ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων, οἵτινες καὶ τυραννίδα προέτεινον αὐτῷ, ἀπορ-

ριφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀκραιφνοῦς πατριώτου. Πεπειθὼς δὲ ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ κακοῦ θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἂν μὴ ἔξερορίζοντο τὰ αἷτια τῶν δεινῶν, ἐκήρυξε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπενόησε τὴν *σεισάχθειαν*, «πάντων ὁμοῦ τῶν συμβολαίων ἀναίρεσιν», ὥστε τὸν «δῆμον ἠλευθέρωσε καὶ ἐν τῷ παρόντι καὶ εἰς τὸ μέλλον, καλύσας δανείζην ἐπὶ τοῖς σώμασι, καὶ νόμους ἔθηκε καὶ χρῶν ἀποκοπὰς ἐποίησε καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῶν δημοσίων». πρὸς ἀποζημίωσιν δὲ τῶν οὕτως ἀπολεσάντων τὰ δεδανεισμένα πλουσίων ἠύξησε τὴν τιμὴν τοῦ νομίσματος, ἀνατιμηθεῖσας τῆς μνᾶς ἀπὸ ἑβδομήκοντα τριῶν δραχμῶν εἰς ἑκατόν. Καὶ ἀπλευθερώθησαν οὕτως ὅσοι δι' ἀνεπάρκειαν πρὸς πληρωμὴν τόκων ἐδούλευον τοῖς δανεισταῖς, ἀνεκλήθησαν δ' ὡς ἐλεύθεροι πλέον καὶ ὅσοι τοιοῦτοι εἶχον πωληθῆ εἰς ξένους ἢ ἀυθορμήτως εἶχον ἑκατρισηθῆ. Δὲν ἐπεχείρησεν ὅμως γῆς ἀναδασμόν, ὡς εἶχε πράξει ὁ Λυκούργος ἐν Σπάρτῃ καὶ προσεδόκων οἱ πολλοὶ τῶν Ἀττικῶν, ἀσύμφορον αὐτὸν νομίσας ἢ ἀδύνατον, ἀφῆκε δὲ καὶ τὴν εἰς τρεῖς τάξεις διαβάθμισιν τῶν εὐπόρων ὑπὸ τοῦ Δράκοντος, προσθέσας αὐτὸς καὶ τετάρτην, τοὺς θῆτας, οἵτινες ὅμως δὲν ἦσαν ἐκλέξιμοι εἰς ἀρχάς, ἐνῶ μετεῖχον τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχῶν, ἦσαν δὲ ἀποχειροβίωτοι. Καὶ τῶν δικαστηρίων δὲ μετεῖχον τοῦ λοιποῦ οἱ θῆτες, ἀφοῦ ταῦτα κατηρτίζοντο διὰ λαχοῦ ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, καὶ ἐξήλεγχον ὡς δικασταὶ τοὺς ἀποχωροῦντας ἀρχοντας καὶ ἀξιωματούχους τῆς πολιτείας. Οὕτως ὁ Σόλων ἔθηκε τὸν θεμέλιον τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας, καταστήσας μέτοχον καὶ

τὸ θητικὸν ἐν τῇ διευθύνσει τῶν κοινῶν, ἐνῶ ἀφῆρεσε τὸν Ἄρειον πάγον τὸ δικαίωμα ἀμέσου συμμετοχῆς εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν νομοθεσίαν, παραχωρήσας ὅμως αὐτῷ εἰς ἀντιστάθμισμα ἀπεριόριστον δύναμιν ἐλέγχου τῶν ἀρχῶν καὶ ἐπιβλέψεως τῶν πολιτῶν, τηροῦντι καὶ τὰ δικαστικά ἢ θρησκευτικά του δικαιώματα, καὶ ὥρισεν ὅπως τοῦ λοιποῦ οἱ ἀποχωροῦντες ἐννέα ἄρχοντες τοῦ ἔτους γίνονται αὐτοδικαίως ἀρεοπαγῖται ἰσόβιοι, ὥστε κυρίως ὁ λαὸς ἐξέλεγε πλέον καὶ τούτους, ἀφοῦ ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντας. Εἰς ἀντικατάστασιν δὲ τοῦ Ἄρειου πάγου ἐν τῇ προπαρασκευῇ τῶν νόμων πρὸς ὑποβολὴν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ὥρισεν ὁ Σόλων τὴν βουλὴν τῶν τετρακοσίων, ἐκλεγομένων διὰ λαχνοῦ ἢ διὰ χειροτονίας ἀνὰ ἑκατὸν ἀπὸ τὰς τέσσαρας φυλάς, ἐκλέξιμοι δὲ βουλευταὶ ἦσαν οἱ τῶν τριῶν ἀνωτέρων τάξεων, ἀποκλειομένων τῶν θητῶν. Κατέστησε δὲ τὰς ἐκλογὰς διὰ τὰ δημόσια ἀξιώματα μεικτὰς αἱ φυλαὶ ἐξέλεγον πρῶτον ἀριθμόν τινα φυλετῶν ὡς καταλλήλων, ἐκ τούτων δ' ἀκολουθῶς διὰ λαχνοῦ ἐξελέγοντο ὅσοι ἐχρειάζοντο δι' ἕκαστον ἀξίωμα.

Τοιαύτῃ ἐν τοῖς κυριωτάτοις ἢ νομοθεσίᾳ τοῦ Σόλωνος, ἣτις φυσικῶ τῷ λόγῳ δὲν ἱκανοποίησε τοὺς τὰ ἄκρα διώκοντας ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερίδων, καὶ ἐκάκιζον αὐτὸν καὶ ἠνώγλουν, ἀλλ' οὗτος ἀπήντησεν αὐτοῖς ὅτι κακῶς φρονοῦσι·

•δήμῳ μὲν γὰρ ἔδωκα τ' ἕσον κρείσσος ὅσπον ἐπαρκεῖ,
τιμῆς οὐτ' ἀφελῶν οὐτ' ἐπορεξάμενος·
οἱ δ' εἶχον δύναμιν καὶ χρήμασιν ἦσαν ἀγχιτοί,

καὶ τοῖς ἐφρασάμην μηδὲν αἰκίεσ ἔχειν·
ἔστην δ' ἀμφιβάλων κρατερὸν σάκος ἀμφοτέροισι,
νικᾶν δ' οὐκ εἶασ' οὐδετέρους ἀδίκως·.

Ἄνεγράφησαν δ' οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος ἐπὶ ξυλίνων πινάκων, κύρβων καλουμένων, τὰς ὁποίας «ἔστησαν ἐν τῇ στοᾷ τῇ βασιλείῳ καὶ ὤμοσαν χρῆσεσθαι πάντες οἱ δ' ἐννέα ἄρχοντες ὁμνύντες καταφάτιζον ἀναθήσειν ἀνδριάντα χρυσοῦν ἐάν τινα παραβῶσι τῶν νόμων». Ἀφοῦ δ' ὑπέβαλε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ὄρκους ὅτι ἐπὶ δεκαετίαν θὰ μεταχειρισθῶσιν ἀμετάβλητον τὴν νομοθεσίαν του ἀπεδήμησε «κατ' ἐμπορίαν ἅμα καὶ θεωρίαν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΣ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΟΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

(590 - 493 π. Χ.)

1.

*Παράλιοι, Πεδιακοί, Διάκριοι.—Μεγακλής Λυκοῦργος, Πεισί-
στρατος.—Κατάληψις Ἀκροπόλεως ὑπὸ Πεισιστράτου
(561/60 π. Χ.). Α' τυραννίς (561/60-555). Β' τυραννίς
(551-550). Γ' τυραννίς (540-528).—Πεισιστράτι-
δαι (527-510).—Πολιτεία Πεισιστράτου καὶ υἱῶν.—
Ναὸς Ὀλυμπίου Διὸς ἐν Ἀθήναις.—Ἐορταί, πανη-
γύρεις. Ὀμηρικὰ ἔπη.—Κυδαθήναιον. Κεραμεικός.—
Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων φονεύουσι τὸν Ἡγησίστρα-
τον (514).—Οἱ Ἀλκμεωνίδαι βοηθεῖα τῶν Λακεδαι-
μονίων καταλύουσι τὴν τυραννίαν τῶν Πεισιστρατι-
δῶν (510).*

Ἡ πολυπόθητος εἰρήνευσις τῆς Ἀττικῆς, τὴν ὁποίαν ἐπεδίωξεν ὁ Σόλων διὰ τῆς νομοθεσίας του, δὲν ἐπῆλθεν ἀμέσως. Καὶ ἡ ἀνάκλησις δὲ τῶν ἐξορίστων, ἐν οἷς καὶ οἱ Ἀλκμεωνίδαι, συνεπέα τῆς θεσπισθείσης γενικῆς ἀμνηστίας διὰ εἰδικοῦ νόμου τοῦ Σόλωνος, συνετέλεσεν ἐπίσης ὥστε μόνον ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἡσύχαζον, κατὰ δὲ τὸ πέμπτον ἔστασίσασαν πάλιν καὶ «οὐ κατέστησαν ἄρχοντα» ἐπώνυμον, παρόμοιαι δ' ἀνωμαλίας ἐπανελήφθη-

σαν καὶ ἄλλαι ἐπὶ δεκαετίαν. «Ὅλως δὲ διετέλουν νοσοῦντες τὰ πρὸς ἑαυτούς, οἱ μὲν ἀρχὴν καὶ πρόφασιν ἔχοντες τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν, συνεβεβήκει γὰρ αὐτοῖς γεγονέναι πένησιν, οἱ δὲ τῇ πολιτεία δυσχεραίνοντες διὰ τὸ μεγάλην γεγονέναι μεταβολήν, ἔνιοι δὲ διὰ τὴν πρὸς ἀλλήλους φιλονικίαν». Δηρέθησαν δὲ τότε οἱ κάτοικοι καὶ ἀναλόγως τοῦ μέρους τὸ ὁποῖον κατόκουν, εἰς τρεῖς τοπικὰς μερίδας ἢ στάσεις, ὡς ἐκαλοῦντο, ὑπὸ ἰδίου ἀρχηγούς ἢ προστάτας, αἵτινες ἦσαν «μία μὲν τῶν Παράλιων, ὧν προεστήκει Μεγακλῆς ὁ Ἀλκμέωνος, οἵπερ ἐδόκουν μάλιστα διώκειν τὴν μέσσην πολιτείαν, ἄλλη δὲ τῶν Πεδιακῶν, οἱ τὴν ὀλιγαρχίαν ἐζήτουν, ἠγγεῖτο δ' αὐτῶν Λυκοῦργος, τρίτη δὲ ἡ τῶν Διακρίων, ἐφ' ἣ τεταγμένος ἦν Πεισίστρατος, δημοτικώτατος εἶναι δοκῶν προσεκεκόσμητο δὲ τούτοις οἱ τε ἀφρημένοι τὰ χρῆμα διὰ τὴν ἀπορίαν καὶ οἱ τῷ γένει μὴ καθαροὶ διὰ τὸν φόβον», μήπως ἀποκλεισθῶσι τῆς πολιτείας, δηλαδὴ ὡς νόθοι. Ἐκ τῆς διαταραχῆς δὲ ταύτης ἐνδεδειγμένος νὰ ἐπιπλεύσῃ καὶ ἐπικρατήσῃ ἦτο ὁ δημοτικώτατος πάντων Πεισίστρατος ὁ Ἰπποκράτους, Νηλεΐδης, συγγενῆς τοῦ Σόλωνος πρὸς μητρός, «καὶ γὰρ αἰμίλον τι καὶ προσφιλές εἶχεν ἐν τῷ διαλέγεσθαι καὶ βοηθητικὸς ἦν τοῖς πένησι καὶ πρὸς τὰς ἔχθρας ἐπιεικὴς καὶ μέτριος», συνέτεινε δὲ εἰς ἐπαύξειν τῆς δημοτικότητός του καὶ πολεμικὸν κατόρθωμα. Οἱ Μεγαρεῖς δηλαδὴ δὲν ἐχάνονεν τὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ τοῦ Σόλωνος κατάληψιν τῆς καὶ διὰ τὴν Μεγαρίδα ἐπικαιρότατα κειμένης Σαλαμῖνος, συχνάκις δ' ὡς ἐκ τούτου ἐπεχείρουν ἐχθρικὰς κατὰ τῶν Ἀθηναίων

πράξεις, ανταποδομένας πολλάκις. Τοιαύτη τις ἀμοιβαία ἐνέδρα, ἐξελιχθεῖσα εἰς ἀληθῆ πόλεμον, ἐγένετο καὶ ὀλίγον πρὸ τῆς τυραννίδος τοῦ Πεισιστράτου, ὁ ὁποῖος κατασφάζας εἰς Ἐλευσίνα εἰσβαλόντας Μεγαρεῖς καὶ πλεύσας ἐπὶ τῶν μεγαρικῶν πλοίων εἰς Νίσαιαν, κατέλαβεν αὐτὴν σχεδόν, πολλοὺς κατασφάζας καὶ σωφρονίσας τοὺς ὀχληροὺς γείτονας ἐπιύψησε δὲ τὴν ἐντεῦθεν δημοτικότητά του προτείνας καὶ ἐπιτυχὸν κατοχὴν τῆς Σαλαμῖνος διὰ κληρούχων Ἀθηναίων εἰς θέσιν τῶν ἐκδιωχθέντων ἐκείθεν Μεγαρέων.

Μὲ τοιαῦτα λοιπὸν προσόντα καὶ κατορθώματα καὶ τὴν ἐκ τούτων δημοτικότητα ἐνόμισεν ὁ φιλοδόξος Πεισίστρατος ὅτι ἠδύνατο πλέον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάληψιν καὶ τῆς τυραννίδος διὰ δόλου, ἀψηφῶν τοῦ ἐπανακάμψαντος ἐκ τῶν περιουσιῶν του Σόλωνος ἐνδεχομένην ἀντίδρασιν, ὅστις εἶχε κατανοήσει τὰ σχέδια τοῦ φιλοδόξου συγγενοῦς. Κατατραυματίσας λοιπὸν ἑαυτὸν εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἐφ' ἀμάξει, παρῶντε τὸν δῆμον, λέγων ὅτι οἱ ἀντίπαλοι ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ ἐκτὸς τῆς πόλεως, καὶ παρεκάλει νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ἢ πρόσληψις σωματοφυλάκων, Ἀριστίων δὲ τις ἐπρότεινε καὶ ὁ δῆμος ἐψήφισε νὰ δοθῶσι πεντήκοντα κορυνηφόροι τῷ Πεισιστράτῳ «φυλακὴ τοῦ σώματος», παρὰ τὴν ἀντίρρησην τοῦ Σόλωνος. «Οὐδὲ περὶ τοῦ πλήθους ἔτι τῶν κορυνηφόρων διεμικρολογεῖτο πρὸς τὸν Πεισίστρατον» ὁ δῆμος, «ἀλλ' ὅσους ἐβούλετο τρέφοντα καὶ συνάγοντα φανερῶς περιεώρα μέχρι τὴν Ἀκρόπολιν κατέσχευεν ἔτι δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ μετὰ τὴν τῶν νόμων θέσιν ἐπὶ Κω-

μέου ἢ Κωμίου ἄρχοντος» (561/60 π.Χ.), οὕτω δ' ἐγένετο τύραννος Ἀθηναίων.

Ἡ τυραννία τοῦ Πεισιστράτου ἔσχε τρεῖς περιόδους, διακοπεῖσα τὸ πρῶτον μετὰ πενταετίαν σχεδὸν ὑπὸ τῶν δύο ἀντιθέτων μερίδων, ἐπαναληφθεῖσα τῷ 551-50 καὶ ἀναδιακοπεῖσα ἔνεκα ἔριδος πρὸς τὸν Μεγακλέα, καὶ ἐπαναληφθεῖσα πάλιν μετὰ δεκαετῆ ἔξορίαν τῷ 540 μέχρι τοῦ 528, ὅτε ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἐτυράννευσεν ἐπὶ δεκαεννέα ἐν συνόλῳ ἔτη, διατηρῶν ἐν ἰσχύϊ κατὰ τὰλλα τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, ὥστε συνταγματικὴν τυραννίαν ὀρθῶς ἀπεκάλεσεν αὐτὴν ὁ Ἄγγλος ἱστοριογράφος J. B. Bury, τοσοῦτον δ' ἐδραίως εἶχε στερεώσει τὴν ἀρχήν, ὥστε διεδέχθησαν αὐτὸν ἐν ταύτῃ ἄνευ ἐμποδίων καὶ οἱ τέσσαρες υἱοὶ του Ἴππίας, Ἴππαρχος, Ἴοφῶν καὶ Ἡγησίστρατος ἢ Θεσσαλός, ἐξ ὧν ὁ Ἴππίας, «πρεσβύτερος ὢν καὶ τῇ φύσει πολιτικὸς καὶ ἔμφρων ἐπεστάται τῆς ἀρχῆς», κατὰ Ἀριστοτέλη, καὶ ἐτυράννευσαν καὶ οὗτοι ἐπὶ δεκαεπτὰ ἔτη ἐφαρμόζοντες πιστῶς τοῦ πατρὸς τὴν πολιτικὴν. Ἦτο δὲ τοῦ Πεισιστράτου τὸ σύστημα ἐξασθένεισι τῶν ἀντιπάλων, τῶν ὁποίων ἐδήμεισε καὶ τὰς περιουσίας, καὶ ἐνίσχυσις τῶν ὑποστηρικτῶν του διὰ τῶν κατασχεθέντων κτημάτων, τὰ ὁποῖα οὗτοι ἐξεμεταλλεύοντο καλλιεργοῦντες δίκην ἐκτημόρων, πληρώνοντες δεκάτην τοῦ εἰσοδήματος. Πλὴν ὅμως τοῦ εἰσοδήματος τούτου προσεπορίσθη ὁ Πεισίστρατος καὶ μεταλλεῖα παρὰ τὸν Στρυμόνα τῆς Μακεδονίας, ἀφθονον παρέχοντα πρόσσοδον, ὥστε διέθετεν οὕτως ἀρκετὸν χρήμα οὐ μόνον πρὸς διατήρησιν ἰσχυρᾶς φρουρᾶς ἐκ μισθοφόρων, ἀλλὰ

καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν δημοσίων ἔργων, ἀνέγερσιν μεγαλοπρεπῶν κτιρίων, ἐν οἷς καὶ ὁ μέγας ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς παρὰ τὸν Ἴλισόν, ὅστις τότε ἤρξατο ἀνεγειρόμενος καὶ μόλις ἀπετελειώθη ὑπὸ Ἀδριανοῦ κατὰ τὸν Β' αἰῶνα μ.Χ., ὑδραγωγείων, ὁδῶν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις τῆς χερσονήσου, ἐξ ὧν ἐτρέφοντο ἀσχολούμενοι οἱ πενέστεροι καὶ ἀποχειροβίωτοι. Συγχρότως δὲ ἐξέτεινε καὶ ἐξησφάλισε τῶν Ἀττικῶν τὸ κράτος διὰ προσλήψεως ὡς συμμάχων τῶν Πλαταιῶν, τοῦ Ἄργους, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Νάξου, καὶ διὰ καταλήψεως τῆς Χερσονήσου καὶ τοῦ κατανακτοῦ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς Σιγείου, ὡς καὶ τῶν πρὸ τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου νήσων Τενέδου, Δήμνου, Ἰμβρου, ἐξασφαλισθείσης οὕτω τῆς ἐκ τῶν παραλίων τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου πόντου μεταφορᾶς σιτηρῶν, ὧν στερεῖται ἡ Ἀττικὴ καὶ ἐπὶ τῶν Κυκλάδων δὲ νήσων ἴδρυσεν ἀττικὴν ἐπικράτησιν, ἐπιμεληθεὶς τοῦ κέντρου αὐτῶν, τῆς Δήλου, ἣν ἐκάθηρεν ἀπὸ τῶν λειψάνων βαρβαρικῆς πρότερον κατοχῆς. Πρὸς δέ, ὡς πάντες οἱ τύραννοι, διωργάνωσε μεγαλοπρεπεῖς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις, ἰδρύσας καὶ τὰ κατὰ πέμπτον ἔτος τελούμενα ἕκτοτε ἐπὶ μακρὸν Μεγάλα Παναθήνια, καὶ ἐπροστάτευσε ποιητὰς, τῶν ὁποίων πολλοὶ συνήρχοντο εἰς τὴν αὐλὴν αὐτοῦ, τινὲς δὲ καθώρισαν κατ' ἐντολήν του ἐπίσημον κείμενον τοῦ Ὀμήρου. Ἐπὶ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως ἤγειρε νοτιώτερον τοῦ Ἐρεχθείου ἴδιον ναὸν τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς, ὅστις ἐχρησίμευε καὶ ὡς θησαυροφυλάκιον καὶ οὕτινος τὰ θεμέλια σώζονται ἀνασκαφέντα. Τότε δὲ

καὶ ἐν τῇ κάτω πόλει μετεφέρθη ὁ δημόσιος βίος ἀπὸ τῆς συνοικίας τῶν εὐπατριδῶν, τοῦ Κυδαθηναίου, εἰς τὴν συνοικίαν τῶν βιοτεχνῶν, τὸν Κεραμεικόν, καὶ ἐσχηματίσθη κυκλικὴ πόλις περὶ τὴν Ἀκροπόλιν ὡς ὀμφαλόν.

Εὐδαίμονες λοιπὸν ἦρχον ἠΰχαριστημένων τῶν πλείστων οἱ Πεισιστρατίδαι, ὅτε ὡς κεραυνὸς ἐν αἰθρίᾳ ἔπεσε

παρεκτροπὴ τοῦ νεωτέρου αὐτῶν

Ἡγησιστράτου ἢ Θεσσαλοῦ, ὅστις

ὦν «ἐν τῷ βίῳ θρασὺς καὶ ὑβριστής»

προσέβαλεν Ἀθηναίαν κόρην, ἀ-

δελφὴν τοῦ Ἀρμόδιου, ὅστις μετὰ

τοῦ φίλου του Ἀριστογείτονος, ἀμ-

φότεροι Γεφυραῖοι τὸ γένος, ὤμο-

σαν ἐδίκησιν καὶ κατὰ τὴν ἐορ-

τὴν τῶν Μεγάλων Παναθηναίων

ἐφόνευσαν τὸν Ἰππαρχον, ἐνῶ διε-

κόσμηι τὴν ἐορτὴν ἐν τῷ Πομπείῳ

παρὰ τὸ Λεωκόριον, σπασάμενοι

τὰ ὑπὸ κλάδους μύρτων κεκρυμ-

μένα ξίφη καὶ οἱ δορυφόροι τὸν

μὲν Ἀρμόδιον πάραυτα ἐφόνευσ-

σαν, τὸν δ' Ἀριστογείτονα συλλα-

βόντες προσήγαγον τῷ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Ἰππία, ὅστις

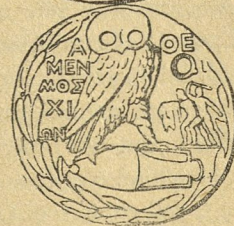
ἰδίᾳ χειρὶ ἐφόνευσεν αὐτὸν κατὰ τὸ ἔτος 514, ἕκτοτε δὲ

μετεβλήθη εἰς σκληρὸν καὶ ἀδυσώπητον τύραννον ἐπὶ τε-

τραετίαν. Τοῦτο ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ ἀντίπαλοι Ἀλκμεων-

νίδαι καί, ἔχοντες εὖνον τὸ ἐν Δελφοῖς μαντεῖον, διότι

κατὰ τὴν ἐξορίαν των ἀνίδρυσαν ἰδίᾳ δαπάνῃ μαρμάρινον

Οἱ Τυραννοκτόνοι
(ἀθηναϊκὸν τετράδραχμον)

τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, κατόρθωσαν νὰ προτρέψῃ ἡ Πυθία τοὺς μισοτυράννους Λακεδαιμονίους νὰ ἐλευθερώσωσι τὰς Ἀθήνας. Οὗτοι ἐπεμφαν πρὸς τοῦτο Ἀγχίμολον τὸν Ἀστέρος διὰ θαλάσσης, ὅστις ἀποβιβασθεὶς ἐφρονεῖθη ἐν συμπλοκῇ πρὸς Θεσσαλοὺς ἱππεῖς, συμμάχους τοῦ Ἰππίου, εἶτα δ' ἀντὶ τούτου οἱ Σπαρτιάται ἐπεμφαν ἐκδικητὴν τὸν Ἀγιάδην βασιλέα Κλεομένη Α' τὸν Ἀναξανδρίδου μετὰ πολυαριθμοτέρας στρατιᾶς καὶ διὰ ξηρᾶς, καὶ οὗτος, διασκορπίσας τοὺς Θεσσαλοὺς, ἐπολιόρησε μετ' Ἀθηναίων τοὺς περὶ τὸν Ἰππίαν ἐν τῷ πελασγικῷ τείχει τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπιτυχὸν δὲ νὰ συλλάβῃ τὰ λάθρα φυγαδευόμενα τέκνα τοῦ τυράννου, ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ τῆς χώρας, καὶ οὕτω «πανθεὶς ὑπὸ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀλκμεωνιδῶν τῶν φευγόντων ἐχώρει ὑπόσπονδος εἰς τε Σίγειον καὶ παρ' Αἰαντίδην εἰς Λάμψακον», γαμβρὸν αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ τυγχάνοντα. Ἡ δ' Ἀκρόπολις ἔκτοτε ἔπαυσε νὰ κατοικῆται, κηρυχθεῖσα ἱερὸν τοῦ ὄλου λαοῦ κτῆμα, προσιτὸν τοῖς πᾶσι, κατεστράφη δὲ ἢ ἀνεστάλῃ ἢ οἰκοδομῇ κτιρίων σχεδιασθέντων ὑπὸ τῶν τυράννων, ὡς ἡ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

2.

Τίμαι εἰς τοὺς τυραννοτόνους.—Κομματικαὶ ἔριδες. Κλεισθένης-Ἰσαγόρας (508/7).—Νεὰ ἐπέμβασις Κλεομένου ἀποτυχοῦσα.

Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ χαρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῆς τυραννίας, οἱ δὲ πρωταίτιοι Ἀρμό-

διος καὶ Ἀριστογείτων ἐξυμνοῦντο ὡς ἥρωες, ἐστήθησαν δὲ καὶ οἱ ἀνδριάντες αὐτῶν ὑποκάτωθεν τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὴν ἄνοδον, ἀλλ' ἀνεφλέγησαν καὶ τῶν πολιτικῶν μερίδων αἱ διαμάχαι εὐθύς μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ ἐκ τῶν πρωτοουργῶν τῆς καταλύσεως τῆς τυραννίας Ἀλκμεωνίδης Κλεισθένης ὁ Μεγακλέους, ὃν ὑπεστήριζον οἱ Παράλιοι καὶ οἱ μισοτύραννοι, ἤρριξε δεινῶς πρὸς τὸν ὑπὸ Πεδιακῶν καὶ ὀπαδῶν τῆς τυραννίας κρύφα ἀκολουθούμενον Ἰσαγόραν τὸν Τισάνδρου, ὅστις καὶ ἄρχων ἐπώνυμος ἐξελέγη διὰ τὸ ἔτος 508/7. Εὐθύς λοιπὸν ὁ Κλεισθένης ἐπρότεινε δημοκρατικώτατον νόμον, ἐξασφαλίζοντα τοῖς πολίταις ἰσότητα δικαιωμάτων καὶ ἰσηγορίαν, «πανταχῇ χοῖμα σπουδαῖον», κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐν Ἀττικῇ δὲ τότε καταστήσαντα τὸν προτείναντα πανίσχυρον. Ἐπεκαλέσθη τότε ὁ Ἰσαγόρας νέαν ἐπέμβασιν τοῦ βασιλέως Κλεομένου, ἵνα ἐξορισθῶσι καὶ οἱ Ἀλκμεωνίδαι ὡς ἐναγεῖς, ἐκείνος δ' ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας «οὐ σὺν μεγάλῃ χειρὶ» καὶ ἠγγλάτησεν ἢ ἐξώρισεν ἐπτακοσίας οἰκογενείας μετὰ τῆς τοῦ Μεγακλέους, ἐπεχείρησε δὲ νὰ ἰδρῦσῃ καὶ ὀλιγαρχίαν, κατὰ τὴν σπαρτιατικὴν, ὑπὸ τὸν Ἰσαγόραν. Ἄλλ' ὁ λαὸς τότε ξανέστη ἔνοπλος καὶ πολιορκήσας τοὺς τολμητίας ἐν τῇ Ἀκροπόλει τοὺς μὲν περὶ τὸν Κλεομένη ἀφῆκεν ὑποσπόνδους ν' ἀπέλθωσι μετὰ καὶ τοῦ Ἰσαγόρου, τοὺς δ' ἄλλους Ἀττικοὺς ἐκείνων συνεργάτας ἔκλεισεν ἐν εἰρκτῇ, «ὅπου δεδεμένοι ἐτελεύτησαν», ἀνεκλήθησαν δὲ πάραυτα καὶ οἱ περὶ τὸν Κλεισθένη, ὅστις ἐγένετο καὶ ἄρχων ἐπώνυμος κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 507/6 καὶ εὗρεν οὐ-

τως εὐκαιρίαν, ἐλεύθερος πλέον ἀντιδράσεων, νὰ ἐφαρμόσῃ ὅπερ εἶχε μελετήσῃ σχέδιον μεταρρυθμίσεων.

3.

Μεταρρυθμίσεις Κλεισθένης (507 π.Χ.)—Δῆμοι, τριτῆς, φυλαὶ δέκα.—Δῆμαρχοι.—Βουλὴ πεντακοσίων βουλευέται καὶ κυβερνᾷ.—Ναυκραγαί.

Μακρὰ πείρα εἶχε διδάξει ὅτι ἡ εἰς τέσσαρας ἐπαγγελματικὰ φυλὰς διαίρεσις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ κατόπιν κατὰ τὰ φυσικὰ τῆς χώρας διαμερίσματα εἰς Διακρίους, Παραλίους καὶ Πεδιακούς ἢ Πεδιεῖς διάσπασις αὐτοῦ, ὑποθάλλουσαι τὸν τοπικισμὸν καὶ τὰς ἰδιοτελείας, δὲν ἦσαν τὸ κατάλληλον σύστημα, ὅπως μορφωθῶσι πολῖται ὑπὲρ τοῦ συνόλου τῆς χώρας ἐργαζόμενοι καὶ μοχθοῦντες, ἀλλὰ προεκάλει καὶ διηγκόλυνε συνασπισμοὺς περὶ δημοκόπους καὶ ἀρχομανεῖς. Ἀντὶ λοιπὸν τούτου ὁ Κλεισθένης διήρσε τοὺς κατοίκους εἰς τριάκοντα μέρη, ὡς καὶ τὴν χώραν ὅλην, «δέκα μὲν τῶν περὶ τὸ ἄστυ, δέκα δὲ τῆς παραλίας, δέκα δὲ τῆς μεσογείου, καὶ ταύτας ἐπονομάσας τριτῆς ἐκλήρωσε τρεῖς εἰς τὴν φυλὴν ἐκάστην», τὰς ὁποίας φυλὰς ἀπὸ τεσσάρων ἠΐξῃσεν εἰς δέκα, ὀνομασθείσας διὰ τῶν ὀνομάτων παναρχαίων βασιλέων καὶ ἄλλων ἐνδόξων Ἀττικῶν ὑποδεῖξει τοῦ ἐν Δελφοῖς μαντείου, ὥστε ἐκαλοῦντο Αἰαντίς, Αἰγηίς, Ἀκαμαντίς, Ἀντιοχίς, Ἐρεχθίς, Ἴπποθοωντίς, Κεκροπίς, Λεωντίς, Οἰνήϊς καὶ Πανδιονίς. Οὕτως ἐκάστη φυλὴ περιελάμβανε δῆμους ἐκ τῶν τριῶν τοπικῶν ὑποδιαίρεσεων

τῆς χώρας καὶ τοῦτο ἔπραξεν «ἀναμειξάει βουλόμενος» καὶ «ὅπως ἂν ὅτι μάλιστα ἀναμειχθῶσι πάντες ἀλλήλοις, αἱ δὲ συνήθῃαι διαζευχθῶσιν αἱ πρότερον». Ἡ Πανδιονίς λόγου χάριν φυλὴ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰς τριτῆς Κυδαθήναιον τοῦ ἄστεως, Παιωνίαν τῆς Μεσογείου καὶ Μυρρινοῦντα τῆς Παραλίας. Πᾶς λοιπὸν Ἀθηναῖος πολίτης ἦτο μέλος δήμου, τριττύος καὶ φυλῆς, προσωνομάζετο δ' ἔκτοτε οὐχὶ μὲ τὸ οἰκογενειακὸν τοῦ πατρὸς ὄνομα, «ἵνα μὴ ἐξελέγχωνται οἱ νεοπολῖται», ὅποιοι πλεῖστοι ὑπὸ Κλεισθένης ἐνεγράφησαν, ἀλλὰ μὲ τὸ δημοτικόν, «ὄθεν καὶ καλοῦσιν Ἀθηναῖοι σφᾶς αὐτοὺς (ἐκ) τῶν δήμων» διὰ τοῦτο δὲ καὶ πᾶς δῆμος τοῦ λοιποῦ εἶχε *δήμαρχον*, τηροῦντα ἐπιμελῶς καταγραφὴν τῶν δημοτῶν. Ἡ δὲ φυλὴ, πληρὴ ἄλλων ἀσχολιῶν καὶ δικαιωμάτων, εἶχε νῦν καὶ νὰ προσφέρῃ τῷ στρατεύματι ὠρισμένον ἀριθμὸν ὀπλιτῶν καὶ ἱππέων καὶ στρατηγὸν καὶ ἵππαρχον. Ἐνῶ ἡ τριτῆς ἦτο μόνον σύνδεσμος μεταξὺ δήμου καὶ φυλῆς. Ἐκλιπόντων οὕτω τῶν τοπικῶν συμφερόντων, πάντες οἱ Ἀθηναῖοι ἢ Ἀττικοὶ εἰργάζοντο τοῦ λοιποῦ ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἐν τῷ ἄστει τῆς χώρας, ταῖς Ἀθήναις, ἥπου ἤδρευεν ἢ τε κυβερνήσις καὶ ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων.

Τῆς βουλῆς ταύτης τὰ μέλη ἀπὸ τετρακοσίων ὁ Κλεισθένης ἠΐξῃσεν εἰς πεντακοσίους, πενήκοντα ἐξ ἐκάστης φυλῆς λαμβανομένων διὰ λαχνοῦ, ὀρκιζομένων δὲ καὶ ὑπευθύνων. Συνήγου δ' ἡ βουλὴ καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν μετὰ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐξετάζειν καὶ συζητεῖν τὰς δημοσίας ὑποθέσεις καὶ τοὺς προτεινομένους νό-

μους, ἐκαλεῖτο δὲ ἡ περὶ τοιούτων προτάσεων ἀπόφασις τῆς βουλῆς *προβούλευμα*, τὸ ὁποῖον, ὅταν ἐγίνετο δεκτὸν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, ὠνομάζετο *ψήφισμα*. Ἄλλὰ καὶ δικαστικῆς ἐξουσίας δὲν ἔστρεφεῖτο ἡ βουλή. Κυρίως ὅμως τὴν κυβέρνησιν ἤσκει ἡ βουλή ὄχι μόνον διότι ὁ ἄρχων καὶ οἱ λοιποὶ ἄρχοντες ὄφειλον ν' ἀναφέρονται εἰς αὐτὴν καὶ νὰ λαμβάνωσιν ἐντολὰς τῆς, ἀλλὰ καὶ διότι ἔξ αὐτῆς ἐξηροῦντο καὶ οἱ δέκα τῆς πολιτείας εἰσπράκτορες, οἱ καλούμενοι ἀποδέκται, «κεκληρωμένοι κατὰ φυλάς»· ἡ βουλή ἐνήργει τὰ δημόσια ἔργα, ἐμεριμᾶ περὶ στρατιωτικῆς καὶ ναυτικῆς παρασκευῆς (ἦν τελευταίαν ἔκπαλαι διενήργει ἰδία ἀρχή, αἱ *ναυκραΐαι*), καὶ δὴ ὑπὸ ἰδίου *πρυτάνει*, μεγάλην ἀσκήσαντας καὶ ἐπὶ τῆς ὅλης πολιτείας ἐπιρροήν, καὶ διεξῆγε διαπραγματεύσεις πρὸς ἄλλας πολιτείας καὶ συνῆπτε συνθήκας. Πρὸς διευκόλυνσιν δὲ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ποικίλων τούτων κυβερνητικῶν ἀσχολιῶν, κατὰ τὸ δέκατον τοῦ ἑνιαυτοῦ ἐπρυτάνευον, ἦτοι ἀντεπροσώπευον τὴν ὅλην βουλήν εἰς τὰς καθημερινὰς ἀσχολίας, οἱ πενήκοντα βουλευταὶ ἐκάστης φυλῆς, ὧν προΐσταται καθ' ἐκάστην ἐπιστάτης «ἐπὶ νύκτα καὶ ἡμέραν μίαν καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε πλεῖω χρόνον οὔτε δις τὸν αὐτὸν γενέσθαι. Τηρεῖ δ' οὗτος τάς τε κλειῖς τὰς τῶν ἱερῶν, ἐν οἷς τὰ χρῆματ' ἔστιν καὶ τὰ γράμματα τῇ πόλει, καὶ τὴν δημοσίαν σφραγίδα, καὶ μένειν ἀναγκαῖον ἐν τῇ θόλῳ τοῦτόν ἐστιν καὶ τριττὸν τῶν πρυτάνεων, ἦν ἂν αὐτὸς κελεύῃ, καὶ ἐπειδὰν συναγάγωσιν οἱ πρυτάνεις τὴν βουλήν ἢ τὸν δῆμον, οὗτος κληροῖ προέδρους ἑννέα, ἓνα ἐκ τῆς φυλῆς ἐκάστης, πλὴν

τῆς πρυτανευούσης, καὶ πάλιν ἐκ τούτων ἐπιστάτην ἓνα, καὶ παραδίδωσι τὸ πρόγραμμα αὐτοῖς... Καὶ ἐπιστατῆσαι μὲν οὐκ ἔξεστι πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῷ ἑνιαυτῷ, προεδρεύειν δ' ἔξεστιν ἅπαξ ἐπὶ τῆς πρυτανείας ἐκάστης».

4.

Ἵστρακισμός.—Ἐπιθέσεις Πελοποννησίων, Εὐβοέων καὶ Βοιωτῶν (506 π.Χ.).—Τρόπαια τῆς νίκης ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Πρόσκησις τοῦ Ἀηλιαντίου πεδίου.—Οἱ Πλαταιεῖς σύμμαχοι ἀπὸ τοῦ 510 π.Χ.

Διὰ τῶν ριζικῶν τούτων μεταρρυθμίσεων τοῦ Κλεισθέους «δημοτικώτερα πολὺ τῆς Σόλωνος ἐγένετο ἡ πολιτεία»· διότι ὁ Κλεισθένης «στοχαζόμενος τοῦ πλήθους», τὸ ὁποῖον ἵνα προφυλάξῃ ἀπὸ νέας τυραννικᾶς ἀποπειρας εἰσήγαγε καὶ τὸν θεσμόν τοῦ ἱστρακισμοῦ κατὰ παντὸς ὑπόπτου τυραννικῶν φρονημάτων καὶ διαθέσεων πολιτου, ὡς συνηθίζετο ἤδη καὶ παρ' ἄλλαις δημοκρατίαις. Ἦτο λοιπὸν τὸ πολίτευμα τοῦ Κλεισθέους «ἄριστα κεκραμένον πρὸς ὁμόνοιαν καὶ σωτηρίαν», κατὰ Πλούταρχον, «μετ' εὐδοξίας πλήθους ἀριστοκρατία», κατὰ Πλάτωνα. Ἄλλ' οἱ ἔξωθεν κίνδυνοι ἐπληθύνοντο συγχρόνως. Ὁ Κλεομένης, «ἐπιστάμενος περὺ βροῖσθαι ἔπεισι καὶ ἔργοις ὑπ' Ἀθηναίων», ἔπνεε μένεα, οἱ δὲ γείτονες Αἰγινῆται, Βοιωτοὶ καὶ Εὐβοεῖς ἐκ τε ζηλοτυπίας καὶ ἐκ φόβου ἐβυσσοδόμενον ὄλεθρον τῆς σφριγηλῆς γείτονος χώρας καὶ ὁ Ἰππίας διενήργει τὴν κἀθοδὸν του διὰ τῶν Περσῶν, οἵτινες εἶχον ἐπεκτείνει τὸ κράτος των

καὶ ἐπὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Καὶ τὸν μὲν ἐκ τῶν Περσῶν κίνδυνον ἀπέφυγον πρὸς τὸ παρὸν οἱ Ἀθηναῖοι δηλώσαντες φιλίαν καὶ ὑποτέλειαν προσωρινῶς· ἄλλ' ὁ Κλεομένης, «τίσασθαί τ' ἐθέλων τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἰσαγόραν βουλόμενος τύραννον καταστήσει», συνέλεξε στρατιὰν ἐκ πάσης Πελοποννήσου καὶ διαβάς τὸν Ἰσθμὸν προήλασε μέχρις Ἐλευσίνος, ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι σπεύσαντες ἐστρατοπέδευσαν ἐναντίον. Ἀλλὰ τότε οἱ Κορινθιοὶ, κατανοήσαντες τοῦ Κλεομένου τὰ σχέδια καὶ μισοτύραννοι ἐξ ἰδίων παθημάτων ὄντες, διεμαρτυρήθησαν κατὰ τοῦ ἐγγειρήματος τοῦ Κλεομένου καὶ ἀπεχώρησαν οἴκαδε, καὶ αὐτὸς δ' ὁ συμβασιλεὺς Δημάρατος, ὅστις εἶχε συνεκστρατεύσει ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ σχεδίου, ἀπεδοκίμασε τὸν Κλεομένη καὶ οὕτω διελύθη ἡ στρατιὰ τῶν ἐκ Πελοποννήσου εἰσβολέων, ὁ δὲ Κλεομένης ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια ἄπρακτος. Ἐτόραπησαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τῶν Χαλκιδέων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Βοιωτῶν καὶ νικήσαντες κατὰ κράτος καὶ συλλαβόντες πολλοὺς αἰχμαλώτους Χαλκιδεῖς καὶ Βοιωτοὺς ἐκράτουν αὐτοὺς δεσμίους δι' ἀλύσεων, ἐπέβαλον δὲ τοῖς Χαλκιδεῦσι καὶ ἐχώρησιν τοῦ εὐφόρου Ἀηλαντίου πεδίου, τὸ ὁποῖον διαίρεσαντες εἰς τετρακισχιλίους κλήρους ἔδωκαν εἰς ἰσορίθμους Ἀθηναίους κληρούχους ἐκ τῶν πενεσετέρων καὶ ἀκτημόνων. Διὰ δὲ τῆς δεκάτης τῶν λύτρων διὰ τοὺς αἰχμαλώτους, πληρώσαντας ἕκαστον δύο μνᾶς, κατεσκεύασαν χάλκινον τέθριππον καὶ ἀνέθηκαν τῇ Ἀθηνᾷ στήσαντες ἀριστερᾷ τῷ εἰσερχομένῳ, ὅπου βραδύτερον τὰ προπύλαια, ἐκρέμασαν δ' ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὡς τρόπαια

καὶ τὰς σιδηρᾶς πέδας. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ ἐκ τῶν Βοιωτῶν κινδύνου οὐκ ὀλίγον βεβαίως συνετέλεσε καὶ τὸ ὅτι αἱ ἐπὶ τοῦ Κιθαιρώνος κατὰ τὰ μεθόρια ἐπικαιρότατα κείμεναι Πλαταιαὶ ἤδη τῷ 519, ἐπὶ τῶν Πεισιστρατιδῶν, διχονοοῦσαι πρὸς τὰς Θήβας, εἶχον ζητήσαι καὶ λάβει τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἔκτοτε διετέλουν πιστοὶ καὶ ἐσχημάτιζον ἰσχυρὰν τῶν παρόδων φρουράν. Οὕτως ἡ ἀριστύστατος ἐπὶ ἐδραίων βάσεων ἀθηναϊκὴ δημοκρατία οὐ μόνον νικηφόρος ὑπερήσπισε τὸ ἴδιον ἔδαφος, ἀλλὰ καὶ ἠῤῥησεν αὐτὸ διὰ προσκτήσεως τοῦ Ἀηλαντίου πεδίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ
ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΩΝ ΣΠΟΝΔΩΝ
(493-446 π.Χ.)

1.

Μῆδοι καὶ Πέρσαι κυρίαρχοι Μ. Ἀσίας.—Δαρείος ὁ Ὑστάσπου (521-485).—Ἐπανάστασις Ἰώνων 495/94.—Σάρδεις πυρπολοῦνται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων 498.—Ἄλωσις καὶ καταστροφὴ Μιλήτου 494.—Μιλτιάδου Β' κάθοδος.

Τότε ὁμως ἀνεφάνη ἔξωθεν δεινὸς κίνδυνος. Ἡ Μ. Ἀσία εἶχε κυριαρχηθῆ κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα ὑπὸ τῶν πολεμικῶν Μήδων, τοὺς ὁποίους κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα διεδέχθησαν οἱ τῶς ὑποτελεῖς των, ἀλλ' ἐπίσης πολεμικοὶ καὶ ἀρχικοὶ Πέρσαι, οἵτινες ἐξέτειναν τὴν κυριαρχίαν των καὶ ἐπὶ τῶν ἐκεῖ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ ἐπὶ νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν ἐπικυριαρχίαν των ἐπὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν Θράκης καὶ Μακεδονίας, εἶχον δὲ ὑποτάξει τὴν Συρίαν, καὶ τὴν Αἴγυπτον δὲ κατέστησαν ὑποτελεῖ. Ἄλλ' οἱ τῆς Ἀσίας Ἕλληνες δὲν ἦσαν εἰθισμένοι εἰς βίον ὑποτελεῖ, καὶ μάλιστα ὑπὸ λαόν, ὃν ἐθεώρουν βάρβαρον καὶ κατώτερόν των, καὶ ἀπειρῶντο δι' ἐπαναστάσεων ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν. Τοιαύτη ἐπανάστασις τῇ ὑποκινήσει τοῦ Ἰστιαίου, τυράννου τῆς Μιλήτου, κρατουμένου

ἐν Σούσις, καὶ τοῦ ἀντικαταστάτου αὐτοῦ Ἀρισταγόρου, γαμβροῦ του ἐπὶ θυγατρὶ, ἐγένετο κατὰ τὸ ἔτος 499/498 βασιλεύοντος Δαρείου τοῦ Ὑστάσπου (521-485 π.Χ.), οἱ δὲ Πέρσαι ἐπολιόρκησαν τὴν ἐστίαν τῆς ἐπαναστάσεως Μίλητον. Πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου ὁ Ἀρισταγόρας ἤλθεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἐπικαλούμενος ἐπικουρίαν, δὲν ἐπέτυχεν ὁμως τοιαύτην εἰμὴ παρὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων, ὧν οἱ πρῶτοι ἀπέστειλαν εἴκοσι ναῦς, ἀρχὴν τῆς μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων διαμάχης, κατὰ Ἡρόδοτον. Ἵνα κατορθωθῆ ἡ ἄρσις τῆς πολιορκίας τῆς Μιλήτου, οἱ Ἕλληνες ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, ἔδρας τοῦ Πέρσου ἀντιβασιλέως, καὶ ἐκυρίευσαν τὴν πόλιν πλὴν τῆς δυσάλωτου ἀκροπόλεως, ὥστε πυρπολήσαντες τὴν πόλιν ἀπεχώρησαν, ἠττηθέντες δὲ παρὰ τὴν Ἐφεσον ὑπὸ ἐπιτεθείσης περσικῆς δυνάμεως, ἀπέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, ἐνῶ οἱ Πέρσαι ἐξηκολούθησαν τὴν πολιορκίαν τῆς Μιλήτου καὶ τὴν καθυπόταξιν τῶν ἐπαναστατησάντων, ἀπὸ Κύπρου καὶ Καρίας μέχρις Ἑλλησπόντου, ἕως ὅτου τῷ 494 ἐκυριεύθη ἕξ ἐφόδου ἡ Μίλητος καὶ κατεπυρπολήθη. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι τῆς Μιλήτου τὴν ἄλωσιν, τὴν ὁποίαν μεγάλως ἠγωνίσθησαν νὰ ματαιώσωσι βοηθοῦντες ἀπὸ θαλάσσης, ἐθεώρησαν ὡς ἰδίαν συμφορὰν, ἀπεδοκίμασαν δὲ τὸν ποιητὴν Φρύνιχον, τιμωρήσαντες καὶ διὰ προστίμου, διότι ἐποίησε τραγωδίαν παριστάνουσαν τὴν Μιλήτου ἄλωσιν. Δὲν ὑπῆρξεν ἐν τούτοις καὶ ὄλως ἄμοιρος κέρδους τοῖς Ἀθηναίοις ἢ ἀνάμειξις εἰς τὴν ἀποστασίαν τῶν Ἑλλήνων κατὰ Περσῶν. Ὁ Μιλτιάδης Β' ὁ Κίμωνος, ὅστις διώκει ὡς τύραννος τὴν Χερρόνησον, ἤδη ἀπὸ Πεισιστράτου

ἀθηναϊκὴν κτῆσιν πολύτιμον, εἶχε δὲ καταλάβει καὶ τὰς παρακειμένας νήσους Λῆμον καὶ Ἴμβρον, μὴ αἰσθανόμενος ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐκεῖ μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας ἐπαναστάσεως, ἀπῆλθε πανοικί εἰς Ἀθήνας, ὅπου μετ' οὐ πολὺ προώριστο νὰ σώσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ νέον ἐκ τῶν Περσῶν κίνδυνον.

2.

Ἐκστρατεία Μαρδονίου (493-92 π.Χ.).—Ἐκστρατεία Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνης (490).—Ἄλωσις καὶ καταστροφή Ἐρετρίας.—Ἀριστείδης, Θεμιστοκλῆς.—Μιλτιάδης ὁ Κίμωνος.—Μάχη ἐν Μαραθῶνι.—Τιμαὶ διὰ τοὺς πεσόντας.—Μιλτιάδου θάνατος (489).

Ἡ καθυπόταξις τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων δύο τινὰ σαφῶς ἐδίδαξε τοὺς Πέρσας, ὅτι τὸ σύστημα τοῦ διατηρεῖν τυράννους κατὰ πόλεις δὲν ἦτο ἀσφαλές καὶ ὅτι ὠφελιμώτερον θὰ ἦτο νὰ ρυθμισθῶσι τὰ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων πράγματα ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον. Τὰ δύο ταῦτα τοῦλάχιστον ἐφήρμοσαν εὐθύς ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ἕλληνας πολιτικῇ, καταλύσαντες τοὺς τυράννους καὶ εὐνοήσαντες τοὺς κατὰ πόλεις δήμους μετὰ μεΐζονος δικαιοσύνης περὶ τὴν φορολογίαν. Συγχρόνως ὅμως ἀπεφάσισεν ὁ βασιλεὺς Δαρεῖος νὰ τιμωρήσῃ παραδειγματικῶς τοὺς βοηθήσαντας τοὺς ἐπαναστάτας καὶ πυρπολήσαντας τὴν πρωτεύουσαν τῆς Λυδίας, Σάρδεϊς, Ἀθηναίους καὶ Ἐρετριεῖς. Εἰς τοῦτο παρώτρυνε τὸν βασιλέα καὶ ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός του Μαρδόνιος, φιλόδοξος μεγιστάν, ὅστις ἤθελε νὰ ἡγηθῆ τῆς ἐκστρατείας,

καὶ ὁ παρ' αὐτῷ πρόσφυξ Πεισιστρατίδης Ἴππίας, ὅστις ἤλπιζεν οὕτως ἀποκατάστασιν ἐν Ἀθήναις. Ἀφοῦ λοιπὸν παρεσκευάσθη πολυάριθμος στρατὸς καὶ στόλος, ὁ Μαρδόνιος, διορισθεὶς στρατηγὸς αὐτοκράτωρ, ἐξεκίνησε πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διαπεραιώσας τὸ στράτευμα εἰς τὴν καπαντικρὺ Θοράκην ἐχώρει πρὸς δυσμὰς διὰ ξηρᾶς, ἐνῶ ὁ στόλος παρέπλεε τὰς ἀκτᾶς, ὑποτάσσων καὶ διευθετῶν τὰς πρὸ ποδῶν χώρας πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν. Οὕτως ἐπροτίθετο νὰ διέλθῃ τὸ ἐκ χιλίων περὶπου χιλιόμετρων διάστημα ἀπὸ Ἑλλησπόντου μέχρις Ἀττικῆς, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἡ ἀντίστασις τῶν ἐπὶ τέλους καθυποταχθέντων Βρύγων τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας κατέστρεψε μέγα μέρος τῆς στρατιᾶς, ὁ δὲ στόλος καταληφθεὶς πρὸ τοῦ Ἄθωνος ὑπὸ δεινῆς τρικυμίας κατεθρυμματίσθη κατὰ μέγα μέρος, ὑπὸ τοιούτους δὲ ὄρους ἡ ἐξακολούθησις τῆς ἐκστρατείας ἦτο ἐγγεῖρημα παρακεκινδυνευμένον, διὸ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν «ἄτε τῷ πεζῷ τε προσπταίσας πρὸς τοὺς Βρύγους καὶ τῷ ναυτικῷ μεγάλως περὶ τὸν Ἄθων».

Ἐν τούτοις ὁ Δαρεῖος δὲν ἐλησμόνει τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων. Ἀπεφάσισε λοιπὸν δευτέραν ἐκστρατείαν, διὰ θαλάσσης ταύτην, ἀπὸ τῶν ἀσιατικῶν ἀκτῶν εἰς ἀπόστασιν τριακοσίων χιλιομέτρων, ἀρχηγούς δὲ ταύτης διώρισε τοὺς μεγιστᾶνας Δάτιν καὶ Ἀρταφέρνην, ἀνεψιόν του, συνοδὸν ἔχοντας καὶ τὸν γηραιὸν Πεισιστρατίδην Ἴππίαν. Πρὶν δ' ἐκκινήσῃ ἡ νέα αὕτη ἐκστρατεία κήρυκες ἐστάλῃσαν πρὸς πάσας τὰς ἑλληνίδας πόλεις, ζητοῦντες γῆν καὶ ὕδωρ εἰς ἔνδειξιν ὑποταγῆς, πολλαὶ δὲ

ἔδωκαν τὸ ζητούμενα, ἐν αἷς ἢ ἐχθρὰ τῶν Ἀθηναίων Αἰγίνα· αἱ Ἀθῆναι ὅμως καὶ ἡ Σπάρτη οὐ μόνον ἠρνήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐφόνευσαν τοὺς κήρυκας παρὰ τὰ εἰδησιμένα, ὅπερ ἔτι μᾶλλον ἐξώργισε τὸν μέγαν βασιλέα. Ἐξεκίνησαν λοιπὸν τῷ 490 ἐπὶ ἑξακοσίων τριῶν καὶ πλήθους μεταγωγικῶν πλοίων ἑκατοντακισχίλιοι πεζοὶ καὶ μύριοι ἱππεῖς καὶ ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον καταπλέοντες καὶ ὑποτάσσοντες τὰς Κυκλάδας, ἔφθασαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Εὐβοίας καὶ περιπλεύσαντες τὸν Καφηρέα εἰσήλθον εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἐρετρίας. Μετὰ ἑπταήμερον ἐπίθεσιν καὶ πολιορκίαν οἱ μηδίζοντες τῆς πόλεως ἤνοιξαν τὰς πύλας καὶ ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ ἐπυροπολήθη, οἱ δὲ κάτοικοι αἰχμαλωτισθέντες ἀπήχθησαν εἰς Περσίαν ἄποικοι. Ἀπάραντες δ' ἐκεῖθεν οἱ βάρβαροι κατέπλευσαν εἰς τὸν Μαραθώνιον κόλπον, ἵνα ἐπιτεθῶσιν ἐκεῖθεν καὶ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἐνταῦθα τὰ πράγματα εἶχον ἄλλως. Ἡ πρὸς τοὺς γείτονas Αἰγινήτας ἀμοιβαία ἐχθροπάθεια εἶχεν ὑποδείξει τοῖς Ἀθηναίοις τὴν ἀνάγκην δημιουργίας ναυτικοῦ, συνέπεσε δὲ ὀλίγον πρὸ τῶν Περσικῶν ν' ἀναφανῶσι καὶ ἔξοχοι Ἀθηναῖοι πολιτικοὶ ἐνισχύσαντες καὶ ἀναδείξαντες τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν καὶ δύναμιν, Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους καὶ Ἀριστείδης ὁ Λυσιμάχου, οἵτινες ἀντιπολιτευόμενοι συνελήθουν ἀλλήλους. Ὁ πρῶτος, ἐκλεχθεὶς ἄρχων ἐπώνυμος τῷ 493/92, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐξέλεξεν ὡς λιμένα τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρξατο τῆς κατασκευῆς πολεμικῶν πλοίων, δι' ἃ ἔπειτα, ἀπὸ τοῦ 482,

μετεχειρίσθη τὸ ἐκ Μαρωνείας τῆς Λαυρεωτικῆς, ὅπου εἶχεν ἀνακαλυφθῆ μεταλλεῖον ἀργύρου, εἰσόδημα. Συγχρόνως δὲ εἶχεν ἐπιστρέψει ἤδη ἐκ Χερρονήσου καὶ Μιλτιάδης Β' ὁ Κίμωνος, ἐμπειρότατος τῶν περσικῶν πραγμάτων. Ὑπῆρχον λοιπὸν ἐν Ἀθήναις καὶ μέσα καὶ ἄνδρες ἱκανοὶ ν' ἀντιμετωπίσωσι τὸν περσικὸν κίνδυνον, εἶχον δ' ἐκλεχθῆ καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἄνδρες μετὰ τῶν δέκα στρατηγῶν τοῦ ἔτους ἐκείνου 490 καὶ συνεξήλθον ἐπὶ κεφαλῆς ἑννεακισχιλίων ὀπλιτῶν ἐν σπουδῇ εἰς Μαραθῶνα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πολεμάρχου τοῦ ἔτους Καλλιμάχου. Ἐκεῖ ἐν συμβουλίᾳ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Μιλτιάδου, ν' ἀναμείνωσι τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ἀποβιβασθέντος περσικοῦ ἱππικοῦ καὶ τότε μετ' ὀρμῆς καὶ ἀλαλαγμοῦ νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ περσικοῦ τῶν βαρβάρων, ἵνα διασπᾶσαντες τὴν παράταξιν αὐτῶν τοὺς ἀπωθήσωσι πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πρὸς τὸ εὐρὸν τοῦ Μαραθῶνος τέλμα, ὅπου θὰ κατεστρέφοντο οἰκτρῶς. Ὅτε λοιπὸν εἶδον ὅτι τὸ ἱππικὸν τῶν βαρβάρων, ἐξαντλήσαν τὴν ἐν τῷ πεδίῳ τροφήν, ἀνεκλήθη ἐπὶ τῶν πλοίων, ἵνα μετακομισθῆ ἀλλαχόσε, ἴσως εἰς τὸ φαληρικὸν πεδίον, κατῆλθον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπὸ τοῦ ὑψώματος Ἡρακλείου, ἔνθα ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι, εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου οἱ βάρβαροι ἀντιπαρετάχθησαν αὐτοῖς, καὶ ὀρμήσαντες μετὰ κραυγῶν διέσπασαν τὴν παράταξιν αὐτῶν καὶ κατεδίωξαν φονεύοντες μέχρι τῶν πλοίων, ὅπου ἐσώθησαν οἱ ἐπιζήσαντες αὐτῶν καὶ ἄραντες τὰς ἀγκύρας ἀπέπλευσαν πρὸς τὸ Φάληρον. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι περισυλλέξαντες τοὺς 192 πεσόντας, ἐν οἷς καὶ ὁ πολέμαρχος, ἔθαψαν ἐπὶ τό-

που, σχηματίσαντες τὸν ἔτι σφζόμενον τύμβον (Σωρόν), ἐνῶ οἱ πολέμοι ἀφῆκαν περὶ τοὺς 6400 νεκρούς, καὶ εὐθὺς ἔδραμον πρὸς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἔφθασαν εἰς τὸ παρλίσιον Ἡράκλειον, πρὶν ἢ οἱ βάρβαροι ἀποβιβασθῶσι διὸ ἀπάραντες οὗτοι ἔπλευσαν πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, ἀρκεσθέντες εἰς τῆς Ἐρετριᾶς τὸν ὄλεθρον. Κατέφθασαν τότε δισχίλιοι Λακεδαιμόνιοι, παρὰ τῶν ὁποίων οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ζητήσαι ἐπικουρίαν· παρακαίρως δ' ἔλθόντες, ἐπεσεκέφθησαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἐθαύμασαν καὶ ἐπήνεσαν τὸ μεγαλόρρημα τῶν Ἀθηναίων. Τοὺς Πλαταιεῖς πεσόντας συμμάχους καὶ τοὺς δούλους, ὅσοι τότε πρῶτον μετέσχον μάχης καὶ ἔπεσον, ἔθαψαν ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ἑτέρῳ τύμβῳ, «σέβονται δὲ οἱ Μαραθῶνιοι τούτους, οἱ παρὰ τὴν μάχην ἀπέθανον, ἦρωας ὀνομάζοντες... πεποίηται δὲ καὶ τρόπαιον λίθου λευκοῦ μετ' ἐπιγράμματος τοῦ Σιμωνίδου»:

«Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι,
χρυσοφόρων Μῆδων ἐστόρεσαν δύναμιν».

Οὐδ' εἶχον ἄδικον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐναβρύνωνται ὅτι μόνοι μετὰ τῶν πιστῶν συμμάχων Πλαταιέων ἐνίκησαν τὸ ἰσχυρότερον τότε κράτος, τοὺς Πέρσας, καὶ ἔσωσαν τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Μόνον ὁ κύριος παρράγων τῆς νίκης, ὁ Μιλτιάδης, δὲν ἀπέλαυσεν ἐπὶ μακρὸν τῆς ἐπὶ τούτῳ δόξης. Ἀναλαβὼν νὰ τιμωρήσῃ καὶ τῶν νήσων τὰς συμμαχησάσας μετὰ τῶν βαρβάρων καὶ πολιορκήσας τὴν Πάρον ἐπὶ εἰκοσιῆς ἡμέρας ἐπληρώθη κατὰ τὸν μηρὸν καὶ ἐπανέκαμψεν ἄπρακτος καὶ νοσῶν. Τοῦτο δὲν ἐσυγχώρησαν αὐτῷ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ κατεδίκασαν αὐτὸν

νὰ πληρώσῃ πεντήκοντα τάλαντα, ἦτοι δύο καὶ ἡμισυ περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν κατὰ κητικὴν ἀξίαν, τὰ ὁποῖα ἀπέτισεν ὁ υἱὸς του Κίμων, διότι ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανε «σηπομένου τοῦ μηροῦ».

3.

Πόλεμος πρὸς Αἰγινήτας 487 π.Χ.—Ἐξοστρακισμὸς ὑπόπτων (488-486) ἢ ἀντιδρώντων, Σάνθιππος (484), Ἀριστείδης (482).

Ἠσχολήθησαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὸν περιορισμὸν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς γείτονος Αἰγίνης, ἣτις ἔκπαλαι ἐθαλασσοκράτει ἐν τῷ Σαρωνικῷ καὶ διετέλει οὐχὶ φήλη τῶν Ἀττικῶν, τοὺς ὁποίους καὶ προσεπάθει νὰ ταπεινώσῃ καὶ συμμαχοῦσα μετὰ Βοιωτῶν καὶ Εὐβοέων. Τούτου ἕνεκα καὶ πρότερον ἤδη ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς σφραγισμὸν τῆς γείτονος νήσου, ὅτε ὁ βασιλεὺς Κλεομένης ἔλθων εἰς Αἴγινα συνέλαβε δέκα προύχοντας καὶ παρέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις ὡς ὀμήρους διὰ τὴν καλὴν ἐν τῷ μέλλοντι πολιτικὴν τῶν γειτόνων. Μετὰ τὸν θάνατον ὁμως τοῦ Κλεομένου ἡ Αἴγινα ἀπήτησε τὴν ἀπόδοσιν τῶν ὀμήρων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδης ἐπεχείρησε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀπόδοσιν παρεμβάς, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκρουσαν τὴν αἴτησιν, θεωροῦντες τοὺς Αἰγινήτας ἀμειλίκτους πολεμίους καὶ μηδίζοντας, ὥστε ἐξεροράγῃ πόλεμος μεταξὺ Αἰγινήτων καὶ Ἀθηναίων τῷ 487 π.Χ., μεγάλως συντελέσας εἰς ἀνάπτυξιν τῆς ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως. Οὐχ ἦττον δ' ἠδραϊώθη ἔκτοτε καὶ ἐνισχύθη τοῦ

δήμου ἢ ἐπικράτησις διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὑπὸ Κλεισθένους θεσπισθέντος καὶ νῦν πρῶτον ἐφαρμοσθέντος κατὰ ὑπόπτων ἰσχυρῶν πολιτῶν θεσμοῦ τοῦ ὄστρακισμοῦ· διότι κατὰ τὰ ἔτη 488-486 ἐξωστρακίσθησαν ὡς ὑποπτοι πεισιστρατισμοῦ ὁ ἐκ Κολυττοῦ Ἴππαρχος ὁ Χάρμου, ὁ Ἄλωπεκῆθεν Μεγακλῆς ὁ Ἴπποκράτους, Ἄλκμεωνίδης καὶ ἄλλοι, ψηφισάντων ἐκάστοτε ἐξακισχιλίων πολιτῶν ὑπὲρ τοῦ ὄστρακισμοῦ, ὡς ἦτο ὠρισμένον, ἵνα ἦ ἔγκυρος ὁ ὄστρακισμός, πάντες δ' οἱ ὄστρακισθέντες διετήρουν μὲν τὴν περιουσίαν τῶν, ἐγκατέλειπον ὅμως τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐγκαθίσταντο ἐκτὸς αὐτῆς. Ὀλίγον δὲ βραδύτερον ἐξωστρακίσθησαν, καὶ δὴ ἔνεκα ἀντιστάσεως εἰς τὴν ναυτικὴν πολιτικὴν ἴσως ὁ Εἰάνθιππος τῷ 484 καὶ ὁ Ἄριστείδης τῷ 482, οὕτω δὲ παρεσκευάσθη τὸ ἔδαφος πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἀγγελλομένων νέων περσικῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπιχειρήσεων κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ἐπεκράτησε δὲ ὁ ἐξοχώτατος τῶν συγχρόνων Ἀθηναίων πολιτικῶν Θεμιστοκλῆς, ὅστις παρέταξε μετὰ δύο ἔτη ἐν Ἀρτεμισίῳ διακοσίας τριῆρεις.

4.

Νέα ἐστρατεία Περσῶν.—Προπαρασκευαὶ Δαρείου καὶ Ξέρξου (483-480).—Ἐκκίνησις ἀπὸ Κριτάλλων τῷ 483.—Διάβασις Ἑλλησπόντου καὶ πορεία διὰ Θράκης, Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας.—Ὁ Ξέρξης ἐν Θέρμῃ κατ' Αὐγουστον τοῦ 480.—Συνέδριον Ἑλλήνων προβούλων ἐν Ἰσθμῷ. Φθινόπωρον τοῦ 481.—Ἡ ἀρχηγία τῆς Σπάρτης, Λεωνίδας κατὰ ξηρὰν, Εὐρυβιάδης κατὰ θάλασσαν.—

Ἐγκατάλειψις τῶν Τεμπῶν.—Κατάληψις Θερμοπυλῶν καὶ Ἀρτεμισίου. Λεωνίδας, Θεμιστοκλῆς, Εὐρυβιάδης.—Ναυμαχία ἐν Ἀρτεμισίῳ.—Μάχη ἐν Θερμοπύλαις.

Ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι ἀποτυχίαν εἶχεν ἀποφασίσει νὰ πέμψῃ νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος στρατιὰν καὶ παρεσκευάζετο πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ἀπέθανε, πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιον, ὁ δὲ ἐξ Ἀτόσσης υἱὸς καὶ διάδοχός του Ξέρξης, παρακινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Μαρδονίου, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ αὐτοπροσώπως τοιαύτην ἐστρατείαν ἀπὸ τε ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης· ἵνα δὲ μὴ συμβῆ πάλιν τὸ ἐπὶ τῆς ἐστρατείας τοῦ Μαρδονίου περὶ τὸν Ἄθωνα πάθημα, διέταξε τῷ 483 τὴν τόμην τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ ἐνοῦντος τὸ ὄρος μετὰ τῆς ξηρᾶς, καθόσον ἀπεφασίσθη ὁ στόλος νὰ παρακολουθῆ παραπλέον τὸν κατὰ ξηρὰν στρατόν, συγχρόνως δὲ ἐστήθη καὶ ἐπὶ τοῦ Στρυμόνος γέφυρα καὶ ἄλλα προπαρασκευάσθησαν ἀνὰ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας θὰ διήρχετο ὁ στρατός. Συνεκεντρώθη οὕτως ἐν Κριτάλλοις τῆς Καππαδοκίας, ἐπὶ τῆς μεγάλης ἀπὸ Σούσων εἰς Σάρδεϊς ὁδοῦ, ἐκεῖ δὲ προσελθὼν ὁ Ξέρξης τῷ 481 καθωδήγησεν αὐτὸν εἰς Σάρδεϊς. Ἐκεῖθεν ἀπέστειλε καὶ οὗτος ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα κήρυκας ζητῶν γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖον ὑποταγῆς, μόνον δ' εἰς Ἀθήνας καὶ Σπάρτην δὲν ἀπέστειλε τοιούτους, ἵνα μὴ φονεύσωσι πάλιν αὐτούς· κατὰ δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 480 διηύθυνε τὴν στρατιὰν πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Ἄβυδον, ἐνῶ ὁ πολυάριθμος στόλος του κατεκάλυπτε τὰ ὕδατα τοῦ Ἑλλησπόντου, ὑπὲρ τὸν ὁποῖον κατεσκευάσθησαν δύο γέ-

φυραι πρὸς τὴν Χερρόνησον. Τὰς γεφύρας ταύτας, διαλυθείσας ὑπὸ σφοδρᾶς τρικυμίας, ἀντικατέστησαν ἄλλαι δύο, ἀφοῦ ἔμαστιγιώθη προηγουμένως ἡ θάλασσα διὰ τὴν τρικυμίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ μέγας βασιλεὺς ἐπεθεώρησεν ἀπὸ ὑψηλοῦ θρόνου παρελαύνοντα τὸν στρατὸν παρὰ τὴν Ἄβυδον καί, προσφωνήσας καταλλήλως τοὺς ἀρχηγούς, διέταξε τὴν διὰ τῶν γεφυρῶν διάβασιν καὶ ἐπεθεώρει τὴν στρατιὰν «ὑπὸ μαστίγων» διαβαίνουσαν ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας. Ἀπὸ τῆς Χερρόνησου διὰ τῆς νοτίου Θράκης ὁ Ξέρξης ἐχώρησε πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἑβρου, ὅπου κατέπλευσε καὶ ὁ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας πλέων στόλος καὶ ὅπου ὑπῆρχε φρούριον Δορίσκος καλούμενον καὶ ἀνεγερθὲν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου ἐπὶ τοὺς Σκύθας. Ἐκεῖ ἐγένετο ἀρίθμησις καθ' ὀμάδας ὁμοιοπληθεῖς, ἠριθμηθήσαν δὲ ἑκατὸν ἑβδομηκόντα μυριάδες πεζικοῦ καὶ ὀκτὼ μυριάδες ἵππικοῦ, ἐνῶ τοῦ στόλου τὰ πλοῖα ἀριθμηθέντα εὗρέθησαν χίλια διακόσσια ἑπτὰ τριῆρεις καὶ τρισχίλια φορητὰ καὶ ἵππαγωγὰ, προήρχετο δ' ὁ συναγεμὸς οὗτος ἀπὸ ἑξήκοντα διαφόρους λαούς, ἀποτελοῦντας τὸ ἀπέραντον Περσικὸν κράτος. Προχωρῶν δ' ἀπὸ Δορίσκου δυτικώτερον ἀφίκετο εἰς Θέρμην κατ' Αὐγουστον τοῦ 480, ἔχων καταντικρὺ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὴν χέρσον Ἑλλάδα, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι μέχρι τῶν προθύρων τῆς Ἀττικῆς, ἐξαιρέσει τῶν Θεσπιέων καὶ τῶν Πλαταιέων, εἶχον δηλώσει ὑποταγὴν εἰς τοὺς προαποσταλέντας κήρυκας. Ἐὰν λοιπὸν ὀλιγοψύχουν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπηλλάσσετε δ' οὕτως ὁ Ξέρξης πάσης ἀπὸ θαλάσσης δυσκολίας, καὶ

ἢ Πελοπόννησος καὶ σύμπασα ἡ Ἑλλὰς θὰ ἐδουλοῦτο, ὥστε δικαίως οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν ἐθεωρήθησαν γενικῶς σωτῆρες τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται, κατὰ τῶν ὁποίων κυρίως ἐγένετο ἡ ἐκστρατεία, ἠνωμένοι διὰ τοῦ κοινοῦ κινδύνου, συνεκάλεσαν ἐγκαίρως εἰς τὸν Ἴσθμὸν κοινὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον, συνήλθον δὲ κατὰ φθινόπωρον τοῦ 481 τριάκοντα καὶ μίᾳς πολιτειῶν ἀντιπρόσωποι, πρόβουλοι, καὶ συνῆψαν «ἐπὶ τῷ Μήδῳ ξυμμαχίαν», κατὰ Θουκυδίδην, ὁμόσαντες νὰ υπερασπίσωσι τὴν κοινὴν πατριδα ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Σπάρτης, νὰ τιμωρήσωσι δὲ τοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὑποταχθέντας καὶ συμμαχήσαντας τοῖς βαρβάροις καὶ νὰ προσφέρωσι τὴν ἕξ αὐτῶν λείαν τῷ ἐν Δελφοῖς θεῷ. Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐνότητος ἐκηρύχθη καὶ γενικὴ μεταξὺ Ἑλλήνων εἰρήνη, ἀνασταλέντων τῶν ὑπαρχόντων πολέμων, ὥστε ἀνεστάλη καὶ ὁ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Αἰγινητῶν πόλεμος. Ἀρχηγοὶ δὲ τῆς μὲν κατὰ ξηρὰν στρατιᾶς ἐγένοντο ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδα, τοῦ δὲ στόλου ὁ Σπαρτιάτης Εὐρυβιάδης. Ἀπεστάλησαν πρεσβεῖαι πρὸς τε τὰς οὐδετέρας ἑλληνικὰς πολιτείας καὶ πρὸς τὰς συμμαχοῦσας τῷ βαρβάρῳ, καλοῦσαι εἰς συμμετοχὴν ἐν τῷ πανελληνίῳ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνι, ἄνευ πολλῶν ἐπιτυχῶν ἀποτελεσμάτων ἐκβᾶσαι. Καὶ ἤρξαντο μὲν οἱ σύμμαχοι πάντες φιλοτίμως παρασκευαζόμενοι, διεκρίθησαν ὁμως καὶ ἐν τούτῳ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες καὶ τοὺς ἀπωστρακισμένους ἀνεκάλεσαν, ὥστε καὶ ὁ Ἄριστειδης καὶ ὁ Εἰάνθιππος ἠδυνήθησαν νὰ ἐπανεέλθωσιν οἴκαδε, ὅπου καὶ στρατηγοὶ ἐξελέχθησαν.

Ἐνῷ δ' ἀκόμη ὁ Εἰρήνης διέτριβε περὶ τὸν Ἑλλησποντον, οἱ Θεσσαλοὶ ἀπετάθησαν εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἐπικαλούμενοι βοήθειαν πρὸς κατάληψιν τῶν Τεμπῶν, ὅθεν ὑπόπτευον ὅτι θὰ διέβαιναν ὁ πολέμιος, τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων συνέδριον ἀπέστειλε βραδύτερον μυρίους ὀπλίτας, ἀλλ' οὗτοι βλέποντες ὅτι ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι διὰ τοῦ Ὀλύμπου πάροδοι καὶ ὅτι δὲν ἐπῆρχον πρὸς φρούρησιν πιασῶν, ἐγκατέλιπον τὰ Τέμπη καὶ ἀπῆλθον οἴκαδε, ὅπερ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν τοῖς βαρβάροις οἱ Θεσσαλοὶ. Δὲν συνέβη ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὰ νοτιώτερα στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν, τῆς εἰσόδου ἐκ Θεσσαλίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μέσσην Ἑλλάδα ἐνισχυομένης καὶ ὑπὸ τῆς ἐλλείψεως ἄλλων πλησίων παρόδων μεταξὺ Οὔτης καὶ Μαλιακοῦ κόλπου, ὥστε καὶ ὀλιγάριθμος δύναμις νὰ δύναται νὰ φραξῆ τὴν διόδον, ἀρκεῖ νὰ κατελάμβανε καὶ στενωπὸν ἄγουσαν ἄνωθεν εἰς τὰ ὄπισθεν, τὴν καλουμένην Ἀνοπαίαν. Τούτου ἕνεκα δὲν ἀφῆκαν καὶ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν ἀνυπεράσπιστον οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μετὰ ἑπτακισχιλίων ἀνδρῶν, ἕξ ὧν ὀλίγοι σχετικῶς Σπαρτιάται, κατέλαβε τὴν πάροδον, ἐνῷ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐκ 324 τριήρων, τῶν ὁποίων 200 ἦσαν ἀθηναϊκαί, ἐστάθμευσε πρὸ τῆς βορείας ἄκρας τῆς Εὐβοίας, εἰς τὸ Ἀρτεμισίον, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν εἰσπλοῦν τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἀρωγοῦ τῶν προσβαλόντων τὰς Θερμοπύλας βαρβάρων. Διότι ὁ πολυάριθμος περσικὸς στόλος εἶχε σταθμεύσει ἐν Σηπιάδι, τῇ νοτιονατολικῇ ἄκρᾳ, ἐκεῖθεν δὲ καὶ ἐν Ἀφείταις, τῇ

νοτιοδυτικῇ ἄκρᾳ τοῦ Πηλίου, σκοπῶν νὰ ἔλθῃ ἐπίκουρος τῆς πρὸ τῶν Θερμοπυλῶν περσικῆς στρατιᾶς, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τοῦ Εὐρίπου νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλ' ὁ ἐν Ἀρτεμισίῳ ἑλληνικὸς στόλος ἀντιταχθεὶς παρεκώλυσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ περσικοῦ σχεδίου, διακριθέντων κυρίως τῶν Ἀθηναίων καὶ δὴ Κλεινίου τοῦ Ἀλκιβιάδου, πατρὸς τοῦ περιφήμου Ἀλκιβιάδου Β'. Ἐβοήθησε δὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἐγχειρήματος καὶ σφοδρὰ θαλασσοταραχὴ, ἣτις πολλὰ τῶν πολεμίων πλοῖα κατασυνέτριψε, ὀλόκληρον δὲ μοῖραν ἐκ 200 πλοίων, σταλεῖσαν νὰ περιπλεύσῃ τὴν Εὐβοίαν καὶ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ διὰ τοῦ Εὐρίπου νὰ ἐπιτεθῇ ἐκ τῶν νώτων κατὰ τοῦ ἐν Ἀρτεμισίῳ ἑλληνικοῦ στόλου, σφοδροτάτη τρικυμία κατέστρεψε. Καίτοι λοιπὸν ὑπελείποντο ἔτι τοῖς πολεμίοις πολυαριθμότεραι ναυτικαὶ δυνάμεις, δὲν ἠδυνήθησαν οὗτοι μετὰ τὰς εἰρημένας ἀτυχίας νὰ εἰσχωρήσωσιν εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον ἐν καιρῷ, ἵνα βοηθήσωσι τοὺς κατὰ ξηρὰν μαχομένους Πέρσας ἀπὸ θαλάσσης, οὔτινες ἄλλως ἦσαν πολυαριθμότατοι. Ἐν δὲ τῷ στενῷ τῶν Θερμοπυλῶν, τὸ ὁποῖον ἔφρασε καὶ τείχος ἀπὸ τοῦ ὄρους Καλλιδρόμου μέχρι θαλάσσης, εἶχε παραταχθῆ ὁ Λεωνίδας, ἀποφασισμένος μέχρι θανάτου νὰ διαφιλονικήσῃ τὴν πάροδον πρὸς τοὺς βαρβάρους. Μάτην ὁ Εἰρήνης σωρηδὸν ἔπεμπε πρὸς ἐκπόρθησιν τὰ ἀξιολογώτερα τῶν στρατευμάτων του. Πάντα ἐθραύοντο πρὸ τοῦ ὑπερασπίζοντος αὐτὸ ἀνθρωπίνου τείχους καὶ ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀπελπίξῃ, ὅτε κατάρατος Μαλιεὺς προδότης, Ἐφιάλης λεγόμενος, ἐπρότεινε νὰ ὀδηγήσῃ πολεμίους πρὸς ὑπερ-

φαλάγγισιν ὑπὲρ τὸ ὄρος δι' ἀτραποῦ, Ἐνοπείας λεγομένης, τῆς ὁποίας τὴν φρούρησιν ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἀναθέσει εἰς χιλίους Φωκεῖς. Προθύμως δεχθεὶς ὁ βασιλεὺς διέταξε τὸν μεγαίστανα Ὑδάρην μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν Ἀθανάτων λεγομένων ν' ἀκολουθήσωσι τὸν προδότην, οὗτοι δ' ἀναβάντες τὸ ὄρος καὶ ἐπιπεσόντες ἀπροσδόκητοι διεσκόρπισαν τοὺς ἐπὶ τῆς κορυφῆς φυλάσσοντας καὶ ἐχώρησαν πρὸς τὰ ὄπισθεν τοῦ Λεωνίδου. Ἄλλ' οὗτος εἶχεν ἤδη πληροφορηθῆ τὴν τελουμένην ὑπερφαλάγγισιν, διὸ τοὺς μὲν ἄλλους τῶν συμμάχων ἀπέπεμψεν εἰς τὰ ἴδια, ἵνα χρησιμεύσωσιν ἀλλαγῶ, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν παρέμεινεν ἔνθα ἐτάχθη, ἔτοιμος ν' ἀγωνισθῆ μέχρι θανάτου καθ' Ἡρόδοτον, παρέμειναν ἔκουσίως καὶ ἑπτακόσιοι Θεσπιεῖς καὶ τετρακόσιοι Θηβαῖοι καὶ ὁ μάντις Μεγιστίας. Οἱ Πέρσαι ὤρμησαν τότε πάλιν ἀκράτητοι, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες «ἐπεδείκνυντο ρώμης ὅσον εἶχον μέγιστον ἔς τοὺς βαρβάρους» καί, θρασυθέντων τῶν δοράτων, σπασάμενοι τὰ ξίφη «διεργάζοντο τοὺς Πέρσας· καὶ Λεωνίδης τε ἐν τούτῳ τῷ πόνῳ πίπτει, ἀνὴρ γενόμενος ἄριστος, πολλοῖς περιπαρεῖς δόρασι, καὶ ἕτεροι μετ' αὐτοῦ οὐνομαστοὶ Σπαρτητέων...· καὶ Περσέων πίπτουσι ἐνθαῦτα ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ οὐνομαστοὶ, ἐν δὲ δὴ καὶ Δαρείου δύο παῖδες, Ἀβροκόμης τε καὶ Ὑπεράνθης ... καὶ ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ τοῦ Λεωνίδου Περσέων τε καὶ Λακεδαιμονίων ὄθησις ἐγένετο πολλός, ἔς ὃ τοῦτόν τε ἀρετῇ οἱ Ἕλληνες ὑπεξείρυσαν καὶ ἐτρέψαντο τοὺς ἐναντίους τετράκις».

5.

Ἄλωσις Ἀθηναίων καὶ κατασκαφή (26 Αὐγούστου 480 π.Χ.).— Κυρίευσις καὶ πυρπόλησις Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ἄστεως.— Ναυμαχία ἐν Σαλαμῖνι (20 Σεπτεμβρίου 480).— Ἦττα καὶ ἀποχώρησις Ξέρξου.— Θεμιστοκλέους δόξα καὶ Ἀθηναίων.

Εὐθύς ὡς οἱ ἐπ' Ἀρτεμισίῳ Ἕλληνες ἔμαθον τὰ ἐν Θερμοπύλαις, ἀνεκλύσαντες τὰς ἀγκύρας ἔπλευσαν διὰ τοῦ Εὐρίπου πρὸς τὴν Ἀττικὴν, ἠγκυροβόλησαν δὲ ὄπισθεν τῆς Σαλαμῖνος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ἐλευσίως, κατὰ τὸ νῦν λεγόμενον Κερασίσιον, ἐπληροφορήθησαν δ' ὅτι ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς τῶν Πελοποννησίων εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅπου μετὰ σπουδῆς ἀνήγειρε τεῖχος ἀπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Εὐθύς δὲ διετάχθη ἐν Ἀθήναις ἡ μετακομιδὴ τῶν οἰκογενειῶν ἐκ τοῦ ἄστεως καὶ τῆς Ἀττικῆς εἰς ἀσφαλῆ μέρη, Αἴγιναν, Σαλαμίνα, Τροιζῆνα, πάντες δ' οἱ ἄνδρες νὰ ἐπιβῶσι τῶν τριήρων, καὶ ἡ διαταγὴ ἐξετελέσθη. Μόνον ὀλίγοι πτωχοὶ καὶ γέροντες, παρεξηγούντες χρησιμὸν λέγοντα ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἐσφύζοντο ἐντὸς ξυλίνων τειχῶν, ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, τῆς ὁποίας τὴν ἄνοδον ἔφραξαν διὰ ξύλων. Εἰς Σαλαμίνα δὲ συνεκεντρώθησαν καὶ ἄλλαι τριήρεις πανταχόθεν, ὥστε ἐσηματίσθη δύναμις ναυτικὴ ἐκ 334 τριήρων καὶ ἑπτὰ πεντηκοντόρων.

Ὁ Ξέρξης, διαβὰς τὰς Θερμοπύλας, ἐβάδισεν εἴτα διὰ Λοκρίδος, Φωκίδος καὶ Βοιωτίας, χωρὶς νὰ τύχη που ἀντιστάσεως οἱ Θηβαῖοι μάλιστα καὶ οἱ περισσότεροι
Γ. Κωνσταντινίδου, Ἐπιτομὴ Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 6

τῶν Βοιωτῶν καὶ ὑποταγὴν ἐδήλωσαν αὐτῷ. Καὶ ὁ στόλος δ' ὁ περσικὸς, ἀκολουθήσας τὸν ἐλληνικόν, κατέπλευσεν εἰς Φάληρον καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐκεῖ, λήγοντος τοῦ Αὐγούστου τοῦ 480, ὅτε καὶ ὁ Ξέρξης κατέφθασεν εἰς Ἀθήνας. Οἱ Πέρσαι εὗρον τὸ ἄστυ κενὸν κατοίκων, καταλαβόντες δὲ τὸν Ἄρειον Πάγον, ἐξεσφενδόνιζον ἐκεῖθεν πυρσοὺς κατὰ τοῦ ξυλίνου φράγματος τῆς ἀνόδου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐνῷ οἱ ἐν αὐτῇ κεκλεισμένοι ἠμύνοντο σθεναρῶς κατακυλίοντες καὶ ὀγκῶδεις λίθους κατὰ τῶν ἀποπειρωμένων ἀνοδῶν, οἵτινες κατῴρθωσαν τελευταῖον ν' ἀνέλθωσι δι' ἀποκρύφου πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἐρεχθείου ἀνόδου μετὰ δεκαπενθήμερον, ἐφόνευσαν τοὺς πολιορκουμένους καὶ ἐπυρπόλησαν τὰ ἱερά, ὡς καὶ τὴν κάτω πόλιν, τῆς ὁποίας κατέρριψαν καὶ τὸν περίβολον, τὸν ἀπὸ τῶν Θησειδῶν ἴσως ὑφιστάμενον. Οὕτως ἐξεδικήθησαν καὶ ἐνταῦθα τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων. Τότε οἱ ἐν Κερατινίῳ ἀρχηγοὶ τοῦ ναυτικοῦ ἀπεφάσισαν ἐν συμβουλίῳ κατὰ πλειονοψηφίαν ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς τὸν Ἴσθμόν, ἵνα συνεργασθῶσι μετὰ τῆς ἐκεῖ συγκεντρωθείσης κατὰ γῆν στρατιᾶς, ἔχουσι δ' ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὴν Πελοπόννησον καταφύγιον. Θὰ ἐγκατελείποντο οὕτως εἰς τὴν τύχην τῶν Μεγαρί, Σαλαμῖς καὶ Αἴγινα, μετὰ τῶν ἐκεῖ Ἀθηναίων προσφύγων, ὧν ἠπειλεῖτο βέβαιος ὄλεθρος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ ματαιώσῃ ἐκ παντὸς τρόπου τὴν γενομένην ἀπόφασιν καὶ μεταβὰς κατ' ἰδίαν παρὰ τῷ ἀρχιναύαρχῳ Εὐρυβιάδῃ ἔπεισεν αὐτὸν ὅτι συμφερότερον ἦτο νὰ ναυμαχήσῃ ἐν τῷ μεταξὺ Ἐλευσίνος καὶ Σαλαμῖνος στενῷ ἢ ἐν τῷ Ἴσθμῷ,

ὅπου ἠδύναντο ν' ἀναπτυχθῶσι πᾶσαι αἱ πολυαριθμότεραι τῶν Περσῶν δυνάμεις. Συνεκλήθη τότε νέον συμβούλιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὅμως σφοδρὰ ὑπῆρξεν ἀντίδρασις κατὰ τοῦ σχεδίου τοῦ Θεμιστοκλέους, οὗτος ὅμως ἠπειλήσεν ὅτι, ἂν μὴ εἰσηκούετο, οἱ Ἀθηναῖοι, ἐπιβάντες τοῦ πολυαριθμοῦ στόλου των, θ' ἀπήρχοντο πανδημεῖ νὰ ιδρύσωσιν ἀλλαχοῦ νέαν πατρίδα, καὶ ἡ ἀπειλὴ αὕτη κατῴρθωσε τὴν παραδοχὴν τῆς προτάσεώς του. Κατέλαβε λοιπὸν ὁ ἐλληνικὸς στόλος τὸ μεταξὺ Σαλαμῖνος, Ψυτταλείας καὶ τοῦ ὄρους Κορυδαλλοῦ στενόν, ἐνῷ ὁ περσικὸς παρετάχθη μεταξὺ Πειραιῶς-Σαλαμῖνος βορειόθεν καὶ Μεγάρων-Σαλαμῖνος νοτιόθεν, ἀποκλείων οὕτως ἀμφοτέρωθεν τοὺς Ἕλληνας ἐντὸς ἀδιεξόδου, ἐνῷ καὶ ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς προήλανε πρὸς Μεγαρίδα καὶ τὸν Ἴσθμόν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ὁ ἐν Αἴγινη ἔτι ἔνεκα ὀστρακισμοῦ διατρίβων καὶ νῦν ἀνακληθεὶς Ἀριστείδης προσῆλθε πρὸς τὸν ἀντίπαλον Θεμιστοκλέα, ἔτεινε χεῖρα συμφιλίωσεως ὁρῶν δὲ τὴν νησίδα Ψυττάλειαν μεστὴν οὔσαν πολεμίων, παρέλαβεν ἀριθμὸν ὀπλιτῶν, καὶ ἀποβάς εἰς αὐτὴν διὰ μάχης ἐφόνευσεν ἢ ἠχμαλώτισε τοὺς Πέρσας, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἀνεψιούς τοῦ Ξέρξου ἐξ ἀδελφῆς. Τὴν δ' ἐπαύριον, ἀφοῦ ἐπεκαλέσθησαν θεῶν καὶ ἡρώων ἀρωγὴν καὶ ἀνέμελψαν «σεμνὸν παιᾶνα» οἱ Ἕλληνες, «ἐς μάχην ὀρμῶντες εὐψύχῳ θραύ-

• Ο Θεμιστοκλῆς κρατῶν στέφανον
(Νόμισμα τῶν Ἀθηναίων κοπὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Θεμιστοκλέους)

σει», ὑπὸ τοὺς πολεμιστηρίους ἤχους τῶν σαλπίγγων καὶ πανταχόθεν ὑπὸ φωνῆς παροτρυνόμενοι,

«ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε
ἐλευθεροῦτε πατρίδα, ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατέρων ἔδη,
θήκας τε προγόνων, νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών»,

ἤρξαντο τῆς ναυμαχίας τῇ δεκάτῃ ἐνάτῃ Βοηδρομιῶνος ἢ 20 τοῦ Σεπτεμβρίου κατ' ἀρχὰς μὲν ἀμυνόμενοι, ἀφοῦ δ' ἔπνευσεν ὁ συνήθης ἄνεμος τοῦ τόπου, ὅστις «τὰς μὲν ἑλληνικὰς οὐκ ἔβλαπτε ναῦς, ἀλιτενεῖς οὐσας καὶ ταπεινότερας, τὰς δὲ βαρβαρικὰς... ὑπορόφους καὶ βαρείας ἐπιφερομένας ἔσφαλλε προσπίπτων καὶ παρεδίδου πλαγίας τοῖς Ἑλλησιν ὀξέως προσφερομένοις», τότε πλέον καὶ ἐπιτιθέμενοι μετὰ ὀρμῆς καὶ σφοδρότητος. Διεκρίθησαν δ' ὑπὲρ πάντας οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰγινῆται, οἵτινες καὶ ἤρισαν περὶ τῶν ἀριστείων, ἐνῶ ἐκ τῶν πολεμίων ἀνδρειότερα ἐδείχθη ἡ βασίλισσα τῆς Ἀλικαρνασσοῦ Ἀρτεμισία, διὸ ὁ τὴν ναυμαχίαν ἀφ' ὑψηλοῦ βλέπων Εὐρέξης λέγεται εἰπῶν, «οἱ μὲν ἄνδρες γεγόνασί μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες». Ἴνα δὲ μὴ παραμείνῃ ὁ πάντοτε πολυαριθμότερος ὢν περσικὸς στόλος ἐν τῷ Φαληρικῷ κόλπῳ καὶ ἀναταρρήσας ἐπιχειρήσῃ νέαν ἐπίθεσιν, ὁ Θεμιστοκλῆς κρύφα ἀνεκοίνωσε τῷ Εὐρέξει, ὡς φίλα δῆθεν φρονῶν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐσοκόπουν νὰ διαρρηξῶσι τὰς ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου γεφύρας, ὁ δὲ βασιλεὺς πιστεύσας ἀπεφάσισε ν' ἀπέλθῃ ὡς τάχιστα διὰ ξηρᾶς πάλιν, καταλιπὼν πρὸς ἑξακολουθήθῃν τοῦ πολέμου τὸν Μαρδόνιον μετὰ τριακοσίων χιλιάδων στρατοῦ, ἐνῶ ὁ περσι-

κὸς στόλος ἀπεσύρθη ἐπίσης συγκεντρωθεὶς ἐν Σάμῳ. Οὕτως ἐπέτυχον πάντα τοῦ δαιμονίου Θεμιστοκλέους τὰ σχέδια, διὸ καὶ μεγάλως ὑπὸ πάντων ἐτιμῆθη καὶ ἐδοξάσθη ὡς οὐδεὶς ἄλλος, συνεδοξάσθησαν δὲ καὶ ἑξυμνήθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πάντες, οἵτινες, ὡς ἐν Μαρθῶνι, οὕτω καὶ ἐν Σαλαμῖνι ἐπρωταγωνίστησαν ὑπὲρ πάντων τῶν Ἑλλήνων.

6.

Ἐνέργειαι Μαρδονίου πρὸς διάσπασιν τῶν Ἑλλήνων.—Μάχη ἐν Πλαταιαῖς (Αὐγούστου 479 π.Χ.)

Ὁ Μαρδόνιος ἀκολουθήσας μέχρι τινὸς τὸν ἀποχωροῦντα Εὐρέξη, τὸν ὁποῖον καὶ μέχρις Ἑλλησπόντου συνώδευσαν ἑξηκοντακισχίλιοι ἄνδρες, ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του πρὸς διαχείμασιν ἐν Φθιώτιδι, ἴσως κατὰ τὸ νῦν Λιανοκλάδι· ἐκεῖ δὲ προσῆλθον ἐπιστρέψαντες καὶ οἱ τὸν Εὐρέξη συνοδεύσαντες ἑξακισμῦριοι ἄνδρες, ἀποτελεσθέντος οὕτω στρατοπέδου ἐκ τριακοσίων χιλιάδων. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ χειμῶνος πᾶν μέσον μετῆλθεν ὁ Πέρσης μεγιστάν, ὅπως διασπάσῃ τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας. Ἐν Πελοποννήσῳ ἦλθεν εἰς συμφωνίαν μετὰ τῶν Ἀργείων, ὅπως μὴ ἐπιτρέψωσιν οὗτοι τοῖς ἀνέκαθεν ἀντιζήλοις Σπαρτιάταις τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἐκστρατείαν, ἀπασχολοῦντες αὐτοὺς ἐντὸς τῆς χερσονήσου· ἐν δὲ τῇ χέρσῳ Ἑλλάδι ἀποστείλας πρεσβευτὴν τὸν σύμμαχον τῶν Περσῶν τότε βασιλέα Ἀλέξανδρον προέτεινε τοῖς Ἀθηναῖοις νὰ γίνωσι φίλοι καὶ σύμμαχοι τοῦ Εὐρέξου, ν' ἀνεγερθῶσι δὲ πάντα τὰ καταστραφέντα ἐν Ἀτ-

τικῆ κτίρια δαπάνη τούτου. Ἄλλ' οἱ μεγάλους οἱ Ἀθηναῖοι, καίπερ ζῶντες ἐν μέσῳ ἐρειπίων, ἀπήντησαν ὑπερφάνως ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον του, οὐδ' αὐτοὶ θὰ συμμαχήσωσι μετὰ τοῦ Ξέρξου· ὥστε μάτην εἶχον τρομάξει οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ διὰ πρεσβείας προσεπάθησαν νὰ συγκρατήσωσι τοὺς Ἀθηναίους ὑποσχόμενοι βοήθειαν πρὸς ἀναστήλωσιν τῶν ἐρειπίων καὶ ἀπάλειψιν τῶν ἐκ τοῦ βαρβάρου ζημιῶν, τὰς ὁποίας προσφορὰς ὑπερφάνως ἐπίσης ἀπεποιήθησαν εὐχαριστοῦντες. Παρομοίαν τύχην ἔσχε βραδύτερον καὶ δεύτερα τοῦ Μαρδόνιου παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἀπόπειρα, γενομένη διὰ τοῦ Ἑλλησποντίου Μουρυχίδου, ὅπως ἐπιτύχῃ τοῦλάχιστον ἐλευθερίαν δράσεως· διότι ὁ Ἕλληνας στόλος ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδην καὶ τὸν ἐκ τῆς ἑξορίας παλιννοστήσαντα Ἀθηναῖον στρατηγὸν Εἰάνθιππον τὸν Ἀρίφρονος, πατέρα τοῦ Περικλέους, ἐστάθμευεν ἐν Δήλῳ καιροφυλακτῶν καὶ κατοπτεῦον τὸν ἐν Σάμῳ συγκεντρωθέντα βαρβαρικόν. Ταῦτα πάντα εἶχον ἐξοργίσει τὸν Μαρδόνιον καὶ κατὰ τὸ ἔαρ «ὄρηθη ἐκ Θεσσαλίας ἦγε τὴν στρατιάν σπουδῆ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας», ἀλλ' οἱ Θηβαῖοι, σύμμαχοι αὐτοῦ, συνεβούλευον αὐτῷ νὰ στήσῃ τὸ στρατόπεδόν του ἐν Βοιωτίᾳ, «λέγοντες ὡς οὐκ εἶη χῶρος ἐπιτηδείότερος στρατοπεδεύεσθαι ἐκεῖνου». Ἐν τούτοις ὁ Μαρδόνιος, ἀμετάπειστος, εἰσῆλασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν ὁποίαν οἱ κάτοικοι ἐξεκένωσαν ἐκ νέου καταφυγόντες εἰς Σαλαμίνα καὶ ἐπὶ πλοίων καὶ ἐπικαλεσθέντες βοήθειαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες ἔστειλαν ὑπὸ τὸν Πausανίαν πεντακισχιλίους Σπαρτιά-

τας καὶ τριάκοντα πέντε χιλιάδας εἰλωτας, εὐθύς δὲ κατόπιν καὶ ἄλλους πεντακισχιλίους Λακεδαιμονίους. Τούτου ἕνεκα ὁ Μαρδόνιος, καταλιπὼν τὴν κατηρημωμένην Ἀττικὴν, διέβη πάλιν εἰς Βοιωτίαν, ἀφοῦ κατέστρεψεν ἐν Ἀθήναις «εἴ κού τι ὄρθον ἦν τῶν τειχέων ἢ τῶν οἰκημάτων ἢ τῶν ἱερῶν» (Ἡρόδ.), ἐστρατοπέδευσε δὲ παρὰ τὸν Ἀσωπὸν, κατασκευάσας τετράγωνον ξύλινον τεῖχος περὶ τὸ στρατόπεδον ἀπὸ Ἐρυθρῶν πρὸς τὸν Σκῶλον τῆς Θηβαΐδος γῆς, ἐκτάσεως δέκα σταδίων κατὰ μέτωπον. Οἱ δ' ἐν τῷ Ἰσθμῷ Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐκ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων οἱ μὴ μηδίζοντες, προελάσαντες εἰς Ἐλευσίνα ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἐκεῖ συγκεντρωθέντων Ἀθηναίων καὶ διὰ τῶν Ἐλευθερῶν προήλασαν κατόπιν τῶν βαρβάρων πρὸς τὰς Ἐρυθρὰς καὶ ἐστρατοπέδευσαν μετὰ τούτων καὶ τῶν Ὑσιῶν «ἐν χωρίοις ὄχυροῖς καὶ πετρώδεσι», πλὴν τῶν τρισχιλίων Μεγαρέων, οἵτινες «ἐν τοῖς ἐπιπέδοις μᾶλλον ἐστρατοπεδεύοντο, διὸ καὶ κακῶς ἔπασχον ὑπὸ τῆς ἵππου. Ἐκεῖ ὄμοσαν πάντες ἀπὸ κοινοῦ ν' ἀγωνισθῶσι, μετὰ δὲ τὴν νίκην νὰ τιμωρήσωσι παραδειγματικῶς τοὺς συμμαχήσαντας τοῖς βαρβάροις Ἕλληνας καὶ νὰ μὴ ἀνοικοδομήσωσι τὰ ὑπὸ τῶν βαρβάρων καταστραφέντα ἱερά, «ἀλλ' ὑπόμνημα τοῖς ὑπολειπομένοις καταλείπειν τῆς τῶν βαρβάρων ἀσεβείας». Ὁ δὲ Μαρδόνιος κατ' ἐπανάληψιν προσέβαλεν αὐτούς, ἐν τινὶ δὲ τῶν συρράξεων οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν τὸν ἵππαρχον τῶν Περσῶν Μασίστην καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν πολεμίων, δι' ὃν φόνον «πᾶσα ἡ στρατιὰ καὶ Μαρδόνιος πένθος ἐποιήσαντο μέγιστον... ὡς ἄνδρὸς ἀπολομένου μετὰ τὸν Μαρδόνιον

λογιωτάτω παρά τε Πέρσησι καὶ βασιλεῖ». Καὶ μετετόπισαν χαμηλότερα τὸ στρατόπεδόν των οἱ Ἕλληνες πρὸς τὰς Πλαταιὰς καὶ τὴν Θηβαϊκὴν ὁδόν, ὅπου πλησίον ἦτο καὶ ἡ κρήνη Γαργαφία. Ἦσαν δέ, κατὰ Ἡρόδοτον, παρὰ τὰς Πλαταιὰς ἑνδεκα μυριάδες Ἑλλήνων, ἐν οἷς ὀκτακισχίλιοι ὀπλίται Ἀθηναῖοι καὶ πεντακισχίλιοι Σπαρτιάται, ἐν συνόλῳ δὲ πάνοπλοι ὀπλίται ἦσαν περὶ τὰς τριάκοντα ὀκτὼ χιλιάδας, οἱ δὲ λοιποὶ ψιλοὶ ἢ ἑλαφρὰ ὄπλισμένοι ἔστερουντο δ' οἱ Ἕλληνες ἵππου, ἐνῶ οἱ βάρβαροι καὶ οἱ σύμμαχοί των διέθετον καὶ πολὺ καὶ ἑξαίρετον. Οὕτω παρήλθον δέκα ἡμέραι. Κατὰ δὲ τὴν ἑνδεκάτην ὁ Μαρδόνιος διέταξε γενικὴν ἔφοδον, ἐλπίζων νὰ προσβάλλῃ ἐξ ἀπροόπτου τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος, ἐκ τῶν ἀκολούθων τοῦ Μαρδονίου, ἀνεκοίνωσε κρύφα τοῖς Ἕλλησι τὸ σχέδιον καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἠλλάξαν οὗτοι παράταξιν, κατατασσόμενοι ὡς οἷόν τε προσφορώτερον, ὥστε μόλις τῇ δωδεκάτῃ ἡμέρᾳ ἐπῆλθε σύρραξις, καθ' ἣν ὁ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου παρακολουθῶν Μαρδόνιος, βληθεὶς διὰ λίθου κατὰ τῆς κεφαλῆς ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Ἀεμινήστου, ἔπεσε νεκρός, «καὶ τὸ περὶ ἑκεῖνον τεταγμένον ἐὸν ἰσχυρότατον ἔπεσε, οὕτω δὴ καὶ οἱ ἄλλοι ἐτράποντο καὶ εἶξαν... καὶ ἔφευγον οὐδένα κόσμον ἔς τε τὸ στρατόπεδον τὸ ἐαυτῶν καὶ ἔς τὸ τεῖχος τὸ ξύλινον». Ὁ ἐν ἐφεδρεΐᾳ δὲ μετ' ἰσχυροῦ τμήματος τῆς στρατιᾶς διατελῶν Ἀρτάβαζος ἀπεχώρησεν ἐπίσης πρὸς βορρᾶν καὶ διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης κατέληξεν εἰς Βυζάντιον. Καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην Ἀθηναῖοι κατώρθωσαν νὰ τρέψωσι τοὺς

ἀπέναντί των Βοιωτοὺς καὶ Θεσσαλοὺς μέχρι τοῦ ξυλίνου τεύχους, ὅπου δι' ἡρωικῆς ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἐφόδου ἔθραυσαν τὰς πύλας καὶ εἰσορμήσαντες προὔξνησαν μέγαν ὄλεθρον εἰς τοὺς ἐντὸς συνωστιζομένους πολεμίους. Οὕτως ἔληξεν ἡ μεγάλη ἐν Πλαταιαῖς μάχη, ἡ ἀφανίσασα πᾶσαν παρὰ Πέρσαις ὄρεξιν πρὸς παρομοίας ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας ἐπιχειρήσεις.

7.

Διπλὴ μάχη ἐν Μυκάλῃ (Ἀὔγουστος 479 π.Χ.). Ἐάνθιππος.— Κυρίευσις Σηστοῦ ὑπ' Ἀθηναίων καὶ Θεμελίωσις τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.— Πρώτη συμμαχία ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Ἀριστείδης κανονίζων τὰ κατ' αὐτὴν (478-477). Ταμεῖον ἐν Δήλῳ. Ἑλληνοταμίαι, συνελεύσεις συμμάχων, ποσὸν εἰσφορᾶς.

Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία καὶ ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη δικαίως ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς ἔχουσαι κοσμοϊστορικὴν σημασίαν ὡς διασώσασαι τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα ἀπὸ τῶν ὀνύχων τῆς ἀπολυταρχίας καὶ ὡς μεταποτίσασαι τὸν ἐν τῷ μέλλοντι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ἀγῶνα ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου καὶ τότε ἤδη εἶχεν ἀρχίσει, διότι καθ' ὃν χρόνον ἐπολεμεῖτο ἐπὶ τοῦ Κιθαιρώνος ἢ ἐν Πλαταιαῖς μάχῃ, ἐπετίθεντο καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Λεωνυχίδην καὶ τὸν Ἀθηναῖον Ἐάνθιππον ἐν ταῖς ἀσιατικαῖς ἀκταῖς κατὰ τοῦ στόλου καὶ ἄλλης πεζῆς στρατιᾶς τῶν Περσῶν. Ὁ περσικὸς στόλος εἶχε συγκεντρωθῆ ἀποχωρῶν ἐκ Σαλαμίνας ἐν Σάμῳ, ἐπὶ δὲ τοῦ καταντικρῶ ἀκρωτηρίου Μυκάλῃς ἦτο ἔστρατοπεδευμένος καὶ πεζὸς

περσικὸς στρατός, δυνάμεις αἰτίνες ἔδει νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ἀμφοτέρωθεν, ἵνα συμπληρωθῇ ἡ ἑλληνικὴ νίκη καὶ ἀποσοβηθῇ ἀσφαλῶς ὁ ἐκ τῶν βαρβάρων κίνδυνος. Τοῦτο ἔμαθον οἱ ἐν Δήλῳ Ἕλληνες παρὰ Σαμίων καὶ πάραυτα ἔπλευσαν πρὸς τὴν νῆσον αὐτῶν, ὅθεν οἱ βάρβαροι, ἰδόντες τὸν ἐπίπλου, μετεστάθμευσαν ὑπὸ τὴν Μυκάλην· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἠκολούθησαν αὐτούς, κατέστρεψαν τὸν στόλον καὶ ἀποβιβάσθέντες ἐνίκησαν κατὰ κράτος καὶ τὴν περσικὴν τῶν βαρβάρων στρατιάν, ἐκ τῆς ὁποίας οἱ Ἴωνες ἐλιποτάκτησαν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους καὶ διηκόλουναν οὕτω τὴν νίκην. Λέγεται μάλιστα παρ' ἀρχαίων ὅτι τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐγένοντο ἢ τε ἐν Πλαταιαῖς καὶ ἢ ἐν Μυκάλῃ μάχαι. Ὅπωςδήποτε μετὰ τὴν Μυκάλην οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν Λεωτυχίδην ἐπέστρεψαν οἴκαδε, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Ξάνθιππον μετὰ τῶν Ἴωνων ἐτράπησαν πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἠλαύνοντο οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ εὐρυτέρου πανελληνικοῦ πνεύματος καὶ τότε ἦδη ἐγλίχοντο τῆς ἡγεσίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐν πνεύματι ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος, ἐναντίον τῶν στενῶν ἀντιλήψεων τῶν Λακεδαιμονίων. Εἰσπλεύσαντες λοιπὸν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον προσέβαλον καὶ ἐκυρίευσαν τὸ ἰσχυρὸν ἐπὶ τῆς Χερρονήσου, κατασκευάσαντες τῆς Ἀβύδου, φρούριον Σηστόν· διὰ τῆς κατοχῆς οἱ περσικοὶ πόλεμοι ἔληξαν, τὸ δὲ πεισιστράτειον διὰ Μιλτιάδου ἐπιχειρηθὲν σχέδιον κυριαρχίας τοῦ Ἑλλησπόντου διὰ τῆς Χερρονήσου ἀνενεώθη ἐπιτυχῶς καὶ ἐτέθη ἡ βᾶσις τῆς μελλούσης ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας, ἐνῶ οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἀποσχόντες, ἀπώλεσαν τὴν ἔως τότε ἰδικὴν τῶν ἡγεμονιῶν τῶν Ἑλλήνων. Διότι διὰ

τοῦ Ξανθίππου καὶ τῆς τότε δράσεως αὐτοῦ ἐσηματίσθη αὐθορμητῶς ὁμοσπονδία πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνίδων πόλεων ἀπὸ τῆς περσικῆς κυριαρχίας, ἐξ ἧς προήλθε σημαντικὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων κράτος.

Ἡ Δήλος, τὸ ἀρχαῖον κέντρον τῶν Ἴωνων, ὠρίσθη ὡς ἔδρα τοῦ κεντρικοῦ ταμείου τῆς πρώτης ταύτης ὑπὸ τοὺς Ἀθηναίους σχηματισθείσης συμμαχίας, ἣτις περιελάμβανε πόλεις Ἴωνικὰς καὶ αἰολικὰς, τὰς παραλίους νήσους ἀπὸ Λέσβου μέχρι Ρόδου καὶ πολλὰς πόλεις περὶ τὴν Προποντίδα καὶ ἐν Θράκῃ, ἔτι δὲ τὰς πλείστας τῶν Κυκλάδων νήσων καὶ τὴν Εὐβοίαν πλὴν τῆς Καρύστου. Οἱ μετέχοντες πάντες ἦσαν θαλασσινοὶ καὶ ναυτικὴ ἢ κυρία αὐτῶν δύναμις, διὸ τὴν κατασκευὴν καὶ συντήρησιν κοινοῦ στόλου σκοπὸν εἶχε τὸ ἐν Δήλῳ εἰρημένον ταμεῖον. Τοῦτο διηύθυνον δέκα Ἀθηναῖοι, Ἑλληνοταμίαι λεγόμενοι, αἱ δὲ πρόσοδοι ἦσαν αἱ ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου ἀκριβοδικαίως ὀρισθεῖσαι συνδρομαὶ τῶν μικροτέρων συμμάχων, ὅσοι δὲ ἠδύνατο νὰ συνεισφέρωσι πολεμικὰ πλοῖα καὶ πληρώματα, ἢ καὶ ἐκείνων, ὅσοι ἠδύνατο μὲν νὰ παρέχωσι πλοῖα καὶ ἄνδρας, προετίμων ὅμως νὰ συνεισφέρωσι χρήματα. Ἀνήρχετο δὲ ἡ ὑπὸ Ἀριστείδου καθορισθεῖσα συνεισφορὰ εἰς 460 τάλαντα κατ' ἔτος. Ἐν Δήλῳ ἐπίσης συνήρχοντο εἰς συμβούλιον οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν συμμάχων, τῶν ὁποίων ἕκαστος εἶχε μίαν ψήφον· τὴν ἐκτελεστικὴν ὅμως ἐξουσίαν εἶχαν οἱ ἡγούμενοι τῆς συμμαχίας Ἀθηναῖοι, ὀρίζοντες ἐκ τῶν πολιτῶν τὸν ἑταίρον Ἑλληνοταμίαν, ἕνα κατὰ φυλὴν, ὥστε ἡ ἡγεμονία πόλις εἶχε πάντα τὰ μέσα

ὅπως μεταβάλῃ βαθμηδὸν τὴν ναυτικὴν ταύτην συμμαχίαν εἰς ναυτικὸν κράτος της.

8.

Ἄνοικοδόμησις τοῦ ἄστεως καὶ τειχῶν ἐν αὐτῷ καὶ περὶ τὸν Πειραιᾶ (479-478 π.Χ.). — Ἀνέγερσις σκελῶν ἢ μακρῶν τειχῶν (458). — Καταδίωξις Θεμιστοκλέους (471-461).

Ὁ κυρίως καταστάς δημιουργὸς τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, Θεμιστοκλῆς, οὐδόλως ἔμεινεν ἄργος μετὰ τοὺς κατὰ Περσῶν πολέμους, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἐπιτυχίαν ὑπὲρ πάντας συνεβάλετο. Οἱ Ἀθηναῖοι εὐθύς μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἀνεκάλεσαν ἐκ τῶν καταφυγίων τὰς οἰκογενεῖας των εἰς τὴν κατεστραμμένην πόλιν, τῆς ὁποίας ὀλίγισται οἰκοδομαὶ εἶχον ἀπομείνει ὄρθιαι καὶ μόνον μέρος τοῦ περιβόλου πρώτη δ' αὐτῶν μέριμνα, εἰσηγήσει τοῦ Θεμιστοκλέους, ὑπῆρξεν ἢ ἀνέγερσις νέου, εὐρυτέρου περιβόλου περὶ τὸ ἄστυ, τοῦ ἐπικληθέντος «τείχους τοῦ Θεμιστοκλέους». Ἄλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες ζηλοφθόνως ἔβλεπον τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἀκμὴν, ἔπεμψαν πρεσβείαν ἀξιοῦντες νὰ παύσῃ ἢ ἀνέγερσις τοῦ τείχους, ἵνα μὴ χρησιμεύσῃ τοῖς βαρβάροις ἐν νέᾳ εἰσβολῇ. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπῆλθεν εἰς Σπάρτην, ἵνα δικαιολογήσῃ τοὺς Ἀθηναίους, εἰς τοὺς ὁποίους διέταξε νὰ ἐξακολουθήσωσι πανδημεὶ καὶ ἐν πάσῃ σπουδῇ τὴν οἰκοδομίαν τοῦ τείχους, νὰ στείλωσι δὲ βραδύτερον καὶ ἄλλους συμπρέσβεις εἰς Σπάρτην. Ἐκεῖ δ' αὐτὸς ἀφικόμενος ἀνέβαλλεν ἐπὶ πολὺ νὰ παρουσιασθῇ πρὸς συ-

ζήτησιν μετὰ τῶν ἀρχῶν, προφασιζόμενος μὲν ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος ν' ἀναμείνῃ τοὺς συμπρέσβεις, πράγματι δὲ ἵνα δώσῃ καιρὸν τοῖς Ἀθηναίοις νὰ ὑψώσωσιν ἄρκετὰ τὸ τεῖχος. Ὅτε δὲ οἱ συμπρέσβεις ἔλθόντες ἀνήγγειλαν ὅτι ἄρκετὰ εἶχεν ἤδη προχωρήσει ἡ ἀνοικοδόμησις, παρουσιασθεὶς εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς Σπάρτης ἐδήλωσεν ὅτι «ἡ πόλις σφῶν τετείχισται ἤδη, ὥστε ἱκανὴ εἶναι σφίξιν τοὺς ἐνοικοῦντας..., δοκεῖν οὖν σφίσι καὶ νῦν ἄμεινον εἶναι τὴν ἑαυτῶν πόλιν τεῖχος ἔχειν, καὶ ἰδίᾳ τοῖς πολίταις καὶ ἐς τοὺς πάντας ξυμμάχους ὠφελιμώτερον ἔσσειναι». Καὶ ἐδυσφόρησαν μὲν οἱ Σπαρτιάται, δὲν ἐφανέρωσαν ὁμως τὴν ὀργὴν των. Δὲν περιορίσθησαν δ' οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοῦ ἄστεως τὴν ὀχύρωσιν, ἀλλ' ἀνήγειραν τοιαύτην μείζονα καὶ τελειότεραν καὶ ἐν Πειραιεῖ, τὸν ὁποῖον ὁ Θεμιστοκλῆς «ὠφελιμώτερον ἐνόμιζε τῆς ἀνω πόλεως». Ὑστερον ὁμως ἐγένετο ἐπαισθητὴ ἡ ἀνάγκη καὶ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς διὰ μακρῶν τειχῶν, καὶ τῷ 458 ἔτει ἀνηγέρθησαν τὸ βόρειον σκέλος ἀπὸ τοῦ ἄστεως πρὸς τὸν Πειραιᾶ καὶ τὸ νότιον πρὸς τὴν Κωλιάδα ἄκραν. Καὶ ἐπὶ τινὰ μὲν ἔτη ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἀπῆντα ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν συγχρόνων του ἰσχυρῶν πολιτικῶν Ἀριστείδου καὶ Ξανθίππου, οἵτινες καὶ δὲν ὁμονόουν πάντοτε πρὸς ἀλλήλους, ἐν ἔτει ὁμως 471 συνεργασθέντων τούτων, ὁ μέγας Ἀθηναῖος ἐξωστρακίσθη, κατηγορηθεὶς δ' ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ἐπὶ προδοσίᾳ διὰ συνειρησῆσεως μετὰ τῶν Περσῶν, οἷαν εἶχε πράγματι διαπραξεί καὶ ὁ Σπαρτιάτης Πausanίας, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ τὴν καταδίωξιν τῶν ἀποσταλέντων ἐξ

Ἀθηνῶν πρὸς σύλληψίν του καὶ περιπλανώμενος πολλαχοῦ κατέφυγε τῷ 464 πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα, ὅστις βασιλικῶς ὑπεδέχθη τὸν ἀντίπαλον καὶ διετήρει πλουσιοπαρόχως ἐν Μαγνησίᾳ τῇ ἐπὶ Μαιάνδρῳ, ὅπου καὶ ἀπέθανε τῷ 461/60 καὶ ὅθεν οἱ παῖδες μετεκόμισαν κρυφίως τὰ ὄστα του εἰς τὴν πάτριον γῆν καὶ ἔθαψαν αὐτὰ ἔξωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ μεγάλου πειραιϊκοῦ λιμένος.

9.

Κίμων ὁ Μιλτιάδου. Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων τοῦ Θησεῶς ἐκ Σκύρου (476-474 π.Χ.).—Μάχαι ἐπὶ Εὐρυμέδοντι (468). Κίμων.—Ἀπελευθέρωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀπὸ τῶν Περσῶν.—Καταναγκαστικὴ κατάταξις εἰς τὴν συμμαχίαν.—Τάξις συμμάχων καὶ πλῆθος αὐτῶν.—Μεταφορὰ τῆς ἔδρας ἀπὸ Δήλου εἰς Ἀθήνας τῷ 454.—Διακονίζοντες ὀλιγαρχικοί, ἀντίθετοι δημοκρατικοί.—Ἐφιάλτης ὁ Σοφωνίδου (-457).—Κίμωνος ἐλευθεριότητες καὶ ὁστρακισμὸς (461).

Ἄν ἐστερήθησαν αἱ Ἀθῆναι τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ μεγάλου τῶν ἐν τῷ Θεμιστοκλεῖ, ἠτύχησαν ἐν τούτοις νὰ εὕρωσι συνεχιστὴν τοῦ ἔργου ἐκείνου τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου Μιλτιάδου *Κίμωνα*, ὅστις εὐθύς ἔξ ἀρχῆς ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ ναυτικοῦ προγράμματος ἐκείνου. Τούτου ἕνεκα, ὅτε ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἀπεφάσισε νὰ ματαιώσῃ προλαμβάνουσα νέα σχέδια τοῦ μεγάλου βασιλέως κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα ὑπεβοήθει προδοτικῶς καὶ ὁ Σπαρτιάτης Πausanias, ἐγκατασταθεὶς ἐν Βυζαντίῳ καὶ καταλαβὼν καὶ τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Σηστόν, τὴν ἐπιχείρη-

σιν ἀνέθηκεν εἰς τὸν εἰρημένον υἱὸν τοῦ κατ' ἔξοχὴν περσομάχου Μιλτιάδου, ὅστις πλεύσας μετὰ μοίρας στόλου τῷ 476 π.Χ. ἀνέκτησε τὴν Σηστόν καὶ ἔξεδίωξε τὸν Πausanias ἐκ τοῦ Βυζαντίου. Ἀκολουθῶς πλεύσας ἐκεῖθεν πρὸς δυσμὰς ἐκυρίευσεν τὴν ἐπὶ τῷ στομίῳ τοῦ Στρυμόνος ἐπικαιρότατα κειμένην *Ἡίονα*, ἐνῶ ἔτη τινὰ πρότερον, εἶχε καθαρῶς τὸ βόρειον Αἰγαῖον ἀπὸ τοὺς ἐκ Σκύρου ὀρμωμένους Δόλοπας πειρατὰς, ἀνακαλύψας δ' ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τὸν τάφον τοῦ Θησεῶς, ἐκόμισεν τὰ ὄστα τοῦ ἡρωικοῦ βασιλέως καὶ θεμελιωτοῦ τοῦ μεγάλου τῶν Ἀθηνῶν ἐνταῦθα, ἔνθα ἐποθετήθησαν ἐν ἰδίῳ ἱερῷ, τῷ Θησειῷ ἐπικληθέντι. Ὅλιγα ἔτη βραδύτερον, τῷ 468, ἐνῶ ὁ Ξέρξης εἶχεν ἐπιχειρήσει μεγάλας προπαρασκευὰς κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὁ ἐν τῷ βορείῳ Αἰγαίῳ ἀπησχολημένος τότε Κίμων προλαβὼν τοὺς μὲν Ἑλληνας τῆς Καρίας ἀπήλλαξε τῆς περσικῆς κυριαρχίας τοὺς δ' ἐν Λυκίᾳ ἐβίασε νὰ ταχθῶσιν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν τῆς Δήλου. Ἐπιτεθεὶς δὲ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου ἐνίκησε κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἐν διπλῇ μάχῃ, καταστρέψας 200 φοινικίαις τριήρεις, ὥστε ὀλόκληρος ἡ παραλία τῆς Παμφυλίας καὶ τῆς Καρίας ἐτάχθη μετὰ τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἀπηλλάγησαν δὲ τοῦ περσικοῦ ζυγοῦ ἅπασαι αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις, ὅσαι διετέλουν ἕως τότε φόρου ὑποτελεῖς. Καὶ τὸ ὄλον δὲ Ἑλληνικὸν διὰ τῆς ἐπ' Εὐρυμέδοντι διπλῆς νίκης ἀπηλλάγη ὀριστικῶς παντὸς ἐκ μέρους τῶν Περσῶν κινδύνου. Ἀλλὰ καὶ ἑλληνικὰς πολιτείας καὶ νήσους μὴ τασσομένας εἰς τὴν συμ-

μαχίαν κατεπολέμησε και ἐξηνάγκασεν ὁ συμμαχικὸς στόλος, οἷον τὴν ἐπὶ τῆς Εὐβοίας Κάρυστον τῷ 472, τὴν Νάξον τῷ 464 καὶ τὴν Θάσον τῷ 463, ὥστε ἀπέβαινον αἰ τοιαῦται ὑποτελεῖς τῶν Ἀθηναίων. Ἦσαν δ' αἱ μετέχουσαι τῆς συμμαχίας πολιτεῖαι, ὡς ὠρίσθη ἀρχῆθεν, τριῶν τάξεων, ἡ τῆς τῶν παρεχουσῶν ἔξωπλισμένα πλοῖα καὶ πληρωουσῶν φόρον, ἐλευθέρων ἄλλως καὶ ἀνεξαρτήτων, ἡ τῶν φορολογουμένων ἀνεξαρτήτων καὶ ἡ τῶν ὑποτελῶν φορολογουμένων. Κατὰ ταῦτα δὲ συμφερότερον τοῖς Ἀθηναίοις ἦτο ὡς οἷόν τε ὀλίγοιτο σύμμαχοι πολιτεῖαι νὰ συνεισφέρωσι πλοῖα καὶ ὡς πλεῖστοι χρήματα, διότι τὰ διὰ τῶν χρημάτων τούτων κατασκευαζόμενα πλοῖα ἀπέβαινον ἰδιοκτησία τῶν Ἀθηναίων. Διὸ καὶ ἐπεδίωκον τὴν ἐλάττωσιν τῆς πρώτης τάξεως, ὥστε κατέληξαν τρεῖς μόνον, αἱ πλουσιώταται καὶ ἰσχυρόταται, Λέσβος, Σάμος καὶ Χίος, ν' ἀποτελῶσι τὴν πρώτην τάξιν. Ἐπίσης δ' ἐπεδίωξαν τὴν συγχώνευσιν τῆς δευτέρας τάξεως μετὰ τῆς πρώτης τῶν ὑποτελῶν, διὰ νὰ διευκολύνηται ἡ εἰς τὰ ἔσωτερικὰ αὐτῶν ἐπέμβασις, διὰ τῆς ὁποίας τὰ πολιτεύματα πασῶν ἐγένοντο δημοκρατικά. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μεταβολῆς τῆς συμμαχίας εἰς κράτος ἀθηναϊκὸν συνετέλεσε καὶ ἡ τῷ 454 π.Χ. μεταφορὰ τῆς ἔδρας ἀπὸ Δήλου εἰς Ἀθήνας καὶ τοῦ ταμείου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Οὕτως ἰδρῦθη ἔκτεταμένον ἀθηναϊκὸν κράτος περιλαμβάνον ἑκατοντάδας τινὰς πολιτειῶν, πέραξ τοῦ Αἰγαίου τὰς πλείστας, συνεπῶς δὲ τὸ ὅλον Ἑλληνικὸν διηρέθη εἰς δύο συμμαχίας, τὴν τῶν Ἰώνων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἀθηναίων, δημοκρατικὸν ἔχουσαν χαρακτῆρα, καὶ τὴν τῶν Δωριέων, ὀλιγαρχικὴν

ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Σπάρτης, τῶν ὁποίων ὁ φυσικὸς ἀνταγωνισμὸς κατηνάζετο ἐπὶ τινα ἔτη χάρις ἰδίως εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν Κίμωνα καὶ τὸν Σπαρτιάτην Ἐτοιμαρίδαν, Ἡρακλείδην, οὕτινος τῇ συμβουλῇ οἱ Λακεδαιμόνιοι «ἀφῆκαν ἐκουσίως τὴν ἡγεμονίαν» τῶν Ἑλλήνων, διότι καὶ τῆς τοῦ Κίμωνος πολιτικῆς κυριώτατα χαρακτηριστικὰ ἦσαν ἡ ἔξακολούθησις τοῦ κατὰ Περσῶν ἀγῶνος καὶ ἡ διατήρησις φιλικῶν σχέσεων πρὸς τοὺς Λακεδαιμόνιους, τοῖς ὁποίοις προθύμως ἀνεγνώριζε τὴν κατὰ ξηρὰν ἡγεσίαν, ὅπως κατὰ θάλασσαν ἡγοῦντο οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐν τούτοις νεώτεροι Ἀθηναῖοι πολιτικοὶ δὲν ἐβράδυναν ν' ἀρχίσωσιν ἀδιάλλακτον πόλεμον κατὰ τῆς ὑπὸ τὸν Κίμωνα ὀλιγαρχικῆς μερίδος, ἡγοῦντο δὲ τῆς ἀντικιμωνικῆς φατρίας Ἐφιάλτης ὁ Σοφωνίδου καὶ Περικλῆς ὁ Ξανθίππου, οὓς ἐβοήθησαν νὰ ἐπικρατήσωσι καὶ αὐτοὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι δι' ἀστοχιῶν. Ὅτε δηλαδὴ τῷ 464 σεισμὸς εἶχε μεταβάλει τὴν Σπάρτην εἰς ἐρείπια καὶ οἱ ὑποδουλωμένοι Μεσσήνιοι ἐπαναστατήσαντες διεξῆγον ἀπὸ Ἰθώμης σφοδρὸν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν πόλεμον, ἐξήτησαν δ' οὗτοι τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀθηναίων, οὗτοι εἰσηγήσει τοῦ Κίμωνος ἔπεμψαν ὑπὸ τοῦτον τετρακισχιλίους ὀπλίτας εἰς Μεσσηνίαν, ἀλλ' οἱ Σπαρτιαῖται, μὴ θέλοντες ν' ἄλωθῃ ἡ Ἰθώμη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀπέπεμψαν αὐτοὺς ἀπράκτους. Ὅτε λοιπὸν ὁ Κίμων ἐπανέκαμψεν, ὁ Ἐφιάλτης ἐπέτυχεν τὸν ἔξοστρακισμὸν αὐτοῦ ὡς φιλολάκωνος τῷ 461, μετὰ διετίαν δέ, ὅτε οἱ ἐν Ἰθώμῃ Μεσσήνιοι παρεδόθησαν ὑποχρεωθέντες ν' ἀπέλθωσι τῆς χώρας, οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν τὴν

πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους δυσαρέσκειάν των παραλαβόν-
τες τοὺς Μεσσηνίους καὶ ἐγκαταστήσαντες αὐτοὺς ἐν
Ναυπάκῳ, ὅπου ἴδρυσαν ναυτικὸν ὀρμητήριον. Δὲν
ἔσωσαν τότε ἀπὸ τὴν ὀργὴν τῶν Ἀθηναίων τὸν Κίμωνα
οὔτε τὰ ἄλλα ἕως τότε κατορθώματά του οὔτε ἡ ἡγε-
μονικὴ του ἐλευθεριότης πρὸς πολίτας καὶ πρὸς τὸ δη-
μόσιον, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἀνήγειρε περιφανῆ κτίρια ἐν τῷ
ἄστει, ἠῦρυνε τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἀνα-
λήμματος, τοῦ καλουμένου «Κιμωνείου τείχους», καὶ ἤρ-
ξατο τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῷ 458 τῆς
κατασκευῆς τῶν Μακρῶν Τειχῶν, δι' ὧν ἦνοῦντο οἱ πε-
ριβολοὶ τοῦ ἄστεως καὶ τοῦ Πειραιῶς.

10.

*Περικλῆς ὁ Σανθίππου.—Προϊούσα δημοκρατοποίησις τῆς πο-
λιτείας.—Κλήρω ἐκλογὴ τῶν ἀρχῶν καὶ μισθοδοσία.—
Συμμετοχὴ τῶν πενήτων ἐν ταῖς ἀρχαῖς.—Ἀναθεώρη-
σις καταλόγου πολιτῶν.—Ἀνεγέρσις κτιρίων ἐν Ἀκρο-
πόλει.—Ἀλλαγὴ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς Ἀθηναίων.—
Φιλία πρὸς Ἀργεῖους καὶ Θεσσαλοὺς.—Κατάληψις καὶ
ὀχύρωσις Ναυπάκτου. Συμμαχία Μεγαρέων (459).—
Κυριαρχία τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου (459-457).*

Μετὰ τὸν ἐξοστρακισμόν τοῦ Κίμωνος κύριοι τῶν
πραγμάτων ἀπέμειναν Ἐφιάλτης ὁ Σοφονίδου, μέχρι τῆς
ἐν ἔτει 457/456 δολοφονίας αὐτοῦ, καὶ Περικλῆς ὁ Σαν-
θίππου, ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν ἀναδειχθεὶς,
ἄμφοτεροὶ τῆς δημοκρατικῆς μερίδος ἡγέται, ἦτις ἀπὸ
τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ὄλονεν ἐκέρδαινεν ἕδαφος, πα-

ραγκωνίζουσα διαρκῶς τὴν ἀντίπαλον ὀλιγαρχικὴν. Ἀμ-
φότεροὶ οἱ πολιτικοὶ οὗτοι περιώρισαν τὰς τε τοῦ Ἀ-
ρείου Πάγου προνομίας καὶ τὴν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἐπιρ-
ροήν, ἣτις μεγάλως εἶχεν αὐξηθῆ ἀφ' ὅτου ἐπὶ τῶν Περ-
σικῶν ἐλλείψει δημοσίων χρημάτων οἱ ἀρεοπαγῖται ἐξ
ιδίων κατέβαλον πρὸς πλήρωσιν τῶν νεῶν. Ἐπὶ γενεάν
δ' ὄλην προϊέστατο τῶν κοινῶν τότε ὁ Περικλῆς, διάνοια
ὑψηλὴ καὶ πεφωτισμένη ὑπὸ ἐξόχων διδασκάλων, τοῦ
Ἀθηναίου Δήμωνος, πεφημισμένου μουσικοῦ, καὶ τοῦ
Κλαζομένου Ἀναξαγόρου, οὔτινος ἡ φιλοσοφία περὶ τοῦ
παντὸς ἀπήλλαξε τὸν μαθητὴν ἀπὸ πάσης προκαταλήψεως
καὶ δεισιδαιμονίας. Δυσκόλως λοιπὸν παρεσύρετό καὶ μετὰ
τόλμης καὶ ἀποφασιστικότητος προέβαινε εἰς ὅτι μετὰ
ῶριμον σκέψιν ἀπεφάσιζε. Οὕτως ἐπιδοκιμάζων τελεσφό-
ρος ὑπεστήριξε τὸν ὑπὸ Ἐφιάλτου προταθέντα περιορι-
σμόν τῆς ἐξουσίας τοῦ ἐκ συστάσεως ὀλιγαρχικοῦ Ἀρείου
πάγου, ἀποτελουμένου ἐξ ἀφυπηρετούτων ἀρχόντων, οἵ-
τινες ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν πλουσιωτέρων,
καὶ ἐλέγχοντος τὸν βίον τῶν πολιτῶν, περιορίσθησαν δὲ
τὰ δικαιώματα τοῦ γεγραοῦ τούτου ἰδρύματος τοῦ Κέκρο-
πος Α' εἰς τὰς ἐπὶ φόνῳ δίκας, ἐνῶ πᾶσαι αἱ ἄλλαι με-
ταξὺ πολιτῶν δίκαι ἀνετέθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ
δήμου, ὅστις ἐξέλεγε τοὺς δικαστὰς τῶν διαφόρων δικα-
στηρίων. Ἐπειτα ἔθηκεν εἰς ἐνέργειαν, ἐπιτυχὸν τὴν ψή-
φισίν των, δύο ἄλλα οὐσιωδέστατα μέσα δημοκρατοποιή-
σεως τῆς πολιτείας, τὴν διὰ κλήρου ἐκλογὴν τῶν ἀρχῶν
καὶ τὴν μισθοδοσίαν αὐτῶν. Ἐκ τοῦ συνόλου τῶν πολι-
τῶν ἐξελέγοντο ἕως τότε κατὰ φυλὴν πρόκριτοι, ὅσοι ἐ-

θεωροῦντο ἄξιοι νὰ τύχωσι δημοσίου ἀξιώματος καὶ ἀρχῆς, ἐκ δὲ τῶν οὕτω προκριθέντων διὰ κλήρου ὠρίζοντο οἱ διάφοροι ἀξιώματοῦχοι. Ἐκτοτε ὅμως ἡ ἐκλογή προκρίτων κατηγορήθη, ἡ δὲ βουλή τῶν πεντακοσίων διὰ κλήρου ὠρίζε τοὺς διαφόρους ἄρχοντας ἐκ τοῦ συνόλου τοῦ ἀθηναϊκοῦ δήμου, ὥστε πᾶς τέλειος πολίτης ἠδύνατο νὰ μετάσχη τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν. Ἄλλὰ πάντες δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβωσιν ἀξιώματα ἄνευ μισθοῦ, ἅτε μὴ ἔχοντες πάντες ἐπαρκῆ εἰσοδήματα. Ἦτο λοιπὸν ἀναπόδραστος ἡ ἐκ τοῦ δημοσίου μισθοδοσία διὰ πάντας τοὺς ὑπηρετοῦντας τῷ δημοσίῳ εἴτε ὡς βουλευταὶ εἴτε ὡς δικασταὶ εἴτε ὡς ἄρχοντες τὰς παντοίας ἄλλας ἀρχάς. Φυσικὸν δ' ἐπακόλουθον τούτων πάντων ὑπῆρξεν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται τοῦ λοιποῦ συμφέρον εἶχον νὰ μετέχωσι τῆς πολιτείας ὅσον τὸ δυνατὸν ὀλιγώτεροι ὡς πολῖται, καὶ τούτου ἔνεκα ἀνεθεωρήθησαν οἱ κατάλογοι καὶ δὲν ἐθεωροῦντο τοῦ λοιποῦ ὡς τέλειοι πολῖται οἱ μὴ γεννηθέντες ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς γνησίων πολιτῶν, ὥστε ἐὰν πρότερον ἴσχυε τοιαύτη διάταξις, ὅ τε Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Κλεισθένης δὲν θὰ ἦσαν τέλειοι πολῖται. Πλὴν τούτων τὰ χρηματικὰ τῆς πολιτείας βάρη ἦσαν ἀνατεθειμένα τὰ πλεῖστα εἰς τοὺς πλουσίους τῶν πολιτῶν ὡς λειτουργίαι, οἷον ἡ *τριηραρχία*, ἧτοι ἡ ἐξ ἰδίων συντήρησις τριήρων καὶ διοικήσις αὐτῆς ὑπευθύνως, ἡ *χορηγία* διὰ τὰς ἀπὸ σκηνῆς παραστάσεις δραμάτων, καὶ ἄλλαι. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ταμεῖον τῆς ἀθηναϊκῆς συμπολιτείας τὸ ἐκ Δήλου εἰς Ἀθήνας μεταφερθὲν ἦτο ὑπερπλήρες, ὁ Περικλῆς ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸ εἰς τὸ ν' ἀναδείξῃ τὰς Ἀθήνας τὴν λαμπρο-

τάτην τῶν ἐλληνίδων πόλεων καὶ δὴ δι' ἀνεγέρσεως περιλάμπρων δημοσίων κτιρίων, μάλιστα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ὅποια οὐδεμία ἄλλη ἐλληνικὴ πόλις εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ. Καὶ τυχῶν συνεργατῶν τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἰκτίνου, τοῦ γλύπτου Φειδίου καὶ ἄλλων, ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἠσχολήθη περὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ Παρθενῶνος καὶ τῶν Προπυλαίων ἐν δωρικῷ ρυθμῷ, τοῦ Ἐρεχθείου δὲ καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης ἐν ἰωνικῷ, καὶ ἄλλων ἀλλαχοῦ τῆς Ἀττικῆς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἑξωτερικὴ πολιτικὴ τῶν Ἀθηναίων μετεβλήθη μετὰ τὸν ἔξοστρακισμόν τοῦ Κίμωνος, ἐγκαταλειφθεῖσης τῆς μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων συνεργασίας, ἀντὶ δὲ τῆς Σπάρτης συμμάχους ἐποίησαν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐχθροὺς τούτων Ἀργεῖους, ὡς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς, ἤδη ἀπὸ Θησέως καὶ Πεισιστράτου φιλικῶς διακειμένους, ἐνῶ ἡ Σπάρτη συμμάχους ἐποίησε τοὺς ναυτικούς ἀντιπάλους τῶν Ἀθηναίων Αἰγινήτας καὶ Κορινθίους. Τούτους ἵνα ἀφαιρέσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ἐπὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀπολυταρχίαν, καταλαβόντες τὴν Ναύπακτον μετέβαλον εἰς ναυτικὸν ὀρμητήριον ἀποκλείον τὸν κόλπον, καὶ πρὸς μείζονα ἀσφαλείαν ἐγκατάκισσαν ἐκεῖ, ὡς ἐλέχθη, τοὺς ἐξ Ἰθώμης Μεσσηνίους, ἀμειλίκτους ἐχθροὺς τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῆς Ἀττικῆς οἱ Μεγαρεῖς ἀποσκοπήσαντες ἀπὸ τῶν Λακεδαιμονίων συνεμάχησαν τοῖς Ἀθηναίοις, οἵτινες συνέδεσαν τὴν πόλιν Μέγαρα μετὰ τοῦ ἐπιλείου Νισαίας διὰ μακρῶν τειχῶν· καὶ οὕτως ἐγένοντο σὺν τῷ χρόνῳ σχεδὸν ἀπόλυτοι κυρίαρχοι τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου.

Ὅτε δὲ οἱ Κορίνθιοι ἤρξαντο ἐχθροπραξιῶν καὶ συνήφθη ναυμαχία παρὰ τὴν νησίδα Κεκουφάλειαν, νῦν Ἀγκίστρι, μεταξὺ Αἰγίνης καὶ Μεθάνων, ἠττήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων οἵτινες κατεπολέμησαν καὶ τοὺς ἀναμειχθέντας Αἰγινήτας καὶ ἀποβάντες ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν των, τὴν ὁποίαν, διὰ νὰ σώσωσιν, ἐπενέβησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἐνῶ συγχρόνως καὶ οἱ Κορίνθιοι εἰσήλασαν εἰς Μεγαρίδα ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι σπεύσαντες ὑπὸ τὸν Μυρωνίδην ἐξεδίωξαν αὐτούς, ἐξησφάλισαν δ' ἔτι μᾶλλον τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Πειραιῶς κατασκευάσαντες καὶ τρίτον διάμεσον σκέλος τῶν Μακρῶν Τειχῶν παραλλήλως τῷ βορείῳ χωροῦν πρὸς τὴν Μουνιχίαν, μετὰ διετῆ δὲ πολιορκίαν ἐξηνάγκασαν τοὺς Αἰγινήτας νὰ ὑποκύψωσι τῷ 457, παραδώσαντας τὸν στόλον των καὶ ἀναλαβόντας νὰ πληρώνωσι φόρον ὑποτελείας, ὥστε ἔτι μᾶλλον ἀδιαφιλονίκητον πλέον κατέστησαν τὴν ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ κυριαρχίαν.

11.

Ἀτυχής ἐστρατεία εἰς Αἴγυπτον (459-454 π.Χ.). — Ἐπικρατήσις ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ (453). — Εἰρήνη Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων, Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων (451).

Ἐνῶ ὁμως ἐν Ἑλλάδι τόσον εὐδοκίμως καὶ ἐπιτυχῶς ἐπολιτεῖοντο κατὰ μεσοῦντα τὸν πέμπτον αἰῶνα οἱ Ἀθηναῖοι, παρεσύρθησαν ἐξωτερικῶς εἰς λίαν ἐπικίνδυνον ἐπιχείρησιν. Ἰνάρωσ, ὁ Λίβυς ἡγεμὼν, εἶχεν ἐξεγείρει τοὺς

Αἰγυπτίους τοῦ Κάτω Νείλου ἐναντίον τῶν κυριάρχων Περσῶν, ἐπεκαλέσθη δὲ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἐπικουρίαν καὶ οὗτοι, καίπερ πολεμοῦντες ἐν Ἑλλάδι, ἔστειλαν διακοσίας τριήρεις ἐκ Κύπρου, αἱ ὁποῖαι ἀνέπλευσαν τὸν Νεῖλον καὶ εὗρον θριαμβεύοντα τὸν Ἰνάρων, διότι εἶχε κερδίσει μεγάλην νίκην ἐν τῷ Δέλτῳ τοῦ Νείλου κατὰ τῶν Περσῶν. Προχωρήσαντες ὁμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν τὴν Μέμφιν, πλὴν τῆς ἀκροπόλεως, τῆς ὁποίας ἡ περσικὴ φρουρὰ ἐξηκολούθει ἀνθισταμένη. Ὁ τότε βασιλεὺς Ἀρταξέρξης Α' ὁ Μακρόχειρ, ἐξαπέστειλε τὸν Μεγάβυζον μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς καὶ μετὰ φοινικικοῦ στόλου, ὅστις νικήσας τοὺς Ἀθηναίους ἐνέκλεισεν αὐτούς ἐν τῇ νήσῳ Προσωπίτιδι καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτούς ἐκεῖ, ὥστε κατακαύσαντες τὰ πλοῖά των ὑπεχώρησαν εἰς Βίβλον καὶ ἐκεῖ διὰ συνθήκης ἐπέτυχον παρὰ τοῦ Μεγαβύζου ἐλευθερίαν ν' ἀπέλθωσιν οἴκαδε, ἐνῶ ὀλίγον κατόπιν πενήκοντα ἀθηναϊκαὶ τριήρεις ἔφθασαν παρακαίρως ἐπίκουροι, αἵτινες προσβληθεῖσαι ὑπὸ πολυαριθμοτέρων φοινικικῶν κατεστράφησαν καὶ αὗται πλὴν ὀλίγων διαφυγουσῶν τῷ 454. Οὕτω διηροῦντο αἱ μεγάλαι τῶν Ἀθηνῶν δυνάμεις καὶ πολλαὶ αὐτῶν ἐξεμηνεῖζοντο, ἐνῶ ἠνωμένοι εἴτε τοὺς βαρβάρους εἴτε τοὺς Ἑλληνας εὐχερῶς θὰ ἐνίκων. Τὴν ναυτικὴν δὲ τότε τοῦ περσικοῦ στόλου ἐπικράτησιν προφασίζόμενοι μετήνεγκον, προτάσει τῶν Σαμίων, τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον ἀπὸ Δήλου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, περιλαμβάνον ὀκτακισχίλια τάλαντα, ἰσοδυναμοῦντα πρὸς τριακόσια ἐνενήκοντα ἑκατομμύρια σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν. Ἐνῶ τότε καὶ κατὰ ξηρὰν τὸ κράτος

τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς χέρσου Ἑλλάδος ἔξετείνετο μέχρι Θερμοπυλῶν καὶ ἐν Ἄργει ἐπεκράτει ἡ ἐπιρροή αὐτῶν καὶ ὁ Σαρωνικός εἶχε καταντήσει ἀπτικὴ λίμνη, ἐκυρίαρχουν δ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τῶν βορείων ἀκτῶν τοῦ Κορινθιακοῦ ἀπὸ τῶν Πηγῶν τῆς Μεγαρίδος μέχρι τῆς Ναυπάκτου τῆς Αἰτωλίας, καὶ μόνη ἡ νοτία τοῦ κόλπου τούτου ἀκτὴ ἦτο ἐντελῶς πελοποννησιακὴ κτῆσις. Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη καὶ εἰς ταύτην νὰ τραπῆ ἡ προσοχὴ τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ εἰς τὰς ἐκτὸς τοῦ Κορινθιακοῦ ἀκτὰς τῆς Ἀκαρνανίας. Διὸ ὁ στρατηγὸς Τολμίδης κατέλαβεν ἐν ἔτει 455 τὴν καταντικρὺ τῶν Πατρῶν κορινθιακὴν ἀποικίαν Χαλκίδα, οὐ μακρὰν τοῦ σημερινοῦ Μεσολογγίου, αὐτὸς δ' ὁ Περικλῆς ἐξηκολούθησε τῷ 453 τὸ ἔργον τοῦ Τολμίδου, καὶ κατορθώθη ἡ προσχώρησις τῶν ἀχαϊκῶν πόλεων εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, ὥστε τάχιστα καὶ ὁ Κορινθιακὸς κόλπος ἀπέβη διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὅ,τι σχεδὸν καὶ ὁ Σαρωνικός. Τέλος οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι συνωμολόγησαν τῷ 451 εἰρήνην, ὃ δ' ἐκ τῆς ἔξορίας ἀνακληθεῖς ὀλίγον πρότερον Κίμων διεπραγματεύθη πενταετὴ εἰρήνην μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων.

12.

Μάχη ἐν Τανάγρα (457 π.Χ.).— Ἀνάκλησις Κίμωνος. Πενταετὴς εἰρήνη (451). Νίκη Ἀθηναίων ἐν Οἰνοφύτοις. Συνέπειαι ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων.— Ὁ Κίμων ἐν Κύπρῳ κατὰ Περσῶν (450-448).— Εἰρήνη πρὸς Πέρσας (448).— Ἀγὼν ἐν Βοιωτίᾳ καὶ Εὐβοίᾳ (447).— Τριακονταετὴς εἰρήνη (446).

Ἐν τούτοις καὶ ἐν τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι Ἀθηναῖοι καὶ

Λακεδαιμόνιοι διεφιλονίκησαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τὴν ἐπικράτησιν. Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπὶ τῇ προφάσει νὰ βοηθήσωσι τοὺς ὁμοφύλους Δωριεῖς κατὰ τῶν Φωκῶν ἐκστρατεύσαντες εἰς τὴν Μέσσην Ἑλλάδα ἐπεχείρησαν νὰ ἐνώσωσι τοὺς Βοιωτοὺς ὑπὸ τοὺς Θηβαίους ὡς φόβητρον τῶν Ἀττικῶν, τοῦτο δ' ἐννοήσαντες οἱ Ἀθηναῖοι καὶ φοβούμενοι εἰσέλασιν καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν κατέλαβον τὰς παρόδους τῆς Μεγαρίδος, ὥστε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐτράπησαν πρὸς τὴν Τάναγραν, ἵνα ἐκεῖθεν, εἰσελάσωσιν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπήντησαν οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ 14.000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς χίλιοι Ἀργεῖοι καὶ ἰππεῖς Θεσσαοί, συνεκροτήθη δὲ σφοδρὰ μάχη τῷ 457, καθ' ἣν ἐνίκησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ κατορθώσαν νὰ διέλθωσι τὸν Ἴσθμόν. Ἐπεθύμησαν τότε εἰρήνην οἱ Ἀθηναῖοι, διὸ καὶ ἀνεκάλεσαν τὸν Κίμωνα, ἵνα διαπραγματευθῆ τοιαύτην μετὰ τῶν φίλων τοῦ Λακωνῶν καὶ συνῆψε μὲν οὗτος εἰρήνην πενταετὴ μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀλλὰ δίμηνον μετὰ τὴν ἐν Τανάγρα μάχην εἰσελάσαντες πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς Βοιωτίαν ἐνίκησαν λαμπρὰν νίκην ἐν Οἰνοφύτοις. Καὶ δὲν ἐπέτυχον μὲν τὴν συμμετοχὴν τῶν βοιωτικῶν πόλεων εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, ἀνέλαβον ὅμως αὐταὶ ὑποχρέωσιν νὰ βοηθῶσι τὰς ἀθηναϊκὰς στρατίας, ἐνῶ οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Ὀπούντιοι Λοκροί, οἱ μὲν μετέσχον τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, οἱ δὲ ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτῆς. Ὁ ἀνακληθεὶς Κίμων δὲν ἐχρησίμεισε μόνον πρὸς συνωμολόγησιν τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης. Ἐπλευσε μετὰ δυνάμεων εἰς Κύπρον, ὅπου ὁ ἐξ Αἰγύπτου ἐπανακάμψας

νικητῆς φοινικικὸς στόλος ἐπεχείρει ἀνόρθωσιν τῆς κυριαρχίας τῶν Περσῶν καὶ ἐπολιόρκει τὸ Κίτιον, προσβαλὼν δὲ τοὺς πολεμίους κατὰ τὴν ἐκεῖ Σαλαμίνα ἐνίκησε κατὰ τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ὁ Κίμων ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐκ τραύματος, ὥστε διηκολύνθη ἡ σύναψις εἰρήνης, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μέγας βασιλεὺς ὑπεχρώθη νὰ μὴ πέμπῃ πολεμικὰ πλοῖα εἰς τὸ Αἰγαῖον (448), πλὴν δὲ τῆς Κύπρου πᾶσαι αἱ ἐν Ἀσίᾳ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ἀφέθησαν ἐλεύθεραι.

Ἄλλ' ἐν Ἑλλάδι, καὶ δὴ ἐν Ὀρχομενῷ, Χαιρωνείᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἐπικρατήσαντες ἐματαιώσαν τὸ πρόσφατον τῶν Ἀθηναίων ἔργον. Ἐξεστράτευσεν λοιπὸν ἐκ νέου ὁ Τολμίδης καὶ ἐκυρίευσεν μὲν τὴν Χαιρωνεϊαν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸν Ὀρχομενόν, ἠττήθη δ' ὑπὸ τῶν ὀλιγαρχικῶν τῆς Βοιωτίας ἐν Κορωνείᾳ (447), οἱ δ' Ἀθηναῖοι, ἵνα ἐλευθερώσωσι τοὺς γενομένους αἰχμαλώτους, ἐγκατέλιπον τὴν Βοιωτίαν, ἐπηκολούθησε δὲ καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς Φωκίδος καὶ τῆς Λοκρίδος. Τοῦτο ἐνεθάρρυνε τοὺς Εὐβοεῖς καὶ τοὺς Μεγαρεῖς ν' ἀποπειραθῶσιν ἐπίσης ἀπελευθέρωσιν, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐξεστράτευσαν ὑπὸ τὸν Περικλέα κατὰ τῆς Εὐβοίας, ἐνῶ ἄλλη στρατιὰ ἐβάδισε κατὰ τῆς Μεγαρίδος, ὅπου τάχιστα διεπεραιώθη καὶ ὁ Περικλῆς ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ὅτι εἶχεν εἰσελάσει στρατιὰ Πελοποννησίων ὑπὸ τὸν βασιλέα Πλειστοάνακτα καὶ ἐπέτυχεν ν' ἀποχωρήσῃ οὗτος ἄπρακτος. Ἐπανελθὼν τότε εἰς Εὐβοϊαν καὶ ἐκδιώξας τοὺς Ἰστιαεῖς ἤνωσε τὴν χώραν αὐτῶν μετὰ τῆς Ἀττικῆς. Τελευταῖον ὅμως ἡ ἀνάγκη συνολογήσεως εἰρήνης κατέστη ἐπαισητοτάτη παρ' Ἀθη-

ναίοις καὶ τῷ 446 ἐπετεύχθη τοιαύτη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων διὰ τριάκοντα ἔτη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλιπον τὴν Μεγαρίδα, συγχρόνως δὲ καὶ τοὺς λιμένας Νίσαιαν καὶ Πηγὰς ἐπὶ τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ Τροιζῆνα καὶ τὴν Ἀχαΐαν ἀπηγορεύετο δὲ τοῖς συμβαλλομένοις νὰ δέχωνται συμμάχους ὁ εἷς τοῦ ἄλλου, διὸ ἀνεγράφησαν πάντες οἱ τότε σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Πελοποννησίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΑΠΟ ΤΟΥ 446 ΜΕΧΡΙ
 ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ
 (331 π.Χ.)

1.

Περικλῆς καὶ Θουκυδίδης ὁ Μελησίον. Μεγαλουργὰ Περικλέους σχέδια.—Κληρουχία εἰς Χερρόνησον τῷ 452. Σύγκλησις πανελληνίου συνεδρίου ἀποτυγχάνει.—450-430 π.Χ.—Ἐξοστρακισμὸς Θουκυδίδου (442). Νέον σχέδιον Πειραιῶς.—Κτίσις Ἀμφιπόλεως (436). Ἀποστασία καὶ καθυπόταξις Σάμου (440-439). Βυζάντιον.

Ἡ χρονικὴ περίοδος ἀπὸ τῆς συνομολογήσεως τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης μέχρι τῆς ἐνάρξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου χαρακτηρίζεται συνήθως, καὶ ὑπῆρξε πράγματι, ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας καὶ τὸ μεσουράνημα τῆς πολιτικῆς σταδιοδρομίας τοῦ πρώτου τότε Ἀθηναίου πολιτικοῦ Περικλέους, ὅστις παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Θουκυδίδου τοῦ Μελησίου ὀλιγαρχικῶν ἀτάραχος εἰργάζετο ν' ἀναδείξῃ τὰς Ἀθήνας πρώτην τῶν ἑλληνίδων πόλεων, τοὺς δ' Ἀθηναίους ἡγήτορας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ὑπόδειγμα. Εἰς ἐπέκτασιν καὶ ἐμπέδωσιν τῆς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς κυριαρ-

χίας μετ' ἐπιτυχίας ἐφήρμοσε τὸ σύστημα τῶν κληρουχιῶν, αἵτινες ἐξοκονόμουν καὶ τοὺς ἐκ τῶν πολλῶν πόλεμων πληθυνθέντας πένητας τῶν Ἀθηναίων, πρώτην δὲ τοιαύτην ὠδήγησεν αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὴν σημαντικωτάτην ἀκτὴν τῆς Θράκης, τὴν Χερρόνησον, ἤδη πρὸ τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης, τῷ 452, ἐκ χιλίων Ἀθηναίων πολιτῶν, εἰς τοὺς ὁποίους γαίας παρεχώρησαν αἱ σύμμαχοι ἐκεῖ πόλεις, κρατοῦντες τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἐκ τῆς τεταγμένης χρηματικῆς κατ' ἔτος εἰσφορᾶς, τοῦ συμμαχικοῦ φόρου. Καὶ τὴν πρώτην ταύτην ἐπικολούθησαν ἄλλαι, συντείνασαι μεγάλως εἰς τὴν ἄμεσον ἐπικοινωνίαν τοῦ ἄρχοντος τῆς συμμαχίας λαοῦ πρὸς τοὺς κατὰ πόλεις συμμάχους καὶ εἰς τὴν προιοῦσαν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπεροχῆς ἐκείνου. Συγχρόνως δὲ τότε, ὀλίγον πρὸ τῆς ἀποξενώσεως τῆς Βοιωτίας διὰ τῆς ἐν Κορωνεῖα ἥττης, ἀπεπειράθη καὶ πανελλήνιον κέντρον ν' ἀναδείξῃ τὰς Ἀθήνας, διότι «ἐπαίρων τὸν δῆμον μέγα φρονεῖν καὶ μεγάλων αὐτὸν ἀξιῶν πραγμάτων, γράφει ψήφισμα πάντας Ἑλλήνας παρακαλεῖν πέμπειν Ἀθήναζε τοὺς βουλευσομένους περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἱερῶν καὶ τῶν θυσιαῶν καὶ τῆς θαλάσσης, ὅπως πλέωσι πάντες ἀδεῶς καὶ τὴν εἰρήνην ἄγωσιν», καὶ ἐσάλλησαν πανταχόσε πρεσβεῖαι πρὸς πάσας τὰς πολιτείας καλοῦντες καὶ «συμπεῖθοντες ἵεναι καὶ μετέχειν τῶν βουλευμάτων ἐπ' εἰρήνην καὶ κοινοπραγίαν τῆς Ἑλλάδος». Ἄλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀντέδρασαν καὶ «ἐπράχθη οὐδὲν οὐδὲ συνῆλθον αἱ πόλεις», οὕτω δ' ἀπέτυχε καὶ ἡ ἀπόπειρα σχηματισμοῦ πανελληνίου ἀμφικτιονίας, μετὰ ἔδρας ἐν Ἀθήναις. Ἀπέμειναν

οὔτω μόναι αἱ Ἀθῆναι νὰ πράξωσιν ὅ,τι ἔδει, ἴν' ἀναδειχθῶσιν ἡ πρώτη ἑλληνικὴ πόλις, ἐκπληροῦσαι ὅ,τι εἶχεν ἀποφασισθῆ ἔν Πλαταιαῖς περὶ ἀνεγέρσεως τῶν ὑπὸ τῶν βαρβάρων καταστραφέντων ἱερῶν καὶ περὶ ἄλλων· ἔν τῷ σταδίῳ δὲ τούτῳ κατεδείχθη ἀπαραμίλλως τὸ μεγαλεῖον τοῦ πνεύματος τοῦ Περικλέους, ὅστις πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων κτιρίων (Ε', § 10) εἶχε στήσει ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὡς σύμβολον κολοσσιαῖον χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, τῆς ὁποίας ἡ ἀπαστραπτουσα περικεφαλαία ἦτο καὶ ἀπὸ τοῦ Σουνίου ἀντιληπτῆ, ἔργον τοῦ Φειδίου καὶ τοῦτο. Ἐδαπάνα δ' ἀφειδῶς ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη μεταβληθῆ εἰς ταμεῖον τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, ὥστε καὶ τῶν Ἀθηναίων πολλοί, ἡγουμένου Θουκυδίδου τοῦ Μελησίου, ἔψεγον ἐπὶ τούτῳ τὸν Περικλῆ, ἀλλ' ὁ δῆμος ἐψήφισε τῷ 442 ἔξοστρακισμόν τοῦ Θουκυδίδου καὶ ὁ Περικλῆς ἀφῆθη ἐλεύθερος νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πολιτικὴν του. Φυσικὸν δ' ἦτο καὶ τὸ ὀρμητήριον τῆς μεγάλης ναυτικῆς τῶν Ἀθηναίων δυνάμεως, ὁ Πειραιεύς, νὰ ἐκλύσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ἐπεχείρησε δὲ διὰ τοῦ Μιλησίου Ἴπποδάμου τὴν ἐφαρμογὴν νέου λαμπροῦ σχεδίου τῆς πόλεως καὶ τῶν λιμένων ἐν Πειραιεῖ, ὅστις μετεβλήθη οὔτως εἰς τέλειον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἅμα ἐπίνειον τῆς «τυράννου πόλεως», ὡς ἐκαλοῦντο ὑπὸ τινων αἱ Ἀθῆναι, αἱ ὁποῖαι ὀλίγον βραδύτερον, τῷ 437, καὶ ἐπὶ τῶν στομίων τοῦ Στρυμόνος ἴδρυσαν διὰ τοῦ Ἀγνωνος σημαντικὸν ἐπίνειον καὶ ὀρμητήριον διὰ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, τὴν περιμάχητον καταστᾶσαν Ἀμφίπολιν. Διαρκῶς δὲ μετὰ

τὸν ἔξοστρακισμόν τοῦ Θουκυδίδου ἐστρατήγει ὁ Περικλῆς καὶ ἐπεκράτει ἀπολύτως παρὰ τῷ δήμῳ διὰ τῆς ρητορικῆς του δεινότητος καὶ τῆς εὐρείας καὶ ἰσχυρᾶς του διανοίας.

Ἄλλ' ἡ ἀκμὴ αὕτη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἔχη καὶ παρακμὴν, ἰδίως δὲ ἀντέπραττον ἰσχυρότερα ἐκ τῶν συμμαχῶν πολιτειῶν, αἵτινες ὀλοτελῶς εἶχον παραγκωνισθῆ ὑπὸ τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων, καὶ πρώτη ἔσχε τὸ θάρος νὰ ἐξεγερθῆ τῷ 440 ἡ Σάμος, ἣτις πρότερον αὐθορμήτως εἶχε προτείνει τὴν μεταφορὰν τῆς συμμαχικῆς ἔδρας ἀπὸ Δήλου εἰς Ἀθήνας τῷ 454 (Δ' § 9), διότι ἐπὶ ἔριδος μεταξὺ Σαμίων καὶ Μιλησίων περὶ κατοχῆς τῆς Προήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς Μιλήτου. Ὁ Περικλῆς τότε ὡς στρατηγὸς ἔπλευσε μετὰ 44 τριήρων ἐπὶ τὴν ἀποστατήσασαν σύμμαχον καὶ καταλύσας τὴν ὀλιγαρχίαν ἐπανίδρυσεν τὴν δημοκρατίαν καὶ ἀφῆκεν ἀτυκὴν φρουρὰν πρὸς προστασίαν. Ἄλλ' οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἐπανέλαβον τὸ ἐγχείρημα, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ Βυζαντίων καὶ Περσῶν. Τότε ὁ Περικλῆς ἐπανεπλευσε καὶ ἐπολιορκῆσε τὴν Σάμον καὶ μετὰ ἑννέα μῆνας ἐξήνάγκασεν τοὺς στασιαστὰς νὰ παραδοθῶσιν ὑπὸ βαρυτάτους ὄρους, ἀνακατετάχθησαν δὲ μεταξὺ τῶν συμμαχῶν, ὅπερ ἔπραξε μετ' οὐ πολὺ καὶ τὸ Βυζάντιον.

2.

Πόλεμος Κερκυραίων και Κορινθίων περι Ἐπιδάμνου και ἀνάμειξιν Ἀθηναίων (435-433 π.Χ.).— Ἀποστασία Ἐπιδαύρου και πολιορκία αὐτῆς (432).— Ἀποκλεισμός Μεγαρέων ἀπὸ τῆς ἀττικῆς ἀγορᾶς.— Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ ἀποφασίζει τὴν κήρυξιν πολέμου.— Σκόπιμος χρόνουριβή.— Σύμμαχοι ἐκατέρων.— Τρόπος πολέμου.

Δὲν παρήλθε πολλὸς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐμφυλίου ταύτης, οὕτως εἶπεῖν, ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ συμμαχίᾳ συρράξεως και ἀνεφάνη ἕτερος κίνδυνος, τὸν ὁποῖον ὑπέτρεφεν ὁ φθόνος παρὰ τοῖς μὴ μετέχουσι τῆς συμμαχίας, και ἰδίως παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις. Ἀφορμὴ δὲ πρὸς ἔναρξιν ἐχθροπραξιῶν ἐδόθη ἐξ ἔριδος μεταξὺ Κορινθίων και Κερκυραίων ἔνεκα τῆς κοινῆς ἀποικίας Ἐπιδάμνου, τοῦ νῦν Δυρραχίου, τῆς ὁποίας ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε ν' ἀναμειχθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν μεταξὺ Κερκυραίων και Κορινθίων προκύψαντα πόλεμον, ὡς σύμμαχοι τῶν πρώτων, ἐξαιτησαμένων τὴν συμμαχίαν διὰ πρεσβείας τῷ 435 π.Χ. Τοῦτο ἔσχεν ἐπακόλουθον τὴν ρῆξιν μεταξὺ Ἀθηναίων και Κορινθίων, ἣτις ἐξετραχύνθη ἔτι μᾶλλον, διότι οἱ Ἀθηναῖοι διέταξαν τὴν ἐπὶ τῆς Παλλήνης ἐν τῇ Χαλκιδικῇ κορινθιακὴν ἀποικίαν, ἑαυτῶν δὲ φόρου ὑποτελῆ Ποτίδαιαν, νὰ παύσῃ δεχομένη Κορινθίους ἐπόπτας, οἱ δὲ Ποτιδαῖται ἠρηγήθησαν νὰ ὑπακούσωσι, βασιζόμενοι εἰς ὑποσχεθεῖσαν ἐπικουρίαν ἐκ Σπάρτης δι' εἰσβολῆς εἰς Ἀττικὴν ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῆς Ποτιδαίας, και εἰς τὸ ὅτι ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Περδικκας διωργάνωσε συγκέντρωσιν τῶν κατοίκων

τῆς Χαλκιδικῆς ἐν μιᾷ πόλει, τῇ ὄχυρᾷ Ὀλύνθῳ, ὅπερ ἐγγεῖρημα ἀπέβανεν ἐπίσης ἐναντίον τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι λοιπὸν ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Ποτιδαίας, ἐνίκησαν τὸν Κορινθιον στρατηγὸν Ἀριστέα, ἐλθόντα τῷ 432 μετὰ πελοποννησιακῆς στρατιᾶς, και ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν, τοῦτο δ' ἠνάγκασε τοὺς Κορινθίους ν' ἀποταθῶσι πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους κατὰ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες και τοὺς Μεγαρεῖς, ἐπικουρήσαντας τοῖς Κορινθίοις κατὰ τῶν Κερκυραίων, τιμωροῦντες ἀπέκλεισαν τῆς ἀττικῆς ἀγορᾶς και ἀπὸ τῶν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας λιμένων, δημιουργοῦντες οὕτως οἰκονομικὴν πανωλεθρίαν τῶν γειτόνων. Ταῦτα ὤθησαν τοὺς συμμάχους τῶν Λακεδαιμονίων νὰ σπεύσωσι διὰ πρεσβειῶν εἰς Σπάρτην, νὰ κατηγορήσωσι τοὺς Ἀθηναίους ὡς παραβάντας τὴν τριακονταετῆ εἰρήνην· ἀξιοῦντες δὲ κήρυξιν πολέμου κατ' αὐτῶν, εὗρον ἐκεῖ παρεσκευασμένον τὸ ἔδαφος ὑπὸ τοῦ φόβου και τοῦ φθόνου πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων. Μόνος ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος συνεβούλευεν ἀναβολὴν και φρόνησιν. Οἱ ἔφοροι ἦσαν ὑπὲρ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου και ἐγένετο αὕτη κατ' ἀρχὴν δεκτὴ· ἵνα κερδηθῆ ὅμως καιρὸς πρὸς ἀνάλογον παρασκευὴν, ἐστάλη εἰς Ἀθήνας πρεσβεία, ἀξιοῦσα διωγμὸν τῶν ἀλιτηρίων Ἀλκμεωνιδῶν, ἐξ ὧν ἦτο και ὁ Περικλῆς πρὸς μητρὸς. Εἰς ἀπάντησιν δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἤξιώσαν και οὗτοι παρόμοια ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, δίδοντες ἀφρόνως καιρὸν τοῖς πολεμίοις πρὸς παρασκευὴν παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Περικλέους. Οὕτω παρεσκευάσθησαν ἐκατέρωθεν, και τῶν μὲν Λα-
Γ. Κωνοτανίδου, Ἐπιτομὴ Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων

κεδαμονίων ὡς σύμμαχοι οἱ Πελοποννήσιοι (πλὴν τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Ἀχαΐας, ἀρχαίων πολεμίων), οἱ Μεγαρεῖς, οἱ Βοιωτοί, οἱ Φωκεῖς, οἱ Λοκροί, ἡ Ἀμβρακία, τὸ Ἀνακτόριον, ἡ Λευκάς, τῶν δὲ Ἀθηναίων, πλὴν τῶν ἀποτελούντων τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν, οἱ Ἀκαρνανες, οἱ Κερκυραῖοι, οἱ Ζακύνθιοι, οἱ ἐν Ναυπάκτῳ Μεσσηνιοὶ καὶ οἱ Πλαταιεῖς· πλὴν δὲ τοῦ ἐκ Λέσβου, Χίου καὶ Κερκύρας στόλου εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἰδίας 300 τριήρεις. Γενικῶς δὲ αἱ μὲν τῶν Πελοποννησίων δυνάμεις ἦσαν στρατὸς κατὰ ξηρὰν, τῶν δὲ Ἀθηναίων ναυτικόν, καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐπεχείρουν κατὰ ξηρὰν εἰσβολάς, οὗτοι δὲ ἀπὸ θαλάσσης ἐπιθέσεις, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

(431-404 π.Χ.)

1.

Ἀποτυχοῦσα εἰσβολὴ Θηβαίων εἰς Πλαταιάς. Ἔαρ τοῦ 431 π.Χ.—Εἰσβολὴ Ἀρχιδάμου εἰς Ἀττικὴν. Θέρος τοῦ 431.—Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Περικλέους.—Περίπλους ἀθηναϊκοῦ στόλου.—Νέα εἰσβολὴ Πελοποννησίων τῷ 430. Δοιμὸς ἐν Ἀθήναις.—Θάνατος Περικλέους (429).—Πολιορκία Πλαταιῶν (429-427).—Τρίτη εἰσβολὴ Ἀρχιδάμου εἰς Ἀττικὴν (428). Ἀποστασία Μυτιλήνης. Ἄλωσις καὶ τιμωρία.—428/427 Πάχης, Κλεισπίδης.

Ἀρχὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐγένετο ὑπὸ τῶν Θηβαίων, οἵτινες κατὰ ἀσέληνον νύκτα τοῦ ἔαρος τοῦ 431 εἰσῆλθον, κατὰ πρόσκλησιν Πλαταιέων τινῶν, 300 τὸν ἀριθμὸν εἰς Πλαταιάς καί, προχωρήσαντες εἰς τὴν Ἄγορὰν, προεκήρυξαν καλοῦντες τοὺς κατοίκους νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς βοιωτικῆς συμπολιτείας, ὅπερ καὶ ἔπραξαν οὗτοι κατ' ἀρχάς· ἀλλ' ἰδόντες τὸ εὐάριθμον τῶν εἰσβολέων, ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν, τῶν ὁποίων ὀλίγοι ἐξέφυγον, οἱ δὲ πλεῖστοι συνελήφθησαν. Ἀργὰ πλεόν ἔφθασε καὶ ἄλλη μοῖρα Θηβαίων, ἀπεχώρησαν δέ, ὑποσχεθέντων τῶν Πλαταιέων ν' ἀπολύσωσι τοὺς Θηβαίους αἰχμαλώτους, 180 τὸν

ἀριθμόν, ἀλλ' ἅμα μετέφερον ὅτι μετακομιστὸν ἐκ τῶν ἰδιοκτησιῶν εἰς τὴν πόλιν, ἐφόνευσαν τοὺς αἰχμαλώτους. Οἱ Ἀθηναῖοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀγγελθῆ ἢ εἰσβολή, ἔπεμψαν πάσαντα κήρυκα ἀπαγορεύοντες κατοικήσιν τῶν αἰχμαλώτων, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Εὐθύς λοιπὸν ἐφωδίασαν τὰς Πλαταιὰς καὶ ἔπεμψαν ἀρωγούς 80 ἄνδρας. Ὑπῆρξε δὲ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τῶν Πλαταιῶν φανερὰ παραβίασις τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἑναρξιν τοῦ πολέμου. Καὶ οὕτω περὶ τὰ τέλη Μαΐου, ὅτε ὁ σίτος ἦτο ὄριμος, Ἀρχίδαμος Β' ὁ Ζευξιδάμου, βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δύο τρίτων τοῦ πελοποννησιακοῦ στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἐκ τῆς ὁποίας οἱ Ἀθηναῖοι συνήγαγον ἐντὸς τοῦ ἄστεως τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ κινητὰ τῶν ὑπαρχόντων, ἐνῶ τὰ πόλμνια μετεκομίσθησαν εἰς Εὐβοίαν· φυσικῶ δὲ τῷ λόγῳ ὁ συνωστισμὸς ἐντὸς τῶν τειχῶν ὑπῆρξε μέγας, ὥστε καὶ τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως Πελαργικὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς ἐκδιώξεως τῶν Πεισιστρατιδῶν εἶχε κηρυχθῆ ἐπάρατον, νῦν κατφκῆθη· ὁ Ἀρχίδαμος ἐστρατοπέδευσε ἐν Ἀχαρναῖς, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῆς Δεκελείας καὶ τοῦ Ὄρωποῦ διέπερασε εἰς Βοιωτίαν, ἀφοῦ ἔκοψε καὶ ἔκαψε καθ' ὁδὸν πᾶν τὸ προστυχόν. Οἱ Ἀθηναῖοι, ὠργισμένοι, ἤθελον νὰ ἐξέλθωσι κατὰ τῶν εἰσβολέων, ἀλλ' ὁ Περικλῆς ἐκόλυσε αὐτούς. Τὸ σχέδιόν του ἦτο ἐν μὲν τῇ Ἀττικῇ νὰ μένωσιν ἐν ἀμύνῃ, μόνον ἵππικὸν ἐκπέμποντες κατὰ τῶν εἰσβολέων, νὰ ἐπιτίθενται δὲ ἀπὸ θαλάσσης πλέοντες κατὰ τῶν ἐχθρικῶν χωρῶν, καὶ ἐτήρει αὐστηρῶς τὸ σχέδιον τοῦτο. Εὐθύς δὲ τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐξαπέστειλον 100 τριή-

ρεις περὶ τὴν Πελοπόννησον, προσεῖλκυσαν τὴν Κεφαλληνίαν εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ κατέσχον πόλεις τινὰς τῆς Ἀκαρνανίας παρακτίους, ἐν αὐτῷ δὲ τῷ Σαρωνικῷ ἔξετόπισαν τοὺς ἐχθρικῶς διακειμένους Αἰγινήτας καὶ ἐγκατέστησαν ἐπὶ τῆς νήσου Ἀθηναίους κληρούχους, προσαρτήσαντες οὕτως αὐτὴν εἰς τὴν Ἀττικὴν, κατέλαβον δὲ καὶ τὴν Ἀταλάντην. Πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ὁ Περικλῆς διενήργησε τὴν κατάθεσιν χιλίων ταλάντων ἐκ τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου, τῶν ὁποίων νὰ μὴ γίνῃ χρῆσις εἰμὴ ὅταν οἱ πολέμοι ἤθελον προσβάλλει καὶ ἀπὸ θαλάσσης τὴν Ἀττικὴν, καὶ τὴν ἀπόφασιν νὰ τίθενται κατ' ἔτος εἰς ἐφεδρείαν 100 τριήρεις. Γενομένης δὲ ἐπισήμως τῆς ταφῆς τῶν πεσόντων κατὰ τὸ ἔτος ἐν τῷ ἔξῳ Κεραμεικῷ, ὁ Περικλῆς ἐξεφώνησε θαυμάσιον ἐπιτάφιον.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος, 430 π.Χ., καὶ πάλιν οἱ Πελοποννήσιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἀνησύχησαν πλέον, καίτοι ἡ δῆσις τῆς χώρας ὑπὸ τῶν εἰσβολέων ὑπῆρξε μεγάλη καὶ ἐλύπησε πολὺ τοὺς κατοίκους. Προσετέθη ὅμως καὶ ἡ ἐμφάνισις λοιμοῦ ἐν τῷ ἄστει, μεγάλην προξενήσαντος ἀνθρώπων φθοράν. Ἐν τούτοις ὁ Περικλῆς ἐπανάλαβε τὸν περίπλου περὶ τὴν Πελοπόννησον, κατὰ τὸ σχέδιόν του, ἀλλ' ἐξηγέρθησαν πολλοὶ κατὰ τοῦ ἰθύνοντος ἀνδρὸς ὡς αἰτίου τῶν συμφορῶν καὶ ἠναγκάσθη οὗτος ν' ἀπολογηθῆ δημοσίᾳ καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν τακτικὴν του. Ἐνῶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέιθοντο καὶ ἠσύχαζον, ὁ λοιμὸς ὠργίαζεν. Ὁ Περικλῆς ἀπώλεσε ἐν αὐτῷ δύο υἱοὺς καὶ τῷ 429

ἔπεσε καὶ αὐτὸς θῦμα τῆς θεομηνίας ἐκείνης, ἀφοῦ προηγουμένως ὑπερήσπισε καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸν Φειδίαν ἐναντίον κατηγορίας ἐπὶ καταχρήσεσι τὸν Ἀναξαγόραν δὲν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ ἀπὸ καταδίκης εἰς βαρὺ πρόστιμον, διὰ τὸ ὅποιον ἔφυγεν οὗτος εἰς Λάμψακον. Καὶ αὐτὴν δὲ τὴν σύζυγόν του Ἀσπασίαν τὴν Μιλησίαν μετὰ κόπου ἀπήλλαξεν ἀπὸ κατηγορίας τῶν ἐχθρῶν του.

Καθ' ὃ ἔτος ἐξέλιπεν ὁ μέγας Ἀθηναῖος πολιτικός, ὁ Ἀρχίδαμος, εἰσηγήσει τῶν Θηβαίων καὶ ἔνεκα τοῦ λοιμοῦ, δὲν εἰσέβαλεν εἰς Ἀττικὴν, ἀλλ' ἐπεχείρησε προσβολὴν κατὰ τῶν Πλαταιῶν. ἤξιωσε παρὰ τῶν πιστῶν τούτων συμμάχων τῶν Ἀθηναίων νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν των ἐφ' ὅσον θὰ διήρκει ὁ πόλεμος· οὗτοι δὲ τῇ συμβουλῇ τῶν Ἀθηναίων ἀπέκρουσαν τὴν ἀξίωσιν καὶ ὁ Ἀρχίδαμος ἤρξατο πολιορκίας, κατασκευάσας περὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἕτερον τοιοῦτο μετὰ βαθειῶν τάφρων ἐκατέρωθεν καὶ καταλιπὼν διαρκῆ φρουράν. Λήγοντος τοῦ 428 οἱ πολιορκούμενοι ἐπεχείρησαν ἕξοδον κατὰ ὑετώδη νύκτα καὶ 212 ἐξ αὐτῶν κατάρθωσαν νὰ σωθῶσιν εἰς Ἀθήνας, οἱ περισσότεροι ὅμως ἀπέμειναν οἴκοι, ὅπου ἔλλειψαι τροφῆς ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 427, ἐφονεύθησαν δὲ πάντες ὑπὸ τῶν νικητῶν, οἵτινες καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν εἶχον εἰσβάλει τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Ἀρχίδαμον. Τῷ 428, ὅτε ἡ Μυτιλήνη καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Λέσβου πόλεις, πλὴν τῆς Μηθύμνης, ἀπεστάτησαν ἀπὸ τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, κατὰ τὸ ἔαρ, καὶ ἐτάχθησαν μετὰ τῆς πελοποννησιακῆς συμμαχίας, οἱ Λακεδαιμόνιοι, πέμψαντες πρῶτον ὡς ἀρχηγὸν καὶ

ὀδηγὸν τὸν Σπαρτιάτην Σάλαιθον, ἀπέστειλαν καὶ ὑπὸ τὸν Ἀλκίδα 40 τριήρεις, αἵτινες ὅμως οὐδέποτε ἐφθασαν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον. Τότε οἱ ἐν Μυτιλήνῃ παρεδόθησαν ἄνευ ὄρων εἰς τοὺς πολιορκοῦντας ὑπὸ τὸν Πάχητα καὶ Κλειπίδην τὸν Δεινίου Ἀθηναίους, οἵτινες τοὺς μὲν πρωταίτιους καὶ τὸν Σάλαιθον ἐπεμψαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀμέσως ἐφονεύθη οὗτος, περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἀνέμενον τοῦ δήμου τὴν ἀπόφασιν οὗτος δέ, ἐξωθούμενος ὑπὸ τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος τοῦ Κλεαινέτου, ἀπεφάσισε νὰ φονευθῶσι πάντες οἱ ἐνήλικες ἄρρενες Μυτιληναῖοι, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά νὰ δουλωθῶσι, καὶ ἐστάλη ἡ ἀπόφασις πάραυτα πρὸς ἐκτέλεσιν. Ἀλλὰ τὴν ἐπαύριον, ἐν νέᾳ ἐκκλησίᾳ, ὁ Διόδωτος μετέπεισε τὸν δῆμον, ἀπεφασίσθη δ' οὕτω μόνοι οἱ ἔνοχοι τῆς ἀποστασίας νὰ φονευθῶσι. Νέα τότε ταχεῖα ναῦς ἐστάλη, ἵνα προληφθῇ ἡ τῆς προηγουμένης ἀποφάσεως ἐκτέλεσις, ἥτις ὄντως εὐροῦσα τὸν στρατηγὸν Πάχητα ἀναγινώσκοντα ἐκείνην καὶ ἔτοιμον νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴν συνεκράτησεν αὐτὸν ἐγκαίρως, ὥστε ἡ τιμωρία περιορίσθη εἰς τοὺς ὡς κυρίως ἐνόχους, τοὺς ἀποσταλέντας ἤδη εἰς Ἀθήνας, περὶ τοὺς τριάκοντα κατεροφίθησαν δὲ καὶ τὰ τεῖχη τῶν ἀποστατησασῶν πόλεων καὶ ἡ χώρα αὐτῶν, πλὴν τῆς Μηθύμνης, δημευθεῖσα, διηρέθη εἰς 3000 κλήρους, ἐξ ὧν 300 ὑπὲρ τῶν θεῶν, οἱ δ' ἐπίλοιποι ἐδόθησαν εἰς Ἀθηναίους κληροῦχος, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον ἐτήσιον δασμὸν οἱ καλλιεργοῦντες τὴν γῆν Λέσβιοι.

2.

Ναυμαχία Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων ἐν τῷ Κορινθιακῷ. Φορμίων (429 π.Χ.).—Στάσις ἐν Κερκύρα. Ἐπικράτησις ἀθηναϊζόντων 425.

Καθ' ὃν χρόνον συνέβαινον τὰ ἐν Πλαταιαῖς καὶ Μυτιλήνῃ, καὶ πρὸς δυσμὰς ὁ πόλεμος δὲν εἶχε κοπάσει. Οἱ Ἀμβρακιῶται κατέπεισαν τοὺς ἐν Σπάρτῃ νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐκστρατεῖαν κατ' Ἀκαρνανίας καὶ πελοποννησιακὸς στόλος ἐκ 47 τριήρων ἐξεκίνησε πρὸς τοῦτο ἐκ Κορίνθου. Ἀλλ' ἐν Ναυπάκτῳ ἐστάθμευεν ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Φορμίων μετὰ 20 τριήρων φρουρῶν τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, κατάρθρωσε δὲ δι' ἐπιτηδεῖων κινήσεων νὰ προσωθήσῃ τὸν στόλον τῶν πολεμίων εἰς στενοχωρίαν, ὅπου ἄνεμος ἐγεγνηθεὶς ὤθησεν αὐτὸν εἰς ἀλληλοσύγκρουσιν, καὶ τότε ἐπιτεθεὶς ἐνίκησε κατὰ κράτος. Οἱ πολέμιοι κατέλαβον διὰ νέου στόλου τὴν καταντικρὺ τῆς Ναυπάκτου πελοποννησιακὴν ἀκτὴν, τὴν Πάνορμον ἐν Ἀχαΐᾳ, ἀπέναντι ἔχοντες τὸν ἐν Ρίῳ σταθμεύοντα Φορμίωνα. Τοῦτον ἐσχόπευον μὲν νὰ ὠθήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ κόλπου, διὸ καὶ ἐπετέθησαν, ἀλλ' ἠττήθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τότε ἡ προσοχὴ πάντων ἐστράφη πάλιν πρὸς τὴν Κέρκυραν, ὅπου οἱ ὀλιγαρχικοί, ὑποκινήσει τῶν Κορινθίων ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἀθηναϊζόντων δημοκρατικῶν, καὶ ἀλληλοσπαραγμὸς ἐπεκράτησε μέγας. Οἱ Πελοποννησῖοι ἀπέστειλαν εἰς ἐπικουρίαν τῶν ὀλιγαρχικῶν στόλον, ἀλλ' ἰσχυρότερος ἀθηναϊκὸς κατεπολέμησεν αὐτὸν καὶ οἱ δη-

μοκρατικοὶ ἐπεκράτησαν τότε ἐν Κερκύρα, κατασφάζοντες τοὺς ὀλιγαρχικοὺς. Τούτων περὶ τοὺς 600 συνεκεντρώθησαν ἐπὶ τοῦ λόφου Ἰστώνης, βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως, καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ διετίαν ἠνώχλουν τοὺς ἀντιπάλους, ἕως ὅτου ἀθηναϊκὸς στόλος ἐβοήθησε τούτους, τῷ 425, νὰ κυριεύσωσι τὸ καταφύγιον ἐκεῖνο. Οἱ ἐπ' αὐτοῦ ὀλιγαρχικοὶ παρεδόθησαν ὑπὸ τὸν ὄρον, οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης των· ἐπειδὴ ὅμως ἀπεπειράθησαν νὰ διαφύγωσι, κατεσφάγησαν οἰκτρῶς, ὥστε ἐπεκράτησαν καὶ ἐν τῇ ἐπικαιρότατα κειμένῃ Κερκύρα οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτικὴν, κατὰ τὸ παρὸν.

3.

Δήλον κάθαρσις ὑπὸ Νικίου (426 π.Χ.).—Κατάληψις Πύλου (425).—Κατάληψις τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἐπιτάδαν Σπαρτιατῶν.—Ἐκπολιόρρησις αὐτῶν ὑπὸ Κλέωνος.—Μάχη ἐν Ἀμφιπόλει (422).—Νικίσιος εἰρήνη πεντηκονταετῆς (421).

Ἐν Ἀθήναις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Περικλέους ἤρξαντο ἀναφαινόμενοι ἄνδρες ἐκ κατωτέρων τάξεων οἵτινες δημαγωγοῦντες ἐξελέγοντο καὶ στρατηγοί· τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ μνημονευθεὶς ἤδη Κλέων ὁ Κλειανέτου, βυρσοδέψης ἢ βυρσοπώλης φιλόδοξος, ἐνῶ τὰς ἀνωτέρας τάξεις ἐν τοῖς πρώτοις ἀντεπροσώπευε Νικίας ὁ Νικηράτου, κτήτωρ πλουσίων ἐν Λαυρείῳ μεταλλείων, ἐλευθέριος καὶ χρηστὸς ἀνὴρ καὶ φιλόπατρις, ἀλλὰ κατὰ παρασάγγας τοῦ Περικλέους ὑποδεέστερος, δημοφιλῆς ἐν τούτοις καταστάσας καὶ διότι ἰδίᾳ δαπάνῃ ἐκάθηρε τὴν Δῆλον τῷ 426

πρὸς ἐξιλασμόν τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς ὄργην τοῦ ὁποίου ἀπεδίδοτο ὁ φθοροποιὸς λοιμός. Ὅτε λοιπὸν ἔνεκα τῶν Κερκυραϊκῶν ὁ πόλεμος ἤρξατο νὰ διεξάγῃται μετὰ μείζονος ζωηρότητος, παρὰ μὲν τοῖς Πελοποννησίοις διὰ τοῦ Σπαρτιάτου Βρασίδου, παρὰ δὲ τοῖς Ἀθηναίοις διὰ Δημοσθένους τοῦ Ἀλκισθένους καὶ διὰ τοῦ Κλέωνος, οὗτος εὔρεν εὐκαιρίαν νὰ διαπρέψῃ καὶ ὡς στρατηγός. Ὁ Δημοσθένης εἶχεν ἤδη διακριθῆ ἔν Αἰτωλίᾳ καὶ Ἀκαρνανίᾳ μεγάλως, συνοδεύων δὲ ὡς ἰδιώτης μοῖραν ἀθηναϊκοῦ στόλου, πλέοντος τῷ 425 πρὸς τὴν Κέρκυραν ὑπὸ Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλέα, προσήραξεν εἰς Πύλον καὶ κατέλαβε τὸν σημαντικώτατον ἐκεῖ λιμένα ὡς σκόλοπα ἐν τῇ σαρκὶ τῶν Λακεδαιμονίων, κρατησάντων ὑπὸ τὴν κατοχὴν των τὴν φράσσουσαν τὸν εὐρὸν λιμένα στενὴν καὶ μακρὰν νησίδα Σφακτηρίαν, τῆς ὁποίας ἡ κατάληψις θὰ ἦτο σημαντικωτάτη διὰ τοὺς Ἀθηναίους εἰς συμπλήρωσιν καὶ ἔξασφάλισιν τοῦ κατορθώματος. Ἡ στρατιὰ τῶν Λακεδαιμονίων εἶχεν ἐπιχειρήσει τετάρτην εἰς Ἀττικὴν εἰσβολὴν ὑπὸ Κλεομένη, θεῖον τοῦ ἐτέρου τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Πανσανίου τοῦ Πλειστοάνακτος, κατὰ τὸ πέμπτον τοῦ πολέμου ἔτος, τὸ δ' ἀκόλουθον ἔκτον ἔτος (425) ἐπίσης εἶχον εἰσβάλει ὑπὸ τὸν διάδοχον τοῦ Ἀρχιδάμου Ἄγιν Α', ὥστε δὲν ἦσαν ἔτοιμοι ἵνα σπεύσαντες ἐκβάλλωσι τοὺς Ἀθηναίους ἐκ τοῦ Κορυφασίου ἢ τῆς Πύλου, ὅπου ἐπρόλαβον οὗτοι νὰ ὀχυρωθῶσι καλῶς, ἐκάλεσε δ' ὁ Δημοσθένης καὶ τὸν Εὐρυμέδοντα νὰ προσέλθῃ ἐπίκουρος. Τέλος ἦλθον καὶ τῶν Σπαρτιατῶν στρατεύματα, τῶν ὁποίων τινὰ μὲν ἐπολιόρκησαν τοὺς ἐν Πύλῳ

Ἀθηναίους, ἄλλα δὲ ὑπὸ τὸν Ἐπιτάδαν διαπεραιωθέντα κατέλαβον τὴν Σφακτηρίαν. Τῶν ἐπακολουθησαῶν συγκρούσεων ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἐπικράτησις τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ ἀποκλεισμός τῶν ὑπὸ τὸν Ἐπιτάδαν ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Μάτην οἱ Λακεδαιμόνιοι ἠγωνίζοντο νὰ σώσωσι τοὺς ἐπὶ τῆς νησίδος. Φοβούμενοι δὲ ἔνεκα πείνης παρὰδοσιν αὐτῶν, ἐξήτησαν ἐκχειρίαν καὶ διεπραγματεύθησαν εἰρήνην, ἀλλ' ἀπέτυχον καὶ ὁ ἀποκλεισμός ἐπανελήφθη στενώτερος. Τότε ὁ Κλέων, ψέγων ὡς ἀνικάνους τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς, ἐστάλη αὐτὸς μετὰ τοῦ Δημοσθένους εἰς Πύλον, καί, ὃ τοῦ θαύματος, ἠνάγκασε τοὺς ἀποκεκλεισμένους νὰ παραδοθῶσιν, ὅσοι ἐπέζων, καὶ θριαμβευτικῶς ἤγαγεν αὐτοὺς εἰς Ἀθήνας· ἐπειδὴ δ' οἱ περισσότεροι αὐτῶν ἀνῆκον εἰς ἐπιφανεῖς τῆς Σπάρτης οἴκους, οἱ Ἀθηναῖοι ἐκέκτηντο ἤδη πολύτιμον ἐχέγγυον τῆς εἰρήνης. Ἐν τούτοις ἐνόσφ ἔζων ὁ Βρασίδας καὶ ὁ Κλέων συνομολόγησις εἰρήνης δὲν ἦτο ἔργον εὐκόλον. Μόνον δ' ἀφοῦ ἐν Ἀμφιπόλει, ὅπου εἶχεν ἐπεκαθῆ ὁ πόλεμος, ἔπεσον (422) ἀμφοτέροι οἱ φιλοπόλεμοι οὗτοι ἄνδρες, κατώρθωσεν ὁ Νικίας, τῷ 421, νὰ συνομολογηθῇ ἡ ἐπονομασθεῖσα Νικίειος εἰρήνη, πεντηκονταετής, ἐπὶ τῷ ὄρω ν' ἀποδοθῶσιν ἀμφοτέρωθεν οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ καταληφθεῖσαι χῶραι ἀμφοτέρων τῶν συμμαχιῶν πλὴν τῆς Νισαίας ἐν Μεγαρίδι καὶ τῶν κορινθιακῶν ἀποικιῶν Σολλίου καὶ Ἀνακτορίου ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Οὕτω δ' ἔληξεν ἡ πρώτη περίοδος τοῦ μακροῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἡ ἐπικαλουμένη Ἀρχιδάμειος πόλεμος.

4.

Περίοδος πολέμου ἐν εἰρήνῃ (421-413 π.Χ.).—Ἀλκιβιάδης ὁ Κλεινίου.—Σχηματίζει δημοκρατικὴν συμμαχίαν μετὰ Πελοποννησίων (420).—Νίκη Ἀλκιβιάδου ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἀποκλεισμός τῶν Λακεδαιμονίων ἐκ τῶν ἀγῶνων (420).—Νίκη Λακεδαιμονίων ἐν Μαντινείᾳ (418 Ἀβρουστος).—Ἐξοστρακισμός Ὑπερβόλου (417).—Κυριεῖσις Μήλου (416).—Ἐκστρατεία εἰς Σικελίαν ἀτυχής (415-413).

Ἡ διὰ Νικίου καὶ Πλειστοάνακτος κατορθωθείσα εἰρήνη, ἣτις ἐπεξετάθη καὶ εἰς συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης, δὲν ἦτο ἐν τούτοις εὐκολον νὰ ἐκτελεσθῆ κατὰ γράμμα, διότι ἡ μὲν Κόρινθος ἠγανάκτει διὰ τὴν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἐκχώρησιν τοῦ Σολλείου καὶ τοῦ Ἀνακτορίου, οἱ δὲ Μεγαρεῖς ἐμαίνοντο διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Νισαίας, ἐνῶ οἱ Βοιωτοὶ ἠροῦντο νὰ ἐκκενώσωσι τὸ ἐπὶ τοῦ Κιθαιρώνος ὄχυρόν Πάνακτον, τὸ ὁποῖον εἶχον καταλάβει ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι, μὴ θεωροῦντες τὰς ἀξιώσεις των ὑπερβολικὰς, δὲν ἐνέδιδον εἰς τὰς ἀντιρροήσεις τῶν εἰρημένων συμμάχων τῶν Λακεδαιμονίων. Φυσικῶς τῷ λόγῳ λοιπὸν ἡ εἰρήνη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τηρηθῆ, ἐπιηκολούθησε δὲ περίοδος εἰρηνοπολέμου, ἣτις μετὰ ἑπταετίαν κατέληξεν εἰς φανεράν πάλιν ἀνανέωσιν τοῦ πολέμου τῷ 413 π.Χ. Ἐπρωταγωνίστει δὲ τότε παρ' Ἀθηναίους Ἀλκιβιάδης Β' ὁ Κλεινίου, τοῦ διαπρέφαντος ἐν Ἀρτεμισίῳ (Δ', 54), ἀνεψιὸς δὲ τοῦ Περικλέους, εὐγενῆς, πλούσιος, ὠραιότατος καὶ εὐφρέστατος, μεγαλοπρεπῆς καὶ πολυδάπανος, στηριζόμενος δέ, ὅπως καὶ ὁ Πერი-

κλῆς, ἐπὶ τῆς μερίδος τῶν δημοκρατικῶν, τῆς ὁποίας τὴν ἐπικράτησιν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀνεγνώριζε καὶ ἠνείχετο, προσεπάθησε μάλιστα νὰ σχηματίσῃ καὶ συνασπισμὸν πάντων τῶν ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα δημοκρατικῶν πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ὀλιγαρχικῶν. Ἐν Σπάρτῃ ἡ φιλοπόλεμος ἀντιαθηναϊκὴ μερὶς ἐπεδίωκε συμμαχίαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀντίπαλον, τὸ Ἄργος, καὶ τὰς συμμάχους αὐτοῦ Ἥλιδα καὶ Μαντινείαν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὅμως προλαβὼν συνῆψε τῷ 420 συμμαχίαν πρὸς τοὺς ἐπικρατοῦντας δημοκρατικούς τῶν πόλεων τούτων καὶ οἱ σύμμαχοι οὗτοι ἀπέκλεισαν κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τοὺς Λακεδαιμονίους ἀπὸ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ὡς προσβαλόντας τὸ Λέπρεον, ἐνῶ ὁ Ἀλκιβιάδης κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας ἐνίκησεν ἄρματι. Οὕτω ἠϋξήθη μεγάλως ἡ δημοτικότης αὐτοῦ, αἱ δ' Ἀθηναῖαι καὶ ἡ Σπάρτη ἐψυχραίνοντο πρὸς ἀλλήλας. Τὸ ἀκόλουθον ἔτος 419 ὁ Ἀλκιβιάδης ἐξώθησε τοὺς Ἀργεῖους νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Ἐπιδαύρου, διὸ οἱ Σπαρτιαταὶ ἐπεμψαν κατὰ τῶν Ἀργείων τὸν Ἄγιν μετὰ στρατιᾶς, ὅστις ὅμως ἀνευ μάχης συνῆψε τετράμηνον ἀνακωχὴν. Ἄλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης διενήργησεν ἀποστολὴν ἐπικουρίας ἐξ Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Λάχητα καὶ τὸν Νικόστρατον καὶ ἡ ἀνακωχὴ διεκόπη, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος, 418 ἀμφότεραι αἱ στρατιαὶ συνεκρούσθησαν ἐν Μαντινείᾳ, ὅπου ἔπεσον ἀμφοτέρω οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐνίκησαν δ' οἱ ὑπὸ Τεγεατῶν βοηθούμενοι Λακεδαιμόνιοι. Τοῦτο ἐνεψύχωσε τοὺς ὀλιγαρχικούς ἐν Πελοποννήσῳ, οἵτινες, παραγωνίσαντες τοὺς δημοκρατικούς καὶ ἐν Ἄργει, συνῆψαν συμμαχίαν μετὰ τῆς Σπάρτης. Ἐν ταῖς Ἀθήναις ἐπίσης ἡ-

ρίζον αἱ μερίδες, ἤγε δὲ καὶ ἔφερε τὸν δῆμον ἐλευινὸς δημαγωγός, ὁ λυχνοποιὸς Ὑπέρβολος, τὸν ὁποῖον διὰ τὰ θέσωσιν ἐκποδῶν ὁ Νικίας καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, προεκάλεσαν ἀπὸ κοινοῦ ὀστρακισμόν, καὶ ὁ δημοκόπος ἔξωστρακίσθη «διὰ πονηρίαν καὶ αἰσχύνην τῆς πόλεως», τῷ 413. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἡ ἐκστρατεία τοῦ Νικίου εἰς Χαλκιδικὴν ἀπέτυχε. Τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος, 416, ἡ Μῆλος ἐξηναγκάσθη πολιορκηθεῖσα νὰ παραδοθῆ, οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐφονεύθησαν ἢ ἐδουλώθησαν· κατελήφθη δ' ἡ ἐπικαιρότατα πρὸ τῆς Μαλέας κειμένη νῆσος αὕτη ὑπὸ Ἀθηναίων ἀποίκων καὶ οὕτως ἐκυριάρχουν οἱ Ἀθηναῖοι τῆς μεταξὺ Αἰγαίου καὶ Σικελικοῦ πελάγους ἐπικοινωνίας.

Καὶ ἦτο ἀπόλυτος ἀνάγκη τοῦτο· διότι τὸ αὐτὸ ἔτος ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας πρεσβεία Σεγεσταίων, πολεμουμένων ὑπὸ τῆς Σελινούντος, ζητοῦσα ἐπικουρίαν ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων, οἱ δ' Ἀθηναῖοι, οἵτινες καὶ πρότερον ἤδη ὠνειρεύοντο νὰ θέσωσι πόδα ἐπὶ τῆς μεγάλης νήσου Σικελίας, ἵνα ἐκεῖθεν κυριαρχήσωσι καὶ τῆς δυτικῆς Μεσογείου, ἀπεφάσισαν μετὰ τινος κουφότητος νὰ ἐπωφεληθῶσι τὴν παρουσιαζομένην εὐκαιρίαν, παρὰ τὰς ἀντιρροήσεις τοῦ Νικίου, ἐξέλεξαν μάλιστα καὶ τοῦτον στρατηγὸν μετὰ τοῦ Λαμάχου καὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου, καίτοι ἐπεβαρύνετο οὗτος ὑπὸ τῆς κατηγορίας ὅτι εἶχε μετάσχει τῆς κατὰ τινὰ νύκτα καταστροφῆς τῶν πολλαχοῦ τῆς πόλεως ἐστημένων Ἑρμῶν (415 π.Χ.). Μόλις ὅμως ἡ στρατιὰ ἔφθασεν εἰς Σικελίαν καὶ ἤρξατο τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν, οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου κατάρθωσαν ν' ἀνακληθῆ οὗτος, ἵν' ἀπολογηθῆ· καὶ ἀπῆλθε μὲν ἐκεῖ-

θεν, ἀντὶ ὅμως τῆς Ἀττικῆς κατέφυγεν εἰς Σπάρτην, ὅπου, ἐκδικούμενος, πολλαχῶς ἔβλαψε τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῶν συμβουλῶν καὶ τῶν ὀδηγιῶν του πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Οὕτω καὶ ἡ εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία κακῶς ἀγομένη μάτην κατηνάλωσε τὰς ἀθηναϊκὰς δυνάμεις πρὸς ἐκπολιόρκησιν τῶν Συρακουσῶν· καὶ τῷ 413 ὁ ἐκ Σπάρτης πεμφθεὶς στρατηγὸς Γύλιππος καὶ Ἑρμοκράτης ὁ Συρακόσιος κατάρθωσαν νὰ νικήσωσι τοὺς πολιορκητὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν καὶ συλλαβόντες τοὺς ἐπιζήσαντας Ἀθηναίους καὶ τοὺς περὶ τὸν Νικίαν στρατηγοὺς αὐτῶν, τοὺς μὲν ἐφόνευσαν, τοὺς δ' ἐνέκλεισαν εἰς τὰ λατομεῖα κατὰ φθινόπωρον τοῦ 413 ἔτους.

5.

Κατάληψις Δεκελείας ὑπὸ Ἄγιδος. Δεκελεικὸς πόλεμος (413-404).—Συμμαχία Περσῶν καὶ Λακεδαιμονίων ἐν Μιλήτῳ τῷ 412 π.Χ.—Ἀπομεινάντες σύμμαχοι τῷ 411.—Μεταβολὴ πολιτεύματος ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον. Ἀντιφῶν, Θηραμένης, Φρύνιχος, Πείσανδρος (411).—Βουλὴ τετρακοσίων. Ἐκκλησία πεντακισχιλίων.—Ἀντίδρασις ἐν Σάμῳ. Θρασύβουλος, Θράσυλλος.—Οχύρωσις Ἡετιωνίας καὶ κατεδάφισις.—Ἐπὶ τὰ Ἀθηναίων ὑπὸ Λακεδαιμονίων κατὰ θάλασσαν παρὰ τὴν Ἐρέτριαν.—Ἀποστασία Εὐβοίας.

Ἡ ἀγγελία τῆς ἐν Σικελίᾳ καταστροφῆς ὡς κεραιγὸς ἔπεσεν ἐπὶ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ οἴκοι διετέλουν λίαν στενοχωρημένοι, καθόσον ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγεις, κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου, καταλαβὼν τὴν Δεκελείαν ἐπολιόρκει διαρκῶς τὸ ἄστυ καὶ κατέστρεψε

τὴν ἑσοδείαν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ δὲν ἐτόλμων πλέον νὰ ἐξέλθωσιν οἱ πολιορκούμενοι, ἔστεροῦντο δ' ἐπικοινωνίας καὶ πρὸς τὰ ἐν Λαυρεῖῳ μεταλλεῖα καὶ τὸ ταμεῖον τῆς πολιτείας ἦτο κενόν. Πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ κατήργησαν τοὺς ἐπιβεβλημένους εἰς τοὺς συμμάχους φόρους καὶ ἀντικατέστησαν δι' εἰσπραξέως πέντε ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν ὡς φόρου εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς πανταχοῦ τῆς συμμαχίας· μετέβαλον δὲ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ἐν τῷ ἄστει, ἀντικαταστήσαντες τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων διὰ δέκα προβούλων. Ταῦτα ὅμως δὲν ἀπεσόβησαν τὸν κίνδυνον. Ὅλη ἡ Ἑλλάς ἐξηγέρθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων, οἱ δὲ σύμμαχοι αὐτῶν ἐδήλουν τῇ Σπάρτῃ προσχώρησιν εἰς τὴν ὑπ' ἐκείνην συμμαχίαν, ἣτις οὕτω μετεβλήθη καὶ εἰς ναυτικὴν. Καὶ αὐτοὶ οἱ Πέρσαι, ἵν' ἀνακτήσωσι τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς παρακτίους νήσους, διέταξαν τοὺς σατράπας Τισαφέρνην καὶ Φαρνάβαζον νὰ πέμψωσιν εἰς Σπάρτην προτείνοντες συμμαχίαν κατ' Ἀθηναίων, εὐθύς δ' ὡς ἐνεφανίσθη εἰς τὰ ἄσιατικά παράλια μοῖρα στόλου Λακεδαιμονίων ἀπεστάτησαν ἡ Χίος, ἡ Μίλητος, ἡ Τέως, ἡ Λέβεδος καὶ ἡ Μυτιλήνη, ἐπηκολούθησε δὲ τῷ 412 ἐν Μιλήτῳ σύναψις συμμαχίας Σπάρτης καὶ Περσῶν, διὰ τῆς ὁποίας οἱ Σπαρτιαῖται ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν ἐπὶ πασῶν τῶν πόλεων καὶ χωρῶν ἃς εἶχον πρότερον, ἐνῶ οἱ Πέρσαι ἀνέλαβον τὴν δαπάνην πρὸς συντήρησιν τοῦ στόλου τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀνεγνωρίζετο συγχρόνως οὕτως ὁ μέγας βασιλεὺς καὶ ὡς διαιτητῆς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τῷ 411 μοῖραν στό-

λου, ὅστις ἐδήλωσε τὴν Χίον καὶ ἀνέκτησε τὴν Λέσβον, ἐνῶ ἡ Κνίδος καὶ ἡ Ρόδος ἀπεστάτουں συγχρόνως, ὥστε κατήντησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ μὴ ἔχωσιν, ἀρχομένου τοῦ 411, ἢ τὴν Λέσβον, τὴν Σάμον, τὴν Κῶν καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, παρέμεινε δ' αὐτοῖς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Θράκης κυριαρχία, καίτοι ἀντέδρα στόλος Συρακοσίων καὶ Λακεδαιμονίων συντηρούμενος ὑπὸ Περσῶν. Ἐπηκολούθησε καὶ ἕρις μεταξὺ Περσῶν καὶ Σπαρτιατῶν ἐνεργεῖα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις εἶχε μεταβῆ παρὰ Τισαφέρνηι, ἵνα σώσῃ ἐκ τοῦ ὀλέθρου τὴν καταδικάσασαν αὐτὸν πατρίδα, ἣτις καὶ αὕτη ἤρξατο σωφρονοῦσα. Ὁ Ἀντιφῶν, διάσημος ρήτωρ, καὶ ὁ Θηραμένης, εὐμετάβολος πολιτικός, διὸ κόθορνος ἀποκαλούμενος, διενήργουν περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας τοῦ δήμου καὶ ἐγκατάστασιν ὀλιγαρχίας, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν προβούλων, ὑπὸ τοῦ Πεισάνδρου, τοῦ Φρυνίχου, τοῦ Ἀλκιβιάδου μακρόθεν, καὶ ὑπὸ τῶν πλοιάρχων τῶν ἐν Σάμῳ σταθμεόντων. Ὅτε λοιπὸν ἦλθεν εἶδησις ὅτι ἀπεστάτησαν καὶ αἱ ἐπὶ τῷ Ἑλλησπόντῳ Ἀβυδος καὶ Λάμψακος, ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐψήφισεν, οἱ δέκα πρόβουλοι καὶ εἴκοσιν ἄλλοι ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀποτελοῦντες τριακονταμελῆ ἐπιτροπέαν, νὰ καθορίσωσι προτάσεις περὶ σωτηρίας τῆς πολιτείας καὶ νὰ προτείνωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἣτις ἐν ὤρισμένη ἡμέρᾳ θὰ συνήρχετο ἐν Κολωνῷ. Ἐκεῖ δ' ἀπεφασίσθη ἡ ἐκκλησία τοῦ λοιποῦ ν' ἀποτελῆται μόνον ἐκ πεντακισχιλίων, τῶν εὐπορωτέρων, νὰ καταργηθῇ δὲ ὁ μισθὸς τῶν δημοσίων ἀξιωματῶν, καὶ ταῦτα θὰ διήρκουν οὕτως ἰσχύοντα ἐφ' ὅσον θὰ διήρκει

καὶ ὁ πόλεμος. Ἐφοῦ δ' ἐξελέγησαν οἱ πεντακισχίλιοι, ὤρισαν ἑκατὸν ἄνδρας εἰς σύνταξιν πολιτεύματος, οὗτοι δ' ἀπεφάσισαν, μέχρις ὅτου συντελεσθῆ τὸ νέον πολίτευμα, νὰ κυβερνᾷ βουλὴ ἐκ τετρακοσίων ὡς προσωρινὴ κυβέρνησις, ἢ δ' ἐκκλησία τῶν πεντακισχιλίων νὰ συνέρχηται μόνον ὡσάκις θὰ συνεκαλεῖτο ὑπὸ τῶν τετρακοσίων. Τὰ πάντα λοιπὸν ἐτάραξαν ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον.

Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ, διότι μετὰ τριμηνίαν κατελύθη ὑπὸ τοῦ ἐν Σάμφω ναυτικοῦ, πρωτοστατούντων τοῦ Θρασυβούλου καὶ τοῦ Θρασύλλου, οἵτινες διενήρουν κάθοδον τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ συμμαχίαν μετὰ τῶν Περσῶν μεσολαβήσει τούτου. Ἡρξάντο δὲ σχετικῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ὀλιγαρχικῶν, καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Θηραμένη μετριοφρονέστεροι ἐδέχοντο συμβιβασμόν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντιφῶντα καὶ τὸν Φρύνιχον ἀπολυταρχικώτεροι ἀντίσταντο καὶ ἠθέλησεν ἡ μερὶς αὕτη νὰ συνάγῃ εἰρήνην μετὰ τῆς Σπάρτης, ἵνα δὲ κυριαρχῆ τοῦ λιμένος ἐν Πειραιεῖ, ἐτείχισε τὴν παρὰ τὸ στόμιον Ἡτιωνίαν ἄκρην, ὥστε νὰ δύναται ν' ἀποκρούσῃ μὲν τὸν εἴσπλον τῶν ἐν Σάμφω, νὰ εἰσαγάγῃ δέ, χρείας καλούσης, πελοποννησιακὸν στόλον. Ἄλλ' ὁ Θηραμένης ἐξήγειρε κατὰ τῶν ὀλιγαρχικῶν τὸν λαόν, ὅστις κατηδάφισε τὴν Ἡτιωνίαν, συνεφωνήθη δὲ διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν τετρακοσίων κατὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ὁμῶς ἡμέραν ἐφάνη μοῖρα πελοποννησιακοῦ στόλου χωροῦσα ὑπὸ τὸν Ἀστύοχον πρὸς τὴν Εὐβοίαν, ἐξ ἧς ἐτρέφοντο τότε κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ Ἀθηναῖοι. Ἔσπευσαν λοιπὸν καὶ ἀθηναϊκὰ πλοῖα εἰς

Ἐρέτριαν ὑπὸ τὸν Θυμοχάρη, ἐκεῖ ὁμῶς ἠττήθησαν οἰκτρῶς καὶ ἡ Εὐβοία ἀπεστάτησε καθ' ὃν χρόνον οὐδένα μὲν στόλον διέθετον πλέον οἱ ἐν Ἀθήναις, καθόσον ὁ ἐν Σάμφω διέκειτο ἐχθρικῶς, τὰ δ' ἐν τῷ ἄστει διετέλουν ἀνάστατα.

6.

Ἦττα Πελοποννησίων παρὰ τὸ Κυνὸς Σῆμα καὶ ἀνάκτησις Κυζίκου ὑπ' Ἀθηναίων. Φθινόπωρον τοῦ 411 π.Χ.— Νίκη Ἀθηναίων περὶ Κόζικον. (Φεβρ. τοῦ 410).—Προτάσεις εἰρήνης παρὰ Λακεδαιμονίων ἀποκρούονται ὑπ' Ἀθηναίων.—Ἀλκιβιάδου κάθοδος (407).—Ναυμαχία ἐν Ἀργινούσαις (Σεπτέμβριος τοῦ 406).—Καταδίκη τῶν στρατηγῶν.

Εὐτυχῶς διὰ τοὺς Ἀθηναίους οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν ἐν Εὐβοίᾳ νίκην, ἐκκλησία δὲ τοῦ λαοῦ συνελθοῦσα ἐν Πηνκί καθήρκεσε τοὺς τετρακοσίους καὶ ὤρισε, τὴν κυβέρνησιν ν' ἀναλάβῃ τὸ σύνολον τῶν ὄπλα παρεχομένων, πεντακισχίλιοι πολῖται συγχρόνως δὲ ἐξελέγησαν νομοθέται πρὸς καθορισμὸν τῶν καθ' ἕκαστα τοῦ πολιτεύματος καὶ κατεδιώχθησαν ἀμέσως οἱ ὀλιγαρχικοί, τῶν ὁποίων πολλοὶ προσέφυγον εἰς τοὺς ἐν Δεκείᾳ Λακεδαιμονίους, ὁ δ' Ἀντιφῶν ἐφονεύθη καταδικασθεὶς μετὰ λαμπρὰν ἀπολογία. Πάντα ταῦτα ὑπεκίνει τότε ὁ Θηραμένης, ἐπιδιώκων καταρτισμὸν μιγάδος πολιτείας ἐκ δημοκρατικῶν καὶ ὀλιγαρχικῶν. Κατὰ θάλασσαν δὲ οἱ ἐν Εὐβοίᾳ νικηταὶ Πελοποννήσιοι, τῶν ὁποίων στόλαρχος ἐγένετο ὁ Μίνδαρος ἀντὶ τοῦ Ἀστύοχου, τῇ προσκλήσει τοῦ σατράπου Φαρναβάζου ἔπλευσαν

εἰς τὸν Ἑλλησποντον, ὅπου ὁ ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον καὶ τὸν Θράσυλλον ἀθηναϊκὸς στόλος κατενίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὸ Κυνὸς Σῆμα καὶ ἀνέκτησε τὴν Κύζικον, ἀ-
 τινὰ μεγάλως ἀνεθάρρουναν τοὺς Ἀθηναίους. Ἄλλ' ὁ Φαρ-
 νάβαζος ἐπολλαπλασίασε τὴν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους
 βοήθειαν καὶ ὁ Μίνδαρος ἐπολιόρησε τὴν Κύζικον, ὅπου
 ἐπλευσαν κατ' αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ 86 τριήρων ὑπὸ
 τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Θηραμένη καὶ τὸν Θρασύβουλον
 καὶ νικήσαντες τῷ 410 κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν τὸν
 μὲν Μίνδαρον ἐφόνευσαν, ἐξήκοντα δ' ἐχθρικὰς τριήρεις
 κατεβύθισαν ἢ ἠχμαλώτισαν, ὥστε ὁ ἐπιστολεὺς ἢ ὑπαρ-
 χηγὸς τοῦ Μινδάρου Ἴπποκράτης ἀπέστειλεν εἰς Σπάρτην
 ἀγγέλλον τὴν πανωλεθρίαν διὰ τῶν περιλαλήτων «Ἐρρεῖ
 τὰ κάλα, Μίνδαρος ἀπεσοῦα, πεινῶντι τῶνδρες, ἀποροίμες
 τί χρὴ δρᾶν», ἦτοι «ἀπώλοντο τὰ ξύλα (νῆες) ὁ Μίνδα-
 ρος ἔπεσε· πεινῶσιν οἱ ἄνδρες· ἐν ἀπορίᾳ εὐρισκόμεθα
 περὶ τοῦ πρακτέου». Εὐθύς δ' οἱ ἐν Σπάρτῃ ἐπρότειναν
 τότε εἰρήνην, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέκρουσαν τὰς προτά-
 σεις, ἢ δὲ δημοκρατικὴ μερίς, καταλύσασα τὸ τοῦ Θη-
 ραμένους ἀνάμεικτον σύστημα, ἐπανέφερε τὸ παλαιὸν πο-
 λίτευμα. Τότε ὁμως καὶ οἱ Πέρσαι ἤρξαντο σοβαρώτερον
 σκεπτόμενοι περὶ ἐπιδράσεως παρ' Ἑλλησιν. Ὁ βασιλεὺς
 Δαρεῖος Β' ὁ Νόθος, ἀντιλαμβανόμενος τῶν ἐκ τῆς ἀντι-
 ζηλίας Τισαφέρνης καὶ Φαρναβάζου κακῶν, ἀπεφάσισε
 νὰ ἰδρύσῃ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἐνιαίαν διεύθυνσιν, πρὸς
 τοῦτο δὲ ἐπεμψεν εἰς Σάρδεϊς τὸν νεώτερον υἱὸν του
 Κύρον ὡς κάρανον ἢ ἀντιβασιλέα, εἰς τὸν ὁποῖον ὄφει-
 λον νὰ ὑπακούωσιν οἱ ἄλλοι σατράπαι, καὶ τὸ μέτρον

τοῦ Δαρεῖου τοῦτο συνετέλεσεν εἰς μεταβολὴν τῶν πραγ-
 μάτων πρὸς βλάβην τῶν Ἀθηναίων, καθ' ὅσον μάλιστα
 καὶ τῶν Πελοποννησίων στόλαρχος τότε ἀνεφάνη ἀνὴρ
 ἐκτάκτου νοημοσύνης καὶ ἰκανότητος, ὁ Λύσανδρος, ὅς-
 τις θαυμασίως συνειργάσθη μετὰ τοῦ Κύρου. Ὁ μετὰ
 πολυχρόνιον ἐξορίαν ἐπανακάμψας εἰς Ἀθήνας τῷ 408
 νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος Ἀλκιβιάδης ἠττήθη τῷ 407
 ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου οὐ μακρὰν τῆς Ἐφέσου καὶ ἔφυγε
 πάλιν εἰς φρούριόν του ἐν Χερρονήσῳ, τὴν ἀρχηγίαν τοῦ
 στόλου ἀναλαβόντος τοῦ Κόνωνος, υἱοῦ τοῦ Κίμωνος.
 Ἄλλ' ὁ Λύσανδρος, ληξάσης τῆς ἀρχῆς του, ἀντικατε-
 στάθη ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ γενναυόφρο-
 νος καὶ ἡρωϊκοῦ Καλλιμαχίδου, ὅστις περιφρονῶν τὴν
 μέθοδον τοῦ ἐπιφυλακτικοῦ Λυσάνδρου, ἐπελήφθη ἐπι-
 θετικώτερον τοῦ ἀγῶνος καὶ τῷ 406 συνεπλάκη μετὰ
 120 τριήρων πρὸς τὸν ἐξ 150 τριήρων ἀποτελούμενόν
 στόλον τῶν Ἀθηναίων παρὰ τὰς Ἀργινούσας νήσους,
 πρὸς νότον τῆς Λέσβου· ὅτε δ' ὀλισθήσας ἔπεσεν εἰς τὰ
 κύματα καὶ ἐπνίγη, ὁ πελοποννησιακὸς στόλος ὑπέστη
 μεγάλην ἦτταν, συλληφθέντων ἢ καταποντισθέντων 70
 πλοίων αὐτοῦ. Ἀτυχῶς ἢ ἐπικρατοῦσα μεγάλη τραγῳδία
 δὲν ἐπέτρεψε περισυλλογὴν τῶν πεσόντων Ἀθηναίων πρὸς
 ταφήν, οἱ δὲ νικηταὶ ὀκτῶ στρατηγοί, καθαιρεθέντες ὑπὸ
 τοῦ δήμου εἰσῆχθησαν εἰς δίκην ὑπὸ δημαγωγῶν, κατη-
 γοροῦντος καὶ τοῦ Θηραμένους, συστρατῆγου αὐτῶν, καὶ
 κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον· οἱ παρόντες ἐξ αὐτῶν
 ἐν τῇ δίκῃ ἐξ ἴκοντα ἠναγκάσθησαν ν' ἀποθάνωσιν,
 ἐνῶ δύο ἄλλοι ἔλειπον ἐξ Ἀθηναίων, εἷς δὲ, ὁ Λέων, εἶχε

προαποθάνει. Ἦσαν δὲ μεταξύ τῶν οὕτως ἀποθανόντων καὶ ὁ πολυάθλος Θράσυλλος καὶ Περικλῆς, ὁ ἐκ τῆς Ἀσπασίας υἱὸς τοῦ μεγάλου Περικλέους. Ἡ καταπήφισις παρανόμως ἐγένετο συνολικὴ καὶ οὐχί, ὡς ἔδει, χωριστὰ δι' ἕκαστον· ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα ν' ἀντικρούσῃ τοὺς μανιώδεις κατηγοροῦς. Μόνος ὁ φιλόσοφος Σωκράτης, ὅστις ἔτυχε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς δίκης ἐπιστάτης τῶν πρυτάνεων, ἦτοι ἡμερήσιος πρόεδρος τῆς δημοκρατίας, ἠρνήθη ν' ἀποδεχθῆ τοῦ μαινομένου πλήθους τὴν ἀξίωσιν.

7.

Ναυμαχία ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καὶ πανωλεθρία Ἀθηναίων. Αὐγουστος τοῦ 405 π.Χ.—Πολιορκία Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης.—Ἡ πείνα ἐξαναγκάζει τοὺς Ἀθηναίους νὰ συνάψωσιν εἰρήνην ὑπὸ βαρυντάτους ὄρους. — Κατεδάφισις τειχῶν (Ἀπρίλιος τοῦ 404). — Ἐκλογὴ τριάκοντα νομοθετῶν.

Ἡ ἐν Ἀργινοῦσαις νίκη ἀνεστήλωσε τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἐπιβολὴν τῶν Ἀθηναίων, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους ὥθησε νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην. Ἄλλ' ὁ τότε ἰσχύων δημογωγὸς Κλεοφῶν ἐπέτυχε τὴν ἀπόρριψιν τῆς αἰτήσεως, ὥστε ἠναγκάσθησαν οἱ ἠττημένοι, ἐντεινοντες τὰς δυνάμεις των ν' ἀναδιοργανώσωσι στόλον, τοῦ ὁποίου προέστησαν κατ' οὐσίαν πάλιν τὸν Λύσανδρον, ἐνῶ κατὰ τύπους ναύαρχον διώρισαν Ἀρακόν τινα, διότι ὁ νόμος ἀπηγόρευε δις ὁ αὐτὸς νὰ ναυαρχήσῃ. Ἔσχε δὲ τὴν τύχην ὁ Λύσανδρος ν' ἀπέλθῃ ὁ Κύρος πρὸς τὸν ἀσθενοῦντα πατέρα του, ἀναθέσας εἰς ἐκεῖνον τὴν διαχείρισιν τῶν ἐσό-

δων τῆς σατραπείας του, καὶ τοιαῦτα διαθέτων μέσα εὐχερῶς ἀνεδείχθη πάλιν ὑπέροχος. Πλεύσας πρὸς τὸν Ἑλλησποντον κατέλαβε τὴν Λάμψακον, ὁ δ' ἔξ 180 τριήρων ἀθηναϊκὸς στόλος σπύσας κατόπιν ἠγκυροβόλησεν ἐν τῇ καταντικρῷ ἐπὶ τῆς Χερρονήσου ἀκτῆ, ἔνθα οἱ Αἰγὸς Ποταμοί, οὐ μακρὰν τῆς Σηστοῦ, ἀποφασισμένοι νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν πονηρὸν Σπαρτιάτην εἰς ναυμαχίαν, παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις κατελθὼν ἐκ τοῦ ἐκεῖ φρουρίου του ὑπέδειξεν αὐτοῖς τὸ ἀκατάλληλον τῆς θέσεως, ἔνθα ἐστάθμευον. Ὁ Λύσανδρος κατ' ἡμέραν ἀνῆγε τὸν στόλον ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν, ὑπεχώρει ὁμως ὡς ἀντεπεξήρχοντο οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶτα διεσκορπίζοντο περὶ τὴν Λάμψακον πρὸς ἀναζήτησιν τροφῶν. Τὴν δὲ πέμπτην ἡμέραν, ἅμα οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιστρέφοντες ἐξεχύθησαν μακρὰν τῶν πλοίων πρὸς ἀγορὰν ἐπιτηδείων, ὁ ἐκ 200 πλοίων πελοποννησιακὸς στόλος ἐπέστρεψεν αἰφνιδίως πρὸς ἐπίθεσιν καί, εὐρὼν τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον ἄνευ ἀνδρῶν ἢ μετ' ὀλίγων τοιούτων ἠγκυροβολημένον, ἠχμαλώτισεν αὐτὸν ἄνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως, ἐν ὧν 160 τριήρεις, ἐνῶ ἕτεραι 20 διεξέφυγον ὑπὸ τὸν Κόνωνα, κατ' Αὐγουστον τοῦ 405· ἠχμαλωτίσθησαν δὲ καὶ τρισχίλιοι ἢ τετρακισχίλιοι ἄνδρες, οἵτινες πάντες ἐφονεύθησαν, καὶ μόνον 12 τριήρεις ἐκ τῶν τοῦ Κόνωνος ἀπῆλθον οἴκαδε, ἐνῶ αὐτὸς ὁ Κόνων μετὰ τῶν ὑπολοίπων 8 κατέφυγε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κύπρου Εὐαγόραν, εἰς Σαλαμίνα τῆς νήσου ταύτης. Οὕτω διὰ ποταμῶν θυσιῶν ἐκέρδισεν ὁ Λύσανδρος περιλάμπρον νίκην ἐν Αἰγὸς Ποταμοῖς, ἣτις ἔθηκε τέρμα καὶ εἰς

τὴν δύναμιν περαιτέρω ἀντιστάσεως τῶν Ἀθηναίων. Ὅτε δ' ἡ διαφυγοῦσα τὴν πανωλεθρίαν Πάραλος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἐγνώσθη ἡ μεγάλη συμφορὰ, «οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστὺ διῆκεν, ὁ ἕτερος τῷ ἐτέρῳ παραγγέλλον, ὥστ' ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς ἐκοιμήθη, οὐ μόνον τοὺς ἀπολωλότας πενθοῦντες, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἔτι αὐτοὶ ἐαυτούς... τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐκκλησίαν ἐποίησαν, ἐν ἣ ἔδοξε τοὺς τε λιμένας ἀποχωῶσαι πλὴν ἑνός, καὶ τὰ τείχη εὐτρεπίσειν καὶ φυλακὰς ὑφιστάναι καὶ τᾶλλα πάντα ὡς εἰς πολιορκίαν παρασκευάζειν τὴν πόλιν». Ἄλλ' ὁ Λύσανδρος δὲν ἔσπευσε νὰ πλεύσῃ ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν. Πρῶτον ἐξειδίωξε πανταχόθεν τοὺς κληρούχους Ἀθηναίους ἐξαναγκάζων νὰ συναχθῶσιν εἰς τὸ ἄστυ, πρὸς αὐξήσιν τοῦ καταναλίσκοντος τροφίμου πληθυσμοῦ, συνεπλήρωσε τὴν καθυπόταξιν τῶν συμμαχίδων πόλεων τῶν Ἀθηνῶν ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ Θράκῃ καὶ ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον, καὶ ἀκολούθως βραδέως προχωρῶν εἰσέπλευσεν εἰς τὸν Σαρωνικόν, ἠλευθέρωσε τοὺς Αἰγινήτας, ἀποσπάσας ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν νῆσον, καὶ ἀπέκλεισε τὸν Πειραιᾶ καὶ τοὺς ἄλλους τῆς Ἀττικῆς λιμένας δι' 150 πλοίων, ἐνῶ καὶ ἀπὸ ξηρᾶς ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Πανσανίας, εἰσελάσας μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ ἐν Δεκείᾳ συμβασιλέως Ἄγιδος, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ πλησίον τῶν τειχῶν. Καὶ ἀπεχώρησε μὲν πάλιν εἰς Δεκείαν καὶ εἰς Σπάρτην ὁ κατὰ γῆν στρατός, ὁ στόλος ὁμως παρέμεινε πολιορκῶν ἀπὸ θαλάσσης καὶ αἱ ζωοτροφίαι ἤρξαντο ἐλλείπουσαι. Προέτει-

ναν τότε οἱ Ἀθηναῖοι εἰρήνην ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ διαλυθῇ μὲν ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία νὰ γίνωσι δὲ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων. Οἱ ἔφοροι ἐν τούτοις ἐζήτησαν συμφερωτέρους ὄρους καὶ ἀπράκτους ἀπέπεμψαν τοὺς πρέσβεις, ὁ δὲ δημαγωγὸς Κλεοφῶν ἀντίστατο. Τότε ὁ Θηραμένης ἀνέλαβε νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Λύσανδρον μὲ τὸν κρύφιον σκοπὸν νὰ παρέλθῃ χρόνος καὶ αἱ στερήσεις νὰ καταστήσωσι τοὺς Ἀθηναίους ἐνδοτικωτέρους. Ὅντως δέ, ὅταν μετὰ τρίμηνον ἐπέστρεψε, πολλοὶ Ἀθηναῖοι ἀπέθνησκον τῆς πείνης καὶ οἱ φιλειργητικοὶ εἶχον φρονέσει τὸν ἀνένδοτον Κλεοφῶντα. Ἐστάλη λοιπὸν ἐκ νέου εἰς Σπάρτην ὁ Θηραμένης, πληρεξούσιος νὰ συνάψῃ οἰανδήποτε εἰρήνην. Ἐν Σπάρτῃ οἱ σύμμαχοι τῶν Λακεδαιμονίων ἐπέμενον εἰς τὴν κατασκαφὴν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸν ὄλεθρον τῶν Ἀθηναίων. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαῖται ἀπέρριψαν τὴν γνώμην περὶ καταστροφῆς πόλεως τοσάκις προμαχησάσης τῶν Ἑλλήνων. Συνεφωνήθη λοιπὸν νὰ κατεδαφισθῶσι τὰ τείχη, ν' ἀπολέσωσιν οἱ Ἀθηναῖοι πάσας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς κτήσεις, πλὴν τῆς Σαλαμίνοιο ὁ στόλος ὅλος νὰ παραδοθῇ καὶ οἱ ἐξόριστοι νὰ ἐπιστρέψωσιν. Ἄλλως αἱ Ἀθῆναι νὰ παραμείνωσιν ἀνεξάρτητος πόλις, ἀκολουθοῦσα τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης. Τοὺς ὄρους τούτους ἀπεδέξαντο οἱ εἰς τὰ ἔσχατα περιελθόντες Ἀθηναῖοι καὶ ἀμέσως ἤρξατο τῆς κατεδαφίσεως τῶν τειχῶν ἐν μουσικῇ αὐλῶν, «πολλὰς ἔξ ἄστεως μεταπεμψάμενος αὐλητρίδας, πάσας δὲ τὰς ἐν τῷ στρατοπέδῳ συναγαγὼν» ὁ Λύσανδρος, οἱ δὲ πανηγυρίζοντες σύμμαχοι ἐφρόνουν ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἀνεξαρτησία διὰ παντὸς ἐξη-

σφαλίσθησαν, κατὰ Ἀπρίλιον τοῦ 404. Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὀλιγαρχικοὶ περὶ τὸν Κριτίαν ἐχώρησαν, νομίζοντες ὅτι ἀπηλλάγησαν πλέον τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ δήμου· ὁ δὲ Θηραμένης ἐνόμισεν ὅτι ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ πολιτικά του σχέδια. Ἐζητήθη καὶ τοῦ Λυσάνδρου ἡ ἀρωγὴ πρὸς καταρτισμὸν νέου πολιτεύματος καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ἀπεφασίσθη ἡ ἐκλογὴ τριάκοντα ἀνδρῶν πρὸς διοικήσιν τῶν κοινῶν καὶ συγγραφὴν νέων νόμων, ἐννοεῖται δ' ὅτι ἐκ τῶν τριάκοντα ἦσαν καὶ οἱ Κριτίας καὶ Θηραμένης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΤΡΙΑΚΟΝΤΑ
ΜΕΧΡΙ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Β' ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
(404-359)

1.

Πολιτεία τῶν Τριάκοντα. Φόνοι καὶ δημεύσεις. Φόνος Θηραμένους (Ἰαν. 403).—Φόνος Ἀλκιβιάδου.—Θρασύβουλος καὶ Ἄνυτος ἐν Θήβαις.—Προφυλακτικὰ τῶν τυράννων μέτρα ἀνίσχυρα.—Σπαρτιατικὴ φρουρὰ ἐν Ἀκροπόλει. Καλλίβιος.—Κατάληψις Ἐλευσίνος ὑπὸ τῶν Τριάκοντα καὶ Πειραιῶς ὑπὸ Θρασυβούλου. Φόνος Κριτίου (Μάϊος 403).—Μεταβολαὶ ἐν τῷ πολιτεύματι. Δέκα ἄρχοντες.—Βοήθειαι ἐκ Σπάρτης.—Ὁ βασιλεὺς Πανσανίας διενεργεῖ συμφιλίωσιν. Ἀμνηστία. Ἀναστήλωσις τῆς δημοκρατίας.

Ἀρχόμενοι τοῦ ἔργου οἱ Τριάκοντα κατέστησαν πρῶτον βουλὴν πεντακοσίων ἐξ ὀλιγαρχικῶν, ἥτις ἀνέλαβε καὶ τὰ τέως ὑπὸ τοῦ δήμου ἀσκούμενα δικαστικά δικαιώματα, καὶ συμβούλιον ἐξ ἑνδεκα, ἐν οἷς καὶ ὁ βίαιος Σάτυρος, πρὸς ἐκτέλεσιν καταδικαστικῶν ἀποφάσεων, εὐθύς δ' ἀκολούθως ἤρξαντο καταδιώκοντες ὡς δῆθεν συνωμοτοῦντας τοὺς δημοκρατικούς τῶν πολιτῶν, καὶ μάλιστα τοὺς εὐπόρους ἐξ αὐτῶν, τοὺς ὁποίους κατεδίκαζον διὰ τῆς βουλῆς καὶ ἐφόνεον διὰ τῶν ἑνδεκα, ἐδή-

μενον δὲ τὰς περιουσίας αὐτῶν πρὸς ἴδιον ὄφελος πολ-
λάκις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μετριοφρονέστερος τῶν Τριάκοντα
Θηραμένης καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπεδοκίμαζον τὰς τοιαύ-
τας βιαιοπραγίας, οἱ περὶ τὸν Κριτίαν τὸν Καλλαίσχρου
μᾶλλον αἰμοβόροι καὶ τοῦτον παρανόμως διὰ τῆς βουλῆς
καταδικάσαντες ἐφόνευσαν. Ἐννοεῖται ὅτι πολλοὶ τῶν
εὐπόρων, καὶ μάλιστα δημοκρατικοί, ἔφυγον τότε ἐκτὸς
τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀσφάλειαν εἰς γειτονικὰς χώρας, ἀλλὰ
καὶ ἐκεῖθεν ἐφείλκον οἱ Τριάκοντα δι' ἄλλων πολιτῶν
ἐνθαρρύνοντες νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ εὐθύς κατεδίκαζον
καὶ ἐφόνευσον αὐτούς, δημεύοντες καὶ τὰς περιουσίας, ὡς
Λέοντά τινα Σαλαμίνιον, πρὸς σύλληψιν τοῦ ὁποίου καὶ αὐ-
τὸν τὸν φιλόσοφον Σωκράτη μετ' ἄλλων ἀπειροσθέντα νὰ
πέμψη ὁ μαθητὴς ἢ ἀκροατὴς του διατελέσας Κριτίας, ἀλλ'
ὁ φιλόσοφος ἠρνήθη νὰ ὑπακούσῃ, περιφρονῶν τὰς ἀ-
πειλὰς καὶ τὸν ἐντεῦθεν κίνδυνον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ζῶν ἔτι
ἐν Χερρονήσῳ Ἀλκιβιάδης ἀπετέλει διὰ τοὺς Τριάκοντα
φόβητρον, ἐπήφισαν τὴν ἔξορίαν του, καταφυγόντα δὲ παρὰ
τῷ Φαρναβάζῳ ἐφόνευσεν αὐτὸν οὗτος καθ' ὑποβολὴν
τοῦ Λυσάνδρου, παρακληθέντος εἰς τοῦτο. Οὕτως ἐντὸς
δικταμῆνου οἱ λίαν ὀρθῶς καὶ δικαίως *τύραννοι* ἐπικλη-
θέντες Τριάκοντα «οὐκ ἐλάττους ἀνηγήκεσαν ἢ χιλίους πεν-
τακοσίους», ἄρα ἐφόνευσον ἕξ καθ' ἡμέραν κατ' ἀναλογίαν.

Τοιαύτην τρομοκρατίαν καὶ λεηλασίαν δὲν ἦτο δυ-
νατὸν ν' ἀνεχθῶσιν οἱ εἰς γειτονικὰς πόλεις, Θήβας, Μέ-
γαρα, Κόρινθον, καταφυγόντες πρὸς σωτηρίαν Ἀθηναῖοι,
μάλιστα δ' οἱ ἐν Θήβαις Θρασύβουλος καὶ Ἄνυτος. Οἱ
Τριάκοντα ἔμαθον τὰ βυσσοδομεύμενα καὶ εὐθύς μετὰ

τὸν φόνον τοῦ Θηραμένου προέβησαν εἰς προφυ-
λάξεις. Εἶχον ἤδη περιορίσει τὸν ἀριθμὸν τῶν δικαιο-
μένων νὰ φέρωσιν ὄπλα πολιτῶν εἰς τρισχιλίους ὀπα-
δούς των, ἵνα δ' ἀφαιρέσωσι καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅσα
ἐκέκτηντο ὄπλα, ἐκάλεσαν αὐτοὺς εἰς ἔνοπλον ἐκκλησίαν
καὶ διὰ στρατηγήματος ἀφῆρεσαν αὐτοὺς τὰ ὄπλα, τὰ
ὁποῖα παρηγγέλησαν ν' ἀποθέσωσιν εἰς ὠρισμένον χῶ-
ρον. Πρὸς ἔτι μείζονα ἐξασφάλισιν ἐξήτησαν καὶ ἐκ Σπάρ-
της φρουρὰν διὰ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ εἰσηγήσει τοῦ Λυ-
σάνδρου ἐστάλησαν 700 Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τὸν Καλλίβιον.
Προσέτι ἵνα ἔχωσι καὶ ἄλλον ὄχυρὸν χῶρον δι' ὧραν
ἀνάγκης, ἢ διὰ νὰ μὴ ἐγκατασταθῶσιν ἐκεῖ συνωμόται
ἐκ τῶν ἐναντίων, κατέλαβον οἱ Τριάκοντα καὶ τὴν Ἐ-
λευσίνα, μόλις δ' ἐπρόλαβον· διότι μετ' ὀλίγον ὁ ἐκ Θη-
βῶν ὀρμηθεὶς μετὰ 70 συνεξορίστων Θρασύβουλος καὶ
καταλαβὼν τὴν ἐπὶ τῆς Πάργης Φυλὴν, αὐξηθέντων
τῶν ὀπαδῶν διὰ συρροῆς καὶ ἄλλων εἰς χιλίους, θὰ κα-
τελάμβανε καὶ τὴν Ἐλευσίνα, ὄχρωσμένην οὖσαν, ἀφοῦ
δ' ἐπρόλαβον αὐτὸν ἐνταῦθα οἱ Τριάκοντα, κατῆλθεν εἰς
τὸν ἀνοχύρωτον πλέον Πειραιᾶ καὶ κατέλαβε τὴν φύ-
σει εὐυπεράσπιστον Μουνιχίαν. Οἱ Τριάκοντα ἐπεχείρη-
σαν νὰ ἐκτοπίσωσιν αὐτὸν ἐκεῖθεν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν
ἀπολέσαντες ἑβδομήκοντα φονευθέντας, ἐν οἷς καὶ τὸν
Κριτίαν. Ταῦτα συνέβησαν κατὰ Μάϊον τοῦ 403 ἔτους.

Τότε οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἀπειροσθέντες νὰ ἐνισχύσωσι
τὴν κατάστασιν διὰ προσφόρου μεταβολῆς τῆς πολι-
τείας. Οἱ Τρισχιλίοι ἐν ἐκκλησίᾳ ἀντικατέστησαν τοὺς
Τριάκοντα διὰ Δέκα μετριοφρονεστέρων ὀλιγαρχικῶν. Ὁ

Θρασύβουλος ὅμως ὑπῆρξεν ἀνένδοτος, διὸ ἀπετάθησαν εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ Λύσανδρος ὠδήγησε στρατιὰν ἀπὸ ξηρᾶς εἰς Ἐλευσίνα, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Λίβυς ὡς ναύαρχος ἀπὸ θαλάσσης ἐβοήθει, ἐδανείσθησαν δὲ τοῖς Τριάκοντα καὶ ἑκατὸν τάλαντα ἄλλ' ἢ διοίκησις τῶν στρατιωτικῶν τούτων δυνάμεων ἀνετέθη εἰς τὸν βασιλέα Πανσανίαν, ὅστις διενήργησε συμφιλίωσιν παρ' Ἀθηναίους διὰ γενικῆς ἀμνηστίας, τῆς ὁποίας ἐξηρέθησαν μόνον οἱ Τριάκοντα, οἱ ἕνδεκα καὶ οἱ διάδοχοι τῶν Τριάκοντα Δέκα. Συγχρόνως ἐξελέγησαν νομοθέται, οἵτινες ἀποκατέστησαν τὴν ἐπὶ Περικλέους δημοκρατίαν. Μόνη ἢ Ἐλευσίς κατείχετο ὡς ἀνεξάρτητος πολιτεία ὑπὸ ὀλιγαρχικῶν, μετὰ διετίαν ὅμως ἐκυριεύθη καὶ αὕτη ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν καὶ ὀλόκληρος ἢ Ἀττικὴ ἀπετέλεσε πάλιν μίαν πολιτείαν. Τοιαύτη δ' ὑπῆρξεν ἢ ἀνάμνησις τῶν Τριάκοντα, ὥστε ἐπὶ αἰῶνα σχεδὸν οἱ ὀλιγαρχικοὶ δὲν κατώρθουν τι ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ πολιτείᾳ.

2.

Ἐνιαυτὸς Εὐκλείδου (403/2).—Ἔργασια ἐπανορθώσεως.—Καταδικὴ καὶ θανάτωσις Σωκράτους (399).—Πόλεμος Σπάρτης κατὰ Περσῶν. Ἀγησίλαος, Κόνων (394).—Πόλεμος Σπάρτης κατὰ Θηβῶν καὶ Ἀθηναίων. Ἦττα καὶ φόνος Δυσάνδρου παρὰ τὴν Ἀλίαρτον (395).—Συμμαχία Ἄργους, Κορίνθου, Θηβῶν καὶ Ἀθηναίων.—Μάχη ἐν Κορωνεῖᾳ (394).—Βοιωτικὸς ἢ Κορινθιακὸς πόλεμος. Ἰφικράτης ὁ Κόνων ἀνεγείρει τὰ τεῖχη τῶν Ἀθηναίων (393).

Τὸ ἔτος 403/2 π.Χ., καθ' ὃ ἐπόνυμος ἄρχων ἐχρη-

μάτισεν ὁ Εὐκλείδης, ὑπῆρξε σημαντικώτατος ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ ἱστορίᾳ, καθόσον καὶ μετὰ τόσας συμφορὰς καὶ περιπετείας ἢ πλήρης ζωῆς ἀθηναϊκὴ πολιτεία, ἐπανορθωθείσα ἐν τάχει, ἤρξατο συνεχίζουσα βαθμηδὸν τὴν λαμπρὰν τῆς ἱστορικῆς σταδιοδρομίαν. Ὁ καλοκάγαθος καὶ ἀμνησίκακος δῆμος ἐφήρμοσε τὴν συμφωνηθεῖσαν ἀμνησίαν εὐρύτατα καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐπιζήσαντας ἐκ τῶν Τριάκοντα, Φεΐδωνα καὶ Ἐρατοσθένη, ἀνεγνώρισε δὲ καὶ ὅλα τὰ χρέη, δι' ὧν οἱ Τριάκοντα καὶ οἱ Δέκα εἶχον ἐπιβαρύνει τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἐπρωτοστάτησαν δὲ καὶ ἐν τούτῳ ὁ Θρασύβουλος καὶ ὁ «πολλὰ καὶ καλὰ πεπολιτευμένος» Ἀρχίνος, ὅστις εἰσήγαγε καὶ νόμον παραγραφῆς πρὸς ἐλάττωσιν τῶν προκνησῶν ἀπειροπληθῶν δικῶν καὶ ἐν γένει οἱ Ἀθηναῖοι τότε, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, «δοκοῦσι κάλλιστα δὴ καὶ πολιτικώτατα ἀπάντων καὶ ἰδίᾳ καὶ κοινῶ χρήσασθαι ταῖς προγεγενημέναις συμφοραῖς». Δὲν ἔλειψαν ὅμως, ὡς εἰκός, καὶ ὑπὸ ἰδιωτῶν κατηγορίαι κατὰ πολιτῶν ὡς συντελεσάντων εἰς τὰς συμφορὰς. Τοιαύτη κατηγορία ἠγέρθη τῷ 399 καὶ κατὰ τοῦ σοφοῦ καὶ χρηστοῦ Σωκράτους τοῦ Σωφρονίσκου, τὸν ὁποῖον κατηγορήσαν ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Μέλητος ὡς διαφθείροντα τοὺς νέους, τοὺς ὁποίους δῆθεν ἐδίδασκεν ἀθείαν καὶ ἀσέβειαν, διότι ἐκ τῶν μαθητῶν του ἦσαν καὶ ὁ Κριτίας καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, δὲν ἐλίφθη δὲ ὑπ' ὧν ὅτι μαθηταὶ αὐτοῦ ὑπῆρξαν καὶ ὁ Κρίτων, ὁ Πλάτων, ὁ Ξενοφῶν καὶ ἄλλοι διάσημοι καὶ χρηστότατοι Ἀθηναῖοι. Καὶ ὁ δῆμος ὁ προκατελιημένος κατὰ τῶν σοφιστῶν, ὁποῖον ἐθεώρησε καὶ τὸν Σωκράτη,

κατεδίκασε τὸν χρηστότατον τῶν φιλοσόφων εἰς θάνατον ἐπὶ ἀσεβείᾳ καὶ ἔπιεν οὗτος ἐν τῇ φυλακῇ τὸ κώνειον ἐν μεγίστῃ ἀταραξίᾳ, κηρύττων πρὸς τοὺς παρευρισκομένους τῶν μαθητῶν ὅτι «μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἢ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοῖρα καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ σέβεσθαι χρὴ καὶ μᾶλλον ὑπεῖκιν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσαν ἢ πατέρα καὶ ἢ πείθειν ἢ ποιεῖν ἢ ἂν κελυθῆ καὶ πάσχειν, ἢ ἂν προστάτῃ παθεῖν, ἡσυχίαν ἄγοντα».

Εἰς τὴν ταχεῖαν δὲ τῶν Ἀθηναίων ἀναζωογόνησιν συνέτρεξαν οὐκ ὀλίγον καὶ ἔξωτερικὰ γεγονότα. Ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν νίκην κρατήσασα δι' ἑαυτὴν πᾶν ὄφελος, δυσηρέστησεν, ὡς εἰκός, τοὺς συμμάχους, ἐν οἷς ἡ Κόρινθος καὶ αἱ Θῆβαι, ἡγεῖρε δὲ καὶ ἀξιώσεις ἐπικυριαρχίας ἐπὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνίδων πόλεων εἰς τὴν τέως θέσιν τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ ἡγαγεν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς ἀντιδρωτάς νῦν Πέρσας, ἔχοντας ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ των ὡς ναύαρχον καὶ τὸν πρὸς Εὐαγόραν τῆς Κύπρου ἐκ τῆς παρὰ τοὺς Αἰγὸς Ποταμοὺς ναυμαχίας μετὰ ὀκτὼ τριήρων καταφυγόντα Κόνωνα τὸν Κίμωνος· εἶχον δὲ παρασκευάσει οἱ βάρβαροι στόλον ἐκ 300 τριήρων ἐν Κιλικίᾳ καὶ Φοινίκη. Ἐνῶ ὁμοῦς ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος διεξῆγεν ἐν Ἀσίᾳ ἐπιτυχῶς τὸν κατὰ Περσῶν πόλεμον, ἐν Ἑλλάδι ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῆς σπαρτιατικῆς αὐθαιρεσίας νέος ἐμφύλιος πόλεμος, συνέτεινε δ' εἰς τοῦτο καὶ ἡ Περσία διὰ τῶν ραδιουργιῶν τῆς, ἀποστείλασα Ρόδιον πρᾶκτορα, τὸν Τιμοκράτη, ὅστις ἐξώθησεν εἰς πό-

λεμον κατὰ Λακεδαιμονίων τοὺς τέως συμμάχους αὐτῶν Ἀργεῖους, Κορινθίους καὶ Θηβαίους. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, κινδυνεύοντες ἔξ εἰσβολῆς Λακεδαιμονίων εἰς Βοιωτίαν, ἀπετάθησαν πρὸς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας πρὸ δεκαετίας ἤθελον νὰ ἐξαλείψωσιν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καὶ τῇ ἀρωγῇ τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον ἀπέκρουσαν εἰσβολὴν τοῦ Λυσάνδρου, ὅστις ἠττήθη καὶ ἔπεσεν ἐν Ἀλιάρτῳ τῷ 395, ἐξηνάγκασαν δὲ καὶ τὸν ἐπακολουθήσαντα βασιλέα Πausανίαν ν' ἀποχωρήσῃ ἄπρακτος. Ἐπεξετάθη τότε ἡ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων συμμαχία καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους καὶ τοὺς Ἀργεῖους, οἵτινες συνήνωσαν τὰς δυνάμεις των ἐν τῷ Ἴσθμῳ, ὅπου ἐπροτάθη ἐκστρατεία κατ' αὐτῆς τῆς Σπάρτης· ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι προέλαβον νὰ ἐκκινήσωσι κατὰ τῶν ἐν τῷ Ἴσθμῳ καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς παρὰ τὴν Κόρινθον, χωρὶς ὁμοῦς νὰ καταλάβωσι καὶ τὸν Ἴσθμόν, ὥστε ὁ ἔξ Ἀσίας ἀνακληθεὶς Ἀγησίλαος ἀπὸ τῆς Χερρονήσου διὰ ξηρᾶς κατερχόμενος ἔφθασεν εἰς Βοιωτίαν ἄνευ ἐλπίδων συνεργασίας μετὰ τῶν ἐκ Σπάρτης, καὶ μόνος ἀντεμετώπισε τοὺς ἐκ τοῦ Ἴσθμοῦ σπεύσαντας ἐναντίον του συμμάχους παρὰ τὴν Κορώνειαν, ὅπου ἐν τρομερᾷ συρράξει ἐνίκησε μὲν τελευταῖον, ἐξεκένωσεν ὁμοῦς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἔκτοτε ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη ἐν Κορινθίᾳ, διὸ Κορινθιακὸς καὶ Βοιωτικὸς συνάμα καλεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Προσῆλθε δὲ τοῖς συμμάχοις τότε ἀρωγὸς πολῦτιμος, σταλεὶς ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ περσικοῦ στόλου Κόνων, ὅστις διὰ περσικῶν χρημάτων καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων ἀ-

νήγειρε καὶ τὰ τείχη Ἀθηναίων καὶ Πειραιῶς δεκαετίαν μετὰ τὴν ὑπὸ Λυσάνδρου ἐν χορδαῖς καὶ τυμπάνοις κατάρουφιν αὐτῶν ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἠοιάνθησαν πάλιν ἑαυτοὺς λαὸν ἐλεύθερον τῇ ἀρωγῇ τῶν Περσῶν, κατὰ τῶν ὁποίων ἀκριβῶς εἶχον ἀνεγερθῆ πρὸ αἰῶνος τὰ τείχη κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους. «᾽Ω, πῶς ἀλλάσσουν οἱ καιροὶ ἔς τὸν κόσμον ἐδῶ κάτω!».

3.

Μάχαι περὶ τὴν Κόρινθον (390).—Ἀνασύστασις θαλασσίου τῶν Ἀθηναίων κράτους ὑπὸ Θρασυβούλου τῷ 389 καὶ φόνος τούτου.—Θάνατος Κόνωνος τῷ 388.—Ἀνταλκίδειος εἰρήνη (387).—Διάγγελμα Ἀρταξέρξου Β'.—Κατάληψις Καδμείας ὑπὸ Φοιβίδου (382).—Ἀπόπειρα καταλήψεως Πειραιῶς (378).—Δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία (378).—Ἐπαμεινώνδας, Πελοπίδας.—Ἰερὸς λόγος.—Ἀκμὴ Θηβαίων.

Ἐν τούτοις διὰ τοὺς Σπαρτιάτας ἦτο σπουδαιότατον ἢ ἐπὶ τοῦ Ἴσθμου ἐπικράτησις, διὸ στήσαντες στρατόπεδον ἐν Σικυῶνι, ἐπεχείρησαν κατ' ἐπανάληψιν νὰ καταλάβωσιν αὐτόν, εὖρον ὅμως ἀκαταδάμαστον ἀντίστασιν παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ στρατηγῷ Ἴφικράτει, ὅστις μετὰ τῶν ἐλαφρῶς ὀπλισμένων πελταστῶν του ἀεικίνητος ἐπέπιπτεν αἰφνιδίως καὶ προὔξενει αὐτοῖς μεγάλην φθοράν, παρὰ τὰς προσπαθείας τοῦ Ἀγησιλάου, βοηθουμένου ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Τελευτίου, ὅστις Ἀγησίλαος κατησχυμμένος ἐπέστρεψεν οἴκαδε. Οὐχ ἦττον ἐπιτυχῶς εἰργάσθησαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ Θρασύβουλος προσεκόλλησε πάλιν

εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων τῷ 389 τὴν Λέσβον, τὴν Θάσον, τὴν Σαμοθράκην, τὴν πολυπόθητον Χερρόνησον, τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Χαλκηδόνα, ὥστε ἀμφοτέρω οἱ σημαντικώτατοι πορθμοὶ Ἑλλήσποντος καὶ Βόσπορος περιήλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων πάλιν. Τὸ πρὸς συντήρησιν τοῦ στόλου χορημία, ὁποίου ἔσφερετο τότε ἐπαρκῶς τὸ ἀθηναϊκὸν ταμεῖον, ἐπρομηθεύετο ὁ Ἀθηναῖος στόλαρχος φορολογῶν τὰς κατὰ μῆκος τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς πόλεις καὶ νήσους, αὗται ὅμως δὲν ὑπήκουον πάντοτε προθύμως καὶ ἐν Ἀσπένδῳ τῆς Παμφυλίας, ἐκραγείσης στάσεως, ἐφρονεύθη ὁ μέγας Ἀθηναῖος πατριώτης Θρασύβουλος. Ἀπόλεσαν δὲ καὶ τὸν Κόνωνα οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος 388, ἀποθανόντα ἐν Κύπρῳ, ὅπου ὁ φίλος καὶ προστάτης αὐτοῦ Εὐαγόρας εἶχεν ἐξεγερθῆ κατὰ τῆς Περσίας, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν αὐτῷ ἐπικουρίαν κατὰ Περσῶν. Τῆς περιστάσεως ἐδράξαντο οἱ ὑπὸ τοῦ πολέμου καταπεποιημένοι Σπαρτιάται καὶ ἀπέστειλαν πρὸς τὸν τότε βασιλεύοντα ἐν Περσίᾳ Ἀρταξέρξην Β' τὸν Μνήμονα, τὸν Ἀνταλκίδα, ἵνα ρυθμίσῃ τὰ πράγματα, ἔστω καὶ μὲ θυσίαν ἑλληνικῶν συμφερόντων. Καὶ συνήφθη τῷ 387 ἢ περιλάλητος Ἀνταλκίδειος εἰρήνη, καθ' ἣν διαιτητῆς παρ' Ἑλλήσιν ἀνεγνωρίζετο ὁ μέγας βασιλεὺς, ἀποστειλάς πρὸς αὐτοὺς διάγγελμα τῆς θελήσεως καὶ ἀποφάσεώς του λέγον: «Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενᾶς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας Ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφεῖναι πλὴν

Λήμνου καὶ Ἰμβρου καὶ Σκύρου, ταύτας δέ, ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον, εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχωνται, τούτοις ἐγὼ πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ περὶ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χερμασιν». Οὕτως οἱ Σπαρτιαῖται ὑπεδούλωσαν τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνας διὰ τὰ ἐπικρατῶσιν αὐτοὶ ἐν Ἑλλάδι τῇ ὑποστηρίξει τῶν Περσῶν!

Ἐκτοτε ἡ αὐθαιρεσία καὶ ὁ δεσποτισμὸς τῶν Λακεδαιμονίων ἀνεπτύσσοντο ἄνευ φόβου καὶ χαλινοῦ· μεταξὺ τῶν τοιούτων πραξιοπημάτων αὐτῶν ἦσαν καὶ ἡ αἰφνιδία κατάληψις τῆς Καδμείας ἐν Θήβαις ὑπὸ τοῦ Φοιβίδου, ἐνῶ ἐτελοῦντο Θεσμοφόρια, μετὰ ἰσχυρᾶς στρατιᾶς ὥστε πολλοὶ ἐξέχοντες Θηβαῖοι κατέφυγον εἰς Ἀθήνας, ὅπου φιλοφρόνως ἐγένοντο δεκτοί, τῷ 382, βραδύτερον δέ, τῷ 378, ἡ ὑπὸ τοῦ ἐν Θεσπιαῖς ἀρμοστοῦ Σφοδρίου ἀπόπειρα καταλήψεως τοῦ Πειραιῶς, χωρὶς οὐδέτερος τούτων τὰ τιμωρηθῆναι ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν διὰ τὰς ἐν πλήρει εἰρήνῃ πολεμικὰς ταύτας ἐπιχειρήσεις. Τούτου ἕνεκα Ἀθηναῖοι καὶ Θῆβαι συνῆψαν συμμαχίαν καὶ ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης, ἡ δὲ ρῆξις αὕτη ἔδωκε τοῖς Ἀθηναίοις εὐκαιρίαν νὰ προσαρτήσωσι βαθμυδὸν πολλὰς πόλεις ἀπὸ τὴν Θράκην, τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ σχηματίσωσιν οὕτω τῷ 378 δευτέραν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν διὰ κοινῆς κατὰ συμμαχίας τῶν ἀναγκαίων χρημάτων περισυλλογῆς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἧτις νῦν δὲν ἐκαλεῖτο πλέον μὲ τὸ μισητὸν ὄνομα φόρος, ἀλλὰ σύνταξις, τῶν Ἀθηναίων πάλιν ἐχόντων καὶ τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου τὴν διαχείρισιν, μὲ σκο-

πὸν καὶ πρόγραμμα «ὅπως ἂν Λακεδαιμόνιοι ἐῷσι τοὺς Ἑλληνας ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους ἡσυχίαν ἄγειν, τὴν χώραν ἔχοντας ἐν βεβαίῳ τὴν ἑαυτῶν». Ἐκ τῶν πρώτων δὲ μετασχόντων τῆς δευτέρας συμμαχίας ὑπῆρξαν ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Μυτιλήνη, ἡ Μήθυμνα, τὸ Βυζάντιον, αἱ πλεῖσται πόλεις τῆς Εὐβοίας, ἑβδομήκοντα ἐν ὅλῳ, ἐν αἷς καὶ αὐταὶ αἱ Θῆβαι, ὅπου τότε ἐπρωταγωνίστουσαν δύο ἔξοχοι ἄνδρες, ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας, ὅστις τελευταῖος ὑπῆρξε καὶ ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις προσφύγων, ἐνῶ ὁ πρῶτος συνέστησε τὸν περίφημον Ἰερὸν Λόχον ἐξ ἐπιλέκτων νεαρῶν Θηβαίων· ἀμφοτέροι δὲ συνειργάζοντο ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, συμπληροῦντες ἀλλήλους, καὶ οὕτως αἱ Θῆβαι τότε ἀνῆλθον εἰς ἀκμὴν καὶ ἐπρωταγωνίστησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τινὰ ἔτη, σχηματισθείσης ὁμοσπονδίας τῶν βοιωτικῶν πόλεων πλὴν τοῦ Ὀρχομενοῦ καὶ τῆς Χαιρωνείας, ὥστε καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους ἐνίκησαν μετὰ τῶν Ὀρχομενοῦ καὶ Λοκρίδος κατὰ κράτος.

4.

Ἀναβίσις Ἀθηναίων. Πλειὰς ἐξόχων ἀνδρῶν (378-369 π.Χ.). Νίκη Χαβρίου κατὰ Λακεδαιμονίων περὶ Νάξου (376).— Περὶ πλοῦς Τιμοθέου καὶ προσάρτησις συμμάχων (373). Βιαιοπραγίαι Θηβαίων ἐξωθοῦσι τοὺς Ἀθηναίους εἰς σύναψιν τῆς εἰρήνης τοῦ Καλλίου (371).— Ἐπικουρία Ἀθηναίων εἰς Σπάρτην 370/69. Συμμαχία αὐτῶν.— Κατάληψις Ὠρωποῦ ὑπὸ Θηβαίων (366).— Ἐπικουρία εἰς Ἀριοβαρζάνην κατὰ Περσῶν. Ἀνάκτησις Σάμου (366) καὶ τῆς Σηστοῦ.— Κατάληψις Ποτιδαίας καὶ Το-

*ρώνης, προσάρτησις Πύδνης καὶ Μεθώνης (364-62).—
Θηβαϊκὸς στόλος ἀντιδρᾶ (363).—Μάχη ἐν Μαντινείᾳ
(Ἰούλιος τοῦ 362). Θάνατος Ἐπαμεινώνδου.*

Τῶν δ' Ἀθηναίων ἢ μετὰ τόσας συμφορὰς καὶ ἐξάν-
τλησιν τάχιστα σχετικῶς ἀνακηθεῖσα ἀναβίωσις καὶ ἀκμὴ
ὤφειλετο κυρίως εἰς τότε ἀναδειχθέντας ἐξόχους στρατη-
γούς, τὸν Ἴφικράτη, τὸν Χαβρίαν, τὸν Τιμόθεον, καὶ πο-
λιτικούς ἀνδρας, Κέφαλον καὶ Θρασύβουλον τὸν νεώτε-
ρον, Κολλυτεῖς ἀμφοτέρους, καὶ Καλλίστρατον τὸν Ἀ-
φιδναῖον, δεινὸν διοργανωτὴν τῶν οἰκονομικῶν ἐπὶ ἄρ-
χοντος Ναυσινίου (378/77). Τούτων τὸ ἔργον ἀπεφάσι-
σαν ἐν συνεδρίῳ τῶν συμμάχων τῶν οἱ Λακεδαιμόνιοι
νὰ καταστρέψωσι καὶ παρασκευάσαντες στόλον ἀπὸ ἐξή-
κοντα τριήρεις ὑπὸ ναύαρχον τὸν Πόλλιν, ἐξαπέστειλαν
εἰς τὸν Σαρωνικόν, ἵν' ἐμποδίξῃ τὸν εἰς Ἀττικὴν κατά-
πλουν σιτοφόρων πλοίων καὶ ἐξαναγκασθῶσι πάλιν οἱ
Ἀθηναῖοι νὰ μεταβάλωσι πολιτικὴν. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι
«γνόντες τὴν ἀνάγκην ἐνέβησαν αὐτοὶ εἰς τὰς ναῦς καὶ
ναυμαχήσαντες πρὸς τὸν Πόλλιν Χαβρίου ἡγουμένου
νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ» περὶ τὴν Νάξον κατὰ Ὀκτώβριον
τοῦ 376, ἐπακόλουθον δὲ τῆς νίκης ὑπῆρξεν ἡ προσ-
χώρησις πολλῶν τέως δισταζουσῶν νήσων καὶ πόλεων
εἰς τὴν νέαν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Τὸ ἀκόλουθον ἔ-
τος ὁ Τιμόθεος ἐξέπλευσε περὶ τὴν Πελοπόννησον, ἵν' ἀ-
ναστηλώσῃ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Ἀθηναίων, καὶ προσήρτη-
σεν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν Ἀκαρνανίας τινας, Μο-
λοσσοῦς, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Κέρκυραν μετὰ μα-
κρὸν ἀγῶνα, τῷ 373. Αἱ ἀλλεπάλληλοι αὐταὶ ἤτται

καὶ ἐπισυμβάντες καταστρεπτικοὶ ἐν Σπάρτῃ σεισμοὶ ἠ-
νάγκασαν τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἐπιδιώξωσι νέαν εἰρή-
νην, ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐξωθοῦντο εἰς τοῦτο ὑπὸ
ἐπανειλημμένων βιαιοπραγιῶν τῶν Θηβαίων κατὰ τῶν
συμμάχων Φωκίων καὶ τῶν Πλαταιῶν, ὅθεν πολλοὶ κα-
τέφυγον εἰς Ἀθήνας. Συνεκροτήθη λοιπὸν τῷ 371 εἰ-
ρηρικὸν συνέδριον, τοῦ ὁποίου μετέσχον καὶ Ἀθηναῖοι
ὑπὸ τὸν Καλλίστρατον καὶ τὸν Καλλίαν, ἐνῷ τῶν ἐκ
Θηβῶν ἀπεσταλμένων ἠγεῖτο ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἀπεφα-
σίσθη δὲ γενικὴ εἰρήνη, ἡ λεγομένη τοῦ Καλλίου, διὰ
τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτονομία πασῶν τῶν Ἑλ-
ληνίδων πόλεων, αἵτινες μόνον ἔκουσίως τοῦ λοιποῦ θὰ
ἐτάσσοντο ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἄλλης ὥστε διελύθησαν καὶ
αἱ ἤδη ὑφιστάμεναι συμμαχίαι, πλὴν τῆς βοιωτικῆς, τὴν
ὁποίαν ἠρνήθησαν νὰ διαλύσωσιν οἱ Θηβαῖοι, καὶ διὰ
τοῦτο ἀπεκλείσθησαν τῆς εἰρήνης.

Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Καλλίου εἰρήνην ἐν τούτοις οἱ
Ἀθηναῖοι ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην ἠσχολοῦντο καθ' ὅλας τὰς
διευθύνσεις πρὸς αὔξησιν τῆς ἐπιρροῆς καὶ κυριαρχίας
τῶν ἀνευ μεγάλων ἀποτελεσμάτων δι' ἔλλειψιν πλέον ἐ-
παρκῶν δυνάμεων. Οὕτω κατὰ τὸ ἔτος 370/69 ἡ ὑπὸ
τῶν Θηβαίων σοβαρῶς κινδυνεύουσα Σπάρτη ἐπεκαλέ-
σθη τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀθηναίων, οὗτοι δὲ πᾶραντα
ἐπήφισαν νὰ σταλῶσιν ἐπικουροὶ καὶ προήλασαν οὗτοι
μέχρις Ἀρκαδίας, ἀλλ' ὁ κίνδυνος τῶν Σπαρτιατῶν εἶχεν
ἤδη παρέλθει. Οὐχ ἤττον ἡ προθυμία αὕτη προεκάλεσε
συμμαχίαν μετὰ τῶν τέως ἀντιπάλων πόλεων, αἵτινες
τάχιστα ἔσχον νὰ πολεμήσωσι κατὰ τοῦ ἐκ νέου εἰσβα-

λόντος εἰς Πελοπόννησον Ἐπαμεινώνδου· διότι σχηματισθείσης τῆ παρεμβάσει τῶν Περσῶν συνθήκης εἰρήνης μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δι' ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων οἱ Θηβαῖοι εὗρον τρόπον ἂν ἀποσχωσιν αὐτῆς καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας τρίτην ταύτην φορὰν εἰσήλασεν εἰς Πελοπόννησον τῷ 366, ἐνῶ συγχρόνως οἱ Θηβαῖοι ἀπέσπασαν τὸν Ὀρωπὸν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθουν νὰ βοηθῶσι τοὺς Σπαρτιάτας. Κατὰ τὸ αὐτὸ δ' ἔτος ὁ φίλος τῶν Ἀθηναίων Ἀριοβαρζάνης, σατραπῆς τῆς Φρυγίας, ἀπεστάτησε κατὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως, τῆς δ' εὐκαιρίας δραξάμενοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐξαπέστειλαν 30 τριήρεις μετὰ 8000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Τιμόθεον εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς καὶ οὗτος πολιορκήσας τὴν Σάμον, κατελημμένην ὑπὸ τῶν Περσῶν παρὰ τὴν Ἀνταλκίδειον εἰρήνην, ἀνέκτησε τὴν νῆσον μετὰ δέκα μῆνας, ἐβοήθησε δὲ συγχρόνως καὶ τὸν Ἀριοβαρζάνην, ὅστις εὐγνωμονῶν ἐξεχώρησε τοῖς Ἀθηναίοις τὴν περιμάχητον Σηστόν ἐπὶ τῆς Χερρονήσου. Οὕτως ἤρξατο ἀναβίωσις τῆς πρῶτης ἀθηναϊκῆς ἐπὶ τῶν στενῶν κυριαρχίας, καθ' ὅσον μάλιστα ἤρξατο ἐφαρμοζόμενον πάλιν τὸ τῶν κληρουχιῶν σύστημα, ἀρχῆς νῦν γενομένης ἐπὶ τῆς Σάμου. Οὐδὲν ἦττον ἐπιτυχῶς ἔδρασε κατὰ τὰ ἔτη 364/362 ὁ Τιμόθεος καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μακεδονίας, ὅπου κατέλαβεν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ τὴν Ποτίδαιαν καὶ τὴν Τορώνην, ἐν δὲ τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ προσήρτησε τὴν Πύδναν καὶ τὴν Μεθώνην. Οὐδεμία δ' ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία ὅτι τάχιστα θ' ἀνέκτων οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὴν πολύτιμον γείτονα μεγαλόνησον Εὐβοίαν. Ἄλλὰ

τοῦτο δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐπιτρέψωσιν οἱ Θηβαῖοι, οἵτινες ἐνεργεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ στόλον ἐπὶ τούτῳ κατεσκεύασαν ἕξ ἑκατὸν τριήρων καὶ διὰ τούτων ἐνεθάρρουν εἰς ἀποστασίαν ἐκ τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηνῶν τὸ Βυζάντιον, τὴν Ρόδον, τὴν Χίον καὶ αὐτὴν τὴν παρὰ τὰς ἄττικὰς ἀκτὰς Κέων, τὴν ὁποίαν ὅμως ἀνακατέλαβεν ὁ Χαβρίας. Καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ δ' ἐπετέθησαν οἱ Θηβαῖοι τῷ 364 κατὰ τοῦ συμμάχου τῶν Ἀθηναίων Ἀλεξάνδρου τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν, καθ' ὃν πόλεμον ἔπεσεν ὁ Πελοπίδας. Διετίαν βραδύτερον, τῷ 362, καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, πολεμῶν ἐν Μαντινείᾳ κατ' Ἀθηναίων, Σπαρτιατῶν καὶ ἄλλων συμμάχων, τὴν μὲν μάχην ἐκέρδησε, τὴν δὲ ζωὴν του ἀπώλεσε πεσὼν ἐν τῇ μάχῃ. Οὕτως ἐκλιπόντων ἀμφοτέρων τῶν κυρίων παραγόντων τοῦ μεγάλου τῶν Θηβῶν, ἡ ἐπίφοβος τοῖς Ἀθηναίοις γειτονικὴ δύναμις ἤρξατο ραγδαίως ἀποκλίνουσα καὶ ἐξέλιπε μετ' οὐ πολὺ πᾶς ἐντεῦθεν κίνδυνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΟΝ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ
ΕΠΙ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
(359-322 π.Χ.)

1.

Ἀνάκτησις Εὐβοίας (357 π.Χ.).—Συμμαχικός πόλεμος (357-355).—Φιλίππου δρᾶσις (359-352).—Ἐπικράτησις Εὐβούλου.—Ὁ Δημοσθένης κατὰ Φιλίππου.—Φιλίππιζοντες. Ἰσοκράτης, Αἰσχίνης.—Φιλοκράτειος εἰρήνη (Μάρτιος 346).—Ὁ Φίλιππος ἐν Φωκίᾳ καὶ Βοιωτία. Πρόεδρος τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου. Τελεῖ τὰ Πύθια (Ἰούλιος 346).

Τὸν ἐκ τῶν Θηβῶν κίνδυνον ἦλθε ν' ἀντικαταστήσῃ νῦν ἄλλος πολὺ φοβερώτερος. Ἐντὸς πενταετίας ἀπὸ τῆς ἐν Μαντινεῖᾳ μάχης οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον ἀπομείνει τότε ἡγεμονίς μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν κατὰ ἰσχὴν καὶ πρωτοβουλίαν, ἀνέκτησαν τὴν Εὐβοίαν τῷ 357 καὶ ἠτοιμάζοντο ν' ἀνακτήσωσι καὶ τὴν ἐπὶ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμόνος ἐπικαιρότατα κειμένην Ἀμφίπολιν καὶ ν' ἀνιδρύσωσι βαθμηδὸν τὸ ἐκτεταμένον ἀθηναϊκὸν κράτος, ἀλλ' εὗρον ἀνυπερβλήτον κώλυμα τὰς φιλοδοξίας τῶν τότε ἡγεμόνων τῆς Καρίας καὶ τῆς Μακεδονίας. Τῆς πρώτης τῶν χωρῶν τούτων ἐβασίλευε Μαύσωλος ὁ Ἑκα-

τόμνου, σύζυγος τῆς Ἀρτεμισίας Β', ἀνὴρ μεγαλοπράγμων καὶ φιλόδοξος, ὅστις ἐσχεδίασε νὰ σχηματίσῃ ναυτικὸν κράτος εἰς βάρος τῶν Ἀθηναίων, τῶν ὁποίων τοὺς συμμαχοὺς ἐξήγειρεν εἰς ἀποστασίαν. Ἐγενήθη οὕτως ὁ καλούμενος Συμμαχικὸς πόλεμος (357-355), κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἀδάμαστος τῶν Ἀθηναίων δῆμος ἀνέπτυξε θαυμασίαν ζωτικότητα καὶ δρᾶσιν διὰ τῶν στρατηγῶν Χάρητος, Χαβρίου, Τιμοθέου, Ἰφικράτους καὶ τοῦ υἱοῦ τούτου Μενεσθέως, ἀλλ' ἀναμειχθέντων καὶ τῶν Περσῶν, τῶν ὁποίων τότε εἶχεν ἀναλάβει τὴν βασιλείαν Ἀρταξέρξης Γ' ὁ Ὄγκος, ἐλιποψύγησαν καὶ κατέπαυσαν τὸν πόλεμον ἀφήσαντες ἐλευθέρους τοὺς συμμαχοὺς νὰ διαδέσωσι τὰ καθ' ἑαυτοὺς κατὰ βούλησιν. Ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ ἐβασίλευε τότε (359-336) ὁ Φίλιππος Β', ἀνὴρ μεγαλοπράγμων καὶ δραστηριώτατος, ὅστις διατελέσας ἐπὶ ἔτη ὀκτὼ ἐν Θήβαις εἶχε μάθει καλῶς τὴν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν καὶ ἐδιδάχθη τὴν στρατιωτικὴν τοῦ Ἐπαμεινώνδου τέχνην καὶ τὸν σχηματισμὸν τῆς ἀκρατήτου καὶ ἀδιασπάστου φάλαγγος, ἐν δὲ τῇ πατριδί του εἶχεν ἐπεκτείνει τὸ κράτος του ἐπὶ τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Παιονίας, βορειοδυτικῶς, καὶ ἔπειτα πρὸς ἀνατολὰς μέχρι Θράκης καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Προποντίδος, καταλαβὼν τὰ χρυσορυχεῖα τοῦ ὄρους Παγγαίου, ὅπου ἔκτισε καὶ τὴν πόλιν Φιλίππους, κέντρον τῶν μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν. Οὕτως εἶχεν ἔλθει εἰς σύγκρουσιν συμφερόντων πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· ἔτι μᾶλλον ἠΰξησεν ἡ σύγκρουσις ὅτε ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ ὀριστικῶς καὶ τὴν Ἀμφίπολιν τῷ 357, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποσχεθῆ τοῖς Ἀθη-

ναίοις. Οἱ δ' Ἀμφιπολίται ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀντίσταντο. Ἄλλ' ὁ διπλωματικώτατος Μακεδὼν καθυσύχασεν αὐτούς, ἐνῶ κατελάμβανεν ἀλληλοδιαδόχως τὴν Πύδναν, τὴν Ποιτίδαιαν, τὰς ὁποίας παραχωρήσας τοῖς Ὀλυνθίοις ἀπεξένωσεν αὐτοὺς τῶν Ἀθηναίων τῷ 356· καὶ οὕτω δὲν ἀπέμεινε τοῖς Ἀθηναίοις περὶ τὸν Θερμαϊκὸν ἄμεσος κτῆσις ἢ ἡ Μεθώνη, τὴν ὁποίαν τοὺς ἀφῆρεσεν ἐπίσης τῷ 354. Ἐποφελούμενος τότε τὸν Φωκικὸν πόλεμον, κατῆλθεν ἐναντίον τῶν Φωκέων εἰς Θεσσαλίαν τῷ 353· καὶ ἀνεκόπη μὲν τὸ πρῶτον ἢ προέλασις του νοτιώτερον, ἐπαναληφθεῖσα ὁμως τῷ 352 δὲν ἀνεχαιτίσθη ἢ ἐν Θερμοπύλαις, ὅπου καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον πέμψει δυνάμεις πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν στενῶν. Ἐντὸς ὀκταετίας λοιπὸν ἀφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Φίλιππος εἶχε μεταβάλλει τὴν ὄψιν τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων, ἐφιλοδόξει δὲ νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ ἐν τοῖς πανελληνίοις ἱεροῖς Δελφῶν, Δήλου καὶ Ἡλείας καὶ νὰ τεθῆ οὕτως ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἵνα ἐπιχειρήσῃ πανελλήνιον κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν.

Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα τῆς πρυετώδους τοῦ Φιλίππου ἐνεργείας οἱ Ἀθηναῖοι, παρ' οἷς ἴσχυεν ὁ πολιτικὸς Εὐβουλος, ἀνελάμβανον δυνάμεις ἐφησυχάζοντες, μολονότι ἰσχυρὰ ἀντιμακεδονικὴ μερίς, ἧς προϊστάτο ὁ μέγας ρήτωρ Δημοσθένης ὁ Παιανιεύς, δὲν ἐπαύετο ἐξεγείρουσα εἰς ἀντίδρασιν. Ὅτε ὁ Φίλιππος προήλασε πρὸς τὴν Προποντίδα, ὁ Δημοσθένης ἐξεφώνησε τὸν κατὰ Φίλιππου Α' λόγον τῷ 351, βραδύτερον δὲ καὶ τοὺς κατὰ Φίλιππου Β' καὶ Γ' καὶ τρεῖς Ὀλυνθιακοὺς ἀπὸ τοῦ 349,

ὅτε οἱ Ὀλύνθιοι, πολεμούμενοι ὑπὸ Φιλίππου, εἶχον πέμψει πρεσβείαν ζητοῦντες ἐπικουρίαν. Ἄλλ' ὑπῆρχον ἐν Ἀθήναις καὶ φιλιππίζοντες οἱ μὲν ἐκ πεποιθήσεως, οἱ δ' ἐκ συμφέροντος. Ἐκ τῶν πρώτων ἦτο ὁ ρήτωρ Ἴσοκράτης, ὅστις ἐφρόνει ὅτι, ὡς εἶχον τότε τὰ ἐλληνικὰ πράγματα, μόνον ἢ ἔνωσις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ ἕξοχόν τινα ἡγεμόνα, οἷος ὁ Φίλιππος καὶ ἄλλοι, καὶ ἡ στροφή τοῦ ὄλου Ἑλληνικοῦ κατὰ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν, τῶν Περσῶν, θὰ ἦτο σωτήριος καὶ θὰ ἐπανέφερε τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην καὶ ἀκμὴν. Ἐκ δὲ τῶν δευτέρων εἰς τῶν σημαντικωτέρων ἦτο ὁ ρήτωρ Αἰσχίνης, ἄξιος τοῦ Δημοσθένους ἀντίπαλος· τούτους διέθετεν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου τὸ ἄφθονον χρῆμα, τὸ ὁποῖον διένεμεν ὁ βασιλεὺς πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος χάριν ἐπικρατήσεως τῶν σχεδίων του. Τὰς δ' ἐνεργείας τῶν φιλιππιζόντων ἐβοήθησε καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἐξάντλησις, εἰς ἣν εἶχον περιαγάγει τὴν Ἀθηναϊκὴν πολιτείαν τότε αἱ μεγάλαι ὑπὲρ στρατοῦ καὶ στόλου δαπάναι, ὥστε μετὰ διαπραγματεύσεις συνεφωνήθη μεαξὺν Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου ἢ ἐπικληθεῖσα Φιλοκράτειος εἰρήνη τῷ 346. Ὀλίγους δὲ μῆνας βραδύτερον, κατὰ Ἰούλιον, ὁ τῆς Μακεδονίας βασιλεὺς διεπέρα ἀκόλυτος τὰς Θερμοπύλας, ἀφοῦ πρότερον ἔπεμψε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους δύο φιλικὰς ἐπιστολάς, δηλῶν ὅτι κατήρχετο πρὸς διευθέτησιν τῶν πραγμάτων ἐν Φωκίδι καὶ Βοιωτίᾳ καὶ προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ πέμψωσι πρὸς τοῦτο καὶ ἀθηναϊκὴν στρατιάν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμως, καχύποπτοι, ἀντὶ στρατιᾶς ἔπεμψαν πρεσβείαν, ἵν' ἀκολουθήσῃ ἐπιβλέπουσα τὸν Φίλιππον, καὶ οὕτως ἀφῆκαν αὐτὸν νὰ διευθετήσῃ

κατὰ βούλησιν τὰ πράγματα τῶν γειτόνων των Βοιωτῶν καὶ τῶν ἀρχαιοῦθεν συμμάχων των Φωκίων. Καὶ ἐξέλεγε πρόεδρος τοῦ Ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου καὶ διηύθυνε τὴν συμπεσοῦσαν τότε ἐορτὴν τῶν Πυθίων, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τούτων ἀπέσχον. Μόνος ὁ Ἰσοκράτης ἀπηύθυνε πρὸς τὸν δαιμόνιον Μακεδόνα ἀνοικτὴν ἐπιστολήν, διὰ τῆς ὁποίας ἐκήρυττεν ὅτι εἶχεν ἔλθει ἡ στιγμή νὰ ἐνωθῇ τὸ Ἑλληνικὸν καὶ νὰ διατεθῶσιν οἱ ὡς μισθοφόροι ζῶντες πολυάριθμοι Ἕλληνες εἰς ἐπιχειρήσιν κατὰ τῶν βαρβάρων τῆς Ἀσίας, ὅπου νὰ ἰδρυθῇ νέος κόσμος.

2.

Ὁ Φίλιππος ἄρχων Θεσσαλῶν, προσοικειοῦται Πελοποννησίους.—Εὐβουλος, Φωκίων.—Ὁ Δημοσθένης ἐν Πελοποννήσῳ. Φιλιππικὸς Β' τῷ 344 π.Χ.—Ὁ Ὑπερείδης καταδιώκει τὸν Φιλοκράτη. Ἀλληλοκατηγορία Αἰσχίνου-Δημοσθένους (343).—Ἐπέμβασις Φιλίππου ἐν Ἡπείρῳ.—Ἐπέκτασις συμμαχίας Ἀθηναίων.—Ὁ Φίλιππος ἐν Θράκῃ. Πολιορκεῖ Πέρινθον καὶ Βυζάντιον, τὰς ὁποίας ἐπικουροῦσιν Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Φωκίωνα ἀποτελεσματικῶς (340).—Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι κατὰ Φιλίππου.—Νίκη Φιλίππου ἐν Χαιρώνειᾳ (Ἀύγουστος 338).

Τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην ὃ τε Φίλιππος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίσθησαν, ἵνα κάλλιον παρασκευασθῶσιν. Ὁ Φίλιππος, ἐκλεγείς ὑπὸ τῶν θεσσαλικῶν πόλεων ἄρχων, διήρσε τὴν ὅλην χώραν εἰς τέσσαρα τμήματα, ἵνα διηρημένης αὐτῆς εὐχερέστερον ἄρχῃ, θέσας τὸν πόδα καὶ ἐπὶ τοῦ Παγασιτικοῦ κόλπου. Νοτιώτερον τοῦ Ἴσθμου

προσηταιρίσθη τὴν Μεγαλόπολιν καὶ τὴν Μεσσηνίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἀθήναις ἐνέτεινε τὰς ἐνεργείας τοῦ πρὸς πλήρη συμφιλίωσιν ὁ ἐπικρατῶν πολιτικὸς Εὐβουλος ἦτο εὐμενῶς πρὸς τοῦτο διατεθειμένος, ὅπως καὶ ὁ χρηστὸς Φωκίων, ὁ ἀδιάφθορος στρατιωτικὸς, τὸν ὁποῖον ἐξαιρετικῶς ἐμπιστευόμενοι οἱ συμπολιταὶ του ἐξέλεξαν στρατηγὸν τεσσαρακονταπεντάκις. Μόνος ὁ Δημοσθένης, φρονῶν ὅτι ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν ἦτο ἄφευκτος, δὲν ἐπαύετο ἐργαζόμενος πρὸς καλυτέραν παρασκευήν, μεταβὰς ἀπεσταλμένος εἰς Πελοπόννησον καὶ παρασύρας τὰς ἐκεῖ πόλεις διὰ τῆς ρητορικῆς του δεινότητος, ὥστε ὁ Φίλιππος διεμαρτυρήθη ἐν Ἀθήναις διὰ προεβείας. Ὁ Δημοσθένης εἰς ἀπάντησιν ἐξεφώνησε τῷ 344 τὸν β' Φιλιππικὸν καὶ ὁ ὁπαδὸς του ρήτωρ Ὑπερείδης κατηγορήσας διὰ τὴν εἰρήνην τὸν Φιλοκράτη, ὅστις ἀποδρᾶς κατεδικάσθη ἐρήμην εἰς θάνατον, ἐπῆλθε δὲ τῷ 343 καὶ μεταξὺ Αἰσχίνου καὶ Δημοσθένους ἀλληλοκατηγορία διὰ τῶν περισωθέντων λόγων των περὶ παραπροεβείας. Συνέβησαν τότε ἀπρόοπτα διευκολύναντα τὴν ἐπέκτασιν τῆς μετ' Ἀθηναίων συμμαχίας ἄλλων Ἑλλήνων. Ὁ Φίλιππος εἶχε νυμφευθῆ Ὀλυμπιάδα τὴν Νεοπτολέμου, ἀνεψιᾶν τοῦ βασιλέως τῶν Μολοσσῶν Ἀρύμβα ἢ Ἀρύβα, τῷ 357, ἐκ τῆς ὁποίας ἐντὸς ἔτους ἐγεννήθη ὁ μέγιστος τῶν δορικητόρων Ἀλέξανδρος, ὁ δ' ἀδελφὸς τῆς Ὀλυμπιάδος Ἀλέξανδρος, ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς Πέλλαν παρὰ τῇ ἀδελφῇ, ἠγειρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἡπειρωτικοῦ θρόνου καὶ ὁ γαμβρὸς του Φίλιππος ἐκστρατεύσας ἐγκατέστησεν αὐτὸν ἐκεῖ, σκοπῶν οὕτω καὶ

τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος τὰς χώρας νὰ συμπεριλάβῃ εἰς τὴν μακεδονικὴν συμμαχίαν. Τοῦτο κατετάραξε τὴν Κέρκυραν, τοὺς Ἀμβρακιώτας, τοὺς Ἀκαρῶνας καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς, οἵτινες πάντες αὐθορμήτως ἐζήτησαν νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ἐνῶ ὁ Φίλιππος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸς τὴν Θράκην, τῆς ὁποίας ἡ κατάκτησις ἀπασχόλησεν αὐτὸν ἐπὶ ἔτος σχεδόν, ἕως ὅτου ἐξεθρονίσθη ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Κερσοβλέπτης καὶ μετεβλήθη ἡ χώρα εἰς ἐπαρχίαν τῆς Μακεδονίας. Ἐννοεῖται δ' ὅτι καὶ ἡ Χερρόνησος διέτρεξε μέγαν κίνδυνον ὡς καὶ ἡ ἐν Προποντίδι τῶν Ἀθηναίων ἐπιρροή, τῇ ἐνεργείᾳ δὲ τοῦ Δημοσθένους, ἐκφωνήσαντος τῷ 341 τὸν περὶ τῶν ἐν Χερρονήσῳ λόγον, ἐστάλη καὶ διητηρήθη ἐκεῖ ὡς φύλαξ τῶν κεκτημένων ὁ Διοπείδης μετὰ στρατιᾶς. Καὶ αὐτὸς ὁ Δημοσθένης μετέβη εἰς τὴν Προποντίδα καὶ συνετέλεσεν εἰς ἀνάγκησιν τῆς Περίνθου καὶ τοῦ Βυζαντίου, συγχρόνως δ' ἐστάλη ἀθηναϊκὴ στρατιὰ εἰς Εὐβοίαν, ὅπου εἶχεν ἐπικρατήσει ἐκ Θεσσαλίας ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Φιλίππου ἐν Ὠρεῶ καὶ ἐν Ἐρετρίᾳ. Πάντα ταῦτα ἐν τούτοις δὲν διέρρηξαν τὴν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Φιλίππου εἰρήνην, ἂν καὶ ἀμέσως οὗτος ἐπολιόρχησε τὴν Πέρινθον καὶ τὸ Βυζάντιον, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν εἰς ὑποστήριξιν τῶν πολιορκουμένων μοῖραν στόλου ὑπὸ τὸν Χάρητα, τὸν ὁποῖον ἠκολούθησε καὶ ὁ Φωκίων μετ' ἄλλης μοίρας. Οὕτως ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Θράκης, ἐφ' ᾧ ὁ δῆμος ἐψήφισεν εὐχαριστήρια τῷ Δημοσθένει διὰ τὰς ἐνεργείας του τῷ 340. Ὁ Φίλιππος ἐπανεκάμψεν

εἰς τὰ ἴδια κατὰ τὸ θέρος τοῦ 339, ἵνα ἐπιτεθῇ ἀπ' εὐθείας κατὰ τῆς Ἀττικῆς. Ὁ ἐπικρατῶν τότε πολιτικὸς Δημοσθένης, τοιαῦτα προεικίζων, ἐπέτυχε συμμαχίαν Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων· διότι ἐγερωθείσης ἔριδος μεταξὺ Ἀμφικτιόνων καὶ Ἀμφισσέων τὸ συνέδριον τῶν πρώτων ἐπεκαλέσθη τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Φιλίππου, ἵνα δι' ἱεροῦ πολέμου τιμωρήσῃ τοὺς ἀρνούμενους νὰ ὑποκύψωσιν Ἀμφισσεῖς. Ἐννοεῖται ὅτι προθύμως ὁ Φίλιππος ἐδέχθη νὰ κατέλθῃ προστάτης τοῦ ἐν Δελφοῖς πανελληνίου ἱεροῦ· ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Θηβαῖοι, οἵτινες δὲν εἶχον μετὰσχει καὶ τοῦ συνεδρίου, κατενόουν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐνσφήνωσις τοῦ Φιλίππου τόσον πλησίον ἀμφοτέρων ἦτο πρᾶγμα πολυέγκυμον καὶ ἐπικίνδυνον δι' ἀμφοτέρας τὰς πόλεις, καὶ συνεμάχησαν ὅπως ἀποκρούσωσι τὴν κἀθοδον τοῦ βασιλέως. Ὅτε δ' ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας ἡ εἴδησις ὅτι ὁ Φίλιππος, διαβὰς τὰ στενά, προήλασε νοτίως καὶ κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν κατὰ τινα ἐσπέραν, «θορούβου πλήρης ἦν ἡ πόλις», τὴν δ' ὑστεραίαν προτάσει τοῦ Δημοσθένους ἐψηφίσθη πανστρατιᾷ εἰς Βοιωτίαν ἔξοδος καὶ συμμαχία μετὰ τῶν Θηβαίων, ἧτις καὶ συνωμολογήθη. Ὁ Φίλιππος ἐν τούτοις ἐβάδισε πρῶτον κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν, ὡς καὶ τὴν Ναύπακτον, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεψε πρὸς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου κατὰ τὴν εἴσοδον, παρὰ τὴν Χαϊρώνειαν, εὗρε φυλάσσοντας τὴν ἐπὶ τὰς Θήβας ὁδὸν τοὺς συμμάχους Ἀθηναίους καὶ Θηβαίους, μετὰ δυνάμεως ἐκ 30.000 πεζῶν καὶ 2.000 ἵππέων, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ μόνις τότε δεκαοκταετῆς Ἀλέξανδρος. Οἱ Ἀθη-

ναῖοι καὶ Θηβαῖοι καὶ ἄλλοι σύμμαχοι τούτων ἐκ τῶν περιοίκων ἀπετέλουν ἴσην ἢ καὶ πῶς πολυαριθμοτέραν δύναμιν, ἧσαν ὁμῶς κατώτεροι τῶν ἀντιπάλων, ἔνεκα τῆς πολεμικῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Φιλίππου, τοῦ ἐνιαίου τῆς διευθύνσεως καὶ τῆς σαρισσοφόρου φάλαγγος τῶν Μακεδόνων. Ἡ σύρραξις μετὰ τούτων ὑπῆρξεν ὀρμητικὴ καὶ φοβερὰ· δλόκληρος ὁ Ἰερός λόχος τῶν Θηβαίων ἔπεσε μαχόμενος ὅπου ἐτάχθη, πολλοὶ ἐφονεύθησαν, ὑπερδισχίλιοι ἠχμαλωτίσθησαν καὶ οἱ ἄλλοι διεσπάρησαν φεύγοντες εἰς τὰ ἴδια ἕκαστοι, διελύθη δ' ὀλοτελῶς ἡ ἐπιμόχθως ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους σχηματισθεῖσα συμμαχία, κατ' Αὐγούστον τοῦ 338 ἔτους.

3.

Τιμωρία Θηβαίων.— Συνέδριον ἐν Κορίνθῳ τῷ 337 π.Χ. κηρύττει τὸν κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμον ἡγουμένων τῶν Μακεδόνων.— Φόνος Φιλίππου (Αὐγ. ἢ Σεπτ. 336)

Ἐκ τῶν ἠττηθέντων συμμάχων μόνον τοὺς Θηβαίους μετεχειρίσθη αὐστηρῶς ὁ νικητὴς Φίλιππος, καταλαβὼν διὰ φρουρᾶς τὴν Καδμείαν, διαλύσας τὴν βοιωτικὴν ὁμοσπονδίαν, ἀναστηλώσας τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὰς Πλαταιὰς καὶ φονεύσας τοὺς προέχοντας Θηβαίους, τῶν ὁποίων ἐδήμεισε καὶ τὰς περιουσίας. Πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων ἡ ναυτικὴ δύναμις παρέμεινε ἀκεραία, ὑπῆρξε λίαν ἐπιεικὴς καὶ συγκαταβατικὸς, οὕτω δ' ἐπέτυχεν ὅ,τι διὰ τῶν ὄπλων δὲν θὰ ἠδύνατο. Οὐ μόνον δὲν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλ' ἀπέδωκε τοὺς αἰχμαλώτους ἄνευ λύτρων. Μόνον ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἀθη-

ναῖοι νὰ διαλύσωσι τὴν ἰδιαίτεραν τῶν συμμαχίαν καὶ νὰ μετᾶσχῶσι τῆς ἰδρυομένης τότε πανελληνίου συμμαχίας· ἀντὶ δὲ τῆς Χερρονήσου, ἣτις ἐξεχωρήθη τῷ Φιλίππῳ, ἔλαβον τὸν Ὀρωπόν. Ταῦτα ἐπιτυχῶν ὁ Φίλιππος, εἰσήλασεν εἰς Πελοπόννησον ἄνευ ἀντιστάσεως, πᾶσαι δ' αἱ ἐκεῖ πολιτεῖαι, ἐξαιρουμένης τῆς Σπάρτης, ἐδέχθησαν νὰ μετᾶσχῶσι συνεδρίου, τὸ ὁποῖον, συνελθὼν τῷ 337 ἐν Κορίνθῳ, ἐκήρυξε τὸν βασιλεῖα τῆς Μακεδονίας ἀρχιστράτηγον ἐκστρατείας κατὰ Περσῶν, οὗτος δ' ἀπεχώρησεν οὕτω τιμηθεὶς εἰς Μακεδονίαν, ἵνα παρασκευάσῃ τὴν ἐκστρατείαν, ἀφοῦ ἀφῆκε διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον στρατιωτικὰς φρουρὰς ἐν Ἀμβρακίᾳ, ἐν Κορίνθῳ καὶ ἐν Χαλκίδι. Ἦδη κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 336 αἱ προπαρασκευαί εἶχον σχεδὸν συμπληρωθῆ, ἐστάλησαν δὲ ὑπὸ τὸν Παρμενίωνα στρατεύματα εἰς τὴν ἀντιπέραν τῆς Χερρονήσου ἀσιατικὴν ἀκτῆν, ἵνα ἐξασφαλισθῆ ἡ μεταξὺ Εὐρώπης καὶ Ἀσίας ἐπικοινωνία, ὅτε ὁ Φίλιππος ἐνυμφεύθη τὴν νεαρὰν θυγατέρα τοῦ μεγιστᾶνος Ἀττάλου Κλεοπάτραν, ἀδιαφορῶν διὰ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς Ὀλυμπιάδος· ἀλλὰ καθ' ἣν ἡμέραν ἐτελοῦντο γαμήλιοι ἑορταὶ Πανσανίας τις, δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ Ἀττάλου, ἐφόνευσε τὸν βασιλεῖα ἡ ἐκστρατεία ἀνεβλήθη.

4.

Ὁ Ἀλέξανδρος βασιλεὺς (336 π.Χ.).— Ἀποστασία Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων ὑποτελῶν.— Εἰσβολὴ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς χώρας τῶν ἀποστατῶν καὶ σωφρονισμὸς αὐτῶν (336-335).— Καταστροφὴ Θηβῶν (Σεπτέμβριος 335).—

Συγγνώμη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.—Ἀλεξάνδρου κατακτήσεις καὶ θάνατος (334-323).—Ἄγων μεταξύ Δισχίνου καὶ Δημοσθένους περὶ τοῦ στεφάνου (330). Καταδικη καὶ ἐκπατρισμός Δισχίνου (ἀποθ. 314).—Δυκοῦργος ὁ Δυκόφρονος, ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν, κατορθώνει θαύματα (338-326).

Διάδοχος τοῦ θρόνου ἐκ τῆς Ὀλυμπιάδος ὑπῆρχεν ὁ Ἀλέξανδρος, εἰκοσαετής τότε. Ἡ Κλεοπάτρα ὅμως, ἥτις ἦτο ἐγκυος, ἐγέννησεν υἱὸν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἄτταλον συνεπῶς διεφιλονίκουν ὑπὲρ τούτου τὴν διαδοχὴν, ἐπεκράτησεν ἐν τούτοις ὁ παρασχὼν ἥδη δείγματα τῶν πολεμικῶν του χαρισμάτων Ἀλέξανδρος· ἀλλ' ἡ νεότης αὐτοῦ ἐνεθάρρυνε πάντας τοὺς ὑπὸ Φιλίππου προσδεδεμένους εἰς τὸ ἡγεμονικὸν τῆς Μακεδονίας ἄρμα καὶ ὡς ἀπὸ συνθήματος ἀπεστάτησαν Ἕλληνες καὶ βάρβαροι. Ἐν Ἀθήναις προτάσει τοῦ Δημοσθένους ἐγένετο τιμητικὸν ὑπὲρ τοῦ φονέως τοῦ Φιλίππου ψήφισμα, ἐν Ἀμβρακίᾳ ἐξεδιώχθη ἡ μακεδονικὴ φρουρά, τὸ αὐτὸ δ' ἀπεπειράθησαν καὶ ἐν Θήβαις, ἀπεστάτησαν δὲ καὶ οἱ Θεσσαλοί. Εὐθύς ὁ Ἀλέξανδρος εἰσήλασεν εἰς Θεσσαλίαν, ὅπου ἀνεγνωρίσθη, ὡς ὁ πατὴρ του, ὑπὸ τῶν πτοηθέντων κατοίκων ἄρχων, προελάσας δ' εἰς Θερμοπύλας ἀεγνωρίσθη ἄρχηγὸς ὑπὸ τῶν Ἀμφικτιόνων, οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν πρεσβείαν δηλοῦντες πίστιν καὶ τὸ ἐν Κορίνθῳ συνέδριον ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἄρχιστράτηγον ἀντὶ τοῦ πατρὸς του κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος 336. Ἐστράφη τότε πρὸς τὴν Θράκην (335) καὶ τακτοποιήσας τὰ ἐκεῖ μετέβη καὶ εἰς Ἰλλυρίαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν καί, μαθὼν ὅτι αἱ Θη-

βαι εἶχον κινηθῆ κατὰ τῆς μακεδονοκρατίας ἐπὶ τῇ ψευδεῖ εἰδήσει θανάτου αὐτοῦ ἐν Ἰλλυρίᾳ καὶ ἐπολιόρουν τὴν ἐπὶ τῆς Καδμείας μακεδονικὴν φρουράν, ἀστραπιαίως κατέφθασε πρὸ τῶν Θηβῶν καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὰς ἐξ ἐφόδου. Οἱ κάτοικοι ἀμειλίκτως κατεσφάγησαν οἱ πλεῖστοι καὶ ἡ πόλις ἐπυρπολήθη πλην τῆς οἰκίας τοῦ Πινδάρου, ἀφειθείσης κατ' ἐξαιρέσιν· τοῦτο ἐγένετο κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 335. Ἡ τοιαύτη τῶν Θηβῶν πῶσις κατετρόμαξε τὰς ἄλλας ἑλληνίδας πόλεις, ἐν Ἀθήναις δὲ ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς καταστροφῆς διεκόπησαν αἱ ἑορταὶ τῶν μυστηρίων καὶ προτάσει τοῦ Δημάδου ἐστάλη πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον πρεσβεία δηλοῦσα μετάνοιαν καὶ συγκαίρουσα αὐτόν. Ὁ νεαρὸς βασιλεὺς συνεχώρησε τὴν πολυένδοξον πόλιν, ἐζήτησε δὲ μόνον παράδοσιν τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν ἀντιμακεδονιζόντων πολιτικῶν, ἀλλὰ καὶ τούτους ἀφήκε νὰ κριθῶσιν ὑπὸ τῆς πόλεως κατ' αἰτήσιν της, περιορισθεὶς μόνον εἰς τὸ ν' ἀξιώσῃ ἐξοστρακισμὸν τοῦ ἀγύστου Χαριδῆμου. Ἀφήσας δὲ πᾶσαν ἰδέαν ἄλλης ἐκδικήσεως καὶ τιμωρίας καὶ ἐξασφαλίσας οὕτω διὰ τε τῆς ἐνεργητικότητός του καὶ πολιτικῆς εὐφυΐας τὰ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι, ὁ μέλλων ἀρχιστράτηγος τοῦ Πανελληνίου, ἠδυνήθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Πέλλαν, ἵνα παρασκευασθῇ διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Καταλιπὼν εἴτα κυβερνήτην ἀντικαταστάτην τὸν στρατηγὸν Ἀντίπατρον, ἐξεκίνησε τῷ 334 πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διαπεραιωθείς εἰς τὴν Ἀσίαν ἤρξατο τοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς ἐν Γρανικῷ μάχης κατὰ Μάρτιον μῆνα, ἐκυρίευσεν ἐν βραχεῖ σχετικῶς χρόνῳ τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Φοινίκην, τὴν Αἴγυπτον,

τὴν Βαβυλωνίαν, τὴν Σουσιανήν, τὴν Περσίαν, τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Ἀρείαν, τὴν Βακτριαν, τὴν Σογδιανήν, τὴν Ἰνδικήν, ἰδρῶν πανταχοῦ κέντρα ἑλληνισμοῦ, κτίζων πόλεις καὶ συγχωνεύων τοὺς ἐγγχωρίους μετὰ τῶν ὑπερόχων ἐν πολιτισμῷ Ἑλλήνων, καὶ μετὰ δωδεκαετείς τοιούτους ἀγῶνας ἐπανελθὼν εἰς Βαβυλῶνα πρὸς νέας ἐπιχειρήσεις, ἐν αἷς καὶ ἡ κατάκτησις τῶν περὶ τὴν δυτικὴν Μεσόγειον χωρῶν, ἐνόσησεν ἐκεῖ ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου τοῦ 323 ἔτους καὶ ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 33 ἐτῶν, καταλιπὼν μνήμην παρὰ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ λαοῖς μέχρι σήμερον ζωηρῶς διατηρουμένην ὡς ἥρωος ὑπερανθρώπου.

Κατὰ τὴν δωδεκαετῆ περίοδον ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Θηβῶν μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου αἱ Ἀθῆναι διετέλεσαν εὐεκτοῦσαι ἐξαιρετικῶς, χάρις εἰς τὴν ἐπικράτησιν τότε δύο χρηστῶν ἀνδρῶν, τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Λυκούργου, υἱοῦ τοῦ Λυκόφρονος, καὶ εἰς τὸ ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἤρνεϊτο νὰ ὑποστηρῆξῃ, ὁσάκις ἔπρεπε, τὴν φιλειρηνικὴν πολιτικὴν, συνεισφέρων ἐν ἀνάγκῃ καὶ ἐξ ἰδίων εἰς ἀνάγκας τῆς πολιτείας. Τοῦτου ἕνεκα ὁ Κτησιφῶν ἐπρότεινε καὶ ἡ βουλή ἀπεδέχθη ψήφισμα νὰ στεφανωθῆ ὁ πατριωτικώτατος ρήτωρ χρυσῷ στεφάνῳ. Τοῦτο δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνεχθῆ ὁ ἀντίπαλός του Αἰσχίνης καὶ κατηγόρησε τὸν Κτησιφῶντα διὰ τοῦ περισωθέντος λόγου ὡς παρανόμως ποιήσαντα τὴν πρότασιν, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ δὲ ἐπεθεώρησεν ὅλην τοῦ Δημοσθένους τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθέλησε ν' ἀποδείξῃ ὅτι οὗτος ἦτο ὑπεύθυνος ὅλων τῶν συγχρόνων ἀτυχιῶν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Δημοσθένης ἀπαντῶν διὰ τοῦ ἐπίσης σφ-

ζομένου θαμασίου λόγου τοῦ «Περὶ στεφάνου» παρέσυρε πείσας τοὺς δικαστὰς καὶ ὁ ἀντίπαλος, μὴ λαβὼν τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων, κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον χιλίων δραχμῶν καὶ θυμωθεὶς ἀπῆλθεν, ἀποχωρῶν τῆς πολιτικῆς, εἰς Ἐφεσον καὶ βραδύτερον ἐκεῖθεν εἰς Ρόδον, ὅπου ἴδρυσε σχολὴν ρητορικῆς, καὶ εἰς Σάμον, ὅπου ἀπέθανε τῷ 314. Καὶ οἰκονομικῶς αἱ Ἀθῆναι τότε ἤκμαζον, ἀνοιχθέντων διὰ τῶν μακεδονικῶν κατακτήσεων καὶ νέων ἐμπορικῶν σταδίων, δὲν ἐφείδοντο δὲ χρημάτων παρασκευαζόμεναι, ἵνα ἀνακτήσωσι τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν, καὶ κατήρτισαν διὰ τοῦ Λυκούργου βαθμηδὸν στόλον ἐκ 400 τριήρων, ἀνεγείραντες καὶ εὐρύτατον, μεγαλοπρεπὲς νεώριον ἐν Πειραιεῖ, παραβαλλόμενον ὑπὸ κωμικοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν Παρθενῶνα ἐν οἷς λέγει:

«Δέσποιν' ἀπασῶν, πότνι' Ἀθηναίων πόλι,
ὡς πάγκαλόν σου φαίνεται τὸ Νεώριον,
ὡς καλὸς ὁ Παρθενῶν, καλὸς δ' ὁ Πειραιεύς».

Καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἡ διοίκησις ἐγίνετο τότε μεθοδικωτέρα. Αἱ σχετικαὶ μεταρρυθμίσεις τοῦ Καλλιστράτου, τοῦ Εὐβούλου καὶ τοῦ Δημοσθένους εἶχον εἰσαγάγει ἐπιμελεστέραν διαχείρισιν τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς πολιτείας, ἐδημιουργήθη δὲ καὶ νῦν ἴδιον ἀξίωμα «ταμίου τῆς κοινῆς προσόδου», ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ σημερινὸν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, τὸ ὅποιον μετὰ λαμπρῶν ἀποτελεσμάτων μετῆλθεν ὁ Λυκούργος, «αἰε ἐφεστῶς τοῖς ἔργοις καὶ θέροις καὶ χεμμῶνος»· ἔτι δὲ «χειροτονηθεὶς ἐπὶ τῆς τοῦ πολέμου παρασκευῆς, ὅ-

πλα μὲν πολλὰ καὶ βελῶν μυριάδας πάντα ἀνήνεγκεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, τετρακοσίας δὲ τριήρεις πλοῖμους κατεσκεύασε.... Πρὸς δὲ τούτοις ἡμίεργα παραλαβὼν τοὺς τε νεωσοίκους καὶ τὴν σκευοθήκην καὶ τὸ θέατρον τὸ Διονυσιακὸν ἐξειργάσατο καὶ ἀπετέλεσε τό τε παναθηναϊκὸν στάδιον καὶ τὸ γυμνάσιον κατεσκεύασε καὶ ἄλλαις πολλαῖς κατασκευαῖς ἐκόσμησε τὴν πόλιν».

5.

Ἀξιώσεις καθόδου φυγάδων. Ἀρνησις Αἰτωλῶν καὶ Ἀθηναίων.—Ὁ Ἀρπαλὸς ἐν Ἀθήναις (324 π.Χ.).—Φυγὴ Δημοσθένους.—Ἑλληνικὸς ἢ Λαμιακὸς πόλεμος. Ἀντίπατρος-Λεωσθένης (323-322).—Ἀντίφιλος.—Λεωνάτος ἐπίκουρος Ἀντιπάτρου, φονεύεται.—Ἡ ἐν Κρανῶνι μάχη (2 Αὐγούστου 322).—Συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ Ἀντιπάτρου καὶ Ἀθηναίων (Σεπτέμ. 322). Ὀλιγαρχία ἀπὸ τιμήματος.—Κατάληψις Μουνιχίας ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς. Μένυλλος.—Καταδίωξις καὶ φόνος ρητόρων.—Αὐτοκτονία Δημοσθένους (Ὀκτ. 322).

Οὕτως ἐν σχετικῇ εὐεξίᾳ ἐχώρουν ἐπὶ Ἀλεξάνδρου παρ' Ἀθηναίους τὰ πράγματα ὅτε ἐπεισώδιον τι ἐτάραξεν αὐτούς. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ἐξορίστους καὶ φυγάδας τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτοὺς εἰς τὰς οἰκείας πατρίδας, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἐξαπέστειλε τῷ 324 εἰς τοὺς ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας τὸν Νικάνορα, ἵνα διατάξῃ τὰς πολιτείας νὰ δεχθῶσιν ἐπιστρέφοντας τοὺς ἐκπατρισμένους· καὶ αἱ μὲν ἄλλαι πολιτεῖαι οὐδὲν ἀντεῖπον, οἱ Αἰτωλεῖς ὅμως, οἵτινες ἐκδιώξαντες ἀπὸ τὰς Οἰνιάδας τοὺς κατοίκους εἶχον καταλάβει

αὐτοὶ τὰς κτήσεις ἐκείνων, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον ἀντικαταστήσει τοὺς ἐκβληθέντας Σαμίους δι' Ἀθηναίων κληροῦχον, ἀντέστησαν εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πλὴν ὅμως τῆς προστριβῆς ταύτης ἐπῆλθε τοῖς Ἀθηναίοις κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ ἄλλη. Ὁ Μακεδὼν μεγιστὰν Ἀρπαλὸς ὁ Μαχάτας, ὅστις ἦτο ταμίης τοῦ βασιλέως ἐν Ἀσίᾳ, παραλαβὼν ἐκ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου πεντακισχίλια τάλαντα καὶ καταρτίσας στόλον ἐκ 30 τριήρων, στρατιὰν δὲ ἀπὸ 6.000 μισθοφόρων, ἔφυγεν ἐξ Ἀσίας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 324 καὶ κατέπλευσε πρὸ τῆς Μουνιχίας, ζητῶν νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Ἀθήναις μετὰ τῶν ἐταιρῶν του, ὅπου εἶχεν ἤδη ὑποχρεωμένους καὶ ἄλλους τῶν πολιτῶν καὶ τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν τοῦ Φωκίωνος Χαρικλέα. Οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐδήλωσαν αὐτῷ ὅτι μόνον ἄνευ στόλου καὶ στρατοῦ, ὡς ἀπλοῦς ἐπισκέπτης, θὰ ἐγένετο δεκτός, διὸ ἐκεῖνος ἀπῆρεν εἰς Ταίναρον, ὅπου κατέλιπε στρατὸν καὶ στόλον καὶ τὰ περισσότερα χρήματα, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀνήγγειλεν ὅτι ἔθτεεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Ἀθηναίων θησαυρόν, στόλον καὶ μισθοφόρους, διότι ταχέως κατέφθασαν ἀπεσταλμένοι ἐκ Μακεδονίας καὶ ἐξ Ἀσίας ζητοῦντες τὴν παραδοσιν τοῦ φυγάδος ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους. Οὗτοι τότε γνώμη τοῦ Δημοσθένους τὸν μὲν Ἀρπαλον συνέλαβον, τοὺς δὲ θησαυρούς του κατέσχον καὶ ἀπήνητησαν ὅτι θὰ παρέδιδον αὐτὸν εἰς εἰδικούς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπεσταλμένους μόνον. Ὁ Ἀρπαλὸς μετ' οὐ πολὺ δραπετεύσας ἐφονεύθη παρὰ τινος τῶν ἀκολούθων

του, ἀπεκαλύφθη δ' ὅτι ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως δὲν εὐρίσκοντο εἰμὴ 350 τάλαντα, καίτοι τὸ ἀπόθεμα διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἐπιτροπείας, ἧς μετείχε καὶ ὁ Δημοσθένης, καὶ ὅτι διάφοροι ἰσχυροὶ τῆς πόλεως εἶχον διαμοιρασθῆ τὰ λοιπὰ, μεταξὺ τῶν ὁποίων κατηγορεῖτο καὶ ὁ Δημοσθένης, ὅστις τούτου ἕνεκα κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον 50 ταλάντων, καὶ ἐπειδὴ ἐφυλακίσθη μὴ δυνάμενος ν' ἀποτίσῃ τὸ πρόστιμον, ἐδραπέτευσε μετ' οὐ πολὺ.

Πάσας τὰς προστριβάς ταύτας πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἂν ἕξῃ οὗτος, θὰ ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ καταστήσωσιν ἀβλαβεῖς, ἀλλ' ὁ μεγαλόφρων βασιλεὺς εἶχεν ἤδη ἀποθάνει πρὸ μικροῦ. Καὶ ἤρνεϊτο μὲν ὁ Δημάδης ὅτι ἦτο ἀληθὴς ἡ περὶ τοῦ θανάτου ἀγγελία, «ὧς γὰρ ἂν ἡ οἰκουμένη τοῦ νεκροῦ», ἀλλ' ἤσυχτοι πλέον δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνωσιν οἱ Ἀθηναῖοι. Ἡνωμένοι ἤδη μετὰ Αἰτωλῶν διὰ τῆς ἀρνήσεως νὰ δεχθῶσιν ἐπιστροφὴν φυγάδων, προσέλαβον εἰς τὴν συμμαχίαν των καὶ ἄλλας πολιτείας τῆς βορείου Ἑλλάδος καὶ 8.000 ἀπολυθέντωνμισθοφόρων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀγομένων ὑπὸ ἄλλων καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Λεωσθένους. Οὗτος κατέλαβε πάραυτα τὰς Θερμοπύλας καὶ νικήσας τὸν κατελθόντα ἐκ Μακεδονίας Ἀντίπατρον ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὀχρωθῆ ἐν Λαμίας, ὅπου τὸν ἐπολιόρκησεν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκάλεσαν τότε ἐξ Αἰγίνης τὸν Δημοσθένη καὶ τὸ ἀντιμακεδονικὸν κίνημα ἐξετείνετο καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἀτυχῶς ὁ Λεωσθένης, πληγείς ὑπὸ λίθου κατὰ τῆς κεφαλῆς, ἀπέθανεν, ἀντικατεστάθη δ' ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Ἀντι-

φίλου, «ἄνδρὸς συνέσει στρατηγικῆ καὶ ἀνδρεία διαφέροντος». Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἀντίπατρον, τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειψαν οἱ πάντοτε ἀσταθεῖς Θεσσαλοὶ ἱππεῖς, προσῆλθεν ἐπίκουρος ἐξ Ἀσίας ὁ Λεόννατος, εἰς τῶν συνοδυσάντων τὸν Ἀλέξανδρον σωματοφυλάκων, ἀλλὰ προσβληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων παρὰ τὸν Ἀλμυρόν, ἐφρονεῦθη, ὥστε ὁ Ἀντίπατρος ἤρξατο ἀποχωρῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι παρηκολούθουν. Ἐν Κραννῶνι, ὅπου ἐστρατοπέδευσαν ἔναντι ἀλλήλων, συγκροτηθείσης μάχης ἀρχομένου Αὐγούστου τοῦ 322, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἑλληνικὴν συμμαχίαν ἠττήθησαν καὶ ταχέως σκορπισθέντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ἴδια ἕκαστοι, διελυθείσης τῆς συμμαχίας, πλὴν τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες παρέμειναν μὲν συμμαχοῦντες, τέλος ὁμως ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια καὶ οὗτοι, ἐνῶ οἱ Μακεδόνες προήλασαν μέχρι Καδμείας ἐν Βοιωτία. Τότε ὁ δῆμος «ἐρημωθεὶς τῆς τῶν συμμάχων βοηθείας ἐν ἀπορία πολλῇ καθειστήκει», ἐν δὲ τῇ ἀμηχανίᾳ ἀπετάθη πρὸς τὸν μακεδονίζοντα Δημάδην, τὸν ὁποῖον ἔστειλε παρὰ τῷ Ἀντιπάτρῳ, ἵνα ἐπιτύχῃ ἐπιεικῆ εἰρήνην, βοηθούμενος ἐν τούτῳ καὶ ὑπὸ τοῦ Φωκίωνος. Καὶ ἐπέτυχεν ὁ σεβαστὸς γέρον νὰ μὴ εἰσβάλωσιν οἱ Μακεδόνες εἰς Ἀττικὴν, κατὰ τὰλλα ὁμως οὗτοι ἠξίωσαν παράδοσιν ἄνευ ὄρων. Εὐθύς ὡς ἐγνώσθησαν οἱ ὄροι οὗτοι ἐν Ἀθήναις, οἱ ἀντιμακεδονίζοντες τῶν ρητόρων Δημοσθένης, Ὑπερείδης, Ἀριστόνικος ὁ Μαραθώνιος καὶ Ἱμερῖος ὁ Φαληρεὺς ἐφυγον ἐκ τῆς πόλεως ἄλλοσε ἄλλος, καὶ πολὺ ὀρθῶς διότι οἱ ὄροι τοῦ Ἀντιπάρχου ἦσαν νὰ

ἐκδοθῶσι μὲν οἱ ῥήτορες, νὰ πολιτεύονται δ' οἱ Ἀθηναῖοι «τὴν πάτριον ἀπὸ τιμῆματος πολιτείαν», δεξάμενοι φρουρὰν ἐν Μουνιχίᾳ, ἔτι δὲ πληρώσαντες πολεμικὴν ἀποζημίωσιν, καὶ ἐν γένει «τὴν ἐξουσίαν πᾶσαν Ἀντίπατρω δοῦναι περὶ τῆς πόλεως». Καὶ οἱ ὄροι οὗτοι ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ ἡ εἰρήνη συναμολογήθη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 322. Κατελήφθη τότε ἡ Μουνιχία ὑπὸ μακεδονικῆς φρουρᾶς, ἐχούσης ἀρχηγὸν «Μένυλλον, τῶν ἐπεικῶν τινα καὶ τοῦ Φωκίωτος ἐπιτηδεῖων». Εὐθύς ἀκολούθως ὁ Ἀντίπατρος περιώρισε τὸ δικαίωμα τοῦ πολίτου εἰς τοὺς εὐπορωτέρους τῶν πολιτῶν, ὅποιοι εὐρέθησαν ἔννεακισχίλιοι, δωκεκακισχίλιοι δὲ ἄλλοι «ἀποψηφισθέντες τοῦ πολιτεύματος...ἐκπεπολιορρημένοις ἐφόκισαν». Ἄλλως ὁ νικητὴς «συνεχώρησεν ἔχειν τὴν τε πόλιν καὶ τὰς κτήσεις καὶ τὰλλα πάντα». Ἐζητήθη δὲ τότε καὶ τῶν ῥητόρων ἡ παράδοσις καί, ἐπειδὴ οὗτοι εἶχον φύγει καὶ δὲν ἐπέστρεψαν ἀνακληθέντες, ὁ δῆμος κατεδίκασεν αὐτοὺς ἐρήμην εἰς θάνατον καὶ ὁ Ἀντίπατρος περιέπεμψε πρὸς σύλληψιν αὐτῶν Ἀρχίαν, τὸν ἐπικληθέντα «φυγαδοθήραν», ὅστις τὸν Ὑπερείδην, τὸν Ἀριστόνικον, τὸν Ἴμεραῖον καὶ τὸν Εὐκράτη συλλαβὰν ἐν Αἰγίνῃ ἔπεμψε πρὸς τὸν εἰς Κλεωνὰς προελάσαντα Ἀντίπατρον καὶ ἐκεῖ ἐφονεύθησαν κατὰ Ὀκτώβριον, τὸν δὲ Δημοσθένη δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποσπάσῃ ἐκ τοῦ ἐν Καλαυρία ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος, διότι πῶν ὁ ῥήτωρ δηλητήριοι ἐπέσει νεκρὸς ἐκτὸς τῆς θύρας τοῦ ναοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν μεγάλως μετὰ θάνατον τὸν φιλόπατριν ῥήτορα, ἐπὶ δὲ τῆς

χαλκῆς αὐτοῦ εἰκόνας, ἣν ἀνέστησαν, ἐπέγραψαν βραδύτερον τὸ περιλάλητον δίστιχον:

«Εἵπερ ἴσην ρώμην γνώμη, Δημόσθενες, εἶχες,
Οὐκ ἂν Ἑλλήνων ἤρξεν Ἄρης Μακεδῶν»,

ὁ δ' ἀνδριάς ἦτο ἐστημένους κατὰ τὴν Ἀγορὰν πλησίον πλατάνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΕΠΙ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ

(322 - 200 π.Χ.)

1.

Πολιτικὴ Ἀθηναίων ἐπὶ Μακεδόνων.—Διανομὴ τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου.—Θάνατος Ἀντιπάτρου (315 π.Χ.).—Γέννησις υἱοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου.—Πολυπέρχων-Κάσσανδρος.—Διάγραμμα Ἀριδαίου ἀποκαθιστᾷ τὴν δημοκρατίαν (319).—Θάνατος Φωκίωνος (318).—Πολυπέρχων ἐν Ἀττικῇ.—Ὁ Κάσσανδρος συνάπτει συνθήκην εἰρήνης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους (318/17).

Ἀπὸ τῆς διευθετήσεως τῶν πραγμάτων τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον ὑπὸ Ἀντιπάτρου μέχρις ὅτου προσέφυγον εἰς συμμαχίαν μετὰ τῶν Ῥωμαίων τῷ 200 π.Χ., οἱ Ἀθηναῖοι πάντοτε τὴν ἰδίαν ἀδυναμίαν συναισθανόμενοι, θέλοντες ὅμως νὰ διατηρήσωσι τὴν ὑπολειφθεῖσαν αὐτοῖς ἐλευθερίαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν μεγάλων συγκλονήσεων, αἵτινες ἐπηρεασθήσαν τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου δορικτήτορος μεταξὺ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπιγόνων, συνετάσσοντο ὅτε μὲν τούτῳ ὅτε δ' ἐκείνῳ ἐκ τῶν ἰσχυρῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐλπίδας, ὡς παρεῖχον οἱ ἐκάστοτε σύμμαχοι πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ διακαοῦς πόθου, ἐνίοτε δὲ

καὶ οὐδετερότητα, τὸ τῆς ἀδυναμίας σύνηδες ὄπλον, ἐτήρησαν. Ἡ τοιαύτη ὅμως περιπλοκὴ παρέσχευε συνήθως αὐτοὺς καὶ εἰς δεινὰς περιπετείας, ὡς ἐπὶ Ἀντιπάτρου, Κασσάνδρου, Δημητρίου τοῦ πολιορκητοῦ, Ἀντιγόνου τοῦ Γονατᾶ, Φιλίππου Ε' τοῦ Δημητρίου καὶ ἄλλοτε, τελευταῖον δὲ περιήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν πρὸς τοὺς Ῥωμαίους προσκόλλησιν, οἵτινες ἦσαν προωρισμένοι νὰ καταλάβωσι τῷ χρόνῳ καὶ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἄνευ διαδόχου, διότι ἢ μὲν βασίλισσα Ῥωξάνη ἦτο ἀκόμη ἔγκυος, ὁ δὲ ἀδελφὸς τοῦ ἥρωος Φίλιππος Ἀριδαῖος ἦτο ἠλίθιος, οἱ στρατηγοὶ καὶ μεγιστᾶνες διενεμήθησαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ ἀπεράντου κράτους, ἵνα κυβερνώσιν αὐτὰς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀριδαίου μέχρι τοῦ τοκετοῦ τῆς βασιλείσης, ἂν δ' ἐγέννα ἄρρεν, καὶ ἐν ὀνόματι τούτου ἐφ' ὅσον θὰ διετέλει ἀνήλικον, ὑπὸ γενικὸν ἐπιμελητὴν τοῦ κράτους τὸν Περδίκαν, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου τὸν Ἀντίπατρον, ἡγεμονεύοντα τῆς Μακεδονίας· ὥστε τὸ κέντρον τοῦ ὅλου κράτους μετετέθη ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐνῶ τμήματα αὐτοῦ παρεχωρήθησαν εἰς μὲν Ἀντίγονον τὸν Μονόφθαλμον ἢ Μεγάλῃ Φρυγίᾳ, ἢ Λυκίᾳ καὶ μέρει τῆς Λυκαονίας καὶ τῆς Παμφυλίας, εἰς δὲ τὸν Σέλευκον ἢ Βαβυλωνίᾳ, εἰς Πτολεμαῖον τὸν Λάγου ἢ Ἀραβίᾳ, ἢ Αἴγυπτος, ἢ Κυρηναϊκῇ καὶ ἢ Λιβύῃ, καὶ ἄλλαι χῶραι εἰς ἄλλους. Ἄλλ' ὁ γηραιὸς ἐπιμελητὴς ἀπέθανε τῷ 319, εἰς τὴν θέσιν του δὲ κατέλειπεν οὐχὶ τὸν υἱὸν Κασσάνδρου, ἀλλὰ τὸν παλαιὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατηγὸν Πολυπέρχοντα, ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως εἶχε γεννηθῆ

τοῦ Ἀλεξάνδρου υἱός, ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος ἐπίσης ἐπονομασθεῖς, ὥστε δύο ὑπῆρχον τότε βασιλεῖς, Ἀριδαῖος καὶ Ἀλέξανδρος, ἀμφότεροι ἀνίκανοι νὰ κυβερνήσωσιν. Ἐν τούτοις ὁ Κάσσανδρος βαρέως ἔφερε τὸν παραγκωνισμόν καὶ τὸ πᾶν ἐκίνει ὅπως ἀντικαταστήσῃ τὸν Πολυπέρχοντα, καὶ πρῶτον ἀπέστειλεν εἰς Μουνιχίαν τὸν πιστόν του Νικάνορα τὸν Σταγίριτην ὡς ἀντικαταστάτην τοῦ Μενύλλου ἐν τῇ μακεδονικῇ φρουρᾷ, ἔπειτα δὲ ἤρξατο καταρραδιοῦργῶν τοὺς λοιποὺς Μακεδόνας τοπάρχας κατὰ τοῦ Πολυπέρχοντος. Πρὸς ἀντίδρασιν εἰς ταῦτα ὁ Πολυπέρχων ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πολιτείας *διάγραμμα* τοῦ βασιλέως Ἀριδαίου, δι' οὗ ἀποκαθίσταντο τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ ἡ ἐλευθερία. Εὐθὺς τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἠξίωσαν ἐκκένωσιν τῆς Μουνιχίας, ἀλλ' ὁ πιστὸς τῷ Κασσάνδρῳ Νικάνωρ ἀντέστη καὶ ὁ στρατηγὸς τότε Φωκίων δὲν ἐξώθησε περαιτέρω τὰ πράγματα, ὥστε ὁ Πολυπέρχων προαπέστειλε μὲν τὸν υἱόν του Ἀλέξανδρον μετὰ στρατοῦ, ἵνα βοηθήσῃ τὸν δῆμον, ἐξεκίνησε δὲ καὶ ὁ ἴδιος μετὰ τοῦ βασιλέως. Κατηγορήθησαν τότε ὑπὸ δημαγωγῶν ὡς συνωμοτοῦντες κατὰ τοῦ δήμου ὁ Φωκίων, ὁ Καλλιμέδων, ὁ Χαρικλῆς, ὁ Ἠγήμων, ὁ Νικοκλῆς, Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς καὶ ἄλλοι, καὶ ὁ μὲν Δημήτριος, ὁ Καλλιμέδων καὶ ὁ Χαρικλῆς προσέφυγον παρὰ τῷ Νικάνωρι καὶ ἐσώθησαν, ὁ δὲ Φωκίων, ὁ Θουδίππος, ὁ Ἠγήμων καὶ ὁ Πυθιοκλῆς συγκαταδικασθέντες μετὰ τῶν ἀποδράντων καταδικάσθησαν εἰς θάνατον καὶ ἔπιον τὸ κώνειον τῷ 308. Ὀλίγον δὲ μετὰ ταῦτα κατέπλευσεν ἐξ Ἀσίας ὁ Κάσσαν-

δρος μετὰ δυνάμεως καὶ κατέλαβε τὸν περίβολον τοῦ Πειραιῶς, ἐνῶ ἀπὸ ξηρᾶς κατῆλθε καὶ ὁ Πολυπέρχων, προσάγων καὶ 65 ἑλέφαντας πολεμικούς, πρωτοφανὲς ἐν Ἀτικῇ θέαμα. Ὁ Κάσσανδρος ἐν τούτοις δεινῶς ἀπέκλειε τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε τελευταῖον συνῆψαν οὗτοι εἰρήνην μετ' αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπιμελητῆς τῆς πόλεως διωρίσθη ὁ ἀφωσιωμένος τῷ Κασσάνδρῳ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς, «τῶν Θεοφράστου τοῦ φιλοσόφου γνωρίμων», ἀδελφὸς δὲ τοῦ ὑπὸ Ἀντιπάτρου φονευθέντος Ἱμεραίου, ἐνῶ ἐφονεύετο καὶ ὁ ὑποπτος καταστάς φρούραρχος τῆς Μουνιχίας Νικάνωρ· τὴν ἄκραν ταύτην κατελάμβανε φρουρὰ ἀφωσιωμένη τῷ Κασσάνδρῳ. Ταῦτα συνετελέσθησαν λήγοντος τοῦ 308.

2.

Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς (317 - 307 π.Χ.).— Πολιτεία αὐτοῦ. Ἀποχώρησις εἰς Ἀγυπτὸν (ἀποθ. 284).— Δημήτριος ὁ Πολιορκητῆς ἀπαλλάσσει τοὺς Ἀθηναίους τῆς ἐν Μουνιχίᾳ φρουρᾶς (307). Τιμαὶ πρὸς τὸν Πολιορκητὴν καὶ τὸν Ἀντίγονον. Ἀναστήλωσις δημοκρατίας Στρατοκλῆς.— Ἀντιγόνου φόνος ἐν Ἰπῷ (θῆρος τοῦ 301).— Οἱ Ἀθηναῖοι οὐδέτεροι (301-294).

Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς ἐκράτησε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀθηναϊκῆς πολιτείας ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην, κατὰ τὴν ὁποίαν «οὐ μόνον οὐ κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπινώρθωσε», κατὰ Στράβωνα, συντάξας καὶ νόμους προσφόρους τῇ τότε καταστάσει τῶν Ἀθηναίων, ρυθμίσας ἐπὶ τὸ εὐστοχώτερον τὸν τε δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν τῶν

πολιτῶν βίον, περιορίσας τὴν ἐπικρατοῦσαν μανίαν σπατάλης πρὸς ἐπίδειξιν, θεσπίσας *γυναικονόμους* πρὸς ἐπιβλεψιν τοῦ βίου τῶν γυναικῶν καὶ *νομοφύλακας*, οἵτινες παρεκώλυον καὶ τὴν ψήφισιν νόμων κακῶν, διενεργήσας δὲ γενικὴν ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, οἵτινες εὐρέθησαν 21.000 τελείων πολιτῶν, 10.000 κατοίκων καὶ 400.000 δούλων, καὶ παντοίαν ἄλλην ἀνορθωτικὴν ἐργασίαν μετελθῶν, εἰ καὶ αὐτὸς ἔζη βίον σπάταλον καὶ ἐπιδεικτικὸν καὶ φιλήδονον, ὥστε καὶ *Λαμπετώ* προσωνομάζετο, μὲ τὸ ὄνομα διασήμου ἐταίρας. Καὶ ἔξωτερικῶς δὲ κατώρθωσεν ὁ Φαληρεὺς νὰ προφυλάξῃ τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὰ δεινὰ τῶν τότε διεξαχθέντων μεταξὺ διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου πολέμων καὶ ἀπωτέρω καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῆς Ἀττικῆς, τῶν ὁποίων διαρκούντων ἔξωλοθρεύθη ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου καὶ δλόκληρον τὸ βασιλικὸν τῆς Μακεδονίας γένος. Κατὰ τὸ τέλος ὅμως τῆς δεκαετίας, τῷ 307, ὁ Ἀντίγονος, θέλων νὰ ἐκβάλῃ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Κασσάνδρου, ἀπεφάσισε κατάληψιν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἔπεμψε πρὸς τοῦτο τὸν νεαρὸν ἔτι, πλὴν μεγαλοπράγμονα υἱὸν του Δημήτριον, τὸν βραδύτερον ἐπικληθέντα *Πολιορκητὴν*, μετὰ 250 νεῶν. Οὗτος εὐρὸν τὸ στόμιον τοῦ λιμένος ἀνοικτόν, εἰσέπλευσε μετὰ μέρους τοῦ στόλου καὶ κατεγοήτευσε τοὺς σπεύσαντας εἰς ἀπόκρουσιν Ἀθηναίους, διότι «ἦν καὶ κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος καὶ κατὰ τὸ κάλλος ἡρωικὸν ἀποφαίνων ἀξίωμα», ὥστε ἐδέχθησαν αὐτὸν ἄνευ ἀντιστάσεως· ὁ δὲ Φαληρεὺς τοῦτο μαθὼν ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχεν νὰ τῷ ἐπιτραπῇ ἡ ἀποχώρησις εἰς Βοιωτίαν, ὅθεν

ἀπῆλθε πρὸς τὸν Πτολεμαῖον Α' τὸν Σωτῆρα εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐκεῖ ἐγκατεβίωσε γράφων διάφορα συγγράμματα μέχρι πέραν τοῦ 284 ἔτους. Ὁ Πολιορκητὴς μετὰ διμηνίαν ἐπιστρέψας ἐκ Μεγάρων «ἐξέκοψε τὴν φρουρὰν καὶ κατέσκαψε τὸ φρούριον» τῆς Μουνυχίας, αἰχμαλωτίσας τὴν φρουρὰν καὶ τὸν τότε φρούραρχον Διονύσιον κατ' Αὐγουστον τοῦ 307. Οὕτως ἐλύθησαν αἱ ὑπὸ Ἀντιπάτρου ἐπιβεβλημέναι τοῖς Ἀθηναίοις πέδαι, ἐκάλεσαν δὲ τὸν ἐλευθερωτὴν εἰς τὸ ἄστυ, ὅπου ἔξετραχηλίσθησαν εἰς παντὸς εἴδους τιμὰς καὶ περιποιήσεις πρὸς αὐτόν, κηρύξαντα δημοσίᾳ ἐλευθέραν τὴν πόλιν καὶ δηλώσαντα ὅτι ἤθελεν ἐνεργήσει παρὰ τῷ πατρὶ ν' ἀνασυσταθῇ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος, ν' ἀποδοθῇ ἡ Ἴμβρος καὶ νὰ σταλῶσι δωρεὰν 150.000 μέδιμνοι σίτου. Μεταξὺ τῶν τιμῶν τῶν ἀπονεμηθεισῶν αὐτῷ ἦτο καὶ ἡ ἀνακήρυξις του ὡς θεοῦ, κατοικούντος ὡς τοιοῦτου ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἀσελγαίνοντος, ἔτι δὲ ἡ προσθήκη δύο νέων φυλῶν εἰς τὰς δέκα, Ἀντιγονίδος καὶ Δημητριάδος, καὶ ἄλλαι, κατὰ δὲ τὰς συχνάς του εἰς Ἀθήνας ἐπισκέψεις ὑπέδεχοντο αὐτὸν ὡς θεὸν Διόνυσον, ἄδοντες ἰθυφάλλους, πρωτοστατοῦντος ἐν ταῖς κολακαίαις τοῦ δημαγωγοῦ Στρατοκλέους. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἀνετράπησαν οἱ ὑπὸ τοῦ Φαληρέως εἰσηγμένοι ὀλιγαρχικοὶ θεσμοὶ καὶ καθιερώθη πάλιν δημοκρατικώτερον πολίτευμα, ὅπως καὶ ὅτι πάντα ταῦτα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνωσιν ἄνευ ἀντιδράσεως ἐκ μέρους τοῦ Κασσάνδρου, πρὸς ὃν ἐπὶ τετραετίαν ὄλην (307-304) ἠναγκάσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ πολεμήσωσιν ἐν συμμαχίᾳ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Δημη-

τρίου. Μόνον δὲ μετὰ τὸν ἐν Ἰψῷ φόνον τοῦ Ἀντιγό-
νου κατὰ τὸ θέρος τοῦ 301 καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῶν
ἀντιπάλων τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκα-
τέλιπον τὸν Δημήτριον εἰς τὴν τύχην του, κηρυχθέντες
οὐδέτεροι.

3.

*Τυραννία Λαχάρου (297-294 π.Χ.).—Ὁ Πολιορκητὴς ἀπαλ-
λάσσει τοὺς Ἀθηναίους τοῦ Λαχάρου καὶ ἀποκαθιστᾷ
τὴν δημοκρατίαν (294).—Ἐπανάστασις Ἀθηναίων
κατὰ Δημητρίου (χειμῶν τοῦ 290). Συμμαχία πρὸς
Λυσιμάχον καὶ Πτολεμαῖον.—Εἰσβολὴ Πολιορκητοῦ τῷ
288.—Ἐπικουρία Πύρρου καὶ συμβουλή.—Ἀπώλεια
τῶν πατροπαραδότων νήσων (287-286).—Εἰσβολὴ Ἀν-
τιγόνοιο Γονατᾷ (283).—Προέλασις Λυσιμάχου.—Ὁ-
λυμπιόδωρος.—Θάνατος Λυσιμάχου τῷ 281.—Πτολε-
μαῖος ὁ Κεραυνός.—Ὁ Ἀντίγονος Β' ἐν Μ. Ἀσίᾳ
(280-277).—Ἀνάκτησις Σκύρου, Δήμνου, Ἰμ-
βρου (279).*

Ὁ Πολιορκητὴς, μαθὼν τὴν παλιμβολίαν τῶν Ἀ-
θηναίων, μεγάλως ἐλυπήθη, ζητήσας δὲ παρέλαβε τὸν
παρ' αὐτοῖς ἰσχυρὸν στόλον του, ἀποκρίψας τὴν ὀργήν,
καὶ καταλιπὼν ἐν Ἑλλάδι τὸν Πύρρον, ἀπῆλθεν εἰς τὰ
θηρακικὰ παράλια κατὰ τοῦ Λυσιμάχου, βυσσοδομεύσαν-
τος παρ' Ἀθηναίους, καὶ πορθῶν συνήγαγε μέγαν πλοῦ-
τον, διὰ τοῦ ὁποίου κατήρτισε πολυάριθμον στρατὸν καὶ
στόλον καί, συνδεδεῖς μετὰ Πτολεμαίου καὶ Σελεύκου,
κατέστη πάλιν παντοδύναμος, ἐνῶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκινδύ-
νευον ἤδη καὶ ἐκ μέρους τοῦ Κασσάνδρου, διὸ προσέβη-
σαν εἰς ταχεῖαν ἐπιδιόρθωσιν τῶν τειχῶν καὶ εἰς ἔξο-

πλισμοὺς καὶ προσέστησαν τῆς πολιτείας ἄνδρας οὐδετέ-
ρους, ἐν οἷς καὶ τὸν Λαχάρην, κρυφίως ὑποστηριζόμενον
ὑπὸ Κασσάνδρου· διὸ καὶ τύραννος ταχέως ἀνεδείχθη
σκληρὸς, ἰδίως μετὰ τὸν ἐν ἔτει 297 θάνατον τοῦ ἐπι-
βλέποντος καὶ χαλιναγωγούντος αὐτὸν Κασσάνδρου, στη-
ριζόμενος ἐπὶ πλήθους μισθοφόρων καὶ ἐπὶ τῶν πενε-
στέων Ἀθηναίων. Τότε ὡς θεὸς ἐκ μηχανῆς ἀνεφάνη
ὁ Πολιορκητὴς, ὅστις ἀπέλειψε τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ
ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ περιῆγαγεν αὐτοὺς εἰς λιμὸν ἀ-
νυπόφρον καὶ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ἐξεπόρθησε τὰ
τείχη. Ὁ Λαχάρης ἔφυγε τότε εὐθύς εἰς Βοιωτίαν, ὅπου
ἐφρονεῦθη ὑπὸ Κορωναίων, διότι «ὑποπτεύετο εὐπορεῖν
μεγάλως χρημάτων», οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἦνοιξαν τὰς πύ-
λας εἰς τὸν Δημήτριον, ὅστις, «κελεύσας εἰς τὸ θέατρον
ἀθροισθῆναι πάντας», τρέμοντας τὴν ὀργήν του, «ἐλα-
φρῶς καὶ φιλικῶς μεμφάμενος αὐτοὺς δηλάσσετε». Κα-
τάπληκτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐκ τῆς ἀμνησικακίας καὶ γενναι-
οφροσύνης τοῦ Δημητρίου, «ἐν φωναῖς ἦσαν παντοδα-
παῖς», ὁ δὲ δημαγωγὸς Δρομοκλείδης «γνώμην ἔγραψε
Δημητρίῳ τῷ βασιλεῖ τὸν Πειραιᾶ παραδοθῆναι καὶ
τὴν Μουνησίαν», ἐνῶ αὐτὸς ὁ Δημήτριος προσέθηκεν εἰς
ταῦτα καὶ τὸν λόφον Μουσεῖον, τὸν βραδύτερον ἐπι-
κληθέντα τοῦ Φιλοπάππου, «ὥς μὴ πάλιν ἀναχαίσιαντα
τὸν δῆμον ἀσχολίας αὐτῷ παρέχειν». Ταῦτα ἐγένοντο
κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 394, ὅτε καὶ ἔληξεν ἡ περίοδος αὕτη
τῆς οὐδετερότητος τῶν Ἀθηναίων, ἀποκατασταθείσης ἐκ
νέου καὶ τῆς δημοκρατίας κατὰ Ἰούλιον μῆνα.

Ἐν τούτοις αἱ πέδαι, αἱ μακεδονικαὶ φρουραί, διαρ-

κῶς ὑπεμίμησκον τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Δημητρίου, ὅστις μετὰ τὴν ἐξόντως ἢ ἐκδιώξιν τῶν ἀπογόνων τοῦ Κασσάνδρου εἶχε γίνοι καὶ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ ἐδείκνυτο ἀπολυταρχικὸς καὶ δυσπρόσιτος, « Ἀθηναίων γάρ, περὶ οὓς ἔσπουδάκει μάλιστα τῶν Ἑλλήνων, ἔτη δύο πρεσβείαν κατέσχεν », ὡς λέγει ὁ Πλούταρχος. Τοῦτου ἕνεκα, καὶ διότι ὁ Πολιορκητὴς διέταξε ἀδόξον τῶν φυγάδων, οἱ Ἀθηναῖοι, καίτοι πομπωδῶς καὶ μετὰ θείων τιμῶν ὑπεδέχθησαν πάλιν τῷ 290 τὸν Δημήτριον, τελέσαντα καὶ αὐτὰ τὰ Πύθια ἐν Ἀθήναις, κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 290 ἐπανεστάτησαν πάλιν κατὰ τοῦ Δημητρίου, πολεμοῦντος πρὸς Αἰτωλοὺς καὶ Ἡπειρώτας, ἀγομένους ὑπὸ τοῦ Πύρρον, συμμάχους ἔχοντες τὸν Λυσίμαχον τῆς Θράκης καὶ Πτολεμαῖον Α΄ τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐπεχείρησαν ὑπὸ τὸν Ὀλυμπιόδωρον ἐπίθεσιν κατὰ τῆς ἐπὶ τοῦ Μουσειῦ μακεδονικῆς φρουρᾶς, τῆς ὁποίας ὁ διὰ χρημάτων κερδηθεὶς ὑπαρχηγὸς Στρόμβιχος ἤνοιξεν αὐτοῖς τὰς πύλας ὑπὸ δὲ τὸν Δημοχάρη ἐξέβαλον καὶ τοὺς τὴν Ἐλευσίνα κατέχοντας Μακεδόνας, δὲν κατώρθωσαν ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ ἐν Πειραιεῖ, ἐν Πανάκτῳ καὶ ἐν Φυλῇ, ὥστε ἡ θέσις των κατέστη δεινὴ τελευτῶντος τοῦ 288, ὅτε ὁ Πολιορκητὴς εἰσέβαλεν ἐκ Βοιωτίας καὶ μανιώδης ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἄστεως διὸ πρὸς τοῦτον μὲν ἐπεμψαν ἐξιλαστήριον πρεσβείαν ὑπὸ τὸν Κράτητα, πρὸς δὲ τὸν Πύρρον ἄλλην παρακαλοῦσαν εἰς βοήθειαν, ὅστις καὶ ἔσπευσεν ἐπίκουρος, ἔφθασε δὲ μετὰ τὴν αἰφνιδίαν εἰς Ἀσίαν ἀποχώρησιν τοῦ Δημητρίου μετὰ τῶν δυνάμεών του.

Οἱ Ἀθηναῖοι εὐγνώμονες ἐδέχθησαν τὸν Ἡπειρώτην βασιλέα, ὅστις τότε συνεβούλευσεν εἰλικρινῶς αὐτοῖς, « ἂν σωφρονῶσι, μηδένα τῶν βασιλέων ἔτι παρήσειν αὐτοὺς εἰς τὴν πόλιν μηδὲ τὰς πύλας ἀνοίξειν ». Οὕτως ἐσώθησαν πάλιν οἱ Ἀθηναῖοι, ὁ Πειραιεὺς ὅμως, ἡ Φυλὴ καὶ τὸ Πάνακτον παρέμειναν καὶ πάλιν εἰς χεῖρας τοῦ Δημητρίου, ὅστις ἀφήρεσεν αὐτοὺς καὶ τὰς νήσους Σαλαμίνα, Σκῦρον, Λῆμον καὶ Ἴμβρον καὶ ἐτρόπη εἰς πόλεμον ἐν Ἀσίᾳ, καταλιπὼν ἐν Εὐρώπῃ τὸν ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευθέντα υἱὸν τοῦ Ἀντίγονον Β΄ τὸν Γονατᾶν. Οὕτως ἐστερηθήσαν οἱ Ἀθηναῖοι τῆς κατὰ θάλασσαν ἐλευθέρως ἐπικοινωνίας, ἀπέτυχε δ' οἰκτρῶς ἀπόπειρα ἀνακτήσεως τοῦ Πειραιῶς διὰ δεκασμοῦ τῆς φρουρᾶς τῷ 287/86. Καὶ ἀπηλλάγησαν μὲν τοῦ Πολιορκητοῦ, ἡττηθέντος ἐν Ἀσίᾳ καὶ αἰχμαλωτισθέντος, ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος συμμαχήσας πρὸς Πύρρον καὶ Πτολεμαῖον Β΄ τὸν Φιλάδελφον, εἰσήλασεν εἰς Ἀττικὴν τῷ 283. Εὐτυχῶς ὁ στρατηγὸς Ὀλυμπιόδωρος ἀντέταξε σθεναρὰν ἄμυναν καὶ ἡ εἰσβολὴ δὲν ἐπέτυχε τοῦ ποθομένου, τοῦ Ἀντιγόνου ἀποχωρήσαντος, ἵν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν προελαύνοντα βορειόθεν Λυσίμαχον. Καὶ ἀπεχώρησε μὲν ταχέως πάλιν ὁ Λυσίμαχος, ἵνα σπεύσῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἐναντίον τοῦ Σελεύκου, ὅπου καὶ ἔπεσε μαχόμενος ὀγδοηκοντούτης τῷ 281 ἐν Κόρου πεδίῳ, ἀλλ' ἀησχόλησε τὸν Ἀντίγονον Β΄ τότε ἄλλος φοβερὸς ἀντίπαλος, Πτολεμαῖος ὁ Κεραυνός, ὅστις, καταλαβὼν τὴν Θράκην καὶ διεκδικῶν καὶ τὴν Μακεδονίαν, διεπεραιώθη καὶ εἰς Μ. Ἀσίαν τῷ 280 καὶ ἐπὶ τριετίαν ἐκεῖ διεξεδίκει τὴν κλη-

ρονομίαν τοῦ πάππου Ἀντιγόνου τοῦ Μονοφθάλμου. Ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὴν ἀπουσίαν ταύτην ὁ Ἀντίγονος Β' ἀπόλεσε πολλὰς κτήσεις, καὶ αἱ Ἀθῆναι δὲ τότε ἀνεκτίσθησαν, φαίνεται, τὸ Πάνακτον καὶ τὴν Φυλῆν, ἔτι δὲ τὰς ἀρχαίας κληρουχίας Σκῦρον, Λῆμον καὶ Ἴμβρον καὶ τῷ 279, κατὰ τὰ πάλαι εἰδισμένα, ἐξέλεξαν πάλιν κυβερνήτην Λήμον Κωμίαν τὸν Χαρμίδου, Λαμπρῆα.

4.

Εἰσβολὴ Γαλατῶν καὶ ἀπόκρουσις. Ἠγεσία Ἀθηναίων (279-278 π.Χ.).— Συμβιβασμὸς Ἀθηναίων καὶ Ἀντιγόνου Β' (276-266).— Πύρρον φόνος ἐν Ἀργεῖ (272).— Αἱ Ἀθῆναι πνευματικὸν κέντρον τοῦ κόσμου.— Σχολαὶ ἐν Ἀθῆναις.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους 280/279 οἱ Ἀθηναῖοι μετέσχον ἐν τοῖς πρώτοις καὶ γενικωτέρου τῶν Ἑλλήνων πολέμου, κατὰ τῶν Γαλατῶν, οἵτινες ἐκ τῆς πρὸς βορρᾶν τῆς Μακεδονίας ἐν Παννονίᾳ ἀπὸ αἰῶνος ἐγκαταστάσεώς των ὀρμώμενοι ἠθέλησαν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς ἐπικρατουσίας ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναστατώσεως καὶ προήλασαν λεηλατοῦντες πρὸς νότον καὶ νοτιοανατολικῶς ἐκ Μακεδονίας δὲ ἐν τμήμα τούτων ὑπὸ πολέμαρχον τὸν Βρέννον καὶ ὑπαρχηγὸν τὸν Ἀκχιώριον διηυθύνθησαν πρὸς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Οἱ Ἕλληνες τότε ἐν συναγεμῷ ὤρμησαν εἰς Θερμοπύλας, ἵνα φράξωσι καὶ εἰς τούτους τοὺς βαρβάρους τὴν διὰ τῶν Θερμοπυλῶν ἀροδοῦν, πρῶτοι δ' ἐξεκίνησαν οἱ τότε ἰσχυρότεροι στρατιωτικῶς Αἰτωλεῖς, οὓς ἠκολούθησαν καὶ

ἄλλοι ἐκ τῶν πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἴσθμοῦ, καὶ δὴ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, «ἐλόμενοι σφίσι Κάλλιπον ἠγεῖσθαι», ἀπὸ τε ξηρᾶς μετὰ 500 ἰππέων καὶ 1000 πεζῶν καὶ ἀπὸ θαλάσσης μετὰ πασῶν τῶν πλοίων τριήρων, ἐνῶ ἐκ τῶν βασιλέων ἐπίκουροι ἐστάλησαν ἀνὰ πεντακόσιοι ἐκ Μακεδονίας καὶ ἐξ Ἀσίας, ἐν συνόλῳ ὑπερδιπλάσιοι τῶν ὅσοι εἶχον σπεύσει κατὰ τοῦ Ἐρέξου εἰς τὸ στενόν. Ὁμοφώνως δ' οἱ σύμμαχοι τὴν ἠγεσίαν παρεχώρησαν τοῖς Ἀθηναίοις «κατ' ἀξίωμα τὸ ἀρχαῖον», καὶ ἐδειχθήσαν ἀξιοὶ τῆς τιμῆς καὶ ἐμπιστοσύνης οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ Γαλάται, ἀφοῦ μάτην ἀπεπειράθησαν νὰ ὑπερβῶσι τὸ ὄρος, ὤρμησαν ἀγρίως ἀλαλάζοντες κατὰ τοῦ στενοῦ, ἀλλ' οἱ φρουροῦντες Ἕλληνες, βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ θαλάσσης, ἀντέστησαν γενναϊότατα. «Τὸ δ' Ἀττικὸν ὑπερεβάλετο ἀρετῇ τὴν ἡμέραν ταύτην· αὐτῶν δὲ Ἀθηναίων Κωδίας μάλιστα ἐγένετο ἀγαθός, νέος τε ἡλικίαν καὶ τότε εἰς ἀγῶνα ἐλθὼν πολέμου πρῶτον», ὅστις καὶ ἔπεσε μαχόμενος. Τέλος μαθόντες ὅτι ὑπῆρχεν ὑπερθεῖν διὰ τοῦ ὄρους ἀροδοῦς, ἡ περιλάλητος Ἀνοπαία τοῦ Ἐφιάλτου, ἐξηνάγκασαν τοὺς φυλάττοντας τὰ στενὰ ν' ἀπέλθωσι, διὰ νὰ μὴ περικυκλωθῶσι, καὶ οἱ βάρβαροι διελάσαντες ἐτραπήσαν πρὸς τοὺς Δελφοὺς, ἵνα διαρπάσωσι τοὺς θεσσαυροὺς τοῦ ἱεροῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἀπεκρούσθησαν ταχέως, βοηθοῦσης καὶ τῆς κακοκαιρίας, καὶ τοσαύτην ὑπέστησαν φθορὰν ὑποχωροῦντες ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν, ὥστε καὶ ὁ Βρέννος ἐφονεύθη, ὀλίγοι δ' ἐκ τῶν εἰσβαλόντων διεσώθησαν πρὸς τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκη ὁμοφύλους των.

Ἡ ἐπιτυχία αὕτη καὶ ἀνάδειξις τῶν Ἀθηναίων δὲν ἔξηρην αὐτῶν τὸν νοῦν, ἀλλὰ σοφρόνως πολιτευθέντες συνεβιβάσθησαν καὶ πρὸς τὸν Ἀντίγονον Β' τῷ 276 καὶ ἐπὶ δεκαετίαν οὗτος διετέλει φίλος αὐτῶν, διατρίβων συχνάκις ἐν τῷ ἄστει, προσφιλεῖ αὐτῷ ἀπὸ τοῦ χρόνου ὅτε ἐσπούδαζεν ἐνταῦθα, τερπόμενος ν' ἀκούῃ τοὺς Στωϊκοὺς διδάσκοντας, καθόσον καὶ ὁ Πύρρος ἀπουσίαζεν, ἐν Ἰταλία κατ' ἀρχὰς διαμένων μετὰ κατακτητικῶν σχεδίων, ἔπειτα δέ, ἐπιστρέψας καὶ ἐπιδιώκων ν' ἀντικαταστήσῃ πανταχοῦ τὸν Ἀντίγονον, προσέβη μέχρις Ἀργους, ὅπου ἐφρονεῦθη βληθεὶς κατὰ κεφαλῆς ὑπὸ γυναικὸς διὰ λίθου ἢ κεράμου τῷ 272 ἔτει. Καὶ ὁ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Ἀντιγόνου Κράτερος συχνάκις διέτριβε τότε ἐν Ἀθήναις συναναστροφόμενος τοὺς Ἐπικουρίους, ἄλλος δ' ἑτεροθαλῆς ἀδελφός, ὁ Δημήτριος, ἐσύχναζεν εἰς τοὺς Ἀκαδημαϊκοὺς. Πάντα δὲ ταῦτα ἠϋφρανον καὶ ὠφέλουν ἐν ταῦτῳ τοὺς Ἀθηναίους καὶ καθίστων ἐδραιότεραν τοῦ Ἀντιγόνου τὴν παρ' αὐτοῖς ἐπικράτησιν. Ἄλλως τε καὶ εἶχον ἀποβῆ τότε αἱ Ἀθηναῖοι ἔδρα τῶν μεγαλυτέρων καὶ διασημοτέρων ἐν τῷ κόσμῳ σχολῶν, αἵτινες πανταχοῦθεν προσείλκων φιλομαθεῖς. Ἦδη ἀπὸ Πεισιστράτου ἤρξαντο συρρέοντες εἰς Ἀθήνας ποιηταί, ὡς ὁ Ἀνακρέων, καὶ πεζογράφοι ἢ συλλέκται πνευματικῶν ἔργων, μετὰ δὲ τὰ Περσικὰ ἐγγώριοι καὶ ἐπήλυδες ποιηταί καὶ πεζογράφοι καὶ φιλόσοφοι καὶ ρητοροδιδάσκαλοι ἐδημιούργησαν ἐνταῦθα τοσοῦτον γόνιμον ἐστὶν πνευματικῆς δράσεως, ὥστε οὐ μόνον ρήτορες ἀνεδείχθησαν ἄριστοι τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ποιηταί, ὡς ὁ Αἰσχύλος, ὁ Σο-

φοκλῆς, ὁ Ἀγάθων, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Εὐπόλις, ὁ Ἀριστοφάνης, ὁ Κρατῖνος καὶ ἄλλοι, καὶ πεζογράφοι, οἷος ὁ Πλάτων καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ξενοφῶν, καὶ φιλόσοφοι ὡς ὁ τὴν Ἀκαδήμειαν ἰδρῦσας Πλάτων ἐν Κολωνῶν, ὁ τὴν σχολὴν τῶν Περιπατητικῶν ἰδρῦσας Ἀριστοτέλης ἐν Κυνοσάργει, ὁ τὴν σχολὴν τῶν Ἐπικουρίων ἰδρῦσας ἐκτὸς τοῦ Διπύλου Ἐπίκουρος καὶ ὁ τὴν τῶν Στωϊκῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν Κιτιεὺς Ζήνων. Κατέστη λοιπὸν τῷ χρόνῳ τὸ αἰτικὸν ἄστυ τὸ τελειότατον καὶ πάγκαλον ἐκπαιδευτήριον τοῦ κόσμου, ὥστε καὶ βραδύτερον ἐλέγετο περὶ αὐτοῦ.

Εἰ μὴ θεάσαι τὰς Ἀθήνας, στέλεχος εἶ,
εἰ δὲ θεάσαι μὲν, μὴ τεθήρευσαι δ', ὄνος·
εἰ δ' εὐαρεστῶν ἀποτρέχεις, κανθήλιος.

5.

Χερμωνίδειος πόλεμος (266-261 π.Χ.).—Ἦτα καὶ τιμωρία Ἀθηναίων.—Οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν ἐλεύθεροι (256).—Πόλεμος μεταξὺ Φιλαδέλφου καὶ Ἀντιγόνου Β' (251).—Ἀχαιοί. Αἰτωλοί.—Νῆκαι Ἀντιγόνου καὶ θάνατος τῷ 239.—Γενικὴ εἰρήνη.

Ἄλλ' ὁ Ἀντίγονος Β', ἐμπεποτισμένος τῶν Στωϊκῶν τὸ δόγμα ὅτι ἡ πεφωτισμένη ἀπολυταρχία ἢ ὀλιγαρχία, καθ' ἣν ἄρχουσιν οἱ σοφώτεροι, τυγχάνει ἢ ἀρίστη ἀνθρώπων πολιτεία, ἐφήρμοζεν αὐτὸ πανταχοῦ κατὰ δύναμιν, οἱ δὲ δημοκρατικοί, τυραννίαν τοῦτο ἐκλαμβάνοντες, ἠγανάκτουν κατὰ τοῦ βασιλέως. Τοῦτο γνωρίζων Πτολεμαῖος Β' ὁ Φιλάδελφος καὶ μαθὼν ὅτι καὶ ἐν Ἀθῆ-

ναις υφίστατο τοιαύτη μερίς, οἱ περὶ Χρῆμωνίδην καὶ Γλαύκωνα, κατέστησε διὰ τούτων τὰς Ἀθήνας κέντρον τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Κατ' Αὐγουστον τοῦ 266 ὁ συνασπισμὸς συνετελέσθη, αἱ δ' Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη ἠνώθησαν ἐκ νέου πρὸς κοινὸν ἀγῶνα ὑπὲρ ἐλευθερίας, ὅστις ἀπεκλήθη *Χρῆμωνίδειος πόλεμος* (266-261) καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ἕκτακτος ὑπῆρξεν ἡ προθυμία πάντων εἰς θυσίας ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ, ὥστε μεθ' ὑπερηφανείας ἔλεγον οἱ Χρῆμωνίδειοι «τᾶλλα μὲν εἶναι κοινὰ τῶν Ἑλλήνων, τὴν δ' ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀνθρώπους φέρουσιν ὁδὸν Ἀθηναίους εἰδέναι μόνους». Καὶ διεξήχθη δεινὸς ἐπὶ πενταετίαν ὁ πόλεμος οὗτος κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὑπὸ Πτολεμαίου, τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Πύρρου κατὰ Ἀντιγόνου Β', ἀλλ' οὗτος ἀναπτύξας ἀκατάβλητον δραστηριότητα κατεπόνησε τοὺς ἀντιπάλους. Μάτην ὁ ναύαρχος τοῦ Πτολεμαίου Πάτροκλος ἀπὸ νησίδος παρὰ τὴν Λαυρεωτικὴν, ἣτις ἔκτοτε νῆσος Πατρόκλου καλεῖται (Γαῖδουρονῆσι νῦν), διενήργει ἀποκλεισμὸν τῶν ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς. Οὐδὲν ἴσχυσε νὰ καταβάλῃ τὴν ἀντοχὴν τοῦ Ἀντιγόνου, ὅστις ἐπολιόρκησεν ἐπὶ μακρὸν τὸ ἄστυ ἀπὸ τε Πειραιῶς καὶ ἀπὸ Ξηροῦ καὶ ἐξηνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ δεχθῶσι τὸν Ἀντίγονον ἐντὸς τοῦ ἄστεως παραδιδόμενοι ἄνευ ὄρων. Ὁ βασιλεὺς ἐνέβαλε φρουρὰς εἰς Μουνιχίαν, εἰς Πειραιᾶ, εἰς τὸ Μουσεῖον, ἐπὶ τῆς Φυλῆς, ἐπὶ τοῦ Πανάκτου, ἐπὶ τῆς παραλίας καὶ ἐπὶ τῆς Σαλαμῖνος, ἐτροποποίησε δὲ καὶ τὸ πολίτευμα ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον, ἀντικαταστήσας τὴν κλήρω ἐκλογὴν διὰ τῆς χειροτονίας, ἀφηρέ-

θησαν δ' οἱ Ἀθηναῖοι καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν ἴδιον νόμισμα, πλὴν χαλκίων καὶ ἀντὶ τῶν περιφήμων *γλαυκῶν* ἐκόπησαν τότε τὰ ἐπικληθέντα «Ἀντιγόνεια τέτραχμα», ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἀφηρέθησαν πᾶν ὅ,τι δεικνύει πολιτικὴν αὐθυπαρξίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν. Οἱ τοῦ πολέμου πρωταῖτιοι Χρῆμωνίδης καὶ Γλαύκων κατέφυγον παρὰ τῷ Πτολεμαίῳ, τοῦ ὁποίου καὶ ναύαρχοι ἐγένοντο, ἠκολούθησαν δ' αὐτοὺς καὶ ἄλλοι Ἀθηναῖοι πρόσφυγες, διότι ὁ μετὰ τὸν Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου πόλεμος συνεχίσθη, καθ' ὅσον ὁ Πτολεμαῖος ἰδρύσας ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἀπ' αὐτοῦ ἐξαρτώμενον νησιωτικὸν κράτος ὑπὸ ἴδιον ἀρχοντα, *νησίαρχον*, ἐκυριάρχει τῆς πρὸς τὴν Ἀσίαν ἐπικοινωνίας. Ταύτης ὁμοῦ ὁ Ἀντίγονος εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην, ὡς μετέχων τῶν μετὰ τὸν Λαγιδῶν καὶ Σελευκιδῶν συγῶν τότε πολέμων καὶ χάριν ἀσφαλοῦς διατηρήσεως τῆς Ἀττικῆς, χρησιμευούσης διὰ τὴν καὶ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου κυριαρχίαν του· διὸ ἐκπεύσας ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς μετὰ νεοτεύκτου στόλου κατέλαβε τὰς Κυκλάδας καὶ κατεναμάχησε παρὰ τὴν Κῶν τὸν ἀντίπαλον στόλον, ἔζηκε δὲ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὸν νησιωτικὸν σύνδεσμον. Ἀσφαλῆς τότε ἀπὸ θαλάσσης, ἅμα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, κατὰ παράκλησιν τῶν Ἀθηναίων ἀπέσυρε τῷ 256 τὴν ἐπὶ τοῦ Μουσείου, ἐντὸς τῶν τειχῶν, φρουρὰν καὶ ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐλευθέρους ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, μηδὲν φοβούμενος, καθ' ὅσον ἡ Μουνιχία, τὸ Σούνιον, ἡ Σαλαμίς, ἡ Φυλὴ καὶ τὸ Πανάκτον κατεῖχοντο ὑπὸ μακεδονικῶν φρουρῶν, ὁποῖαι ὑπῆρχον καὶ ἐν Χαλκίδι, Μεγάρῳις, Κορίνθῳ καὶ τοῖς πέριξ.

Ἐν τούτοις ὁ δεινὸς διπλωμάτης Φιλάδελφος κατώρθωσε νὰ προσοικειωθῇ τὴν τότε ἀνασυσταθεῖσαν καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀράτου διευθυνομένην Ἀχαικὴν συμπολιτείαν καὶ διὰ τούτου τὸν ἐν Κορίνθῳ ἐδρεύοντα ἀνεψιὸν τοῦ Ἀντιγόνου Ἀλεξάνδρον τὸν Κρατέρου, καὶ τῷ 251 πλεύσας ἀνακατέλαβε τὴν Δῆλον καὶ τὸ περὶ αὐτὴν νησιωτικὸν κράτος, τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπιτεθέντος κατὰ τῆς Σαλαμῖνος καὶ ἀπασχολήσαντος τὰς ἐν Ἀττικῇ δυνάμεις τοῦ Ἀντιγόνου. Κατὰ τὸ 247 ὁ Φιλάδελφος, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν Ἀχαιῶν, ἐπανελάβε τὴν κατ' Ἀντιγόνου ἐπίθεσιν, ὅστις προσοικειωθείς τοὺς Αἰτωλοὺς ἀντεπεξῆλθε καὶ κατὰ τὰ ἔτη 246 καὶ 245 ἐγένετο πάλιν κύριος τῆς Δήλου καὶ τῶν Κυκλάδων. Τὴν αὐτὴν πολιτικὴν ἠκολούθησε καὶ ὁ Πτολεμαῖος Γ' ὁ Εὐεργέτης, τὸν ὁποῖον ὁ Ἄρατος «σύμμαχον ἐποίησε τῶν Ἀχαιῶν, ἡγεμονίαν ἔχοντα πολέμου καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν»· ναύαρχους εἶχεν οὗτος τοὺς πρόσφυγας Ἀθηναίους Χρεμωνίδην καὶ Γλαύκωνα, ἐνῶ ὁ Ἀντίγονος συμμαχούς προσέλαβε καὶ τοὺς Ροδίους, κατὰ θάλασσαν, ἔχον ἤδη τοιοῦτους κατὰ ξηρὰν τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ἥσυχος διατελῶν ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων. Οὗτοι παρέμενον πιστοὶ αὐτῷ, καί-τοι ὁ Ἄρατος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν τῷ 244 ἐκ Κορίνθου, μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀποσπάσῃ αὐτούς, ἐνῶ ὁ Εὐεργέτης μετεχειρίζετο Ἀθηναίους ὡς ναύαρχους του. Κατενόουν καλῶς τότε οἱ Ἀθηναῖοι ὅτι, ἂν ἐπανεστά-τουν κατὰ Ἀντιγόνου, ἡ Ἀττικὴ θ' ἀπέβαινε κέντρον καὶ θέατρον τοῦ ὅλου πολέμου καὶ θὰ ὑφίστατο τὰ πάν-δεινα. Ἄλλως τε καὶ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 239 θανάτου του

ὁ Ἀντίγονος στιβαρῶς διεξῆγε τὸν πόλεμον κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, καταναυμαχήσας ἀλληλοδιαδόχως παρὰ μὲν τὴν Ἄνδρον μοῖραν αἰγυπτιακοῦ στόλου, ἀγομένην ὑπὸ Σώφρονος, παρὰ δὲ τὴν Ἐφεσον ἐτέραν ἀγομένην ὑπὸ Χρεμωνίδου, καὶ θραύσας οὕτως ὀριστικῶς τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Πτολεμαίων, οὔτινες μόνον διὰ τοῦ θανάτου τοῦ δεινοῦ ἀντιπάλου ἀνέπνευσαν· διότι ὁ διάδοχος Δημήτριος Β', βλέπων τοὺς Αἰτωλοὺς ἀποσπασθέντας καὶ συμμαχήσαντας τοῖς Ἀχαιοῖς, συνῆψε σπονδὰς ἀνοχῶν μετὰ τῶν Ἀχαιῶν, ἴσως δὲ καὶ μετὰ τοῦ Εὐεργέτου, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ οἱ Αἰτωλοὶ τότε καὶ οἱ Ρόδιοι συνωμολόγησαν εἰρήνην, καὶ οὕτως ἐπεκράτησε γενικῇ ἐν Ἑλλάδι εἰρήνη.

6.

Εἰσβολαὶ Ἀράτου εἰς Ἀττικὴν (238-235 π.Χ.). — Θάνατος Δημητρίου Β' (230). — Ἐκκένωσις τῆς χώρας ὑπὸ τῶν ξένων φρουρῶν. Εὐρυκλείδης. Διογένης (229). — Πολιτεία Εὐρυκλείδου καὶ Μικιῶνος τῶν Κηφισιέων. Οὐδέτερότης. Φιλία πρὸς Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους. — Πτολεμαίου Γ' ἐλευθεριότητες. — Πτολεμαῖον Γυμνάσιον. — Διογένειον Γυμνάσιον. — Τιμαὶ εἰς Πτολεμαῖον. — Πτολεμαῖος Δ'.

Ἄλλ' ὁ Ἄρατος οὐδόλως ἐδίστασε ν' ἀψηφίσῃ τὴν εἰρήνην καὶ εἰσβαλὼν εἰς Ἀττικὴν ἀπεπειράθη νὰ καταλάβῃ τὸν Πειραιᾶ, κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς διάρρηξις τῆς εἰρήνης καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν τῷ 238, τῶν Ἀχαιῶν συμμαχοῦντων τοῖς Αἰτωλοῖς κατὰ τῶν Μακεδόνων, τοῦ δὲ Εὐεργέτου

παραμένοντος οὐδετέρου. Τότε ὁ Ἄρατος ἐκ Κορίνθου ἐκ νέου ἐπανειλημμένως ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὸν Πειραιᾶ, προχωρήσας ὅμως τῷ 235 καὶ βορειότερον εἰς τὴν Μέσσην Ἑλλάδα ἠττήθη κατὰ κράτος ὑπὸ τοῦ ἐκ Λυσιμαχείας Βίθυος, πρὸς μεγάλην τῶν Ἀθηναίων χαρᾶν, οἵτινες καὶ τὰ τείχη των διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον ἐπεσκεύασαν καὶ ἐπιμελῶς ἐφρούρουσαν τὴν χώραν. Ὅτε δὲ τῷ 232 ἐπανελήφθησαν αἱ εἰσβολαὶ Ἀχαιῶν, διότι ἐπανάστασις καθ' ὑποκίνησιν ἐκραγεῖσα ἐν Ἡπειρῷ εἶχε προκαλέσει τὴν ἐκεῖσε μετάβασιν τοῦ Δημητρίου Β', πεσόντος τῷ 230 ἐν μάχῃ πρὸς τοὺς Δαρδανεῖς ἐν τῇ βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ καταλιπόντος διάδοχον ἐπταετῆ τὸν Φίλιππον Β', τὸν ὁποῖον ἐπετρόπευσεν ὁ πρὸς πατρὸς θεῖος Ἀντίγονος Γ' ὁ Δώσων, πάντα ταῦτα ἤγαγον καὶ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ νὰ ταχθῶσι τέλος ὑπὲρ τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας, πρωτοστατοῦντος τοῦ πλουσίου Κηφισιεύος Εὐρυκλείδου, βοηθουμένου καὶ ὑπὸ τοῦ φρουράρχου ἐν Πειραιεῖ Διογένους· οὗτος δὲ ἐδήλωσεν ὅτι προθύμως θ' ἀπέσυρε τὰς μακεδονικὰς φρουρὰς ἕξ Ἀττικῆς ἀντὶ 150 ταλάντων, τὰ ὁποῖα θὰ ἐδίδοντο εἰς τοὺς ἀπολυομένους στρατιώτας, καὶ οὕτω κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 229 αἱ ξένοι φρουραὶ ἐγκατέλιπον τὴν Ἀττικὴν πρὸς μεγάλην τῶν κατοίκων χαρᾶν, ἀποβάντων πάλιν κυρίων τῆς ὅλης χώρας καὶ ἀνακτησαμένων τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ἄλλ' ἢ διατήρησις τοῦ κτηθέντος ἀγαθοῦ ἀπῆται ἀποφυγὴν ἀναμεΐξεως εἰς πολέμους καὶ τοὺς ἕξ αὐτῶν κινδύνους, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Ἀντίγονος Γ' ὁ Δώσων ἀνεγνώρισε τὰ τετελεσμένα γεγονότα ἐν Ἀττικῇ διὸ

ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι νὰ φιλιωθῶσι καὶ πρὸς τοὺς Ροδίους καὶ τοὺς Κρητας, οἵτινες διετέλουν πολέμιοι των, εὐτυχῶς δὲ ἀπέλαυον τῆς φιλίας καὶ τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ἑλληνικῶν κρατῶν. Ἀφοῦ οὕτως ἐπετεύχθη εἰρήνη πρὸς πάντας χάρις εἰς τὰς προσπαθείας τῶν Κηφισιέων ἀδελφῶν Εὐρυκλείδου καὶ Μικίωνος, οἱ Ἀθηναῖοι ἐκήρυξαν, τὸ δεύτερον ἤδη, ὅτι θὰ ἠκολούθουν πολιτικὴν οὐδετερότητα. Ἐπειδὴ δὲ τότε καὶ οἱ Ρωμαῖοι, περατώσαντες τὴν ἐπικράτησίν των ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου, ἔθεσαν πόδα καὶ ἐπὶ τῆς καταντικροῦ Ἰλλυρίας, καταπολεμοῦντες τοὺς πειρατὰς αὐτῆς, καὶ ἐπὶ τῆς Κερκύρας τῷ 229 καὶ ἔπεμψαν πρεσβείας προτείναντες φιλίαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πολιτείας, οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ἐδέχθησαν τὴν φιλίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν μετ' οὐ πολὺ καὶ εἰς συμμαχίαν πρὸς τοὺς ξένους ἐκείνους μετέβαλον. Ἐννοεῖται ὅτι μετὰ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀνεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν ἴδιον νόμισμα. Μόνον τὰ περὶ ἡγεμονίας παρ' Ἑλλήσι παλαιὰ σχέδια ἐγκατελείφθησαν ὀριστικῶς πλέον. Ἡ οὐδετερότης δὲ οὐδόλως ἐκόλυσεν αὐτοὺς νὰ διάκηται φιλικῶς πρὸς Ἕλληνας βασιλεῖς, καὶ πρὸ πάντων πρὸς Πτολεμαῖον Δ' τὸν Εὐεργέτην τῷ 226, ὅστις καὶ ἰδίᾳ ἀδρᾶ δαπάνη ἀνήγειρεν διὰ τὸ ἄστνυ, κατὰ τὴν Ἀγορᾶν, τὸ πρῶτον ἐντὸς τῶν τειχῶν γυμνάσιον, τὸ Πτολεμαῖον ἢ Πτολεμαεῖον, κατὰ τὸ 224, τὸ ὁποῖον ἐπηκολούθησεν ἡ δαπάνη τῶν Ἀθηναίων αὐτῶν ἀνέγερσις ἐτέρου γυμνασίου ἐντὸς τοῦ περιβόλου εἰς τιμὴν τοῦ ἐλευθερωτοῦ Διογένους, τοῦ Διογε-

νείον. Ἄλλ' ἢ ἐλευθεριότης τοῦ Πτολεμαίου Γ' δὲν ἐκώλυσε τοὺς Ἀθηναίους καὶ πρὸς Ἀντίγονον Γ' τὸν Δώσωνα νὰ συνάψωσι φιλίαν· τὴν πρὸς ἐκείνον μείζονα συμπάθειαν καὶ εὐγνωμοσύνην των ἔδειξαν δι' ὅλους ἐξαιρετικῶν τιμῶν, διότι ἀνεκήρυξαν αὐτὸν ἐπώνυμον δεκάτης τρίτης φυλῆς, Πτολεμαΐδος ἐπικληθείσης, ἔστησαν δ', ὡς εἰκός, καὶ τὸν ἀνδριάντα αὐτοῦ μεταξὺ τῶν Ἐπώνυμων, καὶ ἀγῶνας, τὰ Πτολεμαῖα ἢ Πτολεμαίεια, ἴδρυσαν. Τὴν αὐτὴν δὲ πολιτικὴν διετήρησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πρὸς τὸν Πτολεμαῖον Δ' τὸν Φιλοπάτορα, διαδεχθέντα τὸν πατέρα ἀποθανόντα τῷ 221.

7.

Ἀρχαία περιγραφή Ἀθηνῶν καὶ Ἀττικῆς.

Φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς σχετικῶς μακρᾶς εἰρήνης καὶ τῆς κατ' αὐτὴν παντοίας ἀναπτύξεως τότε ἐν Ἀττικῇ ὑπῆρξεν ἡ ἀνθηρὰ κατάστασις τῆς ὅλης χώρας καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως, θαυμασίως δὲ ἐκτίθεται ἡ τότε κατάστασις ἐν σφζομένη περιγραφῇ, ὡς ἐξῆς: «Ἐντεῦθεν εἰς τὸ Ἀθηναίων ἔπεισιν ἄστν ὁδὸς ἡδεῖα, γεωργουμένη πᾶσα, ἔχουσα τὴν ὄψιν φιλάνθρωπον· ἡ δὲ πόλις ξηρὰ πᾶσα, οὐκ εὐδρος, κακῶς ἐρρουτομημένη διὰ τὴν ἀρχαιότητα· αἱ μὲν πολλαὶ τῶν οἰκῶν εὐτελεῖς, ὀλίγοι δὲ χρήσιμοι ἀπιστηθεῖν δ' ἂν ἐξαίφνης ὑπὸ τῶν ξένων θεωρουμένη, εἰ αὐτὴ ἔστιν ἡ προσαγορευομένη τῶν Ἀθηναίων πόλις· μετ' οὐ πολὺ δὲ πιστεύσειεν ἂν τις. Ὁδεῖον τῶν ἐν τῇ οἰκουμένη κάλλιστον, θέατρον ἀξιόλογον

μέγα καὶ θαυμαστόν· Ἀθηναῖς ἱερὸν πολυτελές, ἐπόψιον, ἄξιον θεάς, ὁ καλούμενος Παρθενών, ὑπερκείμενον τοῦ θεάτρου μεγάλην κατάπληξιν ποιεῖ τοῖς θεωροῦσιν. Ὀλυμπιεῖον ἡμιτελές μὲν, κατάπληξιν δ' ἔχον τὴν τῆς οἰκοδομίας ὑπογραφὴν, γενόμενον δ' ἂν βέλτιστον, εἶπερ συνετελέσθη. Γυμνάσια τρία, Ἀκαδήμεια, Λύκειον, Κυνόσαργες, πάντα κατάδενδρά τε καὶ ἐδάφεισι ποώδη, σχολαὶ παντοδαπαὶ φιλοσόφων παντοδαπῶν, ψυχῆς ἀπάτη καὶ ἀνάπαυσις· ἑορταὶ συχναί, θεαὶ συνεχεῖς τὰ γινόμενα ἐκ τῆς γῆς πάντα ἀτίμητα καὶ πρῶτα τῇ γεύσει, μικρῶ δὲ σπανιώτερα· ἄλλ' ἢ τῶν ξένων ἐκάστοις συνοικειομένη ταῖς ἐπιθυμίαις εὐάριστος διατριβή, περισπῶσα τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὸ ἀρέσκον, λήθην τῆς δουλείας ἐργάζεται· ἔστι δὲ ταῖς μὲν θεαῖς ἢ πόλις καὶ σχολαῖς τοῖς δημοτικοῖς ἀνεπαίσθητος λιμός, λήθην ἐμποιοῦσαις τῆς τῶν σιτίων προσφορᾶς· ἐφόδια δ' ἔχουσιν οὐδεμία τοιαῦτα πρὸς ἡδονήν· καὶ ἕτερα δὲ ἡ πόλις ἡδεῖα ἔχει καὶ πολλά· καὶ γὰρ αἱ σύνεγγυς αὐτῆς πόλεις προάστια τῶν Ἀθηναίων εἰσὶν· ἀγαθοὶ δὲ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν παντὶ τεχνίτῃ περιποῦσαι δόξαν μεγάλην, ἐπὶ τοῖς ἐντυγχανομένοις ἐκβαλόντες εὐμερίας, θαυμαστόν· πλινθίνων ζῶων ἀνθρώπων διδασκαλεῖον. Τῶν δ' ἐνοικούντων οἱ μὲν αὐτῶν Ἀττικοί, οἱ δ' Ἀθηναῖοι· οἱ μὲν Ἀττικοὶ περιέρχοι ταῖς λαλιαῖς, ὕπουλοι, σκυφαντώδεις, παρατηρηταὶ τῶν ξενικῶν βίον, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μεγαλόψυχοι, ἀπλοῖ τοῖς τρόποις, φιλίας γνήσιοι φύλακες, διατρέχουσι δὲ τινες ἐν τῇ πόλει λογογράφοι, σείοντες τοὺς παρεπιδημοῦντας καὶ εὐπόρους τῶν ξένων, οὓς ὅταν ὁ δῆμος λάβῃ, σκληραῖς περιβάλλει ζημίαις. Οἱ

δὲ εὐκρινεῖς Ἀθηναῖοι δορυεῖς τῶν τεχνῶν κριταὶ διὰ τὰς συνεχεῖς θέας. Τὸ καθ' ὅλου δ', ὅσον αἱ λοιπαὶ πόλεις πρὸς τε ἡδονὴν καὶ βίου διόρθωσιν τῶν ἀγρῶν διαφέρουσι, τοσοῦτον τῶν λοιπῶν πόλεων ἢ τῶν Ἀθηναίων παραλλάττει. Φυλακτέον δ' ὡς ἔνι μάλιστα τὰς ἐταίρας, μὴ λάθῃ τις ἠδέως ἀπολόμενος». Ἐπειτα περιγράφεται ἡ ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Ὀρωπὸν ὁδός. «Ἐντεῦθεν εἰς Ὀρωπὸν διὰ Ψαφιδῶν καὶ τοῦ Ἀμφιαράου Διὸς ἱεροῦ ὁδὸς ἐλευθέρως βαδίζοντι σχεδὸν ἡμέρας προσάντης, ἀλλ' ἢ τῶν καταφύτων πολυπληθία, τὰ πρὸς τὸν βίον ἔχουσα ἄφθονα καὶ ἀναπαύσεις, κωλύει κόπον ἐγγίγνεσθαι τοῖς ὁδοιποροῦσι».

8.

Πόλεμος Καρχηδονίων καὶ Ρωμαίων.—Ὁ ἐκ δυσμῶν κίνδυνος.—Συνέδριον ἐν Ναυπάκῳ (217 π.Χ.).—Ἀγέλαος ὁ Ναυπάκτιος.—Ἐξαετῆς πόλεμος κατὰ Φιλίππου Ε' (211-205).—Θάνατος Εὐρυκλείδου καὶ Μικίωνος.—Κηφισόδωρος.—Ἐπιδρομὴ Φιλίππου.—Οἱ Ρωμαῖοι ἀρωγοὶ τῶν Ἀθηναίων.—Καταστροφὴ Ἀττικῆς ὑπὸ Μακεδόνων.

Τὴν ἀνθηρὰν ταύτην τῆς Ἀττικῆς κατάστασιν φθορὸς δαίμων ἠθέλησε νὰ μεταβάλῃ μετ' ὀλίγον διὰ καταστροφῶν καὶ ἐρημώσεων. Ἐν τῇ δυτικῇ Μεσογείῳ τὸ δεύτερον τότε διεξήγετο μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Καρχηδονίων δεινὸς περὶ ἐπικρατήσεως πόλεμος, ὃ Ἀννιβαϊκὸς ἐπικαλούμενος, οἰαδήποτε δ' ἂν ἦτο ἢ ἐκβασίς αὐτοῦ, θὰ ἦτο ἀδύνατον ὁ νικητῆς νὰ μὴ θελήσῃ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν

κυριαρχίαν καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἵνα βάλῃ χεῖρα καὶ ἐπὶ τῆς πολυανθρώπου καὶ γονιμοτάτης Ἀσίας, ὑποδουλῶν τοὺς Ἕλληνας. Τοῦτο κατενόουν τῶν Ἑλλήνων οἱ διορατικώτεροι, μάλιστα δὲ οἱ συνορεύοντες πρὸς τοὺς Ρωμαίους Μακεδόνες καὶ Αἰτωλοὶ, καὶ τῇ πρωτοβουλίᾳ τούτων καὶ τῇ συνεργασίᾳ καὶ ἄλλων διωργανώθη πανελλήνιον συνέδριον τῷ 217 ἐν Ναυπάκῳ, ἔνθα καὶ ἄλλοι ρήτορες, μάλιστα δ' ὁ ἐκ Ναυπάκτου Ἀγέλαος ἀνέπτυξε σαφῶς τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ συνεβούλευσε συμμαχίαν Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ὥστε κατέπαυσαν μὲν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἀπεφασίσθησαν δὲ γενικαὶ προετοιμασίαι κατὰ ἐνδεχομένου ἐκ δυσμῶν κινδύνου, τὰς ὁποίας ὅμως μόνος ὁ Φίλιππος Ε' δραστηρίως διεξήγαγεν. Οἱ Ἀθηναῖοι διέθετον μὲν πρὸς διατήρησιν σταθερᾶς οὐδετερότητος ἀρκετὰς δυνάμεις μισθοφόρων, ἐτύφλωττον ὅμως ὡς πρὸς τὸν ἐκ τῶν Ρωμαίων κίνδυνον καὶ ἐξηκολούθουν παραμένοντες οὐδέτεροι. Ὅτε μάλιστα ὁ ἐν Ἰταλίᾳ πόλεμος ἤρξατο ἀποκλίνων ὑπὲρ τῶν Ρωμαίων, οὗτοι ὑπεκίνησαν τοὺς Αἰτωλοὺς κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἵν' ἀπασχολήσωσιν αὐτὸν ἐν Ἑλλάδι, καὶ τῷ 211 ἤρξατο ἑξαετῆς κατ' αὐτοῦ πόλεμος ἐναντίον αὐτοῦ ἐτάχθησαν καὶ οἱ Ἡλεῖοι, οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Σπαρτιάται καὶ διεπράχθησαν ὑπὸ Ρωμαίων καὶ Αἰτωλῶν φρικώδεις βιαιοπραγίαι κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν, ἐνῶ καὶ ὁ Φίλιππος τὰ ἴσα ἀνταπέδιδε τοῖς Αἰτωλοῖς καὶ τοῖς Πελοποννησίοις, ἕως ὅτου τῷ 205 τῇ ἐπεμβάσει τῶν Ἀθηναίων, Χίων, Ροδίων, Βυζαντίων καὶ τοῦ Πτολε-

μαίου Δ' κατεπαύθη ὁ ἐμφύλιος τῶν Ἑλλήνων συναγμός, συγχρόνως δὲ συνῆψαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τὸν Φίλιππον εἰρήνην ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ τῶν συμμάχων, ἐν οἷς ρητῶς ἀναφέρονται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Τοῦτο ἐθεώρησεν ὁ Φίλιππος κατόρθωμα τῶν ἰσχυρότων παρ' Ἀθηναίους Κηφισίεων Εὐρυκλείδου καὶ Μικιάνου καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐμποδῶν διὰ δηλητηρίου, ὡς εἶχε πράξει καὶ διὰ τὸν Ἄρατον. Ἄλλ' ὁ μετ' ἐκείνους πρωτοστατήσας παρ' Ἀθηναίους Κηφισόδωρος ὑπῆρξεν ἔτι σφοδρότερος ἀντίπαλος, «Φίλιππῳ τῷ Δημητρίου, Μακεδόνων βασιλεύοντι, ἐς τὰ μάλιστα ἠναντιώθη», ὥστε οὗτος ἐδράξατο τῆς πρώτης εὐκαιρίας, ὅπως εἰσβάλη καὶ εἰς Ἀττικὴν. Δύο νέοι Ἀκαρνᾶνες, περιεργαζόμενοι ἐν Ἐλευσίνι τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων, παρὰ τὴν αὐστηρὰν διὰ τοὺς ἀμνήτους ἀπαγόρευσιν, εἰσῆλθον ἐξ ἀγνοίας εἰς τὸ ἱερόν καὶ καταδικασθέντες ἐπὶ ἀσεβείᾳ ἐθανατώθησαν, οἱ δ' Ἀκαρνᾶνες, ἀγανακτήσαντες, ἐζήτησαν παρὰ τοῦ συμμάχου τῶν Φιλίππου Ε' ἐπικουρίαν καὶ εἰσβαλόντες εἰς Ἀττικὴν ἄνευ κηρύξεως πολέμου, δίκην ληστῶν, κατέδραμον τὴν χώραν πυρὶ καὶ σιδήρῳ. Δικαίως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀγανακτήσαντες ἐπὶ τούτοις, κατήγγησαν πᾶσαν εἰς τοὺς προγόνους τοῦ Φιλίππου ἀπονεμημένην τιμὴν, ὁ δὲ Κηφισόδωρος προσέκητε συμμάχους τὸν Ἄτταλον, τὸν Πτολεμαῖον, τοὺς Κρητας, τοὺς Ῥοδίους καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς, «καὶ εἰς Ἰταλίαν σὺν ἄλλοις Ἀθηναίοις πλεύσας ἰκέτευεν ἀμῦναι Ῥωμαίους», ἐστάλη δὲ καὶ δευτέρα καὶ τρίτη εἰς Ῥώμην πρεσβεία, ὡς καὶ ἐκ μέρους τῶν συμμάχων βασιλέων. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἐπέτα-

ξαν τῷ Φίλιππῳ νὰ μὴ ἐνοχλῆ τοὺς συμμάχους τῶν, ἀρνηθέντος δ' αὐτοῦ νὰ ὑπακούσῃ, ἐκήρυξαν κατ' αὐτοῦ πόλεμον καὶ ἐξεστράτευσαν τῷ 200, καλέσαντες καὶ τοὺς συμμάχους βασιλεῖς νὰ μετάσχωσιν. Ἄλλ' ὁ Φίλιππος εἰσῆλασεν, ἐκ Δημητριάδος ὄρμηθεῖς, εἰς Ἀττικὴν καὶ προέβη μέχρι Διπύλου καὶ κατέστρεψεν ἀνηλεῶς πᾶν ὅ,τι ὑπῆρχε περὶ τὴν πόλιν ἱερόν καὶ τερπνόν, ἐνῶ ὁ Φιλοκλῆς, διαπεραιωθεὶς ἐξ Εὐβοίας κατ' ἐντολήν του μετὰ δισχιλίων Θρακῶν καὶ Μακεδόνων, κατεδήωσε τὴν ἄλλην χερσόνησον. Οὐ μόνον οἰκοδομαὶ παντὸς εἴδους, ἀλλὰ καὶ τάφοι κατεσκάφησαν, ναοί, ἱερὰ ἀνὰ τοὺς δήμους, βωμοί, ἀγάλματα, ἄλση, ὧν ἔβριθεν ἡ χώρα, ἐπαύλεις, ἀνδριάντες καὶ πᾶν ὅ,τι λόγου ἄξιον τεχνούργημα καταφίσησαν ἢ ἐνεπρήσησαν, μόνον δὲ τὸ ἄστυ καὶ ὁ Πειραιεὺς παρέμειναν σῶα ἐν χώρᾳ πλήρει ἐρειπίων. Πρὸς ἀντεκδίκησιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπήφισαν νὰ καταστραφῶσιν οἱ ἐν Ἀττικῇ ἀνδριάντες τοῦ τε Φιλίππου Ε' καὶ πάντων τῶν προγόνων αὐτοῦ καὶ κατὰ τὰς δημοσίᾳ εὐχὰς ν' ἀναθεματίζωσι πάντες τὸν Φίλιππον, τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ τὸ βασιλεῖόν του. Οὕτως «οἱ Ἀθηναῖοι διὰ γραμμάτων καὶ λόγων, ἐφ' οἷς μόνοις ἰσχύουσι, ἐπολέμουν κατὰ τοῦ Φιλίππου», ὡς λέγει ὁ Τίτος Λίβιος. Οὕτω μετὰ τοῦ 200 ἔτους ἔληξε διὰ τὰς Ἀθήνας ἡ μακεδονικὴ περίοδος καὶ ἤρξατο ἡ Ῥωμαϊκὴ, ἥτις διὰ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἤρξατο τῷ 146.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΕΠΙ ΡΩΜΑΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

(200 π. Χ. - 529 μ. Χ.)

1.

Ὅροι συμμαχίας Ἀθηναίων καὶ Ρωμαίων.— Δράσις Ἀθηναίων ἐν τῇ συμμαχίᾳ.—Καταστροφή Κορίνθου (146 π. Χ.).— Ἀμοιβὴ Ρωμαίων πρὸς Ἀθηναίους.— Ἀνάκτησις νήσων.— Ἡ Δῆλος.— Συρροὴ ἐπηλύδων.— Ὁ Ὠρωπὸς κτήσις Ἀθηναίων.— Γενικὴ ἀπαιδία ἐν Ἑλλάδι.

Οἱ ὅροι ὑφ' οὓς αἱ Ἀθῆναι συνῆψαν πρὸς τοὺς Ρωμαίους συμμαχίαν ὡς πολιτεία ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος, ἦσαν «τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν», ὥστε οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀναγνώρισις ρωμαϊκῆς ἐπικυριαρχίας. Ἦσαν δηλονότι ἐλεύθεροι ἐσωτερικῶς, ἐξωτερικῶς ὁμως ὄφειλον ν' ἀκολουθῶσι τὴν αὐτὴν καὶ οἱ Ρωμαῖοι πολιτικὴν ἀμοιβαίως. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους καθ' ὅλους τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους οἱ Ρωμαῖοι διεξήγαγον ἀπὸ 200 μέχρις 146 πρὸς Φίλιππον, Ἀντίοχον, τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ ἄλλους, ὁ Πειραιεὺς ἐχρησίμευεν ὡς ὀρμητήριον τοῖς Ρωμαίοις καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτῶν συμμάχοις, ἐν οἷς ἦσαν καὶ οἱ βασιλεῖς Περγάμου, πολλάκις δὲ πρεσβεῖαι ἐξ Ἀθηναίων μετέβησαν εἰς Ρώμην διὰ σχετικὰ ζητήματα ἢ πρὸς ἄλλας πολιτείας, ὅπως καὶ Ρω-

μαῖοι στρατηγοὶ καὶ πρεσβεῖαι ἐπεσκέφθησαν τὰς Ἀθῆνας, τῶν ὁποίων μιᾶς μέλος ἦτο καὶ Κάτων ὁ πρεσβύτερος. Ἐνῶ δὲ πανταχοῦ περὶ τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον ἐδημιουργοῦντο ἀναστατώσεις καὶ καταστροφαί, κατεστράφη δὲ τῷ 146 ἡ Κόρινθος ὑπὸ Λευκίου Μομμίου καὶ μετεβλήθη ἡ Ἑλλάς εἰς ρωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, τὴν Ἀχαϊὰν ἐπικληθεῖσαν, ἡ Ἀττικὴ καὶ αἱ Ἀθῆναι παρέμειναν ἐλευθέρα πολιτεία καὶ ἀνεξάρτητος, καίτοι δὲν ἔλειψαν καὶ εἰς τοὺς Ἀθηναίους περιπλοκαί, πρὸς τοὺς Δηλίους, τοὺς Ὠρωπίους καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς, διευθετηθεῖσαι τῇ παρεμβάσει τῶν Ρωμαίων. Πρὸς ἀμοιβὴν μάλιστα διὰ τὴν πίστιν των εἰς τὴν συμμαχίαν οἱ Ρωμαῖοι συνέτειναν πρὸς ἀνάκτησιν καὶ τῶν πατροπαραδότων κτήσεων Σκύρου, Λήμνου, Ἴμβρου, εἰς ἃς προσετέθη καὶ ἡ Πεπάρηθος, ἔτι δὲ ἡ ἔρημος κατοίκων χώρα τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Ἀλιάριου. Ἐδημιουργήθη οὕτως οὐχὶ ἀξιοκαταφρόνητον σχετικῶς ἀθηναϊκὸν κράτος, οὐτινος ἡ πρωτεύουσα, χάρις εἰς τὴν ἐν αὐτῇ εἰρηρικὴν διαβίωσιν, συνεχέντρου πληθὸς ἐπηλύδων. Αἰγύπτιοι, Ἀλεξανδρεῖς, Ἀντιοχεῖς, Τύριοι, Κύπριοι, Ἐφέσιοι, Ἡρακλεῶται ἐκ Πόντου, Περγαμηνοὶ, Μιλήσιοι καὶ ἄλλοι διέτριβον πολυπληθεῖς ἐνταῦθα, διωργανωμένοι ὡς σωματεῖα, μετέχοντα τοῦ ἐγχωρίου πληθους καὶ τῶν δημοσίων ἀγῶνων. Ἡ δὲ Δῆλος ἐδέξατο τότε Ἀθηναίους κληροῦχος, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι, ἐκτοπισθέντων πολλῶν ἰθαγενῶν, οὔτινες πάντες εἶχον κατανητσίει τρόφιμοι τοῦ πλουσιωτάτου ἱεροῦ, διότι κατὰ τὸν κομικὸν Κρίτωνά...

«*παρασίτω τόπος
οὗτος μόνος τρι' ἀγαθὰ κεκτήσθαι δοκεῖ,
εὖψον ἀγοράν, παντοδαπὸν θητῶν ὄχλον,
αὐτοὺς παρασίτους τοῦ θεοῦ τοὺς Δηλίους*».

Καὶ τὸν Ὁρωπὸν δὲ τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν ἰδίαν κτῆσιν, ὥστε ὁ πληθυσμὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους τότε δύναται νὰ θεωρηθῆ ὅτι δὲν ἦτο κατώτερος τοῦ ἐπὶ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ὑπῆρχον δηλονότι ἴσως 21.000 τελείων πολιτῶν, 10.000 μετοίκων καὶ 400.000 δούλων ἐν μόνῃ τῇ Ἀττικῇ, ἐνῶ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ὁ πληθυσμὸς σημαντικῶς εἶχεν ἐλαττωθῆ διὰ τε τοὺς συχνοὺς πολέμους καὶ διότι πάντες ἀπέφευγον νὰ γενῶσι πολλὰ τέκνα. «Ἐπέσχεν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπαιδία», λέγει ὁ σύγχρονος ἱστοριογράφος Πολύβιος, «καὶ συλλήβδην ὀλιγανθρωπία, δι' ἣν αἱ τε πόλεις ἐξηρημώθησαν καὶ ἀφορίαν εἶναι συνέβαινε.. τῶν γὰρ ἀνθρώπων εἰς ἀλαζονείαν καὶ φιλοχρημοσύνην, ἔτι δὲ ραθυμίαν ἐκτετραμμένων καὶ βουλομένων μήτε γαμεῖν, μήτ' ἂν γήμωσι τὰ γινόμενα τέκνα τρέφειν, ἀλλὰ μόλις ἐν τῶν πλείστων ἢ δύο χάριν τοῦ πλουσίους τούτους καταλιπεῖν καὶ σπαταλῶντας θρέψαι, ταχέως ἔλαθε τὸ κακὸν αὐξηθῆν».

2.

Ἐπαναστάσεις δούλων ἐν Δήλῳ καὶ ἐν Λαυρεΐῳ (132-102 π.Χ.).—Καταστροφὴ μεταλλουργείων Λαυρεΐου.

Πρὶν ἢ λήξῃ ἐν τούτοις ὁ δεύτερος πρὸ Χριστοῦ αἰὼν, ἐπῆλθον γενικώτεροι διαταραχαὶ ἀπασχολήσασαι καὶ τοὺς

Ἀθηναίους. Οἱ πολλοὶ καὶ μακροχρόνιοι τοῦ αἰῶνος τούτου πόλεμοι εἶχον καταστήσει δούλους πολλὰς μυριάδας τέως ἐλευθέρων ἀνδρῶν, αἰχμαλωτισθέντων ἐν μάχαις, ἢ δὲ μεταχείρισις αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων ἦτο σκληρὰ καὶ ἀπηνής. Συχνάκις λοιπὸν ἐξηγέρθησαν δούλοι κατὰ τῶν δυναστῶν ἐν Ἰταλίᾳ, μετὰ κόπου καταβληθέντες, ἀπειλητικώτερον δ' ὑπῆρξε τὸ ἐπαναστατικὸν τῶν δούλων κίνημα ἐν Σικελίᾳ κατὰ τὴν τετάρτην τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, κλονῆσαν ἐκ βάθρων τὴν ἐπὶ τῆς μεγαλονήσου κυριαρχίαν τῶν Ρωμαίων. Οἱ δουλικοὶ οὗτοι τῆς Δύσεως πόλεμοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ διαφημισθῶσι καὶ ἐν Ἀνατολῇ, ὅπου ἐν Δήλῳ διεξήγετο ἡ δουλεμπορία ἐν εὐρυτάτῃ κλίμακι, κατὰ μυριάδας ἀγοραζομένων ἢ πωλουμένων τοιούτων, ἐν δὲ τῷ Λαυρεΐῳ «πολλὰι μυριάδες δεδεμένοι εἰργάζοντο τὰ μέταλλα». Συγχρόνως λοιπὸν πρὸς τοὺς ἐν Σικελίᾳ ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ ἐν Λαυρεΐῳ καὶ Δήλῳ δούλοι τῷ 133-132 καὶ τῷ 102, καίτοι ἢ ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων μεταχείρισις τῶν δούλων ἐφημίζετο ὡς φιλόανθρωπος, καὶ φρονεύσαντες «τοὺς ἐπὶ τῶν μεταλλείων φύλακας κατέλαβον καὶ τὴν ἐπὶ Σουνίου ἀκρόπολιν καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπόρθουν τὴν Ἀττικὴν», τὸ αὐτὸ δ' ἔπραξαν καὶ οἱ ἐν Δήλῳ. Ἀμφότερα ἐν τούτοις τὰ κινήματα ταῦτα κατεβλήθησαν, τὸ μὲν ἐν Λαυρεΐῳ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Ἡρακλείτου, τὸ δὲ ἐν Δήλῳ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κληρούχων τῇ συμπράξει καὶ Ρωμαίων ἐκεῖ διαμενόντων καὶ ἄλλων Ἑλλήνων, κατὰ τὴν πρώτην ἐπανάστασιν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν τῇ ἀρωγῇ τοῦ κατὰ τῶν πειρα-

τῶν πολεμοῦντος Ρωμαίου Ἀντωνίου τοῦ ἐπικληθέντος Κρητικοῦ, πατὸς τοῦ περιφήμου τριάρχου Μάρκου Ἀντωνίου. Τ' ἀποτελέσματα ὁμως τῶν δουλικῶν τούτων ἐπαναστάσεων, καίτοι κατεβλήθησαν, ὑπῆρξαν ὀλέθρια διὰ τοὺς Ἀθηναίους, διότι ἐν μὲν τῇ Δήλῳ κατεδείχθη ἡ ἀνεπάρκεια αὐτῶν εἰς τὸ νὰ κρατῶσιν ἀσφαλῶς τὴν νῆσον καὶ ἔκτοτε μετεῖχον τῆς κυριαρχίας καὶ οἱ συνδραμόντες ἐλεύθεροι Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι, ὥστε ἡ νῆσος ἀπέβη διεθνῆς κτήσις· ἐν δὲ τῷ Λαυρεῖῳ, φονευθέντων ἢ ἀποδρασάντων τῶν πλείστων δούλων, παρημελήθη μεγάλως ἡ μεταλλωρυχία καὶ αἱ ἐντεῦθεν τῶν Ἀθηναίων πρόσοδοι, δημόσιαί τε καὶ ἰδιωτικαί, περιορίσθησαν εἰς τὸ ἐλάχιστον, ὥστε κατὰ τοὺς περὶ Χριστὸν χρόνους ὁ Στράβων ἔγραψε σχετικῶς, «τὰ ἀργυρεῖα τὰ ἐν Ἀττικῇ... νυνὶ ἐλείπει, καὶ οἱ ἐργαζόμενοι... τὴν παλαιὰν ἐκβολάδα καὶ σκωρίαν ἀναχωνεύοντες εὗρισκον ἔτι ἕξ αὐτῆς ἀποκαθαιρόμενον ἀργύριον, τῶν ἀρχαίων ἀπέριως καμινεύοντων». Κατὰ δὲ τὸν δεῦτερον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα ὁ Πανσανίας εὔρε τὰ μεταλλεῖα ταῦτα ὀλοτελῶς ἀργοῦντα.

3.

¹ Ἀθηναῖοι καὶ Μιθραδάτης κατὰ Ρωμαίων (89-86 π.Χ.).—² Ἀριστίων, Ἀρχέλαος, Π. Κορν. Σύλλας.— Πολιορκία καὶ ἄλωσις Ἀθηνῶν (Μάρτιος 86).— Σύλλας-Ταξίλης. Μάχαι παρὰ Χαιρώνειαν καὶ Ὀρχομενόν.— Ἄλωσις Ἀκροπόλεως. Φόνος Ἀριστίωνος. Διασπαρῆ καλλιτεχνημάτων (85).— Καταστροφή Πειραιῶς.— Τίτος Πομπώνιος Ἀττικὸς βοηθεῖ τοὺς Ἀθηναίους. Ἕλληνες καὶ ξένοι ἠγρεμόνες εὐεργέται Ἀθηνῶν μετὰ Σύλλαν.

³ Ἐτι μείζονα κίνδυνον διέτρεξαν αἱ Ἀθῆναι καὶ τὸ

κράτος τὸ ἀθηναϊκὸν ἐκ πολεμικῆς περιπετείας κατὰ τὰ ἔτη 89-86 π.Χ. Οἱ Ρωμαῖοι, καταστήσαντες τὴν Δῆλον κέντρον τῆς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον ἐμπορίας ἀντὶ τοῦ Πειραιῶς, ἀπὸ συνιδιοκτητῶν δὲ πάτρωνες καὶ δεσπότες τῆς νήσου γενόμενοι, ἠλάττωσαν ἐπαισητότατα τὰς προσόδους καὶ τὴν δύναμιν τῶν τε ἰδιωτῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς ἐπικρατείας αὐτῶν. Τοῦτο, ὡς εἰκός, προεκάλεσε μεγάλην κατὰ Ρωμαίων παρ' Ἀθηναίους δυσαρέσκειαν, αὐξανομένην καὶ ἐκ τοῦ ὅτι καὶ πολιτικῶς ἐπιέζοντο οὗτοι νὰ μεταβάλωσιν ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον τὸ πολίτευμα· εὗρον δὲ τότε ἀρωγὸν εἰς τὸ κατὰ Ρωμαίων μίσος τῶν τὸν τότε μεγαλεπήβολον βασιλέα τοῦ Πόντου Μιθραδάτην Γ' ἢ Δ', τὸν Εὐπάτορα ἢ Διόνυσον ἐπιλεγόμενον, ἀμειλικτον τῶν Ρωμαίων διώκτην, πρὸς τοὺς ὁποίους ἤδη ἐπολέμει ἀπὸ τοῦ 89 π.Χ. Μεσάζων πρὸς συμμαχίαν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μιθραδάτου ὑπῆρξε νόθος τις Ἀθηναῖος, Ἀριστίων ὁ Ἀθηναῖος, «ὃς Μιθραδάτης πρεσβεύειν πρὸς τὰς πόλεις τὰς Ἑλληνίδας ἐχρῆτο», ἵνα μεταφέρῃ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν πρὸς Ρωμαίους πόλεμον. Οὗτος λοιπόν, ἀνακοινῶν τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι ὁ Μιθραδάτης εἶχεν ἐπιχειρήσει μεγάλας προπαρασκευάς, ὅπως ἐκβάλῃ τοὺς Ρωμαίους καὶ ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς χέρσου Ἑλλάδος, παρέσυρεν αὐτοὺς εἰς συμμαχίαν μετ' ἐκείνου καὶ, ἐκλεχθεὶς στρατηγὸς ἐπὶ τῶν ὅπλων, «ἐγκατέστησεν ἑαυτῷ τοὺς ἄλλους συνάρχοντας, ὧν ἠβούλετο ὑποβαλὼν τὰ ὀνόματα». Καὶ δὲν ἔλειπον μὲν παρ' Ἀττικοῖς καὶ ρωμαΐζοντες, οὔτινες ἀπεδοκίμαζον τὸ παράτολμον τοῦ δη-

μαγωγῷ κίνημα, πολλοὶ δ' ἐκ τούτων καὶ προσέφυγον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλ' ὁ Ἄριστιων, «τύραννον ἑαυτὸν ἀναδείξας, τοὺς μὲν εὖ φρονοῦντας τῶν πολιτῶν... ἐκποδὸν εὐθύς ἐποιήσατο..., ἀνελάμβανε δὲ καὶ τὰς οὐσίας πολλῶν καὶ τοσαῦτα χρήματα συνήθροισεν, ὥς καὶ φρέατα πληρῶσαι πλείονα..., ἐνειργάσατο δὲ ἐν τῇ πόλει καὶ τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ἔνδειαν, κριθΐδια καὶ πυροὺς ὀλίγους διαμετρῶν... ἐκήρυσσε τε, δύοντος τοῦ ἡλίου, πάντας οἰκουρεῖν». Συγχρόνως ἐπεχείρησε διὰ τοῦ ἐμπίστου Ἀπελικῶντος τοῦ Τητίου καὶ τὴν Δῆλον νὰ καταλάβῃ στρατιωτικῶς καὶ νὰ περισυλλέξῃ ὅτι ἐκεῖ πολύτιμον, ἀλλ' ἢ ἐπιχείρησις ἀπεκρούσθη τελεσφόρως ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Εὐθύς δ' ὡς ταῦτα διεμνήθησαν τῷ Μιθραδάτῃ, ἀπέστειλεν ἐκεῖνος ἀπὸ ξηρᾶς μὲν διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας τὸν Ταξίλην μετὰ μεγάλης στρατιᾶς, ἵνα κατέλθῃ πρὸς τὴν Ἀττικὴν, ἀπὸ θαλάσσης δὲ «σίτῳ καὶ στόλῳ πολλῷ» τὸν Ἀρχέλαον, ὅστις, ἀφοῦ πρῶτον ἐκυρίευσε τὴν Δῆλον, κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ὠχυρώθη ἐπὶ τῆς Μουνιχίας. Οὕτω τὰ πάντα ἐφαίνοντο εὐδοκίμως. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἐξαπέστειλαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Πόπλιον Κορνήλιον Σύλλαν μετὰ στρατιᾶς, ὅστις διαπεραιωθείς εἰς Ἰλλυρίαν προήλασεν εἰς Βοιωτίαν καὶ συναντήσας τὸν Ἀρχέλαον καὶ τοὺς Ἀθηναίους περὶ τὴν Χαιρώνειαν ἀγωνιζομένους πρὸς τὸν ἐκ Μακεδονίας κατελθόντα Βρύτιον Σύραν, ἀρχομένου τοῦ ἔτους 87· ἀποχωρησάντων δὲ τῶν ἀντιπάλων εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰσήλασε καὶ ἐκεῖνος εἰς τὴν χερσόνησον καὶ ἀπέκλεισε τό τε ἄστυ καὶ τὸν Πει-

ραιᾶ, «μηχανὴν τε πᾶσαν ἐφιστάς καὶ μάχας παντοδαπὰς ποιούμενος» καὶ «πολλὰ μὲν ἔδρα, πολλὰ δὲ ἀντέπασχεν, ἰσχυρῶς τῶν Καππαδοκῶν αὐτὸν ἀμυνομένων». Μετὰ μακρὰν δὲ πολιορκίαν κατορθώθη τέλος νύκτα τινα νὰ εἰσπηδήσωσιν οἱ Ῥωμαῖοι παρὰ τὴν Πειραιαίην πύλην «ὑπὸ τε σάλπιγι καὶ κέρασι πολλοῖς, ἀλαλαγμῷ καὶ κραυγῇ, τῆς δυνάμεως ἐφ' ἀρπαγὴν καὶ φόνον ἀφειμένης καὶ φερομένης διὰ τῶν στενωπῶν ἐσπασμένοις τοῖς ξίφεσιν, ὥστ' ἀριθμὸν μηδένα γενέσθαι τῶν ἀποσφαγέντων». Πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἠτύοκτόνησαν «οἴκῳ καὶ πόθῳ τῆς πατρίδος». Ἐγένετο ἡ ἄλωσις αὕτη τὴν ἡμέραν τῶν Καλανδῶν τοῦ Μαρτίου τοῦ 86 π.Χ. Εὐθύς τότε ἐστράφη ὁ Σύλλας καὶ ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὁποῖον κυριεύσας ἐξ ἐφόδου κατέσκαψεν ἐξαφανίσας πᾶν πολεμικὸν ἐν αὐτῷ οἰκοδόμημα, τοῦ Ἀρχελαίου ἀποσυρθέντος εἰς τὴν δυσάλωτον Μουνιχίαν, ὅπως καὶ ὁ Ἄριστιων ἀπεσύρθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, κατακαύσας τὸ ὑποκάτωθεν αὐτῆς περικαλλῆς Ὀρδεῖον τοῦ Περικλέους, ἵνα μὴ μεταχειρισθῶσιν αὐτὸ οἱ πολιορκηταί.

Ἔσπευσε τότε ὁ Σύλλας πρὸς βορρᾶν εἰς ἀπόκρουσιν τοῦ κατερχομένου Ταξίλου, πρὸς τὸν ὁποῖον κληθεὶς ἔσπευσε καὶ ὁ Ἀρχέλαος καταλιπὼν τὴν Μουνιχίαν, περὶ δὲ τὴν Χαιρώνειαν κατήγαγε περιφανῆ νίκην κατὰ τῶν Μιθραδατικῶν, «ὥστε μυρίους διαπεσεῖν εἰς Χαλκίδα μόνους ἀπὸ τοσοῦτων μυριάδων». Ἐλθούσης δὲ δι' Εὐβοίας ἰσχυρᾶς τοῦ Μιθραδάτου ἐπικουρίας, ὁ Σύλλας ἐπιτεθεὶς παρὰ τὸν Ὀρχομενὸν «αἰρεῖ κατὰ κράτος τὸ στρατόπεδον καὶ κατέπλησαν ἀποθνήσκοντες αἵματος τὰ ἔλη

καὶ νεκρῶν τὴν λίμνην». Συνωμολόγησαν τότε εἰρήνην Μιθραδατικοὶ καὶ Σύλλας καὶ ἐκεῖνοι μὲν ἐξεκένωσαν τὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Σύλλας διαχειμάσας ἐν Ἀθήναις διεπεραιώθη κατὰ τὸ ἕαρ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἵνα καὶ ἐκεῖ καταπολεμήσῃ τὸν Μιθριδάτην, ἐνῶ ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως συνεχίζετο ὑπὸ τοῦ Κουρίωνος στενῆ καὶ ὁ Ἀριστίων, πιεζόμενος ὑπὸ ἀθεραπεύτου λειψυδρίας, «χρόνον ἐγκατερέσας συχνόν, αὐτὸς ἑαυτὸν ἐνεχείρισε δύψῃ πιεσθεῖς», κατὰ τὸ θέρος τοῦ 85, καὶ ἐφονεύθη μετ' ἄλλων συνενόχων του. Ὁ νικητὴς Σύλλας ἀφῆκε πάλιν τὰς Ἀθήνας ἐλευθέραν πολιτείαν, μετέβαλεν ὅμως ἐπὶ τὸ ὀλιγαρχικώτερον τὸ πολίτευμα καὶ ἀφῆρεσε πληθὺν ἔργων τέχνης διὰ τὴν Ρώμην, ἀλλὰ τὸ κομίζον αὐτὰ πλοῖον κατεποντίσθη παρὰ τὸν Μαλέαν τὸν ἀρχηγὸν ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι τῶν ὑπ' αὐτὸν Ρωμαίων, ὥστε ἀπώλεσαν αἱ Ἀθηναὶ πλεῖστα τῶν κοσμοῦντων αὐτὰς καλλιτεχνημάτων. Τὰ Μακρὰ τεῖχη, καὶ πρότερον ἤδη μερικῶς κατεροικιμένα, ἐπὶ Σύλλα ἔτι μᾶλλον ἠρειπώθησαν, μόνον τοῦ περιβόλου τοῦ ἀστεως παραμεινάντος ὀρθίου, ὁ δὲ περικαλλῆς Πειραιεύς, ἀπολέσας τὰ ὄχυράματα καὶ τὰ ναυτικὰ ἰδρύματα, τὰ ἐκ τῶν μεγίστων καὶ καλλίστων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων, ἀπὸ λαμπροῦ καὶ ἀνθρωποβριθοῦς λιμένος ἐξέπεσε καὶ ἠρημώθη τόσον, ὥστε μετὰ τινος δεκαετηρίδας ὁ Στράβων ἔγραφε περὶ αὐτοῦ· «οἱ δὲ πολλοὶ πόλεμοι τὸ τεῖχος κατήρειψαν καὶ τὸ τῆς Μουνιχίας ἔρεισμα, τὸν τε Πειραιᾶ συνέστειλαν εἰς ὀλίγην κατοικίαν τὴν περὶ τοὺς λιμένας καὶ τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς τοῦ Σωτήρος». Ἐντεῦθεν καὶ πό-

ρων ἐξάντησις καὶ πενία. Εἰς τὴν ἀπορίαν καὶ ἔνδειαν ἰδιωτῶν καὶ δημοσίου τότε ἄγγελος σωτηρίας ἐφάνη τοῖς Ἀθηναίοις ὁ ἀπὸ ἐτῶν παρ' αὐτοῖς διατρίβων εὐγενῆς Ρωμαῖος Τίτος Πομπώνιος ὁ Ἀττικὸς, φίλος τοῦ Μάρκου Τυλλίου Κικέρωνος, προθύμως καὶ ἰδιώτας καὶ τὸ δημόσιον βοηθήσας διὰ δανείων. Ἄλλως τε τὸ ἄστυ μόνον τὸ Ὀδεῖον ἀπώλεσεν ἐπὶ Σύλλα, ἐνῶ πολλὰ ἄλλα κτίρια ἀνήγειραν ἐν αὐτῷ ξένοι δωρηταὶ κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ Χριστοῦ αἰῶνας καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Ὀδεῖον ἰδίᾳ δαπάνῃ μετὰ γενεὰν ἀνοικοδόμησεν ὁ βασιλεὺς Καππαδοκίας Ἀριοβαρζάνης Γ' ὁ Φιλοπάτωρ, ἐνῶ συγχρόνως σχεδὸν ὁ Ρωμαῖος Ἀππιὸς Κλαύδιος Ποῦλχερ ἤρξατο ἀνεγείρων ἐν Ἐλευσίνι τὰ λεγόμενα Μικρὰ προπύλαια. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων ἢ Μακεδόνων καὶ οἱ Λαγίδαι τῆς Αἰγύπτου, καὶ οἱ Σελευκίδαι τῆς Συρίας, καὶ οἱ Ἀτταλίδαι τοῦ Περγάμου καὶ τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ Πόντου βασιλεῖς, καὶ αὐτῆς τῆς βαρβαρικῆς Νουμιδίας ἐν τῇ βορείᾳ Ἀφρικῇ δυνάσται παντὶ τρόπῳ ἡμιλλῶντο νὰ περιποιηθῶσι τῆς Παλλάδος τὴν προσφιλεῖ πόλιν. Οὕτω πλὴν τῶν πρώτων τεσσάρων Πτολεμαίων καὶ Πτολεμαῖος Ε' ὁ Ἐπιφανὴς καὶ Πτολεμαῖος Ϝ' ὁ Φιλομήτωρ πολλαχῶς διετράνωσαν τὸν φιλαθηναϊσμόν των. Ἐκ τῶν Σελευκιδῶν ὁ Ἀντίοχος Ι' ὁ Ἐπιφανὴς ἐπεχείρησεν ἀδροτάτη δαπάνῃ ν' ἀποτελειώσῃ τὸν μέγαν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς παρὰ τὸν Ἴλισόν, χωρὶς γὰρ τὸ κατορθώσῃ. Καὶ ὁ διάδοχός του Ἀντίοχος Ε' ὁ Εὐπάτωρ ἠγωνίσθη τῷ 162 καὶ ἐνίκησεν ἐν Ἀθήναις. Περισσότερον ὅμως πάντων τούτων οἱ Ἀτταλίδαι εἰδέχθησαν ἐ-

λευθέριοι πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἦδη ὁ ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τοῦ Περγάμου Ἄτταλος Α΄ εἶχε συντελέσει εἰς τὴν διακόσμησιν τῆς πόλεως· ὁ δὲ διάδοχός του Εὐμένης Β΄ κατεσκεύασε τῷ 197 ἀπὸ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου πρὸς τὴν ἄνοδον τῆς Ἀκροπόλεως διώροφον μακρὰν στοάν, ἣς τὰ ἐρείπια σφίζονται, ὁ δὲ Ἄτταλος Β΄, διατρίψας ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἀθήναις, ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐκτεταμένην στοάν δυτικώτερον τῆς Πύλης τῆς Ἀγορᾶς, ἀνασκαφεῖσαν νῦν ἐν ἐρείπιοις.

4.

Οἱ Ῥωμαῖοι μεγιστᾶνες εὐλαβεῖς πρὸς τὰς Ἀθήνας. Πομπήϊος, Ἰούλιος Καῖσαρ, Ὀκταβιανός, Μ. Ἀντώνιος, Μ. Ἀγρίππας, Ἀνδρόνικος Κυρρηστήσιος Σύρος.

Δὲν ἐμειώθη λοιπὸν καὶ μετὰ τὸ ὑπὸ Σύλλα πάθημα ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ θέσις τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἀκμαία διετηρήθη αὕτη καθ' ὅλην τὴν μέχρῃς Ὀκταβιανοῦ πενηκονταετίαν. Ὑπῆρχον μὲν τότε καὶ ἄλλα πνευματικὰ κέντρα ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, τὸ Πέργαμον, ἡ Ρόδος, ἡ Ἰλλυρικὴ Ἀπολλωνία καὶ αὐτὴ ἡ Ρώμη, οὐδεμία ὅμως τῶν πόλεων τούτων εἶχε τὴν διαύγειαν τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς ἔρρεε τὸ νᾶμα τῆς παιδείας καὶ τῶν φώτων, ὡς αἱ Ἀθήναι. Τοῦτο ἀνεγνωρίζετο καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ, ὅπου ἡ ἀττικὴ ἀνατροφή καὶ παιδεία καὶ δεξιότης, ἡ attica disciplina, ἐσήμαινε τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἐκπαιδεύσεως, διὸ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη συνέρρεον εἰς Ἀθήνας χάριν ἐκπαιδεύσεως καὶ μετὰ τὸν Σύλλαν ἐξηκολούθησαν νὰ ἔρχωνται μεταξὺ

τούτων ὑπῆρξαν καὶ ὁ ρήτωρ Κικέρων, οἱ ποιηταὶ Οὐεργίλιος, Ὀβίδιος, Ὀράτιος, Προπέρτιος, ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Βροῦτος, εἷς τῶν φονέων τοῦ Καίσαρος, καὶ ἄλλοι πολλοί, ἐν γένει δὲ κατὰ τοὺς ἐμφυλίους μεταξὺ Ῥωμαίων πολέμους πλείστοι ἐκ τῶν ὀνομαστοτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν, πλὴν τῶν ἤδη μνημονευθέντων, ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ, ὁ Πομπήϊος, ὁ Μᾶρκος Ἀντώνιος, ὁ Ὀκταβιανός, ὁ Κάσσιος ἐτίμησαν καὶ ἠύλαβήθησαν τὴν σεμνὴν πόλιν, ἐν τῇ ὁποία καὶ διέτριψαν. Ὁ Ἀντώνιος διαμένων τῷ 40 π.Χ. ὡς τρίαρχος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐν Ἀθήναις, ἀφῆρεσε μὲν τοὺς Ἀθηναίους τὴν Τήνον, εἰς ἀντάλλαγμα δ' ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν Αἴγιαν, τὴν Κέων, τὴν Ἴκον (Σκυροπούλαν), τὴν Σκίαθον καὶ τὴν Πεπάσηθον (Σκόπελον), ἴσως δὲ καὶ τὴν Ἐρέτριαν τῆς Εὐβοίας, καὶ ἄλλως περιεποιήθη τὴν πόλιν, ἐν τῇ ὁποία ἠρέσκετο διατρίβαν. Οὐχ ἦττον δ' ἠύλαβήθη καὶ ἐτίμησε τὰς Ἀθήνας ὁ Ὀκταβιανός οὐ μόνον πρότερον, ἀλλὰ καὶ ὡς τρίαρχος καὶ ὡς αὐτοκράτωρ ἡ Αὐγούστος, καὶ ἐδαπάνησε πρὸς συμπλήρωσιν τῆς Πύλης τῆς Ἀγορᾶς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ἀνεγείρων ὁ θεὸς του Ἰούλιος Καῖσαρ, καὶ ὁ γαμβρὸς δὲ τοῦ Ὀκταβιανοῦ Μᾶρκος Ἀγρίππας ἴδρυσεν ἐν τῷ Κεραμειῷ τὸ Ἀγρίππειον, προωρισμένον εἰς λογοτεχνικὰς διαλέξεις, ἐφ' ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἔστησαν ἔφιππον ἄγαλμά του ἐπὶ ὑψηλοῦ βάθρου, σφισμένου, κατὰ τὴν ἄνοδον εἰς τὰ Προπύλαια· τότε καὶ ὁ ἐξηλληνισμένος Σύρος Ἀνδρόνικος ὁ Κυρρηστήσιος ἀνήγειρε τὸ σφίζομενον πυργοειδὲς ὀκτάγωνον, ὑδραυλικὸν καὶ ἡλιακὸν ὠρολόγιον καὶ συγχρόνως ἀνεμοδείκτην, τὸ νῦν ἐπικαλού-

μενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ ναὸν τοῦ Αἰόλου, καὶ εὐάριθμοι ἄλλοι ξένοι καὶ διέτριψαν κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἐν Ἀθήναις καὶ πολυτρόπως ἐξεδήλωσαν τὴν εὐλάβειαν αὐτῶν πρὸς τὴν ἱερὰν τῶν Μουσῶν ἔδραν.

5.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ Ὀκταβιανοῦ.—Ὁ Παῦλος ἐν Ἀθήναις (52 μ.Χ.).—Ἰδρυσις χριστιανικῆς κοινότητος.—Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης.—Ἀδριανὸς καὶ Ἀθήναι (122-135).—Ἀντωνῖνος Πίος-Μάρκος Αὐρήλιος (138-180 μ.Χ.).

Ἐφ' ὅτου ὁ Ὀκταβιανὸς ἐκτοπίσας πάντα συναρχοντα ἀπέβη τῷ 31 π.Χ. μονάρχῃ τοῦ ἀπεράντου Ρωμαϊκοῦ κράτους, ληξάσης πλέον τῆς δημοκρατίας, διετέλει καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους αὐτοκράτορας πάντοτε αὐτόνομος καὶ ἐλευθέρη οἴκοι μέχρι τοῦ 529 μ.Χ. ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α', ὅτε κατηργήθη ἢ ἐν ἐλευθερίᾳ αὐτόνομος κατάστασις αὐτῆς. Ἐκ τῶν 64 αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἤρξαν κατὰ τὰ 560 ἐκεῖνα ἔτη, εὐάριθμοι συνέδεσαν ἰδιαιτέρως τὸ ὄνομά των μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ὡς ὁ Ἀδριανός, ὁ Τίτος Ἀντώνιος Πίος, ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ Ἰουλιανός, Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς Α' συνέβησαν δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καὶ κοσμοϊστορικὰ γεγονότα ἐπηρέασαντα καὶ τῶν Ἀθηναίων τὴν τύχην. Ἄρχοντας ἔτι τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἐγεννήθη ὁ μέγας τῆς ἀνθρωπότητος ἀναμορφωτῆς καὶ σωτῆρ Ἰησοῦς Χριστός, ὁ πρῶτος κηρύξας τὴν πλήρη τῶν ἀνθρώπων ἰσότητα—«οὐκ ἔστι Ἰουδαῖος, οὐκ ἔστι Ἕλλην, οὐκ ἔστι δοῦλος, οὐκ ἔστι ἐλεύθερος»—, ὁ δὲ μεγαλύτερος τῶν Ἀποστόλων τοῦ χρι-

στιανικοῦ δόγματος Παῦλος ἐπεσκέφθη τῷ 52 μ.Χ. τὰς Ἀθήνας καὶ ἔθηκε θεμέλιον χριστιανικῆς κοινότητος προσηλυτίσας Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία ὑπολογίζει καὶ ὡς πρῶτον ἐπίσκοπον Ἀθηναίων. Τούτου διάδοχοι ὑπήρξαν ὁ Νάρκισσος, μαρτυρήσας ἐπὶ Τραϊανοῦ, ὁ Πόπλιος, μαρτυρήσας τῷ 125 ἐπὶ Ἀδριανοῦ, καὶ ὁ Κοδράτος, εὐθαροῆς παρὰ τῷ Ἀδριανῷ ἀπολογητῆς τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος. Ἐν τούτοις ὁ Ἀδριανὸς ὄχι μόνον τὴν πολυθεῖαν ὑπερήσπισε καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τῆς χριστιανικῆς μονοθείας, ἀλλ' ἐν τῇ δράσει ταύτῃ ἐπέδειξεν εἰς τὴν τότε περιφανεστάτην τοῦ πολυθεϊκοῦ κόσμου ἀντιπρόσωπον, ὅπως ἰδιαιτέραν ἀγάπην καὶ θαυμασμόν καὶ μέριμναν ἠγεμονικὴν ἀξιοθαύμαστον. Κατὰ τὰ ἔτη 122-135 τετράκις ἐπεσκέφθη τὸ τρισένδοξον ἄστυ καὶ διέτριψεν ἐπὶ μακρὸν ἑνταῦθα, δαπανῶν ἀφειδῶς εἰς ἀνέγερσιν ναῶν καὶ κοινωφελῶν κτιρίων καὶ ἐπαναφέρων τὴν ἀρχαίαν νομολογίαν ἢ δημοουργῶν νέους ἐπικαίρους νόμους, ὡς τὸν σφζόμενον περὶ ἐλαίου. Ἀπετελείωσε τὸν ὑπὸ Πεισιστράτου θεμελιωθέντα, ὑπὸ δὲ Ἀντιόχου Γ' συνεχισθέντα, ἀλλ' ἀτελεῖ ἔτι τότε ὄντα μέγαν ναὸν τοῦ Ὀλυμπιείου Διός, ἕνα τῶν μεγίστων τοῦ κόσμου, οὗτινος τὰ σφζόμενα λείψανα μαρτυροῦσι τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν λαμπρότητα. Ἀνήγειρε Πάνθειον, κοινὸν τοῖς θεοῖς ἱερὸν καὶ ἴδιον ναὸν τῆς Ἥρας, πρὸς ἐξάσκησιν δὲ καὶ ἐκπαίδευσιν τῶν νέων μεγαλοπρεπῆς γυμνάσιον μετὰ δύο στοῶν ἕξ 100 κιόνων ἐκάστης, περιέχον καὶ βιβλιοθήκην ἐν αἰθούσαις διακεκοσμημέναις «ὀρόφῳ τε ἐπιχρῶσθαι καὶ ἀλαβάστρῳ λίθῳ καὶ ἀγάλμα-

σιν», και σφζόμενον ἔτι κατὰ μέρος ἐν ἔρειπίοις. Εἰς δὲ τὰ νοτιοανατολικά τοῦ Ὀλυμπείου ἔκτισε νέαν πόλιν, κληθεῖσαν Ἀδριανοῦ πόλιν πρὸς ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ἀρχαίαν τοῦ Θησεῶς, ὡς μαρτυρεῖ ἡ πρὸς τιμὴν του ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀνεγερθεῖσα καὶ σφζομένη ἀψίς, ἡ λεγομένη Πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ, διὰ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφῶν:

«Αἰδ' εἰσὶν Αθῆναι, Θησεῶς ἡ πρὶν πόλις»
καὶ «Αἰδ' εἰσὶν Ἀδριανοῦ, κοῦχί Θησεῶς πόλις».

Πρὸς θεραπείαν δὲ τῆς ἐν Ἀθήναις λεψυδρίας ἤρξατο τῆς κατασκευῆς τελειοτάτου ὑδραγωγείου, τοῦ Ἀδριανείου ἐπικληθέντος, τὸ ὁποῖον ἀπετελείωσαν οἱ διάδοχοί του Ἀντωνῖνοι καὶ οὐ μόνον τότε ἐθεράπευσε τοῦτο ἐπαισητοτάτην χρεῖαν, ἀλλ' ἐπέπρωτο καὶ νῦν, μετὰ 17 αἰῶνας, ἀνασκευασθὲν νὰ δροοῖζῃ σήμερον τοὺς Ἀθηναίους. Καὶ ἐορτὰς περιοδικὰς ἐθέσπισεν ὁ ἴδιος ἐν Ἀθήναις τελουμένας καὶ σοφοὺς πανταχόθεν καὶ καλλιτέχνας ἐνταῦθα προσεῖλκυσε. Πολὺ δικαίως λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεκήρυξαν αὐτὸν Ὀλύμπιον καὶ Σωτῆρα καὶ Κτίστην καὶ ἐλάτρευον ὡς θεὸν καὶ ἀγάλματα πολλὰ αὐτοῦ ἔστησαν καὶ φυλὴν δεκάτην τρίτην προσέθηκαν, τὴν Ἀδριανίδα. Παρομοίως διαθέσεις ἔδειξαν πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀδριανοῦ Ἀντωνῖνος Πίος (138-161) καὶ Μάρκος Αὐρηλίος (163-180), οἵτινες οὐ μόνον τὸ ὑδραγωγεῖον, ὡς εἴπομεν, συνετέλεσαν καὶ συνεπλήρωσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τέως ἰδιωτικὰ ἐν Ἀθήναις ἐκπαιδευτήρια ἢ σχολὰς ἀνέδειξαν δημοσίας, τῶν ἐν αὐτοῖς διδασκόντων σοφιστῶν καὶ φιλοσόφων διοριζομένων ἐπισήμως, ὥστε αἱ Ἀθῆναι ἀπέβησαν τὸ ἀνώτατον καὶ τελειό-

τατον ἐν τῷ Ρωμαϊκῷ κράτει ἐκπαιδευτικὸν κέντρον, ἐνῶ συγχρόνως καὶ ὁ καλλιτεχνικὸς τῆς πόλεως διάκοσμος εἶχε συμπληρωθῆ καὶ ὁ ἰδὼν τότε, ὡς μαθητῆς τοῦ Ἀττικοῦ Ἡρόδου, τὴν πάγκαλον πόλιν Αἴλιος Ἀριστείδης, πλήρης θαυμασμοῦ, ὁ Σμυρναῖος ρήτωρ, ἔγραψεν ὅτι «τὰ πρεσβεῖα παντὸς ἔχει τοῦ νῦν Ἑλληνισμοῦ».

6.

Ἡρόδης Ἀττικός (101-177 μ.Χ.).—Δούκιος Οἰήγρος ἐν Ἀθήναις τῷ 162.

Ἀντάξιος τοῦ ἀφειδῶς ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων δαπανήσαντος αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ ἀνεδείχθη καὶ ἐγχώριος ἀνὴρ κατὰ τὸν δεύτερον μ.Χ. αἰῶνα, Ἡρόδης Ἀττικός, υἱὸς τοῦ Μαραθωνίου Ἰουλίου Ἀττικοῦ, ὅστις ἐπὶ αὐτοκράτορος Νερούα (96-98 μ.Χ.) ἀνεκάλυψεν ἐν τινι τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκιῶν του θησαυρὸν μέγαν, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέβη καὶ μεγιστὰν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησεν ὁ εὐπαίδευτος υἱὸς του (101-177). Οὗτος κατέλαβε μὲν ἐπίσης δημόσια ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ἀξιώματα, νυμφευθεὶς καὶ εὐγενῆ Ρωμαίαν, τὴν Ρηγύλλαν, συγγενῆ τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, εἰς μνήμην τῆς ὁποίας ἀνήγειρε τὸ μέχρι νῦν ἐν ἔρειπίοις σφζόμενον Ὁδεῖον μετὰ τὸν θάνατόν της, περισσότερον ὅμως ἡγάπα νὰ διαμένῃ ἐν Ἀθήναις καὶ τοῖς περιχώροις περὶ τὴν ρητορικὴν ἀσχολούμενος, ἀφειδῶς δὲ ὑπὲρ κτισμάτων, κόσμου ἢ χρεῖας δημοσίας δαπανῶν. Οὕτως ἀπετελείωσε καὶ μαρμαρῶ ἐκάλυψε τὸ πρὸ 500 ἐτῶν ὑπὸ τοῦ ρήτο-

ρος Λυκούργου κατασκευασθὲν Παναθηναϊκὸν στάδιον, ἐν τῷ ὁποίῳ καὶ ἐτάφη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Μεταξὺ ἄλλων ἀνήγειρεν ἐν Κηφισῷ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἀττικῆς θανμασίας ἐπαύλεις, ἐν ταῖς ὁποίαις περιοδικῶς διέτριβε μετὰ φίλων καὶ ἀκροατῶν, ἐν οἷς καὶ Ρωμαῖοι, ὡς ὁ Αὔλος Γέλλιος, συγγραφεὺς ἀξιόλογος, διδάσκων ἢ ἐπιδεικνύων τὴν ρητορικὴν τοῦ τέχνην καὶ οὕτω παρηγορούμενος διὰ οἰκιακὰ ἀτυχήματα καὶ δι' ἔριδας πρὸς συμπολίτας· διότι φθονοῦντες κατηγοροῦν αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς αὐτοκράτορας ἐπὶ τυραννία, ὥστε ἠναγκάσθη ποτὲ νὰ μεταβῇ εἰς Σίριμον, τὸ ἐπὶ τοῦ Σαύου ποταμοῦ, ἐν Παννονίᾳ, πρὸς τὸν ἐκεῖ διατρίβοντα αὐτοκράτορα Μάρκον Αὐρήλιον, μαθητὴν τοῦ τυγχάνοντα, καὶ ἀπολογούμενος ν' ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν των, ἀθωοθεῖς πανηγυρικῶς. Συνέτεινε δ' οὐκ ὀλίγον ἢ κατηγορία αὕτη εἰς τὸ ν' ἀποσυρθῇ ὀλοτελῶς ὁ φιλόδοξος ἄλλως ἀνὴρ ἀπὸ τῶν δημοσίων καὶ νὰ διατρίβῃ τοῦ λοιποῦ ἐκτὸς τοῦ ἄστεως εἰς ἐπαύλεις του, ἔνθα ἐφιλοξένησε τῷ 162 τὸν συνάρχοντα τοῦ Μ. Αὐρηλίου Λεύκιον Οὐῆρον ἐπὶ τοὺς Πάρθους ἐκστρατεύοντα.

7.

Σχετικὴ ἀκμὴ Ἀθηναίων. — Πολιτικὴ μικρολογία. — Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες πρὸς τὰς Ἀθήνας. Σεπτίμιος Σεβήρος (193-211 μ.Χ.). Δέκιος (249-251). Γαλληνός (254-268). — Ἐπιδρομὴ Κοστοβύκων (175). — Ἐπιδρομὴ Γότθων, Ἐρούλων (267-269).

Οὕτω μετὰ δύο αἰῶνας ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀλώ-

σεως καὶ καταστροφῆς αἱ Ἀθηναὶ διετέλουν λαμπρότεροι εἰς οἰκοδομὰς καὶ κατείδωλος πόλις ὅσον οὐδέποτε, ἦσαν δὲ καὶ ἐντενκτήριον τῶν φιλομαθῶν καὶ πεπαιδευμένων ὁλοκλήρου τοῦ συγχρόνου κόσμου, τὸ ὁποῖον καὶ αὐτοκράτορες καὶ μεγιστάνες εὐλαβῶς ἐπεσκεπτοντο καὶ ἐνεψύχωνον πολλαχῶς. Ὁ σύγχρονος Αἴλιος Ἀριστείδης λέγει, ὡς εἶδομεν, περὶ τῆς πόλεως ταύτης ὅτι «τὰ προεσβεῖα παντὸς ἔχει τοῦ νῦν Ἑλληνισμοῦ καὶ πέπραχεν οὕτως, ὥστε μὴ ραδίως ἂν τινα αὐτῇ τὰρχαῖα ἀντὶ τῶν παρόντων συνεύξασθαι»· ὁ δὲ Λουκιανὸς ἀποθαυμάζει τῶν Ἀθηναίων «τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος καὶ τῶν ἐμπολιτευομένων τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἄλλην δύναμιν καὶ λαμπρότητα πᾶσαν..., ἰδὼν πόλιν ἀμάρζουσαν ἀκμῇ τοσαύτῃ», καὶ ἐπαιεῖ «τὴν ἐλευθερίαν τὴν ἐν αὐτῇ καὶ τῆς διαίτης τὸ ἀνεπίφθονον, ἡσυχίαν καὶ ἀπραγμοσύνην», κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πολυθύρουβον καὶ χυδαίαν Ρώμην, τὴν ὁποίαν προυτίμα μόνον «ὅστις πλοῦτου τε ἐρᾷ καὶ χρυσῷ κεκλήληται καὶ πορφύρα καὶ δυναστεία μετρεῖ τὸ εὐδαιμον, ἄγεστος μὲν ἐλευθερίας, ἀπειράτος δὲ παρησίας, ἀθέατος δὲ ἀληθείας, κολακεία τὰ πάντα καὶ δουλεία σύντροφος». Καὶ ὁ Πειραιεὺς δέ, ὁ καταστραφεὶς ἐπὶ Σύλλᾳ, εἶχεν ἤδη ἀναλάβει ζωὴν καὶ κίνησιν σημαντικὴν καὶ ἡ ὅλη Ἀττικὴ ἔθαλλε καὶ ἠκμαζε καὶ ἠδαιμόνει, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ συγχρόνου περιηγητοῦ Πausανίου. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ὁ πολιτικὸς τότε βίος τῶν Ἀθηναίων κατετρίβετο μόνον περὶ μικρὰ καὶ τὰ κόμματα ἠσχολοῦντο περὶ τὴν ὑποστήριξιν ἢ τὴν καταδρομὴν σοφιστῶν. Καὶ ὅμως καὶ ἡ τοιαύτη κατάστασις ὑπέ-

στη βαθμηδὸν μεταλλαγὰς ἐπὶ τὸ χεῖρον. Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Σεπτίμιος Σεβήρως (193-211), ὅστις καὶ διέτρωψε νέος ἐν Ἀθήναις, ἀφήρεσέ τινας τῶν προνομίων καὶ ἐν παντὶ ἐδείκνυτο δυσμενῆς πρὸς τὴν φιλοσκόμμονα πόλιν. Οὐχ ἦττον ἔβλαψεν ἐμμέσως τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ διάδοχος ἐκείνου Καρακάλλας (211-217), διότι μεγάλως ἠλάττωσε τὴν προνομιακὴν τῆς πόλεως θέσιν διὰ τοῦ διατάγματος τοῦ κηρύσσοντος Ῥωμαίους πολίτας πάντας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους τοὺς ἐλευθέρους κατοίκους, καθόσον καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεβλήθησαν οὕτως εἰς τὰς βαρεῖας ὑποχρεώσεις τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν, καίτοι αὐτόνομοι οἴκοι διατελοῦντες. Τοῦτου ἔνεκα καὶ κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Δεκίου (249-251) διαταχθέντα διωγμὸν τῶν Χριστιανῶν ἐφηρομόσθη οὗτος καὶ ἐν Ἀθήναις, καὶ ἐμαρτύρησαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι Ἡράκλειος, Παυλῖνος καὶ Μενέδημος, ὧν ἡ μνήμη ἐορτάζεται τῇ 16 Μαΐου. Ἀντιθέτως ἐπὶ Γαλληνοῦ (254-268), ἐνθουσιώδους φιλαθηναίου, αἱ Ἀθήναι ἐτιμήθησαν πάλιν, αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος γενομένου Ἀθηναίου πολίτου, καὶ δὴ ἀρεοπαγίτου, χρηματίσαντος δὲ καὶ ἐπωνύμου ἀρχοντος τῷ 260/261. Συγχρόνως ὁμως ὑπέστησαν τότε καὶ ἐπιδρομὴν βαρβαρικὴν. Ἦδη περὶ τὰ τέλη τοῦ δευτέρου αἰῶνος τὸ ἰσχυρὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος εἶχεν ἀρχίσει νὰ συγκλονῆται ἕξ ἀνατολῶν μὲν ὑπὸ τῶν Πάρθων, ἐκ δυσμῶν δὲ καὶ βορειόθεν ὑπὸ γερμανικῶν φύλων τούτων οἱ Μαρκομάννοι εἶχον ἀναστατώσει τῷ 175 τὰς περὶ τὸν Δανούβιον χώρας καὶ ἐγένοντο αἰτία, ὥστε ἡ φυλὴ τῶν Κοστοβύκων ἐτράπη πρὸς νότον δηοῦσα καὶ κατα-

στρέφουσα μέχρις Ἐλατείας, κατ' ἄλλους δὲ μέχρις Ἐλευσίνος, ὅθεν ἀπεκρούσθησαν τῇ πρωτοβουλίᾳ ἱεροφάντου, τὸν ὁποῖον οἱ κάτοικοι ἐτίμησαν εὐγνωμονοῦντες δι' ἀνεγέρσεως ἀνδριάντος αὐτοῦ. Καὶ αὐτὰ ὁμως τὰ γερμανικὰ φύλα, ἰδίως οἱ Γότθοι, δὲν ἐβράδυναν νὰ διαβῶσι τὸν Δανούβιον καὶ νὰ μιμηθῶσιν ἐν εὐρύτερῳ κλίμακι τοὺς Κοστοβύκους, ἐπὶ Γαλληνοῦ δέ, τῷ 267, καὶ ἐκ τῆς νῦν νοτίου Ῥωσίας οἱ Ὀστρογότθοι διὰ θαλάσσης ἐκκινήσαντες διέπλευσαν τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον λεηλατοῦντες τὸ πᾶν, καὶ κατέπλευσαν εἰς Πειραιᾶ οἱ Ἑρουλοὶ ἕξ αὐτῶν καλούμενοι, ἀφοῦ ἐπετέθησαν κατὰ νήσων καὶ παραλίαν τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἀποβιβασθέντες ἐξεπόρθησαν τὰς Ἀθήνας καὶ οἰκρότατα ἐληλάτησαν αὐτάς, πυρπολήσαντες καὶ τὸ ἐπὶ Ρηγύλλῃ Ῥοδεῖον τοῦ Ἡρώδου. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεγεγνηθέντες ὑπὸ τοῦ συμπολίτου Ποπλίου Ἐρεννίου Δεξιππου ἤρξαντο ἐπιτιθέμενοι ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος καὶ φονεύοντες τοὺς λεηλατοῦντας τὸ πᾶν εἰσβολεῖς καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς ν' ἀποχωρήσωσι πάλιν διὰ θαλάσσης, ὅπου συναντήσας αὐτοὺς ὁ στρατηγὸς Κλεόδημος κατεναμάχησεν, ὥστε ὀλίγοι ἐπανέκαμψαν εἰς τὰ ἴδια. Καὶ ἐπεχείρησαν μὲν μετὰ διετίαν, τῷ 269, καὶ νέαν ἐπιδρομὴν οἱ Γότθοι, ἀλλ' ἠττήθησαν κατὰ κράτος παρὰ τὴν Νάϊσον τῆς Μοισίας ἐν μάχῃ φονικωτάτῃ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλίου Κλαυδίου Β' (268-270), ὅστις καὶ Γοτθικὸς ἐκ τούτου ἐπεκλήθη.

Αἱ Ἀθήναι ἐπὶ Κωνσταντίνου (324-337 μ.Χ.).—Ὁ Ἰουλιανός (361-363) ἀναστηλώνει τὸν ἐθνισμόν.—Ἀναλαμπὴ ἐν Ἀθήναις παροδική.

Ἐπὶ πεντηκονταετίαν ὅλην, ἀπὸ Αὐρηλιανοῦ (270-275) μέχρι Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου (324-337), αἱ Ἀθήναι καὶ ἡ λοιπὴ Ἑλλάς παρέμειναν σχετικῶς ἡσυχοὶ κατὰ τοὺς τότε διεξαχθέντας ἐμφυλίους ἢ ἑξωτερικοὺς τῶν Ρωμαίων ἀγῶνας, πάντες δ' οἱ διαμαχόμενοι ἐσεβάσθησαν τὰς ἀθηναϊκὰς προνομίας, καίτοι ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὸν τελευταῖον πρὸς τὸν Λικίννιον περὶ μοναρχίας ἀγῶνα τὸν Πειραιᾶ εἶχεν ὀρμητήριον τοῦ πολυαριθμοῦ στόλου του. Καὶ μετὰ τὴν κατάργησιν δὲ τῶν προνομιῶν καὶ ἀτελειῶν τῶν ἐν τῷ κράτει πόλεων αἱ Ἀθήναι μόναι διετήρησαν ἣν εἶχον προνομιούχον θέσιν καὶ πέραν τῆς ἐν ἔτει 438 δημοσιεύσεως τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος, δι' οὗ συνεπληρώθη τὸ ἀφομοιωτικὸν ἔργον. Ὁ Ἄρχειος πάγος ἐξηκολούθει λειτουργῶν ἐν τῇ πολιτείᾳ, τιμητικὸν δ' ἐθεωρεῖτο νὰ ἐκλεχθῇ ἀρεοπαγίτης καὶ αὐτὸς ὁ κυβερνῶν τὴν Ἑλλάδα Ρωμαῖος ἀνθύπατος· καὶ βουλὴ, ἀντιπρόσωπος τοῦ δήμου, ὑφίστατο ἔτι, καὶ στρατηγοί, οἷος ἐξελέγη καὶ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ ἄλλοι ἄρχοντες, καὶ δὴ ἐπώνυμοι, καὶ κατὰ τὸν πέμπτον ἔτι αἰῶνα ἐπεκράτει δὲ σὺν τῷ χρόνῳ ὁ Χριστιανισμός, καὶ μάλιστα μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον, ἄνευ μεγάλης ὑπὸ τῶν ἐθνικῶν ἀντιδράσεως. Ἐξαιρετικῶς δὲ εἰργάσθη πρὸς ἀναζωογόνησιν τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ τῶν προχριστιανικῶν χρηστη-

ρίων ὁ τῷ 355 καὶ ὡς μαθητὴς ἐν Ἀθήναις διατρέψας ἐκ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου Ἰουλιανός (361-363), ὅστις, ἅμα ἀναδειχθεὶς αὐτοκράτωρ, ἔγραψεν εἰς Ἀθήνας, Σπάρτην καὶ Κόρινθον καὶ ἐκήρυξε τὴν ἀναβίωσιν τοῦ ἀρχαίου θρησκευματος, καταργήσας τὰς ἐναντίον τούτου ὑπὸ προκατόχων του ἐκδεδομένας διαταγὰς. Ἀνεώχθησαν λοιπὸν ἐν Ἀθήναις οἱ κεκλεισμένοι ἐθνικοὶ ναοί, τὰ Ἐλευσίνα μυστήρια ἐπανέκτησαν τὴν μεγάλην σημασίαν των καὶ αἱ ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις ἐτελοῦντο λαμπρότατα. Ἄλλ' ὁ Ἰουλιανὸς μετὰ βραχεῖαν βασιλείαν ἔπεσε τῷ 363 μαχόμενος κατὰ Περσῶν, οἱ δὲ διάδοχοί του, Χριστιανοὶ ὄντες, ἀφήρσαν πάλιν ἀπὸ τὸν ἐθνισμόν τὴν ὑπὸ Ἰουλιανοῦ δοθεῖσαν αὐτῷ προνομιούχον θέσιν καὶ σὺν αὐτῷ ἐξέπεσον καὶ αἱ Ἀθήναι τοῦ παροδικοῦ ὕψους, εἰς ὃ ἀνύψωσεν αὐτὰς ὁ φιλαθῆναιος Ἰουλιανός. Εὐτυχῶς ἐκ τῶν τότε μεγάλων σεισμῶν, οἵτινες συνετέραξαν φορικωδῶς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἢ Ἀττικὴ καὶ αἱ Ἀθήναι οὐδὲν ἔπαθον, χάρις εἰς τοποθέτησιν εἰκόνας τοῦ Ἀχιλλέως ἐν τῷ Παρθενῶνι παρὰ τῇ Πολιούχῳ θεᾷ, ὡς ἐπιστεύετο.

9.

Θεοδόσιος ὁ Μέγας (379-395).—Μέτρα κατὰ τῶν ἐθνικῶν.—Θεοδόσιος ὁ Μικρός (408-450).—Λεόντιος ὁ σοφιστής. Ἀθηναῖς-Εὐδοκία.—Ἀρπαγὴ ἔργων τέχνης διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.—Ἐπιδρομαὶ Γότθων, Βανδάλων, Οὐννων, Βουλγάρων.—Ἰουστινιανὸς Α' (527-565).—Ὀχυρώματα ἀνὰ τὸ κράτος.—Ἰουστινιανέιος κώδιξ.

— Κατάργησις προνομίων τῶν Ἀθηναίων. Δήμευσις ἐσόδων δημοσίου καὶ σχολῶν.— Ἀποδημία τελευταίων διδασκάλων εἰς Περσίαν.

Ὁ μᾶλλον ἀμείλικτος τοῦ ἐθνισμοῦ διώκτης ἐκ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Ἰουλιανοῦ ὑπῆρξεν ὁ Μέγας Θεοδοσίος (379-395), ὅστις δι' ἄλληπαλλήλων διαταγμάτων ἀπηγόρευσε τὴν λατρείαν ἄλλης θρησκείας πλὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ, καταγγήσας τῷ 394 καὶ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας οἱ ἐμμένοντες εἰς τὸ πάτριον θρησκεῦμα ἐκηρύττοντο διὰ τῶν διαταγμάτων τούτων ἄτιμοι, ἀποκλειόμενοι παντὸς δημοσίου ἀξιώματος, ἢ ἐκολάζοντο ἀνηλεῶς, πολλοὶ τῶν ἐθνικῶν ναῶν κατεστράφησαν, ὅσοι δὲν μετεβλήθησαν εἰς χριστιανικούς, καὶ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐθνικῶν ἱερῶν ἐδημεύθησαν. Ἐπὶ τὰ ἕλη δὲ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ἐβάδισαν καὶ οἱ διάδοχοί του Ἀρκαδῖος (395-408) καὶ Θεοδοσίος ὁ Μικρὸς (408-450), τῶν ὁποίων ὁ δεύτερος διὰ διαταγμάτων τῷ 426 καὶ 439 ἐπέβαλεν οἱ μὲν ἐθνικοὶ ναοὶ νὰ κλεισθῶσιν, οἱ δὲ βωμοὶ νὰ κρημνισθῶσιν, ὥστε εἰς τὸν ἐν ἔτει 439 ἐν Ἀθήναις θελήσαντα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Παρθενῶνα ἐθνικὸν φιλόσοφον Πρόκλον δὲν ἐπετρέπη ἢ εἴσοδος καὶ προσερχῆ ἐν αὐτῷ. Καὶ ἐφηρμόζοντο ἐπιεικέστερον ἐν Ἀθήναις αἱ αυτοκρατορικαὶ διαταγαὶ ἕνεκα τῆς προνομίουχου ἐν τῷ κράτει θέσεως τῆς πόλεως καὶ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐνταῦθα ἀνεξίθρησκείαν ἐκ μέρους τῶν τε ἐθνικῶν καὶ τῶν Χριστιανῶν. Αἱ σχολαὶ τῶν Ἀθηναίων ἐξηκολούθουν νὰ εἶνε τὸ πρῶτιστον ἐθνικὸν ἐκπαιδευτήριον τοῦ τότε κόσμου, ἢ δὲ κοινῶν τῆς πόλεως ταύτης

ἦτο ἢ πλέον ἀνεπτυγμένη. Τοῦτο ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ βίου τῆς Ἀθηναίδος, θυγατρὸς τοῦ εὐπόρου σοφιστοῦ Λεοντίου, γεννηθείσης τῷ 393. Ἀποκλεισθεῖσα τῆς κληρονομίας ὑπὸ τοῦ πατρὸς χάριν τῶν ἀνικανωτέρων ἀδελφῶν της, μετέβη τῇ συνοδείᾳ θείας της εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐπικαλεσθῇ ὑπὲρ τῶν δικαίων της τὴν ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Β' (408-450) ἢ δὲ χάρις τῶν τρόπων, ἢ εὐφράδεια καὶ ἄλλαι σπάνια ἀρεταὶ τῆς Ἀθηναίας κόρης τοσοῦτον κατέθελξαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγοῦσταν Πουλχερίαν, ὥστε ἐκράτησεν αὐτὴν ὡς αὐλικὴν παρ' ἑαυτῇ καὶ κατέπεισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοκράτορα νὰ νυμφευθῇ αὐτὴν τῷ 421, ἀφοῦ βαπτισθεῖσα μετωνομάσθη Αἰλία Λικιννία Εὐδοκία. Ἡ συνετὴ Ἀθηναία ἐθάμβωνε καὶ κατέθελγε πάντας διὰ τῆς μελιρρύτου γλώσσης της, ἀκράτου ἀττικῆς, καὶ διὰ τῶν συγγραφῶν της διότι ἀπέχουσα τῆς πολιτικῆς χάριν τῆς Πουλχερίας, ἐπροστάτευε τὰ γράμματα καὶ ἐποίησεν ἔμμετρον παράφρασιν τῆς Ὀκτατεύχου, ἔτι δὲ τὰ Ὀμηρῶκεντρα ἐκ 2343 στίχων περὶ τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ, ἱστορίαν τοῦ Κυπριανοῦ καὶ τῆς Ἰουστίνης, καὶ συνέγραψε πανηγυρικὸν τῶν περσικῶν πολέμων τοῦ συζύγου της, ὅτε δ' ἔτεκε τῷ 423 θυγάτριον ἀνηγορευθῆ καὶ Αὐγοῦστα. Λίς μετέβη καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Ἄλλ' ἂν αἱ Ἀθηναὶ ἐτήρουν εἰσέτι τότε τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὸ ἠθικὸν ἀξίωμα, ἀπώλεσαν ὅμως διὰ τὴν αὐθαιρεσίαν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων πολλὰ τῶν διασῆμων ἔργων τέχνης. Τὸ ἐν τῷ Παρθενῶνι χρυσελεφάντινον τῆς Ἀθηναῖς ἄγαλμα, ἀριστοτέχνημα

τοῦ Φειδίου, ἀπεσπάρθη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ καὶ μετακομισθὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐποποιετήθη ἐν τῷ Φόρῳ Κωνσταντίνου, πρὸ τοῦ Βουλευτηρίου, ἔνθα ἴστατο μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος· τότε ἐπίσης κίονες ἐκ τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου ἱεροῦ τοῦ Ἄρεως ἐκόσμησαν τὴν Χρυσὴν πύλην τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἤδη εἶχον ἀπαχθῆ ἄλλα ἐξ Ἀθηνῶν ἔργα τέχνης, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀρκαδίου ὁ ἀνθύπατος τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀποσπάσει ἐκ τῆς Ποικίλης στοᾶς καὶ αὐτὰς τὰς σανίδας, ἐφ' ὧν ὁ Θάσιος Πολύγνωτος εἶχε ζωγραφῆσαι τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην. Καὶ τὰ ἐσωτερικὰ δεινὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἤρχοντο ν' αὐξάνωσι καὶ ἔξωτερικαὶ ἐπιδρομαὶ Γόθων, Βανδήλων ἐξ Ἀφρικῆς, Οὐννων, Βουλγάρων καὶ ἄλλων. Οἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως βασιλεῖς Μαρκιανός (450-457), Λέων Α' ὁ Θραξ (457-474), Ζήνων ὁ Ἰσαυρός (474-491), Ἀναστάσιος Α' ὁ Ἰλλυριός (491-518) καὶ Ἰουστῖνος (518-527) πολὺ ἐμόχθησαν ὅπως προστατεύσωσι τὸ δηρούμενον καὶ καταπολεμούμενον κράτος, πάντων ὅμως τούτων εὐρύτερος διοργανωτὴς ἐδείχθη ὁ Ἰουστινιανὸς Α' (527-565), ὅστις καὶ φρουρίων ἀπέραντον σύμπλεγμα ἀνήγειρεν ἀνὰ τὸ κράτος καὶ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκροπόλεως. Πλήν ὅμως τῶν κτισμάτων καὶ ἀνθρώπινα τοῦ κράτους προπύργια προθυμότερα καὶ ἀφωσιωμένα ἠθέλησε νὰ παρασκευάσῃ αἴρων ἐκ τοῦ μέσου τὰς χωριζούσας τοὺς κατοίκους θρησκευτικὰς διχογνωμίας καὶ διαφορὰς ἀνατροφῆς καὶ παιδείας. Πρὸς τοῦτο κατήρτισε καὶ ἐπέβαλε τὸν Ἰου-

στινιάνειον κώδικα δι' εἰδικῶν νομοδιδασκάλων, ἔπειθε δὲ αὐτὸν καὶ εἰς Ἀθήνας. Ἄλλ' ἐνταῦθα ὑφίστατο προνομιῶχος πραγμάτων τάξις, ὥστε αἱ αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις δὲν ἠδύναντο νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐφ' ὅσον προσέκρουον εἰς προνομίας, ἔξωνυχίζοντο δ' αἱ διαταγαὶ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἀθηναϊκαῖς σχολαῖς διδασκόντων. Τούτου ἔνεκα διατάξεις τοῦ Ἰουστινιανείου κώδικος διέτασσαν τοὺς μηκέτι βεβαπτισμένους νὰ προσέλθωσιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἀπηγορεύετο δὲ εἰς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς «ἐλληνικῆς πλάνης» ἢ «τῆς ἀνοσίων Ἑλλήνων μανίας» νὰ διδάσκωσι. Πλήν δὲ τούτων τῷ 529 ὁ Ἰουστινιανὸς ἐδήμεισε τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς δημοσίων καθιδρυμάτων, οὕτω δ' ἐδημεύθησαν τὰ τε δημόσια καὶ τὰ τῶν σχολῶν τῶν Ἀθηνῶν ἔσοδα. Ἑπτὰ τῶν τότε διασημοτέρων ἐν Ἀθήναις ἐθνικῶν σοφῶν, ἀπῆλθον τῷ 532 πρὸς τὸν Σασανίδην Χοσρόην Α' εἰς Περσίαν, τὸν καλούμενον Νουσιρβάν. Αἱ δὲ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ἀττικὴ συμπεριελήφθησαν εἰς τὸ θέμα ἢ τὴν στρατηγίαν τῆς πρὸς βορρᾶν τοῦ Ἰσθμοῦ Ἑλλάδος. Οὕτως ἔληξεν ὁ ἐν αὐτονομίᾳ καὶ προνομίαις βίος τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἤρξατο δ' ἡ ἐν ἀσημότητι ἐπαρχιακῆς πόλεως ὑπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς περίοδος τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας, ἣτις ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1204.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΕΠΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ

(529 - 1204)

1.

Πολίτευμα Ἀθηναίων ἐπὶ Βυζαντινῶν. — Ἐκκλησιαστικὸς θρόνος Ἀθηναίων. — Ἐπιδρομαὶ Σλάβων, Ἀβάρων, Βουλγάρων, Οὐζων, Πετσενέγων, Σαρακηνῶν. — Παναγία Ἀθηναίωσσα. — Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ βυζαντινὴ περίοδος τῆς ἱστορίας τῆς πόλεως Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἀττικῆς διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ 529 μέχρι τοῦ 1204, ὅτε Φράγκοι ἀντικατέστησαν τοὺς Βυζαντινοὺς, ἐπὶ ἔτη 675, καθ' ὅλον δὲ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἡ χώρα ἀπετέλει μέρος τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, οὗτινος ἔδρα ἢ Κωνσταντινούπολις. Οἱ δὲ ὄροι, ὑφ' οἷς ἔζων τότε ἐν τῷ κράτει οἱ Ἀττικοί, δὲν μαρτυροῦνται μὲν που σαφῶς, ἐξάγεται ὅμως ἐκ γεγονότων ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦλάχιστον τῆς περιόδου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον προνομίας τινάς, τὰς ὁποίας πιθανώτατα ἔλαβον ἐξ ἀρχῆς τῆς περιόδου. Πρὸς δὴλῳσιν τῆς ὑποταγῆς ὑπεχρεοῦντο νὰ προσφέρωσι χρυσοῦν στέφανον παντὶ βασιλεῖ ἢ αὐτοκράτορι, κατ' ἔτος δ' ἐτέλουν καὶ πρὸς τὸ κράτος ἄλλους φόρους, ἀλλὰ πολλοστημόριον

τῶν ὅσα ἐπλήρωνον ἄλλα ὄρια καὶ πόλεις, οἷον τὸ τῶν Θηβῶν. Ὁ δὲ πραιτωρ ἢ στρατηγὸς τοῦ θέματος, εἰς ὃ ὑπήγετο τὸ ὄριον τῶν Ἀθηναίων, δὲν ἠδύνατο ν' ἀναμειχθῆ εἰς τὰ τῶν Ἀθηναίων, «καθότι προσκυνητὸν χρυσοβούλλον καὶ αὐτὴν ἀπειρογε τὴν εἰς Ἀθήνας αὐτῷ πάροδον», διώκουν δὲ τὰ κοινὰ οἱ προύχοντες μετὰ τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἰδιαιτέρος τῆς πόλεως, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διοριζόμενος, *διοικητῆς* ἢ *Ἀθήναρχος*. πολὺ δὲ πιθανὸν νὰ εἶχον καὶ αὐτοδικίαν οἱ Ἀττικοί διότι τῷ 915 οἱ πολῖται ἐφόρευσαν διὰ λιθοβολήματος τὸν ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος καταφυγόντα πρωτοσπαθάριον Χασῆν διὰ τὴν τυραννίαν καὶ ἀκολασίαν αὐτοῦ, χωρὶς μῆτε ὁ πραιτωρ μῆτε ἄλλος τις νὰ παρέμβῃ ἢ διαμαρτυρηθῆ.

Ὑπὸ τοιοῦτον πολίτευμα ἐζῆσαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ἀφανείᾳ καὶ ἐν προοίῳ παρακμῆ. Κατ' ἀρχὰς ἡ ἀνάμνησις τῆς μακρᾶς καὶ ἐπιμόνου ἀντιδράσεως κατὰ τῆς ὑπερισχύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ διετήρει παρὰ τοῖς ἐπικρατήσασι Χριστιανοῖς μετὰ τῆς ἀγανακτήσεως καὶ τὸ ὄνομα τῆς *κατειδῶλον* πόλεως, καὶ ἐπέχαιρον οἱ φανατικοὶ τῶν Χριστιανῶν ἐπὶ τῇ ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ Α' καθυποτάξει τῆς ἀκροπόλεως τοῦ ἐθνισμοῦ, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου «Χαῖρε τῶν Ἀθηναίων τὰς πλοκάς διασπῶσα». Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως ἐξέλιπε καὶ ἡ μῆνις αὕτη διότι οἱ Ἀθηναῖοι τὸν μὲν Παρθενῶνα μετέβαλον εἰς ναὸν τῆς Παναγίας Παρθένου, ἣτις Ἀθηναίωσσα ἐπεκλήθη καὶ διεβόηθη ἀνὰ τὴν Χριστιανοσύνην διὰ τὸ ἐν τῷ ναῷ ἀνέσπερον φῶς, τοὺς δ' ἄλλους ἀνὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἐθνικοὺς ναοὺς εἰς ἐκκλησίας χριστιανι-

κάς, ἀνήγειραν δὲ καὶ νέας πολλὰς ὡς καὶ μονάς, καὶ βαθμηδὸν μετεβλήθησαν εἰς φανατικούς χριστιανούς, ὡς ἦσαν πρότερον ἔθνη τοιοῦτοι. Ὁ κατ' ἀρχὰς ἐπισκοπικὸς τῶν Ἀθηναίων θρόνος κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα, ἐπὶ πατριάρχου Φωτίου, ὑψώθη εἰς ἀρχιεπισκοπικὸν καὶ ἤδη πρὸ τοῦ 869 εἰς μητροπολιτικόν, 28ον τῆς πατριαρχικῆς δικαιοδοσίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔχοντα ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του τὰς ἐπισκοπὰς Εὐρύπου, Ὁρεοῦ, Καρύστου, Πορθμοῦ καὶ Αὐλῶνος ἐν Εὐβοίᾳ, Δαυλίας ἐν Φωκίδι, Κορωνείας ἐν Βοιωτίᾳ, Ἄνδρου, Σκύρου, Σύρου καὶ Σερίφου. Καθ' ὅλον δὲ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα, κατὰ τὸ ὅποιον ἑμαίνοντο πανταχόθεν εἰσβολαὶ βαρβάρων ἀνὰ τὸ πλούσιον Βυζαντινὸν κράτος, καὶ ἡ Ἀττικὴ καὶ αἱ Ἀθῆναι ὑπέστησαν πολλὰ ἔξ αὐτῶν. Εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν ὀλετήρων Οὐννων ἀνεφάνησαν οἱ Σκλαβηνοὶ ἢ Σλάβοι ἐκ τῶν βορειοανατολικῶν προσερχόμενοι καὶ διαδραμόντες τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ Ἰστρου ἢ Δουνάβεως μέχρι Γορτυνίας καὶ Ταινάρου, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐπὶ μακρόν. Ὀλίγον δὲ μετὰ τούτους ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους προέκυψαν οἱ Ἄβαροι ὑπὸ χάνην τὸν Βαϊανόν, οἵτινες κατ' ἀρχὰς μὲν κατεπολέμησαν ὡς μισθοφόροι τῶν Βυζαντινῶν τοὺς Σκλαβηνοὺς, ἔπειτα ὅμως ἀπὸ τοῦ Σιριμίου ὁρμώμενοι ἐπανειλημμένως εἰσέβαλον εἰς τὸ κράτος καὶ ὡς πολέμιοι, ἐνῶ συγχρόνως ἔξ ἀνατολῶν ἀπησχόλουν αὐτὸ οἱ Πέρσαι. Τοὺς Ἀβάρους διεδέχθησαν ἐν τῷ ἔξολο-θρευτικῷ ἔργῳ οἱ Βούλγαροι, ἐνῶ ἔξ ἀνατολῶν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἐπετίθεντο οἱ Ἄραβες ἢ Σαρακη-

νοί, οἰστροηλατούμενοι ὑπὸ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Πάντες δ' οἱ ἐπιδρομεῖς οὗτοι, οἷς προσετέθησαν οἱ Οὐζοὶ καὶ οἱ Πετσενέγοι, εἴτε ἀπὸ ξηρᾶς εἴτε ἀπὸ θαλάσσης, δὲν ἀφῆκαν ἀνενόητον καὶ τὴν Ἀττικὴν ἐγκατάστασις ὅμως βαρβάρων ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ οὐδεμία ἐγένετο, διότι οὐδεμία περισφύζεται σχετικὴ τοπωνυμία, οἷαι πολλαὶ ὑπάρχουσιν ἐν ἄλλαις ἑλληνικαῖς χώραις. Ὅτι δ' αἱ Ἀθῆναι καὶ ὡς χριστιανικὴ πόλις ἔχαιρε μεγάλην φήμην διὰ τὸν πάγκαλον Παρθενῶνα, ἐν ᾧ ἤδρευε τότε χριστιανὴ παρθένος, Παναγία ἢ Ἀθηναίωτισσα, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025), ἀφοῦ κατεπολέμησεν ἐν πολυετῇ ἀγῶνι τοὺς Βουλγάρους, κατήλθε πρὶν ἢ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Ἀθήνας τῷ 1018 καὶ ἀνελθὼν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἠὲ χαρίστησε τὴν Παναγίαν διὰ τὴν νίκην καὶ ἀνέθηκεν εἰς τὸν Παρθενῶνα πλοῦσια δῶρα, ἔπειτα δὲ «ὕπεστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν».

2.

Κώνστας Β' ἐν Ἀθήναις (662).—Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία, αὐτοκράτειρα (797-802).—Θεοφανὴ ἢ Ἀθηναία, αὐτοκράτειρα (807-811).—Θρύλοι περὶ Ἀθηναίων ἀνὰ τὴν Ἀσίαν.—Βυζαντινοὶ μεριστᾶνες ἐν Ἀττικῇ νηματοῖαι.

Ὅτι προσέτι κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ἀττικὴ διετέλουν ἐν ἀγαθῇ σχετικῶς καταστάσει καὶ οἱ κάτοικοι διεκρίνοντο μεταξὺ τῶν συγχρόνων διὰ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος

εὐγένειαν, μαρτυροῦσι γεγονότα χαρακτηριστικά. Ὁ αὐτοκράτωρ Κώνστας Β' (641-668), ἐπιχειρήσας τῷ 662 στρατείαν εἰς Σικελίαν, διεχείμασεν ἐν Ἀθήναις, συναθροίζων καὶ ἔξασκῶν στρατὸν κατὰ τῶν Λογγοβάρδων, προτιμήσας αὐτὰς ἀπὸ τὴν Κόρινθον. Τῷ δὲ 769 Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Κοπρώνυμος ἐξελέξατο διὰ τὸν υἱὸν καὶ διάδοχόν του Λέοντα Δ' ὡς σύζυγον δεκαπενταετῆ ὀρφανὴν Ἀθηναίαν ἐκ τοῦ εὐγενοῦς οἴκου τῶν Σαρανταπήγων, τὴν μετέπειτα διάσημον αὐτοκράτειραν Εἰρήνην, τὴν ὁποίαν μετέφερον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ λαμπρῶς κεκοσμημένων πλοίων. Ἡ Εἰρήνη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της (780) ἔμεινε καὶ μόνη τοῦ κράτους κυρίαρχος (797-802) καὶ ἐπεδείξατο μεγάλην φιλοδοξίαν καὶ ἰκανότητα καὶ ἐμπάθειαν συγχρόνως, ἐξορίσασα τοὺς πέντε ἀνδραδέλφους της εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐφύλαττεν αὐτοὺς ὁ πατρίκιος Κωνσταντῖνος Σαραντάπηχος, διοικητὴς τῆς χώρας διατελῶν (797)· ἐξετύφλωσε δὲ καὶ τὸν ἰδίον της υἱὸν Κωνσταντῖνον Ε', ἵν' ἄρχῃ αὐτὸς ἐκείνου, ἀπορρίψασα πρότασιν γάμου ἐκ μέρους Καρόλου τοῦ Μεγάλου γενομένην, ἕως ὅτου τῷ 802, στάσις ἐκραγεῖσα ἐξεθρόνισεν αὐτὴν καὶ ἐξώρισεν εἰς Λέσβον, ὅπου ἐτελεύτησε τὸν βίον. Ἰδιαιτέρως εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν μαρτυρεῖται πού ἀσφαλῶς ἂν ἐδείχθη εὐεργετικὴ ἢ Εἰρήνη ἢ ἂν ὄντως ἔκτισε ναοὺς καὶ μονὰς ἐν Ἀττικῇ, ὡς ἐκ παραδόσεως πιστεύεται, δὲν εἶνε ὅμως καὶ ὅλως ἀπίθανον ὑπὸ τῆς Εἰρήνης ν' ἀνηγγέρθησαν ὁ παρὰ τὴν νέαν Μητρόπολιν περικαλλὴς βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ναὸς Παναγίας τῆς Γοργοεπηκόου, νῦν ἁγίου Ἐλευθερίου, ἱ-

σως δὲ καὶ ἢ ἐν Δαφνίῳ μονὴ καὶ ἄλλα τῶν βυζαντινῶν κτιρίων. Ὅλιγα μετὰ τὴν καθάραισιν τῆς Εἰρήνης ἔτι ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος Α' (802-811) ἀπέσπασεν ἀπὸ τοῦ συζύγου της καὶ συνέζευξε μετὰ τοῦ υἱοῦ του Σταυρακίου τῷ 807 τὴν Ἀθηναίαν Θεοφανώ· αὕτη ὅμως δὲν ἐπέδειξεν ἀνάλογον πρὸς τὴν τῆς Εἰρήνης ἀξίαν καὶ ἰκανότητα, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της τῷ 811 ἀπεσύρθη εἰς μονὴν καὶ ἐγκατεβίωσεν ἐν αὐτῇ. Ἦ δ' ἄλλο μαρτυρεῖ ἢ πρόσληψις νεαρῶν Ἀθηναίων ὡς συζύγων αὐτοκράτορον ἢ ὅτι ἢ ἀθηναϊκὴ κοινωνία ἐξηκολούθει νὰ διακρίνηται σχετικῶς ἐπὶ παιδείᾳ καὶ παντοῖα μορφώσει, τὸ δὲ ὄνομα τῆς περιδόξου πόλεως ἦτο πάντοτε μέγα ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ; Τοιαύτη φήμη εἶχε διαδοθῆ τότε καὶ ἀνὰ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως περὶ Ἀθηναίων καὶ περὶ τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς τοῦ ἐκεῖ Παρθενῶνος καὶ οἱ τοιοῦτοι θρύλοι εἶχον φθάσει μέχρι Σκανδιναβίας καὶ Ἰσλανδίας, ὅθεν ἐκκινουῦντες προσκνηταὶ διὰ τὴν Ἰερουσαλήμ κατέπλεον καὶ εἰς Πειραιᾶ, ἵνα ἐπισκεφθῶσι τὸν Παρθενῶνα καὶ τὴν ἐν αὐτῷ Παναγίαν καὶ τὸ πρὸ αὐτῆς ἄσβεστον φῶς. Ἀλλὰ καὶ Βυζαντινοὶ μεγιστᾶνες κατήρχοντο περιοδικῶς εἰς Ἀττικὴν χάριν ὑπηρεσίας ἢ ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι καὶ ἀπέκτων ἐνταῦθα μεγάλας ἰδιοκτησίας, ὀνομασθείσας τοῖς ὀνόμασιν ἐκείνων, σφζομένοις καὶ μέχρι σήμερον, οἷαι αἱ Σκαρραμαγκᾶς, Καματερόν, Βρανᾶς, Ποδονίφτης, τούτων δὲ τινες καὶ μονὰς, κατὰ τὰ τότε εἰθισμένα, ἀνήγειραν. Τριάκοντα περίπου ἔτη μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου εὐσεβῆς τις Βυζαντινὸς σπαθαροκανδιδάτος, ὁ

Νικόλαος Καλομαλᾶς, ἐπεσκεύασε τῷ 1050 τὴν σφζομένην ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἐπὶ τῆς θύρας ἐπιγραφή.

3.

Σταυροφορία (1096-1204).—Τετάρτη σταυροφορία. "Αλωσις Κωνσταντινουπόλεως.— Ἰδρυσις Φραγκοκρατίας. Βαλδουίνος τῆς Φλανδρίας Λατῖνος αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως (1204).—Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος, μητροπολίτης Ἀθηνῶν (1180-1205).

Ἄλλ' ἦδη πρὸς ταῖς ἑξ ἀνατολῶν καὶ τοῦ βορρᾶ ἀτελετήτοις ἐπιδρομαῖς, ἐκ τῶν ὁποίων τό τε ὅλον Βυζαντινὸν κράτος μυρία ὄσα ὑπέστη καὶ ἡ Ἀττικὴ καὶ αἱ Ἀθῆναι προέκυψαν καὶ ἐκ δυσμῶν τοιαῦται. Ἡ μεγάλη καὶ ταχίστη ἐξάπλωσις τοῦ Μωαμεθανισμοῦ διὰ τῶν Ἀράβων ἢ Σαρακηνῶν καὶ διὰ τῶν Περσῶν ἢ Νεοπερσῶν καὶ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐν πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ ἐπέβαλλον τὴν νέαν θρησκείαν, εἶχον δὲ καταλάβει καὶ τὴν Ἁγίαν γῆν καὶ ἐκώλυνον τοὺς εὐσεβεῖς Χριστιανοὺς προσκυνητὰς ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβαίνωσιν εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου τάφου, ἐξήγειρε μεγάλως τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Δύσεως, καὶ ἐπεχείρησαν οὗτοι ἀπελευθερωτικὰς ἐκστρατείας ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, τὰς καλουμένας σταυροφορίας, ἀπὸ τοῦ 1096 καὶ ἐξῆς, διὰ τῶν ὁποίων διεξεδίκουν τὴν κατοχὴν τῆς Παλαιστίνης πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς μετ' ἀμφιταλαντευομένης ἐπιτυχίας. Καὶ τρεῖς μὲν τῶν σταυροφοριῶν τούτων διηυθύνοντο πρὸς τὸν εἰρημένον σκοπὸν, ἡ τετάρτη ὁμως, τῆς ὁποίας μετέσχον καὶ Ἐνετοὶ ὑπὸ τὸν γηραιὸν δόγην Ἐρρῖκον Δάνδολον, ἀλλάξασα

σκοπὸν καὶ κατεύθυνσιν, διηυθύνθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκπολιορκήσασα αὐτὴν ἴδρυσεν ἐκεῖ Λατινικὴν αὐτοκρατορίαν ὑπὸ Βαλδουίνου τῆς Φλανδρίας, τῷ 1204, διανείμασα τὸ ὅλον Βυζαντινὸν κράτος εἰς βασιλεία, πριγκιπᾶτα, δουκάτα, κομιτείας καὶ βαρονίας ὑπὸ διαφόρους εὐγενεῖς τῆς ἐκστρατείας. Εἰς τὴν τύχην δὲ ταύτην ὑπέκυψε καὶ ἡ Ἀττικὴ μετὰ τῶν Ἀθηνῶν. Μητροπολίτης Ἀθηνῶν τότε (1180-1205) ἔτυχεν ἀνὴρ ἐξόχου παιδείας καὶ δράσεως, ὁ Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ἐκ Χωνῶν τῆς Μ. Ἀσίας, ἀδελφὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγιστᾶνος καὶ ἱστορικοῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, μεγάλως διὰ τῶν σφζομένων συγγραφῶν του συμβάλλον εἰς διαφώτισιν τῆς τότε καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὀλοκλήρου τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ἡ ὅλη κυβερνητικὴ μηχανὴ εἶχε χαλαρωθῆ, οἱ εἰς τὰς ἐπαρχίας ὡς διοικηταὶ ἢ ἐπιθεωρηταὶ ἐκπεμπόμενοι ἀξιωματοῦχοι κύριον ἔργον εἶχον νὰ ἐκμυζῶσιν αὐτὰς πρὸς ἴδιον ὄφελος ἢ τῶν πατρῶωνων των. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Ἀττικὴ, δηλαδὴ τὸ ὄριον Ἀθηνῶν, καίτοι ἔχον προνομίας, κατὰ τὰς ὁποίας οὐδὲ ὁ τοῦ θέματος, ἐν Θήβαις ἐδρεῦον, κυβερνήτης ἐπετρέπετο νὰ εἰσέρχηται εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὑφίστατο οὐχ ἦττον συχνὰς ἰσχυρῶν ἐκμυζητικὰς ἐπισκέψεις καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐπιδρομὰς, ὡς ἐκ μέρους τοῦ ἄρχοντος Κορίνθου καὶ Ἄργουσις Λέοντος Σγουροῦ, τὸν ὁποῖον διὰ τῶν ὄπλων ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπέκρουσεν ὁ ἠρωϊκὸς Ἀκομινᾶτος. Ὄντως εἶχον πολὺ τότε σχετικῶς καταπέσει καὶ πτωχεύσει οἱ Ἀττικοὶ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνῶ ἐν Θήβαις ἤκμαζε βιομηχανία ὑφασμάτων καὶ ἄλλων βιοτεχνημάτων. Καὶ ἡ

παιδεία δὲ παρ' Ἀττικοῖς εἶχε σχεδὸν ἔξαφανισθῆ, ὥστε ὁ ποιητὴς ἱεράρχης ᾤκτειρε τὴν τύχην του ἐν περιω-
θέντι θρήνῳ, λέγων σὺν ἄλλοις:

«Ὡς δυστυχῆς ἔγωγε, καινὸς Ἴξιων,
ἐρῶν Ἀθηνῶν, ὡς ἐκεῖνος τῆς Ἥρας,

Οἰκῶν Ἀθήνας οὐκ Ἀθήνας πῶ βλέπω,
κόνιν δὲ λυπρὰν καὶ κενὴν μακαρίαν.

ᾠλωλε σύμπαν τῶν Ἀθηνῶν τὸ κλέος,
γνώρισμα δ' αὐτῶν οὐδ' ἀμυδρόν τις ἴδοι».

Καὶ προσεπάθησε νὰ βελτιώσῃ τῶν Ἀθηναίων τὴν θέσιν γράφων πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἰσχυροὺς, συνιστῶν, ἱκετεύων πατριωτέραν μέριμναν καὶ δικαιοσύνην ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του, τοῦ ὁποίου μετὰ ζηλευτῆς παρορησίας ἐξετραγῶδει τὰ παθήματα καὶ τὰς ἐκμυζήσεις. Ἐπίσης πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα Ἀλέξιον Δ' Ἄγγελον (1203-1204) ἀπηύθυνε σφζόμενον ὑπομνηστικόν, ἐν ᾧ ἐξιστορῶν τὰ παθήματα τοῦ ποιμνίου του παρὰ τὰς προνομίας αὐτοῦ ἐκλιπαρεῖ τὴν βασιλικὴν μέριμναν πρὸς θεωραπίαν τῶν δεινῶν. Ἄλλ' ἢ φωνὴ του ὑπῆρξε φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τί παράδοξον λοιπὸν ὅτι μία δραξ Φράγκων εὐχερῶς κατέλαβε τὸ Βυζαντινὸν κράτος; Ἡ Ἀττικὴ καὶ αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῆς Μεγαρίδος ὑπήχθησαν εἰς τὸ φραγκικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ ὁποίου προῖστατο ὁ μαρκήσιος Βονιράτιος ὁ Μεμφερορατικός, ἀπετέλεσαν δὲ μεγαλοκυρᾶτον ὑπὸ τὸν Γάλλον εὐπατρίδην Ὀθωνα Δελαρόσην, λαβόντα καὶ τὴν Βοιωτίαν μετὰ

τῶν Θηβῶν καὶ ἀποκαλούμενον Μέγαν Κύρην τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (1205-1225), ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπικυριαρχίαν τοῦ πρίγκιπος τῆς Ἀχαΐας ἢ Πελοποννήσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΩΔΕΚΑΤΟΝ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΕΠΙ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

(1204-1456)

1.

Πολίτευμα ἐπὶ Φραγκοκρατίας (1204-1456).

Ἡ Φραγκοκρατία ἐπὶ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἀποτελοῦσα ἰδίαν ἱστορικὴν περίοδον ἐκ 251 ἐτῶν ὑπὸ ἀλλοφύλους κατακτητὰς Χριστιανούς, δὲν ὑπῆρξεν ὅλη ὑπὸ εἰδικώτερον Φράγκους, ἤτοι Γάλλους, ἡγεμόνας, ἀλλ' ἀπὸ μὲν τοῦ 1205 ἕως τοῦ 1311 ἐδυνάστευον ἐνταῦθα τὰ γαλλικὰ γένη τῶν Δελαροσῶν καὶ τῶν Βριεννίων, ἀπὸ δὲ τοῦ 1311 μέχρι τοῦ 1387 οἱ Ἴσπανοὶ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Σικελίας, τὴν Ἀττικὴν κατεχόντων τῶν Καταλάνων, καὶ ἀπὸ τοῦ 1387 μέχρι τοῦ 1456 οἱ ἐκ Φλωρεντίας πλούσιοι Ἀτζαῖῶλαι. Καθ' ὅλην δὲ τὴν περίοδον ταύτην οἱ Ἕλληνες τὸ γένος κάτοικοι ἦσαν, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ὑποτελεῖς τῶν ξένων κατακτητῶν, καὶ ὅμως ἡ κακὴ τῶν Βυζαντινῶν διοικήσις εἶχε συντελέσει εἰς τὸ νὰ γίνωσιν οἱ ἄλλοεθνεῖς κατακτηταὶ ὡς σωτῆρες ἀποδεκτοί. Ἐφηροῦζοντο δ' ὑπὸ τῶν Φράγκων παρ' Ἑλλήσι τὰ ἀπὸ τοῦ 1099 ἐν τῷ φραγκικῷ βασιλείῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἰσχύσαντα *Συνήθεια τῆς Ἱερουσαλήμ*, τὰ ὁποῖα, τροποποιηθέντα τῷ 1209 ὑπὸ τοῦ ἐν Ραυενίκη τῆς

Φθιώτιδος παρλαμένου τῶν Φράγκων δυναστῶν, ἐπωνομάσθησαν *Συνήθεια τῆς Ρωμανίας* (Assises de Romanie). Κατὰ ταῦτα οἱ Φράγκοι ἰππῶται πλήρη κυριότητα καὶ αὐτοδικίαν εἶχον ἐπὶ μόνον τῶν ἐν τοῖς κτήμασι βιούντων ἐναπογράφων παροίκων, ἤτοι ἀποκλήρων χωρικῶν, οἵτινες ἤδη ἐπὶ Βυζαντινῶν εἶχον κατακτήσει *παροικοὶ* τῶν δυνατῶν ἀπὸ ἐλευθέρων γεωργῶν καὶ ἐθεωροῦντο ὡς κτήμα ἀναπόσπαστον τῶν ἀγρῶν, οἱ δὲ κύριοι αὐτῶν καὶ τῶν κτημάτων αὐτοβούλως διέθετον οὐ μόνον τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των. Πλὴν τῶν δουλοπαροίκων τούτων ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ὑποταχθέντων τοῖς Φράγκοις ἰθαγενῶν καὶ τάξις προσωπικῶς ἐλευθέρων πολιτῶν, γαιοκτημόνων ἢ βιοτεχνῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν ἰσότημοι τῶν Φράγκων, εἶχον ὅμως προσωπικὴν ἐλευθερίαν, πληρώνοντες ὡς φόρους τὸ ἥμισυ τῶν εἰσοδημάτων· διότι οἱ Φράγκοι φεουδοῦχοι ἐν ἰσομοιρίᾳ ἦσαν κύριοι καὶ τῶν κτημάτων τῆς τάξεως ταύτης, ὥστε τούτου ἕνεκα καὶ κτηματολόγιον, *ριζίστρο*, κατηρτίσθη τότε. Ὑπεβάλλοντο δέ, φαίνεται, καὶ εἰς ὑποχρεωτικὴν στρατιωτικὴν θητείαν οἱ προσωπικῶς ἐλεύθεροι τῶν πολιτῶν, ὅπως καὶ οἱ δουλοπάροικοι, οἵτινες ἠκολούθουν τοὺς κυρίους των καὶ ἐν πολέμῳ, ὡς οἱ ὁμοπαθεῖς των εἴλωτες τοὺς Σπαρτιάτας. Ὀλίγιστοι δὲ τινες τῶν ἰθαγενῶν διετήρησαν διὰ συμβάσεως ὅσας εἶχον καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν προνομίας,

«ὄλα τὰ ἀρχοντόπουλα, ὅπου εἶχαι προνοῖες,
νὰ ἔχουσιν ὁ κατὰ εἰς πρὸς τὴν οὐσίαν, ὅπου ἔχει».

Καὶ γενικῶς οἱ κατακτηταὶ Φράγκοι ὑπεσχέθησαν οὐ μόνον

νον τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων νὰ σεβασθῶσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ τὰ ἐγχώρια ἔθιμα διαδικασίαν, τὴν *ρωμαϊκὴν κρίσιν*, καὶ τὴν θρησκείαν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα καὶ τὰς προνομίας ἔλαβον νῦν καθολικοὶ κληρικοὶ καί, ὅπως ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν ἐκβληθέντα καὶ εἰς Νίκαιαν καταφυγόντα ὀρθόδοξον πατριάρχην ἀντικατέστησε καθολικὸς «Θωμᾶς τις τοῦνομα, τὴν μὲν ἡλικίαν μέσος, τὴν δὲ σωματικὴν πλάσιν λακκευτοῦ συδὸς εὐτραφέστερος», οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις τὸν εἰς ἀποχώρησιν ἀναγκασθέντα ὀρθόδοξον μητροπολίτην Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτον, ὅστις ἐγκατεβίωσεν ἐν Κέφ, ἀντικατέστησεν ὁ Λατῖνος Βεράγγδος, Γάλλος τὸ γένος, ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Γ΄ διορισθεὶς τῷ 1206 καὶ μετὰ πάντων τῶν δικαιωμάτων τοῦ προκατόχου προικισθεὶς, κατόκησε δὲ ἐν τῷ παρὰ τὰ Προπύλαια μητροπολιτικῷ οἴκῳ, τοῦ Παρθενᾶνος μετατραπέντος εἰς καθεδρικὸν ναὸν τῆς καθολικῆς ἀρχιεπισκοπῆς. Πλὴν δὲ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἦλθον ἐνταῦθα καὶ κατώτεροι καθολικοὶ κληρικοὶ, ἐνῶ καὶ οἱ ἐναπομειναντες ὀρθόδοξοι ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ καθολικοῦ ποιμενάρχου. Πρῶτος ἐδέχθη τοῦτο ὁ ἡγούμενος τῆς ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ μονῆς τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, τῆς ἐπιλεγομένης Καισαριανῆς, τῷ 1209. Ὑπεχρεοῦντο δ' οἱ ὀρθόδοξοι ἱερεῖς καὶ ἄλλοι κληρικοὶ τῶν χωρίων καὶ κωμῶν καὶ στρατιωτικῶς ἐν ἀνάγκῃ νὰ ὑπηρετῶσι, πλὴν τῶν ἐν ταῖς πόλεσιν, οἵτινες ἀντὶ τῆς στρατιωτικῆς θητείας ἐτέλουν τὸν ἔγγειον φόρον *ἀκρόστιχόν*, ὡς καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν.

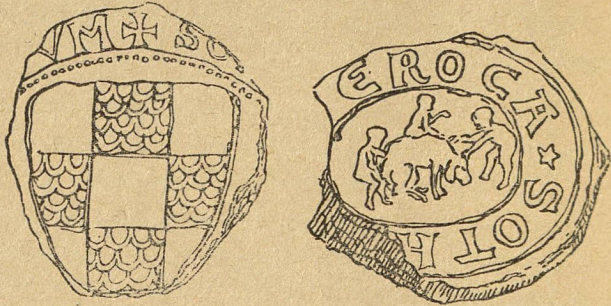
Ἐννοεῖται δ' ὅτι πᾶσαι αἱ διατάξεις αὗται τῆς Φραγκοκρατίας, αἱ κατ' ἀρχὰς ἰσχύσασαι, ὑπέστησαν τῷ χρόνῳ μεταβολὰς ἐπὶ τε τὸ χεῖρον καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον, μέχρις ὅτου τελευταῖον οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες ἐπανεκίνησαν πολλὰ τῶν ἀπολεσθέντων καὶ μάλιστα μετὰ τοὺς Γάλλους ἡγεμόνας, ἐπὶ τῆς Καταλανοκρατίας καὶ ἐπὶ τῶν Ἀτσαϊωλῶν κατόπιν, ἐπὶ δὲ Τουρκοκρατίας διὰ τε τοὺς κληρικοὺς καὶ διὰ τοὺς κοσμικοὺς ἀποκατέστη τὸ ἐπὶ Βυζαντινῶν καθεστῶς ἐν πολλοῖς.

2.

Γάλλοι ἡγεμόνες Ἀθηνῶν (1205-1311).

Γάλλοι ἡγεμόνες Ἀθηνῶν, ἐν Θήβαις ἐδρεύοντες, ὑπῆρξαν ἐν ἐνεργείᾳ ἑπτὰ ἐν ὅλοις, ὁ Ὄθων Δελαρόσης (1205-1225), ὁ Γουίδων Α΄ (1225-1263), ἀπὸ τοῦ 1259 δούξ, πρῶτος τὸν τίτλον τοῦτον φέρων, ὁ Ἰωάννης Α΄, δούξ (1263 - 1280), ὁ Γουλιέλμος, δούξ (1280 - 1287), ὁ Γουίδων Β΄, δούξ (1287-1308), ὁ Βερωναῖος Βονιφάτιος, τοποτηρητής (1308-1309) καὶ ὁ Βριέντιος Γουαλθῆρος Α΄, δούξ (1309-1311). Ἐκ τούτων ὁ Ὄθων, μετὰ εἰκοσαετῆ ἀρχὴν καταλιπὼν τὴν Ἑλλάδα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του ἐν Βουργουνδία πανοικί, διάδοχόν του ἀναδείξας τὸν ἀνεψιόν του Γουίδωνα Δελαρόσην, καὶ ἐκεῖ ἐγκατεβίωσεν. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν δὲ τοῦ Ὄθωνος, προσκληθέντες ὑπ' αὐτοῦ, κατήλθον ἐκ τῆς ἐν Βουργουνδία μονῆς Μπελλεβῶ, ἔνθα οἱ τάφοι τῶν προγόνων του, Γάλλοι μοναχοὶ τοῦ τάγματος τῶν Κιστερκιανῶν καὶ

ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Δαφνίου, τῆς ὁποίας ὁ ἡγούμενος ἤδη τῷ 1217 κατείχε διαπρεπῆ ἐν τῷ καθολικῷ κλήρῳ θέσιν, καὶ ἡ ὁποία ἐχρησίμωσεν ὡς κοιμητήριον τῶν διαδόχων τοῦ Γάλλων δουκῶν. Ὁ δὲ Γουίδων Α΄, συμμαχήσας πρὸς τοὺς Γενουαίους, ἔφθασε περὶ τὸ 1250 εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του, ὥστε καὶ πρὸς τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμον Β΄ Βιλλα-

Ἡ σφραγὶς τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Ὁθωνος Δελαρόση

δουίνου, ἄμεσον ἐπικυρίαρχον τοῦ δουκάτου, ἦλθεν εἰς ρῆξιν, ἠτήθη ὅμως ὑπ' ἐκείνου, εἰσελάσαντος εἰς τὴν Ἀττικὴν, παρὰ τὸ ὄρος Καρύδι· ἀλλ' ὁ διαιτητὴς τῆς ἔριδος βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Θ΄ ὁ Ἅγιος συνεβίβασε τὰ πράγματα, ἀνύψωσε δὲ τῷ 1259 καὶ εἰς δοῦκα τὸν ἄρχοντα τῶν Ἀθηνῶν. Ὁσαύτως διεκρίθη καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Γουίδωνος Ἰωάννης Α΄, ὅστις ἐξέτεινε τὸν βραχίονα μέχρις Ὑπάτης, ὅπου ἐστράτευσεν ἐπίκουρος τοῦ Ἰωάννου Α΄ Ἀγγέλου καὶ ἐνίκησε τοὺς πολιορκοῦντας τὴν πόλιν Βυζαντινοὺς αἰχμαλωτισθεὶς ὁμοῦ ὑπὸ τούτων βραδύτερον ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς

Κωνσταντινούπολιν, ὅθεν ἐπέστρεψεν ἀπολυθεὶς ἐπὶ λύτροις 30.000 χρυσῶν. Οὐχ ἦντον ρέκτης καὶ ἵπποτικὸς ἀνεδείχθη καὶ ὁ διάδοχός του ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννου Α΄ Γουλιέλμος Δελαρόσης, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1278 διωρίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπικυρίαρχου βασιλέως τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας διοικητὴς, τοποτηρητὴς τοῦ πρίγκιπος, ἀποθανόντος, καὶ ἠυδοκίμησε μεγάλως, γενόμενος ὁ ἐξοχώτατος τότε τῶν Φράγγων δυναστῶν. Οὐχὶ κατώτερος ὑπῆρξε καὶ ὁ Γουίδων Β΄, ὡς καὶ ὁ τελευταῖος Γουαλθῆρος Α΄ ὁ Βριέννιος, ὅστις μισθῶσας τὴν Καταλανικὴν τυχοδιωκτῶν Ἐταιρείαν, ἵνα καταπολεμήσῃ τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ Βυζαντινοὺς καὶ περιελθὼν εἰς ρῆξιν ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν μισθοφόρων του ἐν μάχῃ παρὰ τὴν Κωπαΐδα, κατ' ἄλλους δὲ παρὰ τὰς Φθιώτιδας Θήβας πλησίον τοῦ Ἄλμυροῦ, τῇ 15 Μαρτίου 1311, καὶ ἔδωκεν οὕτως ἀφορμὴν καὶ εὐκαιρίαν εἰς τοὺς Καταλάνους νὰ ἐγκατασταθῶσιν ὡς κυρίαρχοι ἐν τῷ δουκάτῳ Ἀθηνῶν, ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῶν βασιλέων τῆς Σικελίας καὶ Ἀραγωνίας.

3.

Καταλανικὴ Ἐταιρεία ἐν Ἀττικῇ. Ἰσπανοὶ δοῦκες (1311-87).

Ἄμα καταλαβόντες τὸ δουκάτον οἱ Καταλᾶνοι ἐξέλεξαν προσωρινὸν διοικητὴν τὸν αἰχμάλωτόν των Ρογήρον Δεσλῶρ (1311-1312), προσήνεγκον δὲ τὴν ἐπικυριαρχίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σικελίας Φρειδερίκον Β΄ τὸν Ἀραγώνιον, παρ' ᾧ εἶχον πρότερον ὑπερετήσει ὡς μισθοφόροι, ἐκείνος δ' ἀποδεχθεὶς ἀνηγόρευσε δοῦκα τῶν

Ἀθηναίων τὸν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ Μαμφρέδου τὸν Ἀραγώνιον (1312-1317), δευτερότοκον τυγχάνοντα, μέχρι δὲ τῆς ἐνηλικιώσεως διώρισε κυβερνήτην τοῦ δουκάτου τὸν Βερεγγάριον Ἐστανιόλ, ὅστις καὶ ἀφίκετο εἰς Ἀθήνας τῷ 1312. Πάντα τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα καταλαμβάνοντο ὑπὸ Καταλάνων, ὁ δὲ κυβερνήτης (Regidor) ἐξετέλει μόνον τοὺς διορισμούς. Ἐπικρατοῦσα δὲ νομοθεσία κατὰ τὴν Καταλανοκρατίαν (1311-1387) ἦσαν τὰ Συνήθεια τῆς Βαρκελώνης. Καὶ διεκυβέρνησαν τὸ δουκάτον κατὰ τὰ 76 ἔτη τῆς Καταλανοκρατίας εἴκοσι τοποτηρηταί, ἑπτὰ ἀλληλοδιαδόχως χρηματισάντων δουκῶν, ἐν οἷς καὶ μία δούκισσα, Μαρία ἡ Ἀραγωνική (1377-1381). Ἐν τοῖς καθόλου δὲ τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον προήλθεν εἰς μείζονα ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Καταλάνους καὶ ἐπηρεάσασθαι σημαντικῶς αὐτούς, ἀγροικότερους ὄντας καὶ συζευχθέντας Ἑλληνίδας πολλούς. Ἐκ δὲ τῶν Ἰσπανῶν δουκῶν, οἵτινες ἦσαν Μαμφρέδος ὁ Ἀραγώνιος (1312-1313), Γουλιέλμος ὁ Ἀραγώνιος (1312-1338), ἀμφότεροι βασιλόπαιδες τῆς Σικελίας, Ἰωάννης Β' Ἀραγωνίας καὶ Ρουνδάτσου (1338-1343), Φρειδερίκος Α' Ἀραγωνίας καὶ Ρουνδάτσου (1343-1355), Φρειδερίκος Β' τῆς Ἀραγωνίας, βασιλεὺς τῆς Σικελίας (1355-1377), Μαρία ἡ Ἀραγωνική (1377-1381) καὶ Πέτρος Ε', βασιλεὺς Ἀραγωνίας (1381-1387), τινὲς ἐπεδείξαντο ἰδιαιτέραν εὐμενῆ μέριμναν περὶ τῆς ἐνδόξου πόλεως καὶ τοῦ ἐπωνύμου αὐτῆς δουκάτου, μάλιστα δ' ὁ τελευταῖος τῶν δουκῶν Πέτρος Ε'. Καὶ ἐκ τῶν τοποτηρητῶν δὲ τῶν δουκῶν, ἐπὶ τόπου εὐρισκομένων, ὑπῆρξαν οἱ μετὰ ζήλου καὶ ἐπιτυχῶς ἐργασθέντες πρὸς ἐμπέδωσιν

τάξεως καὶ στερέωσιν τοῦ κράτους τῆς Ἐταιρείας ἐνταῦθα, ἰδιαίτερον δ' ἐν τῇ δράσει τῶν διεκρίθησαν ὁ Λὸν Βερεγγάριος Ἐστανιόλ (1312-1316), ὁ Λὸν Ἀλφόνσος Φαδριγὸς ὁ Ἀραγώνιος (1317-1330), ὁ Ματθαῖος Μογκάδας (1359-61 καὶ 1363-67), ὁ Ματθαῖος Περάλτας (1371-1375) καὶ ὁ Φίλιππος Δελμῶς, ὑποκόμις Ροκκαβέρτης (1381-1385).

4.

Ἀτζαϊῶλαι ἐκ Φλωρεντίας δοῦκες (1387-1456).—Ἀλωσις τοῦ δουκάτου Ἀθηναίων ὑπὸ Ραινερίου Ἀτζαϊῶλη τῷ 1387.—Ἀτζαϊῶλαι δοῦκες (1387-1456).—Εἰσβολαὶ Τούρκων (1391-1392). Μητροπολίτης Μακάριος.—Κυριαρχία Ἐνετῶν (1394-1402).—Γ. Φραντζῆς. Φιλοδοξία Χαλκοκονδύλη.—Ἀλωσις Ἀκροπόλεως ὑπὸ Ὁμάρ. Μάιος τοῦ 1456.—Ὁ Φράγκος ἀποχωρεῖ εἰς Θήβας.

Τέρμα εἰς τὴν ἐν Ἀττικῇ κυριαρχίαν τῆς Ἐταιρείας τῶν Καταλάνων ἔθηκεν ἄλλη τυχοδιωκτῶν Ἐταιρεία, ἰσπανικὴ καὶ αὕτη, ἡ τῶν Ναβαρραίων, ἐχθρικῶς πρὸς ἐκείνους διακειμένων, οἵτινες, κατελθόντες εἰς Πελοπόννησον, ἤδη τῷ 1375 εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ τῶν Καταλάνων καὶ ἐκυρίευσαν τὰς Ἀθήνας, τὰς Θήβας καὶ τὴν Λεβάδειαν, τὴν Ἀττικὴν ὁμως ἠγαγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσωσιν ἤδη τῷ 1380 ὑπὸ τῆς φρουρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως, ἀγομένης ὑπὸ τοῦ Περάλτα, ὡς καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἄλλου δουκάτου, ἔξακολουθοῦντες ἀπὸ τοῦ εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ἀπομείναντος τμήματος τὰς πρὸς τοὺς Καταλάνους ἐχθροπραξίας, οἱ ὅποιοι εἶχον μετ' ἑαυτῶν καὶ 1500

Ἄλβανούς ἱππεῖς, κατὰ πρῶτον ἀναφαινομένους. Τὴν Ἑταιρείαν ταύτην τῶν Ναβαρραίων προσφκειώθη διὰ χρημάτων ὁ τότε Κορίνθου, Αἰγίου καὶ Μεγάρων ἀρχων Ραινέριος ἢ Νέριος Ἀτσαϊώλης ἢ Ἀκκιαγιουόλης (Ac-ciajuoli), βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἐνετῶν, οἵτινες δὲν ἔστεργον τὴν γειτονίαν τῶν Καταλάνων, ἐδράξατο ἀφορμῆς τινας, ἐπετέθη ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀποθάλασσης κατὰ τῶν Καταλάνων καὶ νικήσας αὐτοὺς ἐκυρίευσε τὴν ἀνοικτὴν ἐν Ἀττικῇ χώραν καὶ τὰς Ἀθήνας πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως, ἣτις ὁμως ἐλίσης παρεδόθη, πρὶν ἢ φθάσωσιν ἐκ Σικελίας ἐπικουρίαι, τῷ 1387, μετὰ ἐπίμονον ἀντίστασιν οὕτω τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηναίων, πλὴν τῶν Σαλώνων, τῆς Βωδονίτης καὶ τῶν ἐν Ἀργολίδι κτήσεων τοῦ πρῶτον δουκάτου, περιήλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν ἐκ Φλωρεντίας Ἰταλῶν δουκῶν.

Ἡ τελευταία αὕτη περίοδος τῆς ἐν Ἀθήναις Φραγκοκρατίας ὑπὸ τοὺς Φλωρεντίνους Ἀτσαϊώλας ἀποτελεῖται ἐξ ἐτῶν 69 (1387-1456), ἤρξαν δὲ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τέσσαρες δοῦκες, ὁ Ραινέριος ἢ Νέριος Α΄ ὡς αὐθέντης καὶ δούξ (1387-1394), ὁ Ἀντώνιος Α΄ ὡς κύριος καὶ δούξ (1402-1435), ὁ Νέριος Β΄ (1435-1451), συνάρχοντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀντωνίου Β΄ ἀπὸ 1435-1441, ὁ Φραγκίσκος Α΄ (1451-1455) ὑπὸ κηδεμονίαν τῆς μητρὸς του Κιάρας καὶ τοῦ Βαρθολομαίου Κονταρίνη, καὶ ὁ Φραγκίσκος Β΄ ἢ Φράγκος (1455-1456). Ὁλόκληρος δ' ἡ περίοδος αὕτη διετέλει ὑπὸ τὸν ἀδιάκοπον φόβον ἐπιδρομῶν καὶ καταλήψεως τοῦ δουκάτου ὑπὸ τῶν ὁσημέραι ὀρμητικωτέρων καθισταμένων Τούρκων, εἰς τὴν

ὁποίαν καὶ ὑπέκλυψε τελευταῖον. Ὑπῆρξε καὶ ἡ ἰταλικὴ αὕτη περίοδος οἰκειότερα πρὸς τοὺς Ἰθαγενεῖς καὶ οἱ κρατοῦντες μᾶλλον προσηρομόζοντο καὶ ἀφομοιοῦντο βαθμηδὸν πρὸς τὸ ἐγγώριον στοιχεῖον. Ὁ Νέριος Α΄ ἀρωγὸν καὶ σύμμαχον κατὰ τῶν τουρκικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἄλλων περιπλοκῶν εἶχε τὸν σύγχρονον δεσπότην Λακωνίας Θεόδωρον Παλαιολόγον (1388-1407), εἰς ὃν διεληθόντα τῷ 1388 ἐκ Κορίνθου ἔδωκεν ὡς σύζυγον τὴν ἑτέραν τῶν θυγατέρων του Βαρθολομαίαν, ἐνῶ ἡ ἄλλη θυγάτηρ του σύζυγον εἶχε τὸν ἡγεμόνα Κεφαλληνίας καὶ Λευκάδος Κάρολον Τόκκον. Μετὰ τοῦ Θεοδώρου Παλαιολόγου ἀπεσβεί τὸν ἐκ Ναβαρραίων καὶ Τούρκων κίνδυνον καὶ διηυθέτει τὰς πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ἔριδας, τοὺς ὁποίους ὑπεβόηθον καὶ οἱ Ναβαρραῖοι, οἱ ὁποῖοι προβάντες καὶ εἰς δι' ἀπάτης σύλληψιν καὶ αἰχμαλωτίσιν του, μόνον ἀντὶ αἰσθητοτάτων θυσιῶν ἀπέλυσαν αὐτὸν τῷ 1390 τῇ μεσολαβῆσει ἄλλων. Ἀνευεώθησαν τῷ 1391 καὶ 1392 αἱ τουρκικαὶ εἰσβολαὶ ὑπὸ τὸν Ὀβρενόσβεγ, καθ' ἃς κατεδηώθη ἡ Ἀττικὴ, ὑποκινήσει τῶν Ἐνετῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν συνεφιλώθη ὀριστικῶς ἢ ὀλίγον πρὸ τοῦ ἐν ἔτει 1394 ἐν Κορίνθῳ θανάτου του. Τὸν θάνατον τοῦτον ἐκλαβὸν ὡς κατάλληλον ἀφορμὴν ὁ τότε Ἕλληνας ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηναίων Μακάριος προεκάλεσε νέαν εἰσβολὴν Τούρκων, οἵτινες κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος ἐνεφανίσθησαν ὑπὸ μὲν τὸν Τιμουρτάσην εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὑπὸ δὲ τὸν Ὀβρενόσβεγ εἰς Πελοπόννησον. Τὴν Ἀκρόπολιν ὁμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κυριεύσωσιν οἱ Τούρκοι, βοηθουμένην καὶ ὑπὸ Ἐνετῶν ἐξ Εὐβοίας, οἵτινες συλλαβόντες τὸν Μα-

κάριον ἔπεμψαν εἰς τὰς ἐν Ἐνεΐα φυλακὰς, περιποιηθέντες δ' ἄλλως τοὺς Ἕλληνας κατοίκους ἐκράτησαν τῆς χώρας ἐπὶ ὀκταετίαν (1394-1402), ἕως οὗτο ἀνεγνώρισαν τὰς ἀξιώσεις τοῦ νόθου υἱοῦ τοῦ Νερίου Ἀντωνίου Α' καὶ παρέδωκαν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν (1402-1435), ἐπιτυχῶς διαμφισβήτησαντι αὐτὴν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας Ἀλφόνσον Ε'. Ὁ Ἀντώνιος Α' ἦτο ἡμιέλλην ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Ἑλληνίδας συνεζεύχθη πρῶτον μὲν θυγατέρα ἱερέως ἐν Θήβαις, ἔπειτα δέ, θανούσης ταύτης, Μαρίαν τὴν Μελισσηνὴν, θυγατέρα τοῦ Λέοντος Μελισσηνοῦ, ἀπθέντου Ἰθώμης καὶ μεγάλου μέρους τῆς Μεσσηνίας. Πρὶν ἢ ἀποθάνῃ ὁ μὴ κεκτημένος ἄρρενα τέκνα Ἀντώνιος εἶχεν ὀρίσει κληρονόμους του ἐν τῇ ἀρχῇ τοὺς ἀπ' ἐξαδέλφου ἀνεψιούς του Νέριον Β' καὶ Ἀντώνιον Β', ἀλλ' οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Παλαιολόγοι καὶ ἐγγῶριοι Ἀθηναῖοι διενήργουν κατάλυσιν τῆς ξένης κυριαρχίας ἐν τε τῇ Πελοποννήσῳ καὶ τῇ Μέσῃ Ἑλλάδι, ἔπεμψαν δὲ καὶ εἰς Ἀθήνας πρὸς τὴν χήραν τοῦ Ἀντωνίου Μαρίαν Μελισσηνὴν τὸν ἱστοριογράφον Γεώργιον Φραντζῆν, ἵνα συνεννοηθῶσι περὶ τούτου. Ἰσχυε τότε ἐνταῦθα καὶ ὁ πρῶτος Χαλκοκονδύλης, πατὴρ τοῦ ἱστορικοῦ Λαονίκου καὶ τοῦ λογίου Δημοτρίου Χαλκοκονδύλη· καὶ οὗτος τότε ἐνήργει νὰ γίνῃ αὐτὸς μετὰ τῆς συγγενοῦς του Μελισσηνῆς κύριος τῶν πραγμάτων, διὸ ἅμα ὁ Ἀντώνιος Α' ἀπέθανε τῷ 1435 ἔπεμψεν ἡ Μελισσηνὴ ἐν τάξει τὸν Χαλκοκονδύλην πρὸς τὸν σουλτάνον Μουράτ Β' εἰς Ἀδριανούπολιν παρακαλοῦσα ν' ἀναγνωρισθῇ μετὰ τοῦ Χαλκοκονδύλη ὑποτελεῖς του τοῦ δου-

κάτου ἡγεμόνες. Ἐνῷ ὁμως αἱ ἑλληνικαὶ μερίδες ἤριζον οὕτω, ὁ Νέριος Β', βοηθούμενος ὑπὸ τῆς φραγκικῆς μερίδος, κατέσχε τὰς Ἀθήνας (1435-1451), προσέλαβε δὲ συνάροντα τὸν Ἀντώνιον Β' (1435-1441), ὅστις, ἀναχωρήσαντος τοῦ Νερίου εἰς Φλωρεντίαν βραδύτερον, παρέμεινε μόνος μέχρι τοῦ θανάτου του (1441), ὅτε ἐπανῆλθεν ὁ Νέριος συγκαταθέσει τοῦ σουλτάνου ὡς ὑποτελεῖς του ἡγεμών. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος τότε ἐκ Πελοποννήσου ἠθέλησε βίᾳ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Φράγκους καὶ εἰσήλασε μετὰ στρατοῦ εἰς Ἀττικὴν τῷ 1446, ἀλλ' ὁ σουλτάνος Μουράτ προελάσας καὶ αὐτὸς βορειώθεν κατεδιώξεν εἰς Πελοπόννησον ὑποχωροῦντα τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἐπέστρεψε σύρων 60.000 αἰχμαλώτων. Ἐκ τῶν ἀξιοσημειώτων τῆς ἐποχῆς ταύτης τυγχάνει καὶ ὅτι τῷ 1436 καὶ τῷ 1445 ἐπεσεκέρθη καὶ περιέγραψε τὰς Ἀθήνας ὁ πρῶτος ἐκ τῆς Δύσεως ἀρχαιοφίλος περιηγητῆς Κυριακὸς ὁ Ἀγκωνίτης, ὅστις καὶ τῷ 1447 ἦλθε πάλιν, ἐχρησίμειυσε δὲ εἰς τὸ νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐν τῇ Δύσει φιλομαθῶν περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων καὶ περὶ Ἀθηνῶν εἰδικώτερον.

Ἀποθανόντος τῷ 1451 τοῦ Νερίου Β' ἡ χήρα αὐτοῦ Κιάρρα, συζευχθεῖσα εὐγενῇ Ἐνετόν, τὸν Βαρθολομαῖον Κονταρίνην τῷ 1453, ἐκυβέρνησα μετ' αὐτοῦ ὡς κηδεμῶν τοῦ ἀγγλικοῦ υἱοῦ της καὶ δουκὸς Φραγκίσκου Α'. Ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου Β' Φραγκίσκος Β' ἡ Φράγκος, ἔχαιρε τὴν εὐνοίαν τοῦ σουλτάνου, ὅστις τούτον μὲν ἀνεγνώρισε δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν ὑποτελεῖς του (1455), τῶν δ' ἄλλων τὰς προτάσεις ἀπέρριψεν. Ἐπανεληθὼν ὁ

Φράγκος εἰς Ἀθήνας ἐγένετο μετὰ χαρᾶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ συλλαβὸν τὴν Κιάραν ἔρριψεν εἰς κάτεργον τῶν Μεγάρων, ὅπου ἐθανανάθη. Τοῦτο μαθὼν ὁ Κονταρίνης, κατήγγειλε παρὰ τῷ σουλτάνῳ Μωάμεθ Β', ὃ ὁποῖος διέταξε τὸν ἐμίρην τῆς Θεσσαλίας Ὅμαρ, τὸν υἱὸν τοῦ Τουραχάν, νὰ εἰσβάλλῃ εἰς Ἀττικὴν πρὸς τιμωρίαν, καὶ οὗτος κατὰ Μάϊον τοῦ 1456 εἰσελάσας «ἐνέπρησε τὰ σπίτια μετὰ τοῦ πλοῦτου ὄλου». Τῇ 4 Μαΐου ἐξεπολιόρκησε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἀπήγαγε τὸν Φράγκον εἰς Θήβας, ὅπου τῷ 1460 ἐφονεύθη ἐκ διαταγῆς τοῦ σουλτάνου. Καὶ οὕτω κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1456 ἔληξεν ἡ ἐν Ἀττικῇ Φραγκοκρατία διὰ τῆς ἀποπομπῆς τοῦ τελευταίου δονκὸς μετὰ τῆς συζύγου καὶ τριῶν τέκνων του εἰς Θήβας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

(1456-1833)

1.

Τουρκοκρατία ἐν Ἀθήναις (1456-1833).—Πολίτευμα ἐπὶ Τούρκων.—Ὁ Μωάμεθ Β' ἐν Ἀθήναις (1458-1460).—Τουρκεῖαι ἀρχαί.—Δημογεροντία.—Φόροι.—Ἐριδες πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς. Μιχαὴλ Διμπόνας 23 Δεκ. 1678.—Διονύσιος Πετράκης. Τζαμπέται. Χατζή-Ἀλῆς Χασεκῆς τύραννος (1772-1796).

Ὁ τελευταῖος ἄρχων τῶν Ἀθηνῶν Φράγκος εἶχε παρδοθῆ εἰς τὸν Ὅμαρ διὰ συνθήκης, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐξηκολούθει νὰ ἄρχῃ ἐν Θήβαις ὡς ὑποτελὴς τοῦ σουλτάνου, οἱ δ' Ἀθηναῖοι καὶ Ἀττικοὶ θὰ ἐγίνοντο ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου ὑπὸ εὐνοϊκοῦς κάπως ὄρους τοιαύτη τοῦλάχιστον ἐγένετο ἐνταῦθα ἡ κατάστασις μετ' ὀλίγον, ἐπισκεφθέντος αὐτοῦ τοῦ σουλτάνου τὰς Ἀθήνας. Ὁπωσδήποτε ἀπὸ τοῦ 1456 μεσοῦντος ἤρξατο νέα περίοδος τῆς ἀθηναϊκῆς ἱστορίας, ἡ Τουρκοκρατία, διαρκέασα μέχρι τῆς τῷ 1833 ἀναχωρήσεως τῶν Τούρκων καὶ ἀναδείξεως τῶν Ἀθηνῶν ὡς πρωτευούσης τοῦ ἑλλην. βασιλείου, καὶ αὕτη δ' ἡ περίοδος ὑπῆρξεν, ὡς καὶ ἡ τῆς Φραγκοκρατίας, ἐποχὴ δουλείας ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἄλλοφύλων καὶ ἄλλο-

θησκόων. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν Ἀττῆαίων αἱ ἑλληνικαὶ τοῦ δουκάτου κοινότητες, καὶ μάλιστα αἱ Ἀθήναι, εἶχον κατορθώσει νὰ ἔχωσιν ἰθαγενεῖς προεστῶτας καὶ συμβούλιον τοιούτων ὡς ἰδιαιτέραν τοπικὴν ἀρχήν, τοιοῦτο δὲ σύστημα ἐπεκράτησε καὶ ἐπὶ Τούρκοκρατίας παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ ἐν Ἀθήναις πολὺ πιθανὸν τυγχάνει νὰ μὴ ἀνεκόπη τοῦτο, ὅταν ὁ Φράγκος παρέδωκε τὴν χώραν τῷ Ὀμάρ, ὅστις στρατιωτικῶς τότε κατέλαβεν αὐτήν. Τοῦλάχιστον ὁ ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῶν Ἀθηναίων ποιηθεὶς *θηρῆνος* ἀναφέρει ὅτι οἱ Τούρκοι ἐφόνευσαν, ὑφισταμένους ἤδη, καὶ

«τοὺς γέροντας, τοὺς φρόνιμους καὶ τὴν βουλὴν των ὄλην», τοιοῦτος δὲ θεσμὸς ὑφίστατο καὶ ἐπὶ Τούρκων βραδύτερον. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Παρθενὼν ἔπαυσε τότε νὰ λειτουργῇ ὡς χριστιανικὸς ναός, ἀφοῦ ἡ Ἀκρόπολις ἐφρουρεῖτο ὑπὸ Τούρκων, καὶ ἀπηγορεύετο, ὡς εἰκόσ, ἡ ἀνάβασις τοῖς Χριστιανοῖς, πιθανώτατα δ' εὐθύς τότε μετεβλήθη εἰς τζαμίον· καὶ τοῦ κλήρου δὲ τοῦ χριστιανικοῦ, πλὴν τοῦ ἐν τῇ μονῇ Καισαριανῆς, τῆς ὁποίας ὁ ἡγούμενος εἶχεν ἐξυπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς τῶν Τούρκων, δὲν ἐφείσθησαν οἱ κατακτηταί, διότι, κατὰ τὸν *θηρῆνον*,

«ἐσκότωσαν τοὺς ἱερεῖς, τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Πλάστου», ἐνῶ δὲν ἔθιξαν τὴν θρησκείαν· καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι ἀνέκτησαν ναοὺς καὶ μοναστήρια, ἕως τότε ὑπὸ Καθολικῶν κατακρατουμένων, ἡ δὲ μητρόπολις Ἀθηναίων ἐτήρησεν ἐπὶ Τούρκοκρατίας ἦν πρότερον εἶχε τάξιν ὡς ΛΕ΄ θρόνος, ἀπὸ Ἀνδρονίκου Γ΄ τοῦ Παλαιολόγου.

Διετίαν μόλις μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀμάρ κατάληψιν τῶν

Ἀθηναίων, ὁ ἀκαταπόνητος σουλτάνος Μωάμεθ Β΄, ὅστις τῷ 1453 εἶχε κυριεύσει καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐπιχειρήσας ἐκστρατεῖαν εἰς Πελοπόννησον κατὰ τῶν Παλαιολόγων δεσποτῶν Θωμᾶ καὶ Δημητρίου τῷ 1458, ἀφοῦ διηυθέτησε τὰ ἐκεῖ προσωρινῶς, ἐπιστρέφων «ἀφικνεῖται διὰ τῶν Μεγάρων εἰς Ἀθήνας· κατεῖχε γὰρ αὐτὸν ἕρκως σφοδρὸς τῆς τε πόλεως ταύτης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ θεαμάτων... καὶ ἐπεθύμει ἰδεῖν τὴν τε πόλιν καὶ τὰς ἄλλας ταύτης οἰκοδομὰς καὶ διὰ καὶ τὴν Ἀκρόπολιν αὐτήν... Καὶ εἶδε καὶ ἐθαύμασε καὶ ἐπήνεσε καὶ μάλιστα γὰρ διὰ τὴν Ἀκρόπολιν...», τοὺς δὲ οἰκίτορας ταύτης αἰδοῦ τῶν προγόνων φιλανθρώπως τε εἶδε καὶ ἐδωρήσατο πολυτρόπως καὶ πάντων, ὧν ἤτησαν, ἔτυχον παρ' αὐτοῦ», κατὰ τὸν ἀκόλουθον καὶ βιογράφον αὐτοῦ Κριτόβουλον τὸν Ἰμβριον. Καὶ ἐκ δευτέρου δ' ὁ Μωάμεθ Β΄ ἐπεχείρησε τῷ 1460 ἐκστρατεῖαν εἰς Πελοπόννησον, ἐξ ἧς ἀποχωρῶν ἐπεσκέφθη τὸ δεύτερον τὰς Ἀθήνας, στρατοπεδεύσας ἐν *Παραδεισίοις*, τὰ ὁποῖα ἔκοτε ἴσως *Πατίσια* ἐκ τοῦ Πατισᾶ ἐκλήθησαν, καὶ μαθὼν ὅτι διενηργεῖτο ἀνάκλησις τοῦ Φράγκου ὑπ' Ἀθηναίων, ἐκεῖνος μὲν διέταξε νὰ φονευθῇ ὑπὸ Ζαγάνου, «τοῦ τῆς Πελοποννήσου ὑπάρχου», δέκα δὲ Ἀθηναίους συλλαβόν, «ἄνδρας τοὺς ὀλβιωτέρους, καὶ ἀπαγαγὼν τούτους κατόπισεν εἰς Βυζάντιον». Ἴσως ὁμοίως καὶ Τούρκους τότε ἐγκατόπισεν ἐν Ἀθήναις, διώρισεν δὲ, πλὴν τοῦ φρουράρχου τῆς Ἀκροπόλεως, *ντισιὰρ* τουρκιστὶ καλουμένου, καὶ τῆς κάτω πόλεως καὶ τῶν περιχώρων φρουράρχον, *σαρδάρι*, ἔχοντα καὶ σῶμα γενιτσάρων.

Ἐγκατασταθέντων οὕτω καὶ Τούρκων ἐν Ἀττικῇ, διωρίσθησαν ἐν αὐτῇ καὶ καθῆς, ἱεροδικαστῆς, καὶ μουφτῆς, ἐρημνευτῆς τοῦ ἱεροῦ νόμου, καὶ *σαχηλάρ-ἀγάς*, ἀρχηγὸς τιμαριούχων ἱππέων, *σαχηδων*, ἀντικαταστησάντων τοὺς ἐπὶ Βυζαντινῶν *καβαλλαρίους*. Διὰ δὲ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων διωρίσθη *βοεβόδας*, οἰκονομικὸς ὑπάλληλος. Ὡς ἰδιαιτέρα δὲ τῶν Χριστιανῶν ἀρχὴ καὶ ἀντιπροσωπία ἐξηκολούθησεν, ὡς εἴρηται, ὑφισταμένη, καὶ μετὰ τὴν ἀπαγωγὴν τῶν δέκα «ὀλβιωτέρων», ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μητροπολίτου ἢ *δημογεροντία*, ἢ τὸ συμβούλιον εὐπορωτέρων καὶ πρεσβυτέρων πολιτῶν, τῶν *ἀρχόντων*, λαμβανομένων ἐκ δώδεκα ἀρχικῶν γενῶν βυζαντινῆς ἐπισημότητος, *κανχωμένων* «ἐπὶ αὐτοκρατορικῇ γεννήσει καὶ παλαιᾷ καταγωγῇ», κατὰ τὸν Κορνήλιον Μάγνην, τὰ ὁποῖα ὅμως γένη ἠϋξήθησαν βαθμηδὸν εἰς ἐξήκοντα καὶ πλέον.

Τοιαύτη ἦ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν κατάστασις ἐν Ἀθήναις καὶ Ἀττικῇ. Φόρον δ' ἀπέτινον οἱ Χριστιανοὶ κάτοικοι, πλὴν τῆς δεκάτης, ἣτις καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπληρώνετο, *κεφαλικόν, χαράτσιον*, ὅστις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἀνῆρχετο εἰς 30.000 σκούδων ἢ γροσιῶν περίπου, ἀφοῦ ἐπὶ Ἀχμέτ Α' (1603-1617) τῇ ἐνεργείᾳ δημογερόντων κατωρθώθη νὰ καταταχθῇ καὶ ἡ Ἀττικὴ μετὰ τῶν ἠπιώτερον φορολογουμένων χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Δὲν ἦσαν ὅμως ἀπληλαγμένοι ἄλλως ἀντιδράσεων καὶ ἐνοχλήσεων ἐκ μέρους τῶν ἐνοικούντων Τούρκων καὶ τουρκικῶν ἀρχῶν οἱ Ἀθηναῖοι. Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα εἶχον κατορθῶσει οἱ Τούρκοι νὰ καταπατήσωσι τὰς προνομίας

τῶν Χριστιανῶν Ἀθηναίων, ἐγεννήθη δ' οὕτως ἀγὼν μετὰ τῶν δύο στοιχείων, ἐν τῷ ὁποίῳ διεκρίθη ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὁ προύχων Μιχαὴλ Λιμπόνας, κατορθώσας ν' ἀναστηλωθῶσιν αἱ προνομίαι, ἀλλὰ καὶ πεσὼν τῇ 23 Δεκεμβρίου 1678 θῦμα τῶν Ὀθωμανῶν διὰ τὸν μέγαν ζήλόν του. Παρόμοιοι ἀγῶνες καὶ μακρὸν ἀγῶνα διεξήγαγον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα κατὰ τοῦ Τούρκου Χατζῆ-Ἀλῆ τοῦ Χασεκῆ, ὅστις προστατευόμενος ὑπὸ σουλτάνου, κατετυράνησεν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐγύμνωσε τοὺς Ἀθηναίους ὡς βοεβόδας (1772-1796), τελευταῖον ὅμως κατωρθώθη ἡ καθάρσις καὶ ὁ φόνος αὐτοῦ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Ἀσωμάτων Διονυσίου Πετράκη, μεθ' οὗ συνειργάζοντο καὶ οἱ ἐκ τῶν προυχόντων Τζαμπέται.

2.

Κατάληψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Φρ. Μοροζίνη (1687).—Καταστροφὴ Προπυλαίων καὶ Παρθενῶνος.—Ἐγκατάλειψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Ἐνετῶν.—Ἐκπατρισμὸς Ἀθηναίων καὶ ἐπάνοδος.

Σοβαρότερα πολὺ γεγονότα συνέβησαν ἐν Ἀττικῇ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐξ ἐξωτερικῶν ἐπεμβάσεων ἢ περιπλοκῶν, προῆλθον δὲ τοιαῦται κυρίως ἐκ μέρους τῶν Ἐνετῶν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ἢ κατὰ πρόσκλησιν τῶν Ἀθηναίων· διότι κατὰ τὴν ὀκταετῆ ὑπ' αὐτῶν κατοχὴν τῆς χώρας (1394-1402) καὶ τὴν πολυχρονιωτέραν ἀπὸ τοῦ 1204 ἐν τῇ γειτονικῇ Εὐβοίᾳ ἀρχὴν αὐτῶν εἶχον συνδεθῆ γνωρισθέντες ἀμοιβαίως μετὰ τῶν Ἀττικῶν, διὸ καὶ διετίαν μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ σουλτάνου ἐν Ἀθήναις ἐπίσκε-

ψιν, τῷ 1464, ἐπεχείρησαν, ἴσως ἐκ συνεννοήσεως, νὰ κυριεύσωσι τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων ὑπεχώρησαν εἰς Πειραιᾶ, ὅθεν ἐπανελθόντες πολυπληθέστεροι ἐκυρίευσαν μὲν τὴν κάτω πόλιν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ὥστε ἐξεκένωσαν καὶ τὴν πόλιν ἕνεκα ἐπερχομένης ἕξωθεν μεγάλης τουρκικῆς δυνάμεως, ἀφοῦ ἐληλάτησαν οἰκτρῶς τὰ πάντα, καὶ μόλις μετὰ ὑπερδιακόσια ἔτη, τῷ 1677 ἐπανάλαβον τὴν κατάληψιν. Ὁ πρὸς τοὺς Τούρκους πόλεμος τοῦ 1464 διήρκεσεν ἐπὶ 16 ὅλα ἔτη μέχρι τοῦ 1479, ὅτε ἔκλεισαν εἰρήνην, ἀφοῦ τῷ 1470 ἀπώλεσαν οἱ Βενετοὶ τὴν Εὐβοίαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔκτοτε οἱ Τούρκοι ἐξήρτων διοικητικῶς καὶ τὴν Ἀττικὴν, ἀποτελέσασαν ἤδη ἐπὶ Μωάμεθ Β' καζάν τοῦ πρώτου σαντζακίου τῆς Μέσης Ἑλλάδος. Ἐγένετο δὲ ἡ νεωτέρα αὕτη τοῦ 1677 κατάληψις διαρκοῦντος τοῦ ὑπὸ τὸν Φραγκίσκον Μοροζίνην μακροῦ κατὰ τῶν Τούρκων πολέμου τῆς Ἑνετίας.

Αἱ ἐπανειλημμένα ἐν Πελοποννήσῳ νίκαι τοῦ Μοροζίνη ἐνεθάρρουναν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπιτροπεία αὐτῶν σταλεῖσα ἐπεκαλέσθη τὴν εἰς Ἀττικὴν μετάβασιν αὐτοῦ. Ὁ φιλόδοξος στρατηλάτης προθύμως ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ τῇ 9/19 Σεπτεμβρίου τοῦ 1687 ἐκκινήσας ἀπὸ Κορίνθου διὰ θαλάσσης μετὰ 9.880 ἀνδρῶν καὶ 870 ἵππων ἐνεφανίσθη εἰς Πειραιᾶ, τῇ δὲ 10/20 ἀποβιβάσας τὸν στρατὸν κατέλαβε τὸν ἑλαιῶνα. Εὐθύς οἱ Τούρκοι ἐνεκλείσθησαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἔστειλαν ἐπικαλούμενοι ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ ἐν Χαλκίδι σερασκέρου, ἐνῶ ἐπιτροπεία προκρίτων Ἀθηναίων μετέβη παρὰ

τῷ Μοροζίνη καὶ ἐδήλωσεν αὐτῷ ὑποταγὴν τῶν Χριστιανῶν κατοίκων. Προήλασαν τότε τὰ ἐνετικά στρατεύματα, καὶ μέρος μὲν αὐτῶν κατέλαβε τὴν πόλιν, οἱ δ' ἐπιλοιποὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς διαφόρους ἐπικαίρους περὶ τὴν Ἀκρόπολιν θέσεις καὶ ἐντὸς τοῦ ἑλαιῶνος. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν μισθοφόρων κόμισ Καίνιξμαρκ ἐτοποθέτησε τότε τὸ πυροβολικὸν ἐπὶ τῶν περὶ τὴν Ἀκρόπολιν καταλληλοτέρων θέσεων καὶ πάραυτα ἤρξατο βάλλων κατὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ. Τῇ 14/24 Σεπτεμβρίου σφαῖρα πεσοῦσα εἰς τὴν ἐν τοῖς Προπυλαίοις πυριτιδαποθήκην ἀνετίναξε καὶ κατέστρεψεν αὐτά, καὶ πρότερον ἤδη, τῷ 1656, προανατιναχθέντα διὰ τυχαίας ἀναφλέξεως καὶ ἐν μέρει κατεστραμμένα. Τῇ δὲ 16/26, ἡμέρᾳ Παρασκευῆ, περὶ τὴν ἐσπέραν, ἄλλη σφαῖρα, πεσοῦσα ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος διὰ τοῦ φεγγίτου, ἀνέφλεξε τὴν ἐν αὐτῷ μεγάλην πυριτιδαποθήκην καὶ κατέστρεψε τὸ ἀπαράμιλλον τοῦ Ἰκτίνου κτίριον ὑπὸ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν ἀναισθητῶν πολιορκητῶν. Οἱ δὲ Τούρκοι στενοχωρούμενοι καὶ πτοηθέντες, ὑψωσαν λευκὴν σημαίαν καὶ ἐπρότειναν τῇ 18/28, Κυριακῇ, συνθηκολόγησιν καὶ ἀπεφασίσθη ν' ἀναχωρήσωσιν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν ἐκ τῆς Ἀττικῆς πανοικί, ὥστε τῇ 23/3 Ὀκτωβρίου ἢ ἐκ 500 ἀνδρῶν φρουρὰ καὶ 2500 ἄλλοι Τούρκοι παντὸς γένους καὶ ἡλικίας διηυθύνθησαν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἐπιβάντες πλοίων ἀπέπλευσαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ δὲ Ἑνετοὶ διεχειμάσαν ἐν Ἀθήναις, ἵνα τὴν προσεχῇ ἀνοιξὶν ἐκτελέσωσι ματαίαν κατὰ τῆς Χαλκίδος ἐπιχείρησιν, καταλείποντες τοὺς Ἀττικοὺς εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων.

Ταύτην φοβούμενοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἀπῆλθον τότε, πλείστοι, ἐκ τῆς πατρίου γῆς καὶ ἐγκατεστάθησαν πρόσφυγες ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἄλλαχθ' ὑπὸ Ἑνετούς. Οἱ Τοῦρκοι εἶτα ἀνακατέλαβον τὴν Ἀττικὴν, ὀλίγον δὲ καὶ ὀλίγον ἐπανέκαμψαν ἀπὸ τοῦ 1690 πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν φυγάδων, τυχόντες συγγνώμης παρὰ τοῦ σουλτάνου, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ τότε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰακώβου Γ', ὅστις πρὸς ἐξίλασμόν καθήρσε καὶ τὸν μητροπολίτην Ἀθηνῶν Ἰάκωβον Β' καὶ ἀντικατέστησε διὰ τοῦ Ἀνθίμου Β'.

3.

Ἐνδιαφέρον ἐν Δύσει περὶ Ἑλλάδος καὶ Ἀθηνῶν. Τουρκογραφικαὶ Μαρτίνου Κρουσίου (1584).—Ἰησουῖται καὶ Καπουκῖνοι ἐν Ἀθήναις (1645-1658).—Ἰάκωβος Βαβῖνος περὶ Ἀθηνῶν (1674).—Ἀθηναῖοι λόγιοι κατὰ τοὺς αἰῶνας ΙΓ', ΙΖ', ΙΗ'.—Σχολεῖα ἐν Ἀθήναις.—Φιλόμουσος Ἐταιρεία.—Π. Κ. Κοδρικᾶς.—Δημήτριος Γαλανός.

Ἡ περιπέτεια αὕτη τῶν Ἀθηνῶν μὲ τοὺς Ἑνετούς προεκάλεσε ζωηρότατον ἐνδιαφέρον παρ' Εὐρωπαίους περὶ τῆς γηραιᾶς καὶ τρισηνδόξου πόλεως, τὸ ὁποῖον ἦδη ἀπὸ τῆς Φραγκοκρατίας καὶ μετὰ τὰ δημοσιεύματα Κυριακοῦ τοῦ Ἀγκωνίτου ἀπησχόλει πολλοὺς ἐν Εὐρώπῃ, ὅπου οἱ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκεῖσε καταφυγόντες Ἕλληνες λόγιοι εὐρύτατα διέδωκαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἤρξατο ἡ λεγομένη ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἄλλοι μὲν συγκεντρώνοντες πληροφορίας περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος

διέδιδον αὐτὰς διὰ τῆς ἐπικρατούσης βαθμηδὸν τυπογραφίας, ὅπως ὁ ἐν Τυβίγγῃ ἑλληνιστὴς Μαρτίνος Κρουσίος, ὅστις ἐν τῇ «Τουρκογραφικῇ» του ἐξεικόνισε τὴν τότε τῆς Ἑλλάδος κατάστασιν κατ' αὐθεντικὰς πληροφορίας, τῷ 1584, ἄλλοι δ' ἐπεχείρουν αὐτοὶ ἐπιπόνους περιοδεῖας ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν, κατὰ προτίμησιν δ' εἰς Ἀττικὴν καὶ τὰς Ἀθήνας. Καὶ μοναχικὰ δὲ τῆς Δύσεως τάγματα ἤρξαντο ἀπὸ τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐγκαθιστάμενα ἐν Ἀθήναις. Ἐν ἔτει 1645 ἴδρυσεν σταθμὸν ἐνταῦθα τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν, τῷ δὲ 1658 ὀικοδόμησαν μονὴν οἱ Φραγκισκανοὶ Καπουκῖνοι ἀμέσως παρὰ τὸ χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους, περὶ τὸ ὁποῖον προσέκτισαν τὸ κτίριόν των. Τινὲς τῶν μοναχῶν ἐκείνων καὶ ἀρχαιολογικῶς περὶ Ἀθηνῶν ἠσχολήθησαν, ὡς ὁ Ἰησουῖτης Ἰάκωβος Βαβῖνος (Babin), ὅστις ἀκριβέστερον παντὸς ἄλλου ἕως τότε περιέγραψε τὰς Ἀθήνας, τὸ δὲ βιβλίον του ἐξετυπώθη τῷ 1674 ἐν Λουγδούνῳ τῆς Γαλλίας ὑπὸ τοῦ φιλαρχαίου ἱατροῦ Ἰακώβου Σπῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκθεσις τῆς παρουσίας καταστάσεως τῶν Ἀθηνῶν». Ἐκτοτε πλῆθος ἀρχαιοφίλων, Ἄγγλων καὶ Γάλλων ἰδίως, ἐπεσκέπτοντο τὰς Ἀθήνας καὶ διὰ πολυτίμων συγγραφῶν διεφώτιζον τὴν Εὐρώπην. Καὶ οἱ ἐγγώριοι καὶ ἰθαγενεῖς, οἵτινες οὐδέποτε ἔπαυσαν ὀλοτελῶς καλλιεργοῦντες τὰ γράμματα, ἠσχολήθησαν περὶ αὐτὰ καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας τινὲς καὶ διεκρίθησαν. Οὕτω κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἤκμασεν ἐνταῦθα ἡ Φιλοθέη, θυγάτηρ τοῦ ἐκ τῶν ἀρχόντων Ἰωάννου Βενιζέλου, ἣτις μετὰ ἀτυχῆ γάμον μοναχῇ γενομένη ἴδρυσεν παρὰ τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν παρ-

θυναγωγέιον, ἐν ᾧ μετ' ἄλλων καλογραϊῶν ἐδίδασκε τὰς κόρας τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐκ σφζομένης ἐπιστολῆς της πρὸς τὸν λογοθέτην τῶν Πατριαρχείων Ἰέρικα ἐξάγεται ὅτι ἦτο κάτοχος τῆς τε θύραθεν καὶ τῆς χριστιανικῆς μορφώσεως· ἔκτοτε δὲ καὶ ἄλλοι Βενιζέλοι διεκρίθησαν ἐπὶ παιδείᾳ, ὁ Δημήτριος κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, ὁ Ἄγγελος καὶ ὁ τῷ 1801 ἀποθανὼν διδάσκαλος Ἰωάννης Βενιζέλος. Ἐπειτα ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἰωακείμ, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Θεοφάνης Καρύκης, ὁ Ναθαναὴλ Χώγας, ὁ Φραγκίσκος Ἰωάννης Τρίμης, ὁ Καίρης τῆς ἐποχῆς Θεόφιλος Κορυδαλλεύς, οἱ Λιβέριος καὶ Δημήτριος Κολέττης, ὁ Λεονάρδος Φιλαρᾶς, ὁ ἐκδότης ἐγκυκλοπαιδείας Ἰωάννης Πατούσας, ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Παρθένιος Γερένης, ὁ διάδοχός του Ἐφραίμ, καὶ ἄλλοι. Ἰδρύθησαν δὲ τότε καὶ σχολεῖα ἐν Ἀθήναις· μοναχὸς Ἀθηναῖος, ὁ Δημήτριος Σωτήρης ἀνήγειρεν ἀρχομένου τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἰδίᾳ δαπάνῃ σχολήν, ἐν ἣ καὶ ἐδίδασκεν ἀμισθί, καὶ ὀλίγον βραδύτερον, τῷ 1750, ὁ ἐν Ἐνετίᾳ ζῶν Ἀθηναῖος Ἰωάννης Δέκας ἀνήγειρε δευτέραν σχολὴν προικίσας καὶ διὰ χρημάτων πρὸς συντήρησιν. Διὰ δὲ τὴν θήλειαν νεολαίαν ἐλειτούργει μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως παρθυναγωγέιον ἐν Μοναστηρακίῳ. Ἐτι ζωηροτέρα κατέστη ἡ περὶ τὰ γράμματα σπουδὴ ἐνταῦθα τότε καὶ διὰ τῆς ἀμίλλης μεταξὺ ξένων ἐγκατοίκων καὶ ἐγχωρίων. Τῷ 1810 τινὲς τῶν ἐν Ἀθήναις ξένων, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μελέτης τῶν ἀρχαιοτήτων, ἴδρυσαν βιβλιοθήκην, ἐπικληθεῖσαν «Φιλαθηναϊκὴν Ἀκαδημίαν»· τῷ 1812 ἰθαγενεῖς Ἀθη-

ναῖοι συνέστησαν τὴν «Φιλόμουσον Ἐταιρείαν», τὴν ὁποίαν ὁ κατὰ τὰ ἔτη 1814-15 ἐν Βιέννῃ ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ρωσίας παρὰ τῷ ἐκεῖ συνεδρίῳ διατρέβων Ἰωάννης Καποδίστριας, ἀναδειχθεὶς πρόεδρος αὐτῆς, ἐνίσχυσε διὰ συνδρομῶν, ὥστε καὶ σχολὴν νέαν κατήρτισεν αὕτη, ἐν ἣ ἐδιδάσκοντο καὶ ξένοι γλῶσσαι. Ἀπέβησαν λοιπὸν πάλιν μετὰ τόσους αἰῶνας αἱ Ἀθῆναι κέντρον παιδείας καὶ ἐθνικῆς ἀναπλάσεως, ἐνῶ καὶ ἐν τῇ ξένῃ ἀξίως καὶ εὐδοκίμως ἀντεπροσωπεύοντο ἐν μὲν Παρισίοις ὑπὸ τοῦ λογίου Ἀθηναίου Παναγιώτου Καγκελλαρίου Κοδρικᾶ, ἐν δὲ ταῖς Ἰνδίας ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Γαλανοῦ, ὅστις, μύστης γενόμενος τῆς σανσκριτικῆς σοφίας καὶ γλώσσης, πρῶτος τῶν Εὐρωπαίων μετέφρασεν, ἑλληνιστί, τὰς ἱερὰς τῶν Ἰνδῶν βίβλους καὶ διεβίωσεν ἐκεῖ ἐν τιμῇ μεγάλῃ ὡς Βραχμᾶνος.

4.

Ξένοι ἐπισκέπται Ἀθηνῶν.—Βασίλισσα Καρολίνα Ἀγγλίας. (9-23 Μαρτίου 1816).—Σατωβριάνδος (Ἀύγ. 1806).—Βύρων (1809-1810, 1810-1811).—Ἐνέργεια Φιλικῆς Ἐταιρείας.—Χατζημελέτης Χασιώτης ἀρχηγὸς ἐνόπλων.—Μέτρα τῶν Τούρκων.—Ὀμηροὶ ἐν Ἀκροπόλει.—Ἀλωσις Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Ἀττικῶν (25 Ἀπριλίου 1821).—Στρατιωτικὴ ὀργάνωσις.

Φυσικὸν ἐπακόλουθον τούτων πάντων ὑπῆρξεν ὅτι καὶ τῶν ξένων ἡ συρροὴ τότε εἰς Ἀθήνας ηὔξηθη μεγάλως καὶ μέγας ἦρξατο νὰ γίνηται παρὰ τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ λόγος οὐ μόνον περὶ τῶν ἀψύχων λειψά-

νων τῆς μεγαλοφυΐας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἐμφύχων διαδόχων ἐκείνων, καὶ οἱ περιηγηταὶ ἐπολλαπλασιάζοντο. Μεταξὺ τῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐπισκεψαμένων τὰς Ἀθήνας ὑπῆρξε καὶ ἡ κατόπιν βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας, τότε δὲ πριγκίπισσα τῆς Οὐαλλίας, Καρολίνα τῆς Βρουμβίτης, ἣτις παρέμεινε ἐν Ἀθήναις τῷ 1816 περιεργαζομένη τὰς ἀρχαιοτάτας ἐπὶ 15 ἡμέρας (9-23 Μαρτίου) καὶ προσήνεγκε τῇ πόλει πλουσίας δωρεάς. Ἄλλ' ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους τότε ἐπισκεφθέντας τὰς Ἀθήνας ξένους σημαντικώτατοι ὑπῆρξαν ὁ Γάλλος Σατωβριάνδος (Ἀΰγ. 1806), ὁ δι' ὅλης τῆς ἰσχύος τοῦ καλάμου του συνηγορήσας ὑπὲρ τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, καὶ ὁ δαιμόνιος Ἄγγλος ποιητῆς Βύρων, ὅστις καὶ τῷ 1809-10 καὶ βραδύτερον 1810-11 διέτριψεν ἐν Ἀθήναις καὶ διὰ τῶν ποιήσεών του ἐξήγειρε γενικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἐνθουσιασμόν παρ' Εὐρωπαίοις καὶ Ἀμερικανοῖς, ἐνέπνευσε δὲ καὶ θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους καὶ ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία συστηματικῶς πρὸς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ ἐλευθερίας παρεσκεύασεν, ὥστε ὅτε τῷ 1821 ἀπὸ Βλαχίας καὶ ἀπὸ Καλαβρυτῶν ὑψώθη ἡ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως τό τε ὄλον Ἑλληνικὸν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι εὐρέθησαν ἔτοιμοι νὰ δρᾶζωσι τὰ ὄπλα. Ἀπεσταλμένοι τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ ὀρμητηρίου τῆς Λεβαδείας εἶχον προσηλυτίσει πολλοὺς Ἀθηναίους καὶ Ἀττικούς, πρωτοβουλίαν δὲ τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ἔλαβεν ὁ Χαστιεὺς ἢ Χασιώτης πρῶτων Μελέτιος Βασιλείου ἢ Χατζημελέτης, ρέκτης καὶ πολεμικὸς καὶ φιλελεύθερος ἀνὴρ. Θέλων οὗτος νὰ ἔχη πρό-

χειρον σῶμα ὀπλοφόρων Χριστιανῶν, διενήργησε νὰ κηρυχθῶσι δερβένιοι, ἦτοι κλεισώρεια, τὰ Χασιά καὶ νὰ δοθῇ ἄδεια προφυλακῆς τῆς παρόδου ὑπὸ ἐνόπλων ἐγχωρίων Χριστιανῶν ὑπ' ἐκείνων· οὕτω συνεκέντρωσεν ὀπλίσας τῇ 1 Ἀπριλίου τοὺς Χασιώτας καὶ τινὰς Σαλαμίνιους καὶ ἔστησε στρατόπεδον ἐν Μενιδίῳ, ὅπου προσῆλθον καὶ πολλοὶ Μενιδιάται, μαθῶν δ' ὅτι οἱ ἐν Εὐβοίᾳ Τοῦρκοι διεπεραιώθησαν εἰς Ἀττικὴν, ἔσπευσε τῇ 18 Ἀπριλίου καὶ νικήσας ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς χερσονήσου καὶ πλήρης θάρρους πλέον ἐπανέκαμψεν εἰς Μενίδιον. Εὐθύς τότε συνέρρευσαν περὶ αὐτὸν ἔνοπλοι καὶ πάντες οἱ Μενιδιάται ὑπὸ τὸν Ἀναγνώστην Κιουρκακιώτην καὶ Μεσογεῖται ὑπὸ τὸν ἐκ Λιοπεσίου Ἰωάννην Δάβαρην καὶ ἐκ τῆς πόλεως πολλοί, ὥστε ταχέως οἱ ἔνοπλοι τοῦ σώματος ὑπερέβησαν τοὺς 600· διότι οὐ μόνον προσῆλθον καὶ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ καὶ διενήργουν ἄλλοι τούτων ἐξεγείροντες χωρικοὺς καὶ προτρέποντες εἰς συμμετοχὴν, πρωτοστατοῦντος τοῦ Δημητρίου Ζωγράφου, ὅστις περιήρχετο τὴν χώραν κατηχῶν καὶ προτρέπων. Ταῦτα διαισθανόμενοι οἱ ἐν Ἀθήναις Τοῦρκοι ἐκ 400 οἰκογενειῶν καὶ ἔξ 60 μισθοφόρων Ἀλβανῶν, ἀποτελούντων ἀστυνομικὴν φρουράν, καὶ θέλοντες νὰ ἐξασφαλισθῶσιν ἢ νὰ προλάβωσι κίνημα, πρῶτον μὲν ἐβουλεύθησαν νὰ προβῶσιν εἰς γενικὴν σφαγὴν τῶν ἐν τῇ πόλει Χριστιανῶν· ἀντιστάντος ὅμως εἰς τοῦτο τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καδὴ Χατζηχαλήλ ἀγά, περιορίσθησαν εἰς τὸ νὰ κλεισῶσιν ὡς ὁμήρους ἐν τῇ Ἀκροπόλει δώδεκα προκρίτους, φονευθέντας ἀγρίως

βραδύτερον, ἐν οἷς ἦσαν οἱ τρεῖς προεστῶτες τοῦ ἔτους Ἄγγελος Γέροντας, Παλαιολόγος Βενιζέλος καὶ Προκόπιος Βενιζέλος· εἰς τὴν Ἀκρόπολιν δὲ μετεκόμισαν καὶ τὰς ἰδίας οἰκογενείας καὶ οὕτως ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς. Ἀλλὰ τὴν νύκτα τῆς 25 Ἀπριλίου ἢ ἐν Μενιδίῳ δύναμις ὑπὸ τοὺς εἰρημένους τρεῖς ἀρχηγοὺς ἐξεκίνησεν ἐπὶ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅτε ἔφθασε πρὸ τοῦ χθαμαλοῦ περιβόλου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνεγείρει Χατζηαλῆς ὁ Χασεκῆς, κατὰ τὴν πύλην Μπουμπουνίστρας, εἰσπηδήσας τῶν ἐνόπλων τις ἤνοιξε τὴν πύλην καὶ εἰσήλασαν ἅπαντες. Φονεύσαντες δὲ οὗτοι τοὺς ὀλίγους Ἀλβανοὺς φύλακας διεχύθησαν ἀνα τὴν πόλιν πυροβολοῦντες, ἀλαλάζοντες καὶ διαρπάζοντες. Ἐφόνεον ὡσαύτως καὶ τοὺς Τούρκους καὶ Ἀλβανούς, ὅσοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ προσφύγασιν εἰς προξενεῖα, καθ' ὅλην τὴν 26. Περικλιωσάντες εἶτα τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἀνύψωσαν τὴν σημαῖαν τῆς ἐλευθερίας ἐπὶ τοῦ Διοικητηρίου, ὅπου ἐγκατεστάθησαν οἱ τρεῖς ἀρχηγοί, ἐδοξολόγησαν δὲ καὶ τὸν Ὑψιστον διὰ τὸ κατόρθωμα. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἐξέλεξαν νέους προεστῶτας εἰς ἀντικατάστασιν τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ὡς πολιτικὴν ἀρχήν, αὕτη δὲ διωργάνωσε καὶ τὴν ὅλην πολεμικὴν δύναμιν, οὕτως ὥστε παρέμειναν μὲν οἱ τρεῖς ὀπλαρχηγοὶ τῶν ἑκτὸς τῆς πόλεως, οἱ δ' Ἀθηναῖοι ἐνοπλοὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ δώδεκα συμπολίτας των. Πρὸς ἐπίτευξιν ἐνιαίας διευθύνσεως ἀπετάθησαν πρὸς τοὺς ἐν Λεβαδείᾳ κόνσολας τῆς ἀγνώστου ἀνωτάτης τῶν Φιλικῶν ἀρχῆς ζητοῦντες ἀρχηγόν, τοιοῦτος δ' ἐστάλη ἐκεῖθεν ὁ κατηχήσας πρότερον τοὺς Ἀττικοὺς Δῆμος Ἀντω-

νιαδης, 35 ἔτῶν ἀνὴρ, φέρων εὐρωπαϊκὴν στρατιωτικὴν στολὴν, περικεφαλαίαν καὶ ἐπωμίδας, δραστήριος δέ, ἐπιβλητικὸς καὶ ἄξιος τῆς ἀποστολῆς του δειχθεῖς.

5.

Περιπέτειαι τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως.—Θάνατος Δήμου Ἀντωνιάδου.—Διβέριος Διβερόπουλος ἀρχηγός.—Εἰσβολὴ Ὁμέρ Βριώνη (Ιούλιος 1821).—Ἀνάκλησις Ὁμέρ Βριώνη (28 Ὀκτ.).—Ἀνάκτησις Ἀθηνῶν ὑπὸ Ἑλλήνων (5 Νοεμβρ.). Ἀνανέωσις πολιορκίας.

Μέγαν τότε πάντες ἀνέπτυσαν ζῆλον, συνεισφέροντες καὶ παρασκευάζοντες τὰναγκαῖα, ἔδραμον δὲ καὶ ἐπικούροισι πανταχόθεν καὶ νησιῶται ἐξ Αἰγίνης, Κέας, Κύθνου, Ὑδρας καὶ ἄλλοι, κομίζοντες καὶ τηλεβόλα ἐκ πλοίων· τῇ 5 Μαΐου κατέφθασαν καὶ 60 Κεφαλλῆνες ὑπὸ τὸν Γεράσιμον Φωκᾶν, κομίζοντες καὶ 7 τηλεβόλα, ἐνδεδυμένοι δὲ ὡς Εὐρωπαῖοι στρατιῶται. Κατελήφθησαν τότε οἱ περὶ τὴν Ἀκρόπολιν λόφοι καὶ ἐτοποθετήθησαν τηλεβόλα ἐπὶ τῆς Πνυκός, ἐπὶ τοῦ Μουσείου ἢ λόφου τοῦ Φιλοπάππου ὑπὸ τοὺς Ὑδραῖους, ὑποκάτωθεν τοῦ Ῥαδείου τοῦ Ἡρώδου ὑπὸ τοὺς Κεῖους, καταντικρὺ τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου ὑπὸ τοὺς Αἰγινήτας, καὶ κατὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ὑπὸ ἄλλους. Ἦλθεν ἐξ Ὑδρας εἰς τὸν Πειραιᾶ πολεμικὸν πλοῖον μετὰ 11 τηλεβόλων πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κατὰ θάλασσαν συγκοινωνίας. Οὕτω συνεκεντρώθησαν ἐν Ἀθήναις Ἕλληνες ἐνοπλοὶ τρισχίλιοι, τῶν ὁποίων πολλοὶ εἶχον εὐρωπαϊκὰς στρατιωτικὰς στολάς, περικεφαλαίας, ἐπωμίδας καὶ λοιπά, ἐπιδεικνύμενοι

τοῖς πολιορκουμένοις διὰ συχνῶν παρελάσεων καὶ ἐκφοβίζοντες αὐτούς, ὥστε ἠρώτησαν τοὺς προξένους μὴ τυχόν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους, ἐδυσπίστουν δ' εἰς ἀρνητικὰς ἀποκρίσεις καὶ ἔπεμψαν κρυφίως πρὸς τὸν Ὁμέρ βέην τῆς Καρύστου ἐπικαλούμενοι ἐπικουρίαν· οὗτος τοὺς παρέπεμψε πρὸς τὸν ἐν Λιανοκλαδίῳ μετὰ τοῦ Κιοσέ Μεχμέτ πασᾶ στρατοπεδεύοντα Ὁμέρ Βριώνην, ὅστις καὶ ὑπεσχέθη βοήθειαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἄμυνα διεξήγοντο ἀγρίως καὶ ἐν μιᾷ συρράξει ἐπληρώθη καιρίως ὁ ἀρχηγὸς τῶν πολιορκητῶν Δῆμος Ἀντωνιάδης καὶ ἀπέθανεν ἐκ τοῦ τραύματος. Ἐριδες τότε ἠγέρθησαν περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ πολεμάρχου παρὰ τοῖς πολιορκηταῖς καὶ ἐδέησε νὰ ζητηθῇ ἀπὸ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην νὰ μεριμνήσῃ περὶ τούτου, οὗτος δ' ἔπεμψε τὸν ἀκόλουθόν του Λιβέριον Λιβερόπουλον, «ἄνδρα ἔμφρονα καὶ πεπαιδευμένον», ὅστις τῇ 29 Ἰουνίου κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς πολιορκουμένους κατέφθανεν ὑπερμεσοῦντος τοῦ Ἰουλίου ἐπικουρὸς ὁ Ὁμέρ Βριώνης, ἀκολουθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ βέη τῆς Καρύστου, τοὺς ὁποίους μάτην ἐπεχείρησαν ν' ἀποκρούσωσιν οἱ πολιορκηταὶ συνάψαντες τῇ 17 σφοδρὰν μάχην ἐν Λιατανίῳ τῆς Τανάγρας. Ἡ ἀγγελία τῆς εἰσόδου του εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπήνεγκε διατάραξιν τῶν πολιορκητῶν, φοβουμένων μὴ τεθῶσι μεταξύ δύο πυρῶν καὶ ἀποχωρησάντων τινῶν, ὡς τῶν Αἰγινητῶν, οἵτινες συναπεκόμισαν καὶ τὸ τηλεβόλον των, ἡ δ' εἰς Πειραιᾶ ὁδὸς ἐπὶ ἡμέρας ἔβριθε κατοίκων μεταναστευόντων πρὸς σωτηρίαν εἰς τὰς πέριξ

νήσους. Οὕτως ἐστρατοπέδευσεν ἐν Πατησίοις ὁ Ὁμέρ Βριώνης καὶ μαθὼν ὅτι οἱ πολιορκηταὶ εἶχον ἀποχωρήσει διαλυθέντες, ὅτι δὲ οἱ πολιορκούμενοι κατῆλθον εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ἔθνον καὶ ἀπώλλουν ἐκδικούμενοι, εἰσῆλθε καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν πόλιν τῇ 20 Ἰουλίου καὶ οὕτως ἐλύθη ἡ πρώτη περίοδος τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Ὁμέρ ἐπὶ τρίμηνον παρέμεινεν ἐν Ἀττικῇ, συμπλεκόμενος πρὸς ἐπαναστάτας καὶ τηρῶν ἐλευθέρως πολιορκητῶν τὰς Ἀθήνας, τῇ δὲ 28 Ὀκτωβρίου, ἀνακληθεὶς ὑπὸ τοῦ Κιοσέ Μεχμέτ, ἀπῆλθεν εἰς Θήβας καὶ ἐκεῖθεν διὰ Θεσσαλίας εἰς Ἰωάννινα, ἀφήσας 250 ἰδικούς του στρατιώτας ἐπικούρους τῶν ἐν Ἀττικῇ Τούρκων. Ἄλλ' εὐθύς ὡς ἐγνώσθη τοῦ Ὁμέρ Βριώνη ἡ ἀποχώρησις, οἱ Ἕλληνες ἤρξαντο πάλιν συρρέοντες ἐκ τῶν πέριξ. Μάτην οἱ Τοῦρκοι ἠθέλησαν νὰ ἐκβάλωσιν αὐτοὺς συγκρουσθέντες ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Χαλανδρίῳ. Οἱ Ἕλληνες, μαθόντες ὅτι οἱ Τοῦρκοι χάριν ἀσφαλείας ἐνεκλείοντο τὴν νύκτα ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, ἐπλησίασαν ἀπαρτήρητοι τὴν νύκτα τῆς 4 Νοεμβρίου εἰς τὸν περίβολον τῆς πόλεως καὶ τινες εἰσπηδήσαντες ἠνοιξαν τὰς πύλας, ὥστε εἰσῆλθον εἰς τὴν σχεδὸν ἔρημον πόλιν· τοῦτο δ' ἐνόησαντες τὴν ἀκόλουθον πρωίαν οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τοῦρκοι, δὲν κατῆλθον ὡς εἴθιζον, εἰς τὴν πόλιν, καὶ οὕτως ἤρξατο δευτέρα περίοδος τῆς πρώτης πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῇ 5 Νοεμβρίου 1821, προωρισμένη νὰ διαρκέσῃ μέχρι τῆς 10 Ἰουνίου τοῦ 1822, ὅτε μετὰ πολλὰς περιπετείας οἱ πολιορκούμενοι παρεδόθησαν διὰ συνθήκης.

6.

Παραλαβὴ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τυχαῖος φόνος τοῦ Παναγῆ Κτενᾶ (10 Ἰουνίου 1822).—Φόνος τῶν ἐν Ἀθήναις Τούρκων (28 Ἰουνίου).—Κατάληψις Ἀκροπόλεως ὑπὸ τοῦ Νικολάου Σαρῆ.—Κατάληψις στενῶν Μεγαρίδος.—Δ. Ὑψηλάντης καὶ Νικηταρᾶς ἐν Ἀθήναις.—Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦττος ἐν Ἀθήναις (27 Ἀγούστου).—Ἰωάννης Γκούρας φρούραρχος Ἀκροπόλεως.—Ὀδυσσεὺς ἀρχιστράτηγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος (24 Σεπτεμβρίου).—Τάμπια Ὀδυσσεύς.

Κατὰ τὴν συνθήκην ταύτην οἱ Τούρκοι ὑπεχρεοῦντο νὰ παραδώσωσι πάραυτα τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ τοῦ ἐν αὐτῇ ὀπλισμοῦ, εἶχον δὲ τὸ δικαίωμα νὰ παραμείνωσιν ἐν Ἀττικῇ ἢ ν' ἀποδημήσωσιν εἰς Μ. Ἀσίαν, παραλαμβάνοντες μέρος τῶν φορητῶν ὑπαρχόντων. Τῇ 10 λοιπὸν Ἰουνίου 1822 ἀντιπρόσωποι τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως, ὁ κληρὸς, οἱ ἔφοροι καὶ στρατὸς ὑπὸ τὸν Παναγῆν Κτενᾶν ἀνῆλθον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου ὁ Τούρκος φρούραρχος παρέδωκε τὰς κλεῖδας τοῦ φρουρίου· τότε ἐτελέσθη δοξολογία καὶ ὑψώθη ἡ ἑλληνικὴ σημαία ὑπὸ τὸν κρότον τηλεβόλων, τῶν ὁποίων ὁμῶς ἐν ἐφόνευσε τὸν φρούραρχον διορισθέντα Παναγῆν Κτενᾶν, ἀπροσέκτως εὐρεθέντα πρὸ τοῦ στομίου, καὶ ἀντ' αὐτοῦ φρούραρχος ἀμέσως διορίσθη ὁ ἀδελφός του Σπῦρος Κτενᾶς, ἐπικαλούμενος Μπατζακάτσας. Εὐθὺς ὁμῶς πάλιν ἤρξαντο ἀνησυχοῦντες οἱ Ἀθηναῖοι, διότι ἀνηγγέλλετο ἡ διαταγὴ τοῦ σουλτάνου προέλασις τοῦ διοικητοῦ Δράμας Μεχμέτ πασᾶ, τοῦ ἐπικαλουμένου Δράμαλη, ἐρχομένου νὰ κατα-

πνίξῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Διότι ἐφρόντισαν μὲν ὁ τὴν Μέσην Ἑλλάδα διακυβερνῶν τότε Ἄρειος πάγος καὶ ἡ κεντρικὴ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις νὰ προελάσωσι μέχρι Θερμοπυλῶν πρὸς ἀπόκρουσιν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦττος, ὁ Νικηταρᾶς Σταματελόπουλος, ὁ Παναγ. Γιατροῦκος καὶ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ἀλλ' ἔριδες μεταξύ τινῶν ἐκ τούτων συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διέλθῃ ὁ Δράμαλης, μετὰ τινὰς ἀποτυχίας, τὰ στενά· τοῦτο δὲ κατετρόμαξε τοὺς Ἀθηναίους καί, παρὰ τὴν συνθήκην, ἴν' ἀφαιρέσωσι πάντα λόγον προελάσεως καὶ εἰς Ἀττικὴν, ἐπετέθησαν τῇ 28 Ἰουνίου, παραμονῇ τοῦ ἐπιπόνως παρασκευασθέντος ἀπόπλου τῶν παραδοθέντων Τούρκων διὰ τὴν Μ. Ἀσίαν, κατὰ τούτων καὶ κατέσφαξαν μὲν ὑπὲρ τοὺς 400 ἄνδρας, διεμερίσθησαν δὲ τὰς γυναῖκας, τὰ τέκνα καὶ τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν. Μάτην οἱ ἔφοροι καὶ ἄλλοι φρονιμώτεροι τῶν πολιτῶν ἠγωνίσθησαν ν' ἀποτρέψωσι τὸ ἀνοσιούργημα. Μόλις ἐσώθησαν 60 ἄνδρες, 150 παῖδες καὶ 500 γυναῖκες, τῶν ὁποίων μέρος περιέθαλψεν ὁ φιλόanthropos πρόξενος τῆς Αὐστρίας Γεώργιος Γρόπιος. Τούτων οἱ πλεῖστοι παρελήφθησαν τῇ 3 Ἰουλίου ὑπὸ γαλλικῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν· βραδύτερον ἐξεπατρίσθησαν τμηματικῶς καὶ ἄλλοι, καὶ ὀλίγοι τινὲς μόνον παρέμειναν ἐν Ἀττικῇ μέχρι τοῦ 1835 ἢ διεσκορπίσθησαν ἀλαχόσε τῆς Ἑλλάδος. Οὐχ ἤττον ἠσχολήθησαν τότε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ περὶ τελειότερον ἔξαρτισμὸν τῆς Ἀκροπόλεως, πρωτοστατοῦντος τοῦ φρουράρχου, ὅστις καὶ διὰ βιαιοπραγιῶν ἐπορίζετο τὸ ἀναγ-

καιούν χρῆμα, συνεπικουρούντων καὶ τῶν δπλαρχηγῶν Νικολάου Σαρῆ, Συμεῶνος Ζαχαρίτσα, Λάμπρου Ἡλιακοπούλου καὶ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Βραναῖ Γαβριὴλ Ἀναστασίου, κατηρέσθη δ' οὕτω καὶ φρουρὰ ἐκ 370 ἀνδρῶν, ἀποφασισμένων ν' ἀμνηθῶσι μέχρις ἐσχάτων. Ἄλλ' ὁ Δράμαλης δὲν ἐσταμάτησεν ἐν Ἀττικῇ, ἐβάδισε κατ' εὐθείαν ἐπὶ τὴν Πελοπόννησον, οἱ δὲ καταταρανηθέντες ὑπὸ τοῦ φρουράρχου Σπύρου Κτεναῖ εὐποροὶ ἐπεδίωξαν τὴν ἀντικατάστασίν του, καὶ ἐνῶ ἡμέραν τινὰ ἔλειπεν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ Νικόλαος Σαρῆς ἀνελθὼν φιλικῶς μετὰ 15 ὄπαδῶν κατέλαβε τὸ φρούριον ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως, ἀπέλυσε τοὺς ἐκεῖ ἐγκαθειρμένους πολίτας, προσέλαβε συμφρούραρχον τὸν Δημήτριον Λέκαν καὶ ἔπεμψε τὸν Σπυριδῶνα Κυριακὸν μετὰ 100 ὄπλοφόρων πρὸς φρουρήσιν τῶν στενῶν τῆς Μεγαρίδος κατὰ ἐνδεχομένης ἐπιστροφῆς τοῦ Δράμαλη, πρὸς ὃν σκοπὸν ἦσαν ἤδη ἐκεῖ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικηταρᾶς. Ἐκλιπὼντος δὲ παντὸς φόβου ἐκ μέρους τοῦ Δράμαλη, ὁ Σαρῆς ἐκάλεσε τὸν Ὑψηλάντην καὶ τὸν Νικηταρᾶν εἰς Ἀθήνας πρὸς διευθέτησιν τῶν ἐρίδων καὶ τῇ 21 Αὐγούστου ἦλθον ἀληθῶς οὗτοι. Ἡθέλησαν νὰ πείσωσι τὸν Σαρῆν νὰ παραδώσῃ τὴν αὐθαιρέτως κατελημμένην Ἀκρόπολιν, ἀλλ' ἐκεῖνος, ὁ Δημήτριος Λέκας καὶ ὁ Χατζημελέτης, φρονοῦντες ὅτι ὁ φθόνος τῶν ἀντιθέτων ὑπηγόρευε τὰς τοιαύτας ἐνεργείας, ἐφάνησαν ἀνένδοτοι, καίτοι ὁ Ὑψηλάντης ἠπέλει νὰ πυροπολήσῃ τὰς ἐν τῇ πόλει οἰκίας των καὶ νὰ φυλακίσῃ τοὺς οἰκείους. Τότε οἱ περὶ τὸν Κτεναῖ ἐκάλεσαν ὡς φρούραρχον

τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρουῦτσον, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ οἱ ἐν Αἰγίνῃ πρόσφυγες Ἀθηναῖοι εἶχον ἀποστείλει παρομοίαν πρόσκλησιν. Ὁ φιλόδοξος οὗτος ἀνήρ, ὁ μόνος τότε δυνάμενος νὰ παραγκωνίσῃ ἐντεῦθεν τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Ὑψηλάντου τὸ γόητρον, παραλαβὼν 150 ὄπλοφόρους, τὸν ἔμπιστόν του πεντακοσίαρχον Ἰωάννην Γκούραν καὶ τὸν Ἰωάννην Μακρυγιάννην ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας τῇ 21 Αὐγούστου τοῦ 1822 ἔτους καὶ ἀνέβη κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων, χωρὶς νὰ προβάλωσιν ἀντίστασιν ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικηταρᾶς, διότι βανκαλισθέντες διὰ φιλοδόξων σχεδίων ὑπὸ τοῦ παμπονήρου Ὀδυσσεῶς, δημιουργήματος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀπεχώρησαν εἰς τὸ ἐν Μεγαρίδι στρατόπεδον. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθηκαν εἰς τὸν Ὀδυσσεᾶ τὴν φρουραρχίαν τῆς Ἀκροπόλεως, οὗτος δὲ διώρισεν ἀντικαταστάτην τὸν Γκούραν καὶ ἀπεμάκρυνε τοὺς Ἀθηναίους φρουροὺς, ἀντικαταστήσας πάντας δι' ἰδικῶν του. Συγχρόνως κατέλυσε καὶ τὰς ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου ἐγκατεστημένας ἀρχὰς διὰ πενταμελοῦς ἐφορείας, ἐκλεγείσης ὑπὸ τῶν πολιτῶν, τῇ δὲ 18 Σεπτεμβρίου διὰ συνελεύσεως τῶν προκρίτων Ἀττικῆς, Θηβῶν καὶ Λεβαδείας ἐν Ἀθήναις κατέλυσε καὶ τοῦ Ἀρείου πάγου τὴν ἀρχήν, ἀναδειχθεὶς αὐτὸς ἀρχιστράτηγος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ τῇ 24 ἐν πανδήμῳ τελετῇ περιεζώσθη τὴν σπάθην τῆς ἀρχιστρατηγίας. Ὡς ἀρχιστράτηγος ὁ Ὀδυσσεὺς συνεπλήρωσε καὶ ἐπεδιώρθωσε τὰ ὄχυράματα τῆς Ἀκροπόλεως, κατασκευάσας διὰ τὴν Κλεψύδραν καὶ τὴν ἐπικληθεῖσαν *Τάμπιαν* τοῦ Ὀδυσ-

σέως, τῇ δὲ 23 Ὀκτωβρίου ἐξεκίνησε κατὰ τοῦ Κιοσὲ-
Μεχμέτ, σκοπεύων ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀναγνωρισθῇ
καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς ἀρχιστράτηγος τῆς Ἀνατολι-
κῆς Ἑλλάδος.

7.

*Εἰσβολὴ Ἰσοῦφ Περκόφτσαλη καὶ Ὁμέρ πασᾶ ἀποκρούεται
(θέρους τοῦ 1823).—Εἰσβολὴ Δερβῆς πασᾶ (θέρους
τοῦ 1824).*

Ἀφ' οὗτου ὁ Γκούρας ἐγκατεστάθη φρούραρχος τῆς
Ἀκροπόλεως, ἀπέβη δὲ ταχέως καὶ τῆς ὅλης Ἀττικῆς πο-
λέμαρχος, δὲν ἐβράδυνε νὰ περιβληθῇ ἰσχὺν καὶ ἦθος
δυνάστου, συνεργοὺς ἔχων ἐν μὲν τῇ πόλει τοὺς Ἰωάν-
νην Μακρυγιάννην καὶ Σπυρίδωνα Πατούσαν, ὡς πολι-
τάρχας, ἐν δὲ τῇ λοιπῇ χερσονήσῳ τὸν ἐξάδελφόν του
Ἰωάννην Μαμούρη· ἔκτοτε ἡ τύχη τοῦ ἀνδρὸς συν-
εδέθη στενῶς μετὰ τῆς τύχης τῆς Ἀττικῆς, οὐκ ὀλίγα δὲ
περιστατικά ἀνέδειξαν ἔτι μᾶλλον τὸν ἀνδρα, ἀποβάντα
ἓνα τῶν κυριωτάτων παραγόντων κατὰ τὴν διάρκειαν
τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν ἐβρά-
δυνε νὰ φθονήσῃ τὸν ὑποτακτικόν του καὶ ν' ἀρχίσῃ ὑ-
πονομεύων αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυσε νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν
ἀνδρα ἀπὸ τῆς ἰεραῆς ἀκρας. Ἀρχομένου τοῦ θέρους τοῦ
1823 τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ἰσοῦφ Περκόφτσαλην
καὶ τὸν εἰς πασᾶν προαχθέντα Ὁμέρ τῆς Καρύστου, πε-
ριλαμβάνων καὶ 500 ἰππεῖς, διεπεραιώθη ἐξ Εὐβοίας
εἰς τὴν Ἀττικὴν, μόνην τότε μετὰ τῆς Μεγαρίδος μήπω
ἀνακαθυποταχθεῖσαν χώραν τῆς Μέσης Ἑλλάδος, καὶ

ἤρξαντο οἱ Τούρκοι αἰχμαλωτίζοντες, δηοῦντες καὶ ἀποκο-
μίζοντες πᾶν τὸ μεταφερόν καὶ χρήσιμον, σπαρτά, καρπούς,
σκεύη, ἐπιπλα, ἀνθρώπους καὶ ζῶα ἀγεληδόν, οὐδεμία δ'
ὑπῆρχεν ἀμφιβολία ὅτι, ἂν μὴ ἀπεκρούοντο, θὰ ἐβράδιζον
καὶ ἐπὶ τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ προφανὴς κίνδυνος, σωφρο-
νίσας τοὺς διχονοοῦντας Ἀθηναίους καὶ Ἀττικούς, ἤγα-
γεν αὐτοὺς εἰς ὁμόνοιαν καὶ δραξάμενοι τῶν ὅπλων οἱ
δυνάμενοι νὰ τὰ φέρωσιν ἐξῆλθον τῇ 31 Ἰουνίου ὑπὸ
τὸν Ἰωάννην Γκούραν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν πολεμίων
εἰς τὴν πάροδον Κωλοπέζαν ἢ Κωλοπίθεζαν κατὰ τὰ
Κιοῦρα, ὅπου ἐστρατοπέδευσαν μέχρι τῆς 7 Ἰουλίου.
Τότε καταλιπόντες ἐκεῖ ἑκατὸν ἀνδρας ὡς προσκό-
πους, ἀπεσύρθησαν οἱ λοιποὶ εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐνεργ-
γείαις τοῦ ἐν Σαλαμίνι ἐδρεύοντος Ἐκτελεστικοῦ τῆς
κεντρικῆς κυβερνήσεως προσήλθον πεντακόσιοι ἐπικου-
ροὶ ὑπὸ τὸν Ἰω. Π. Μαυρομυχάλην καὶ τὸν Σταῦρον Γρί-
βαν. Οἱ Τούρκοι, περατώσαντες τὴν ληλασίαν τῆς ἄλ-
λης χερσονήσου, εἰσήλασαν, ἐν ὄλῳ 500 ἰππεῖς, εἰς τὸ
ἀθηναϊκὸν πεδίον καὶ προυχώρησαν μέχρι τῶν προ-
αστίων τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν εὐτόλμως ὑπὸ
τῶν ἐξεληθόντων Ἑλλήνων· καὶ ἐπειδὴ ἐπεκράτει ἐπιδη-
μία, προσεβλήθη δ' ἐκ ταύτης καὶ ὁ Περκόφτσαλης, οἱ
ἐπιδρομεῖς ἀπεχώρησαν ὀριστικῶς τῇ 1 Σεπτεμβρίου πρὸς
τὸν Κάλαμον, προσβληθέντες καθ' ὁδὸν καὶ ὑπὸ παρα-
κολουθοῦντος σώματος ὑπὸ τὸν Δημήτριον Λέκαν. Ἐκ
Καλάμου οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Ὁμέρ πασᾶν διεπεραιώθη-
σαν εἰς Εὐβοίαν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν ἀσθενοῦντα Περκόφ-
τσαλην κατηρθύνθησαν εἰς Ζητούνιον, ἐπανέκαμψαν δ'

ἀναταρρήσαντες καὶ ὅσοι τῶν κατοίκων εἶχον καταφύγει εἰς τὰς πλησίον νήσους.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1824, ὁ τοπάρχης τῆς Ρούμελης Δερβῆς πασᾶς, κατὰ διαταγὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὸν Ἰσοῦφ Περκόφτσαλην καὶ τὸν πασᾶν τῆς Δίβρης Ἀμπάτην, συγκροτήσας στρατόπεδον μετὰ Λαμίας καὶ Ὑπάτης, ἐν Λιανοκλαδίῳ, ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν τοὺς δύο πασάδες. Τούτους συνήντησε καθ' ὁδὸν διαπεραιωθείς ὁ Ὁμέρ πασᾶς τῆς Καρύστου, ὡς καὶ ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἀπὸ Πρεβέζης προελθὼν, ἴν' ἀπὸ κοινοῦ ἐπιχειρήσωσι κατάληψιν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐκπόρθησιν τῆς Ἀκροπόλεως, βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ θαλάσσης ὑπὸ ἠνωμένου ἰσχυροῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Ὁ κίνδυνος τῶν Ἀθηναίων ἦτο προφανῶς μέγας, ἀλλὰ πάντες, καὶ τὸ ἐν Σαλαμῖνι ἐδρεῦον Ἐκτελεστικόν, ἐκινήθησαν δραστηρίως, πεποιοότες εἰς τὸν Γκούρα, ὅστις ὠνομάσθη «πρόμαχος τῆς ἀσφαλείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» ὑπὸ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, διορίσαντος αὐτὸν καὶ φρούραρχον τῆς Ἀκροπόλεως, παραγωνισθέντος τοῦ Ὀδυσσεῶς. Ὅτε λοιπόν, ἀρχομένου τοῦ Ἰουλίου, οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλσαν πανταχόθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀντεπεξῆλθον καὶ οἱ Ἕλληνες, συνεκρούσθησαν πρὸς αὐτοὺς ἀνδρείως ἐν Μαραθῶνι καὶ ὑπεχώρουν ἔπειτα ἀνακόπτοντες τὴν τῶν ἐχθρῶν πορείαν, καταδηρῶντων ἐπὶ μῆνα τὴν χώραν καὶ τῇ 3 Αὐγούστου εἰσελασάντων εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν πεδίον μέχρις Ἀγχέσμου καὶ Ἀρδητιοῦ δι' ἐπιτριήμερον ἀνανεωθείσων ἐπιδρομῶν. Τέλος ἐπιτεθέντων σφοδρῶς τῶν Ἑλλήνων οἱ κατάφορτοι ἐκ λείας εἰσβο-

λεῖς ἐτράπησαν ὀπισθοχωροῦντες, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἠκολούθουν καταδιώκοντες αὐτούς, ἀποτελεσματικῶς προστατευομένους ὑπὸ ἐπελάσεων τοῦ πολυαριθμοῦ καὶ λαμπροῦ ἱππικοῦ των, μέχρις ὅτου ἀπὸ Καλάμου εἰς Εὐβοίαν ἐν ἀσφαλεῖ διαπεραιώθησαν, μετὰ ὑπερτριακονθήμερον πάλην.

8.

Προδοσία, σύλληψις καὶ φόνος Ὀδυσσεῶς (θέρους 1825).

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται τοῦ Γκούρα θανασίμως ἐπλήγωνον τὸν πρῶην ἀρχηγόν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος τὰ πάντα ἐμηχανᾶτο καὶ ἐπωφελεῖτο, ὅπως γίνῃ ἐκ νέου κάτοχος τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ τὴν οἰκογένειάν του εἶχε μεταφέρει, δῆθεν χάριν ἀσφαλείας· ἔτι δὲ μᾶλλον ἠΐξησε τὰς ἐνεργείας του καὶ τὰς ἀπειλάς του παρ' Ἀθηναίους ὅτε ὁ Γκούρας, ἐκραγέντος ἐν Πελοποννήσῳ ἐμφυλίου πολέμου, ἐκλήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐπίκουρος ἐκεῖσε. Τὰ τεχνάσματα ὁμως καὶ τὰς ραδιουργίας τοῦ Ὀδυσσεῶς δὲν ἡμέλουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ Γκούρα νὰ καθιστῶσι γνωστὰ τούτῳ καὶ τῇ κυβερνήσει, ὥστε αὐτὴ μαθοῦσα τὴν μετὰ τῶν Τούρκων προδοτικὴν συνεννόησιν τοῦ Ὀδυσσεῶς, σκοποῦντος ν' ἀνακηρυχθῇ ὑπὸ τούτων πολέμαρχος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, διέταξε τὸν Γκούρα, ἐπιτελέσαντα ἤδη τὸ ἐν Πελοποννήσῳ ἔργον, νὰ σπεύσῃ πρὸς ματαίωσιν τῶν βυσσοδομηομένων διὸ οὗτος ἐπιστρέψας ἐξῆλθε κατὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ στενοχωρήσας πανταχόθεν αὐτὸν ἐξηνάγκασε τέλος νὰ παραδοθῇ τῇ 7 Ἀπριλίου τοῦ 1825. Μετέφερε δὲ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐνέ-

κλεισε δέσμιον ἐν τῷ δεξιᾷ τῶν Προπυλαίων μέχρι τοῦ 1875 ἱσταμένῳ τετραγώνῳ φραγκικῷ πύργῳ (τοῦ δουκὸς Νερίου Α΄ Ἀτζαϊώλη πιθανῶς), ὅπου τὴν νύκτα τῆς 4 πρὸς τὴν 5 Ἰουνίου 1825 εὐρέθη νεκρὸς, πεσὼν ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου ἢ δολοφονηθεὶς καὶ ριφθεὶς ὑπὸ τῶν φυλάκων, οἰκτρὸν θῦμα ἀκορέστου φιλοδοξίας, στερησάσης τὴν πατρίδα τῶν ἐκ τῆς στρατηγικῆς του μεγαλοφυΐας ὠφελειῶν. Ἄλλ' αἱ περὶ τοῦ θανάτου του ἐκθέσεις δὲν φαίνονται ἀξιόπιστοι.

9.

Ἐκπολιτιστικὴ δρᾶσις. Λέστερ Στάνχωπ.—*Ἰδρυσις τυπογραφίας (1824).*—*Ἐφημερίς τῶν Ἀθηνῶν (1824-1826).*—*Σχηματισμὸς τακτικοῦ στρατεύματος ἐν Ἀθῆναις. Βαρῶνος Κάρολος Φαβιέρος δημιουργὸς αὐτοῦ.*—*Ἀφιξίς Κιουταχῆ εἰς Πατήσια (3 Ἰουλ. 1826).*

Δὲν ἀπησχόλει ἐν τούτοις τοὺς Ἀθηναίους μόνῃ ἡ πολεμικὴ δρᾶσις κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ μετὰ ζήλου ἠσχολοῦντο καὶ περὶ ἐκπολιτιστικὰ ἔργα, μάλιστα δὲ κατὰ τὸ 1824, ὅτε ἐξώθει αὐτοὺς καὶ καθωδήγει ἐν τούτοις καὶ ὁ Ἄγγλος φιλέλλην συνταγματάρχης Λέστερ Στάνχωπ. Τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἐπαναστάντων Ἑλλήνων κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν εἶχον τοσοῦτον ἐνθουσιάζει τοὺς φιλελευθέρους εὐρωπαϊκούς λαούς, καὶ ἰδίως Ἄγγλους, Γάλλους καὶ Γερμανούς, ὥστε συνεστήθησαν πανταχοῦ φιλελληνικά κομιτάτα, προμηθεύοντα τοῖς ἐπαναστάταις ὅπλα, πολεμεφόδια, τροφάς, ἐνδύματα, στρατιώτας καὶ ἀξιωματικούς, ἔτι δὲ ὀργανωτὰς τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως, τυπογραφεῖα καὶ πᾶν πρὸς-

φορον τοῖς ἀναγεννωμένοις. Τοιοῦτος ἀπεσταλμένος τοῦ ἀγγλικοῦ κομιτάτου ὑπῆρξε καὶ ὁ συνταγματάρχης Στάνχωπ, ὁ ὁποῖος εὗρεν ἐνταῦθα ἔδαφος γόνιμον διὰ τὴν ἐκπολιτιστικὴν του ἀποστολήν, καθόσον οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἤδη ἀνασυστήσει τὴν Φιλόμουσον ἑταιρείαν τοῦ 1814, ἰδρύσασαν καὶ ἐκπαιδευτήριον, τοποθετηθὲν ἐν τῷ κτιρίῳ τῆς σχολῆς Λέκα, καὶ παρθεναγωγεῖον καὶ βοτανικὸν κῆπον καὶ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, βοηθουσῶν χρηματικῶς τῶν τεσσάρων εὐπορωτέρων μονῶν τῆς χώρας, τῶν Ἀσωμάτων, τοῦ Βρανᾶ, τῆς Καισαριανῆς καὶ τῆς Πεντέλης. Ἐλείπεν ἀκόμη τυπογραφεῖον, τοιοῦτο δὲ προσήνεγκεν ὁ Στάνχωπ καὶ εὐθὺς ἤρξατο καὶ ἡ ἔκδοσις τῆς πολλαχῶς σπουδαίας «Ἐφημερίδος τῶν Ἀθηνῶν», διαρκέσασα ἐπὶ διετίαν (1824-1826). Ὅλης δὲ τῆς ἐκπολιτιστικῆς ταύτης ὀργανώσεως σημαντικὸς παράγων ὑπῆρξεν ὁ ἀμαθὴς Ἰωάννης Γκούρας, τὸν ὁποῖον νοημοσύνη καὶ δραστηριότης ἀνέδειξαν νέον Πεισιστρατίδην τῆς χώρας, δικαίως δ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεκάλεον «γηγενῆ Ἀθηναῖον καὶ συμπολίτην». Καὶ αὐτῆ δ' ἡ Κεντρικὴ Κυβέρνησις ἐπεκαλέσθη ἐκ νέου τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ καὶ τῶν Ἀθηναίων, ἐκτραγέντος περὶ τὰ τέλη τοῦ 1824 καὶ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου, καθ' ὃν χρόνον οἱ Αἰγύπτιοι ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ἐπεχειροῦν ἄνευ τελεσφόρου ἀντιστάσεως νὰ κατακτήσωσι τὴν Πελοπόννησον· καὶ ὁ Γκούρας ἐπιτυχῶς πάλιν ἔδρασε πρὸς καταστολήν τοῦ παράφρονος ἀλληλοσπαραγμοῦ. Ἐπειδὴ δὲ τότε εἶχεν ὠριμάσει ἤδη καὶ ἡ ἰδέα καταρτισμοῦ τακτικοῦ στρατεύματος ἐν Ἑλλάδι, διὰ νὰ δυνηθῆ τελε-

σφόδρος ν' ἀντιμετώπιση τὸ τοιοῦτον στράτευμα τοῦ Ἰβραήμη, ὁ δὲ φιλέλλην Γαλάτης Κάρολος βαρῶνος Φαβιέρου, συνταγματάρχης, εἶχεν ἀρχίσει ἤδη νὰ καταρτίζη τοιοῦτον σῶμα ἐν Ναυπλίῳ, ὁ ἐν παντὶ προοδευτικὸς Γκούρας προσεκάλεσε καὶ εἰς Ἀθήνας τὸν Φαβιέρου, ὅστις ἐπὶ κεφαλῆς 700 ἀνδρῶν ἐκ πεζικοῦ, πυροβολικοῦ καὶ ἰππικοῦ ἦλθεν εἰς τὴν πόλιν τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1825 καὶ ἐγένετο πανηγυρικῶς δεκτός, εὐθὺς δὲ ἤρξατο ἐκγυμνάζων καὶ Ἀθηναίους ὡς τακτικούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐκγυμνάζετο καὶ αὐτὸς ὁ Γκούρας, ἵνα δώσῃ τὸ καλὸν παράδειγμα διότι οἱ ἄτακτοι καὶ ὁ Μαιούρης ἀντέδρων εἰς τὸν νεωτερισμόν. Ταχέως δέ, πρὶν ἢ λήξῃ τὸ 1825 οἱ 700 τακτικοὶ τοῦ Φαβιέρου ἐγένοντο ὑπερτρισχίλιοι, ὥστε, ἐνθαρρυνθεὶς οὕτως, ἐπεχείρησε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1826 ἐκστρατεῖαν εἰς Εὐβοίαν, ἀλλ' ἀπέτυχε. Καὶ πρὸς ἐπαύξεισιν τοῦ ἐντεῦθεν κακοῦ, τὴν νύκτα τῆς 10 πρὸς τὴν 11 Ἀπριλίου ἐγένετο καὶ ἡ ἐνδοξος τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἔξοδος, ἣτις κατέληξεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς ἐνδόξου ἐκείνης πόλεως ὑπὸ τῶν Ἰβραήμη καὶ Μεχμέτ Ρεσίτ πασᾶ Κιουταχῆ, καθίστατο δ' οὕτως ἐλεύθερος νὰ στραφῆ κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ὄντως δὲ ὁ Κιουταχῆς ἐξεκίνησεν ἐκ Μεσολογγίου πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐπὶ κεφαλῆς πολυαρίθμου στρατιᾶς ἐκ πεζικοῦ, ἰππικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, ἐνῶ καὶ ὁ Ὁμέρ πασᾶς τῆς Καρύστου, διαπεραιωθείς κατ' ἐντολήν του εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἠσχολεῖτο περὶ τὴν καθυπόταξιν τῆς ἀναπεπταμένης χώρας, ἣτις προθύμως ἐπροσκύνει οἱ Χαοσιεῖς μάλιστα δὲν ἐδίστασαν νὰ

φρονεύσωσι τότε καὶ τὸν πρωτοῦποκινήτην τῆς ἐν Ἀττικῇ ἐπαναστάσεως Χατζημελέτην, διότι ἐπιμόνως ἀπέτρεπεν αὐτοὺς τοῦ νὰ προσκυνήσωσι. Τῇ 30 Ἰουνίου εἰσῆλθεν ὁ Ὁμέρ εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν πεδίου μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Μουσταβην πρωτοπορίας τοῦ Κιουταχῆ καὶ τῇ 3 Ἰουλίου, ἐπελθούσης καὶ τῆς ὑπολοίτου τουρκικῆς στρατιᾶς, κατηρθύνθησαν εἰς Πατήσια καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος ἐστρατοπέδευσεν ὑπὸ τὸν Ἀγγεσμὸν κατὰ τὴν Βούσσην τοῦ Πλατάνου, ἐν τῇ ἐπαύλει Γάσπαρη, ὅθεν ἀπὸ ὑψηλοῦ καὶ ἀσφαλοῦς σημείου ἐπέβλεπεν δλόκληρον τὸ ἀθηναϊκὸν πεδίου καὶ διηύθυνε τὰς πολεμικὰς ἐργασίας.

10.

Δευτέρα πολιορκία Ἀθηνῶν καὶ Ἀκροπόλεως ὑπὸ Μεχμέτ Ρεσίτ Κιουταχῆ (1826-1827). — Παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως διὰ συνθήκης (24 Μαΐου).

Οὕτως ἤρξατο ἐνδεκάμημος σχεδὸν δευτέρα πολιορκία τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀποτελέσασα μεγαλοπρεπῆ ἐποποιίαν, ἐφάμιλλον τῆς τοῦ Μεσολογγίου. Οἱ μὲν πολιορκηταὶ κύριον ἔργον εἶχον ν' ἀποχωρίσωσι τοὺς πολιορκουμένους, οἵτινες τάχιστα ἐνεκλείσθησαν, οἱ ἀπομείναντες, ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπὸ πάσης πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἐπικοινωνίας, ἵνα ἐκβιασθῶσιν ὑπὸ τῶν στερήσεων εἰς παράδοσιν, οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἐνέτεινον τὰς δυνάμεις των εἰς ὅσον οἶόν τε μακροτέραν ἀντοχὴν καὶ ἀποκοπὴν τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν ἀντιπάλων, ὥστε ν' ἀναγκασθῶσι τοιοῦτοτρόπως

ὑπὸ τῶν στερήσεων νὰ λύσῃσιν τὴν πολιορκίαν. Τούτου ἕνεκα οἱ μὲν πολιορκούμενοι ἐνισχύοντο περιοδικῶς διὰ τολμηρῶν προσελεύσεων ἐπικουριῶν πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν ἐπερχομένων ἀπωλειῶν εἰς ἀνθρώπους, πολεμφοδία καὶ τρόφιμα ὑπὸ τὸν Νικόλαον Κριεζώτην, τὸν φιλέλληνα Φαβιέρον καὶ ἄλλους, ἐνῶ ἀπὸ ξηραῖς καὶ θαλάσσης ἐπικουρικαὶ ἐκστρατεῖαι ὑπὸ τὸν Ἄνδρέαν Μιαούλην εἰς Ὁρωπόν, τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην εἰς Δίστομον, καὶ ἄλλαι ἀπεπειρῶντο ν' ἀποκόψῃσιν τὸν ἀνεφοδιασμόν τοῦ Κιουταχῆ· οὗτος δὲ δι' ἐπανειλημμένων μαχῶν ἐν Χαϊδαρίῳ, ἐν Καματερῷ, ἐν Ἀναλάτῳ καὶ ἀλλαχοῦ ἠγωνίζετο νὰ παρεμποδίσῃ τοὺς εἰς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων σπεύδοντας. Ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου ἡ προσοχὴ τότε ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὸν Ἰερὸν βράχον, ἡ δὲ κοινὴ γνώμη, πανταχοῦ ὑπὸ τῶν φιλελλήνων ἐξεγειρομένη, ἐχειροκρότει ἀποθναμάζουσα τὰ μεγαλουργήματα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ ἡξίου ἐπέμβασιν πρὸς τερματισμὸν τοῦ μακροῦ ἀγῶνος καὶ ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἡρωϊκοῦ λαοῦ. Ὑπὸ τὴν τοιαύτην πίεσιν τῆς κοινῆς γνώμης καὶ χάρις εἰς δεξιὰν πολιτικὴν τῶν Ἑλλήνων, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέμβῃσιν πρὸς τερματισμὸν τοῦ πολέμου, οἱ δ' ἠνωμένοι αὐτῶν στόλοι ἕνεκα μοιραίας ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν προκλήσεως κατενανμάχησαν ἐν Ναυαρίνῳ κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1827 τὸν τουρκαιογυπτιακὸν στόλον, κατὰ δὲ τὸ ἀκόλουθον ἔτος 1828 γαλλικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα ἐξεδίωξε τὸν Ἰβραήμην ἐκ Πελοποννήσου, ἐνῶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἀνατολῇ μοίρας τοῦ γαλλι-

κοῦ στόλου ναύαρχος Δεριγνῦς ἐπενέβη παρὰ τῷ Κιουταχῆ καὶ ἔπεισεν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς Ἀκροπόλεως, ἵνα προληφθῇ ἡ καταστροφὴ τῶν ἐπὶ τοῦ βράχου ἀρχαιοτήτων, τὰς ὁποίας οὗτοι εἶχον ὑπονομεύσει, ἔτοιμοι ν' ἀνατινάξωσιν αὐτὰς καὶ νὰ ταφῶσιν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῶν. Οὕτω τῇ 24 Μαΐου 1827 ὑπεγράφη συνθήκη παραδόσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ φρουρὰ ἀπεχώρησεν ἔνοπλος πρὸς τὴν Κωλιάδα ἄκραν, ἀκολουθουμένη καὶ ὑπὸ γυναικοπαίδων, ἐν συνόλῳ 1838 ἄνθρωποι, συμπαρακολουθοῦντος καὶ τοῦ Δεριγνῦ· ἐκεῖ δ' ἐπεβίβασθησαν ἐπὶ ξένων πλοίων καὶ διεπεραιώθησαν εἰς τὰς πλησίον νήσους. Ἡ δ' Ἀττικὴ ἐγένετο πάλιν τουρκικὴ ἐπαρχία, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ Κιουταχῆς προσηνέχθη φιλανθρώπως, ὡς εἶχεν ὑποσχεθῆ διὰ τῆς συνθήκης.

11.

Ἰω. Καποδίστριας ἐν Ἀθήναις.— Ὁθων καὶ Ἀθῆναι.— Αἱ Ἀθῆναι πρωτεύουσα τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου (1 Δεκεμβρίου 1834).

Ἡ νέα Τουρκοκρατία ἐν τούτοις δὲν ἦτο προσωρινή νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρόν. Αἱ τρεῖς προστάτιδες Δυνάμεις, ἀποφασίσασαι τὸν τερματισμὸν τοῦ μακροῦ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων ἀγῶνος καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν πολέμῳ ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐπίεζον ἐξακολουθητικῶς τὴν Πύλην καὶ δι' ἐπανειλημμένων συνθηκῶν ὑπεχρέωσαν αὐτὴν κατ' ἀρχὰς μὲν ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν Ἑλλάδι ὑποτελεῖ ἡγεμονίαν, τῆς ὁποίας ὁ κυβερνήτης

Ἰωάννης Καποδίστριας, τῆ 6/18 Ἰανουαρίου 1828 κατέπλευσεν ἐπὶ ἀγγλικῷ δικρότου εἰς Ναύπλιον καὶ παρέλαβε τὸ πηδάλιον τῆς ἔξουσίας. Ὁ Καποδίστριας κατώρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἐπεσκέφθη δ' ἐπανειλημμένως τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀκρόπολιν. Ὅτε δὲ τὸ νεοσύστατον κράτος ἀνυψώθη εἰς βασιλείον ἐπεκταθὲν ἔτι μᾶλλον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καποδιστριαίου, ἐπισυμβάντα τῆ 27 Σεπτεμβρίου 1831, καὶ κατῆλθεν ὁ ἐκλεχθεὶς βασιλεὺς Ὁθων, βασιλόπαις τῆς Βαυαρίας τῆ 25 Ἰανουαρίου 1833, οἱ ἀνὰ τὰς νήσους πρόσφυγες Ἀττικοὶ καὶ Ἀθηναῖοι θαρραλέως πλέον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν γενέτειραν γῆν, τῆ δὲ 2 Μαρτίου οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι ἀνεχώρησαν εἰς Εὐβοίαν καὶ τῆ 31 Μαρτίου, Μεγάλῃ Παρασκευῇ, καὶ ἡ τουρκικὴ φρουρὰ κατέλιπε τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβε βασιλικὴ φρουρὰ ὑπὸ τὸν Βαυαρὸν ἀξιωματικὸν Χριστόφορον Νέζερ, ψαλείσης ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ βράχου καὶ δοξολογίας ἐπὶ τῷ γεγονότι. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν αἱ Ἀθηναῖαι ἐγένοντο πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἔπειτα δὲ μετὰ μακρὰς ἐνεργείας καὶ διαπραγματεύσεις, ἀφοῦ καὶ ὁ Ὁθων ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν ἀνεπισήμως μὲν τῆ 15 Φεβρουαρίου 1834, ὅτε ἔθηκε καὶ τὸν θεμέλιον λίθον ἀνακτόρου, ἐπισήμως δὲ τῆ 25 Αὐγούστου, ὅτε ἐγένετο αὐτῷ πανηγυρικὴ ὑποδοχὴ, ἐδημοσιεύθη τῆ 18 Σεπτεμβρίου ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως» βασιλικὸν διάταγμα ὀρίζον πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου τὰς Ἀθήνας ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου 1834 καὶ ἦλθε πλέον ὀριστικῶς ἐνταῦθα ὁ Ὁθων καὶ ἐγκα-

τεστάθη ἐν τῷ μέσῳ ἐρειπίων κυριολεκτικῶς· διότι ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασί του ὁ πρῶτος Βαυαρὸς φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως Νέζερ λέγει ὅτι ἐν Πειραιεὶ δὲν εὔρεν ἢ ἐν λίθινον κτίριον, τὸ τουρκικὸν τελωνεῖον, τὰς δὲ Ἀθήνας ἀκόμη σωρὸν ἐρειπίων· μόνη ἢ ἀγορὰ ἐσχημάτιζε κάπως κανονικὴν ὁδόν, δευτέρα δὲ τοιαύτη ὑπῆρχε πλησίον τῆς Καπνικαρέας καὶ ἄλλη κατὰ τὸν λεγόμενον ναὸν τοῦ Αἰόλου καὶ οἰκία τινὲς ἴσταντο ἔτι ἐπὶ τῆς περὶ τὴν Ἀκρόπολιν πρὸς βορρᾶν μνηοειδοῦς ὁδοῦ, τῶν ὁποίων ἢ ὄραιότερα ἦτο ἢ τοῦ Ἰω. Παπαρηγοπούλου, μέχρι νῦν σφζομένη, ἐν Πλάκᾳ. Ἄλλως πάντες οἱ κάτοικοι, πτωχοὶ καὶ πλούσιοι, κατῶκουν πλινθόκτιστα ἐρείπια καὶ καλύβας

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΕΛΕΥΘΕΡΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

Σχέδιον ἀνοικοδομήσεως Ἀθηνῶν.—Δεωφόροι καὶ κτίρια.—
Ἐκπαιδευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα.—Σεπτεμ-
βριανῆ ἐπανάστασις (3 Σεπτ. 1843).—Παροχὴ Συν-
τάγματος (18 Μαρτίου 1844).—Ἐπεισόδιον Πατισφί-
νου (1850).—Κατοχὴ Ἀγγλογάλλων (1854-1857). Χο-
λέρα. Σχέδιον Πειραιῶς. Τινάνειος κήπος.—Ἐπανά-
στασις κατὰ Ὀθωνος καὶ ἐκδίωξις αὐτοῦ (1862).—
Προσωρινῆ κυβέρνησις.—Ἐκλογὴ ὡς βασιλέως τοῦ Γε-
ωργίου Α' (1863).—Ἐνωσις Ἑπτανήσου (1864).—
Ἐπανάστασις ἐν Γουδίῳ (1909).—Πόλεμοι.—Αἱ Ἀ-
θῆναι πρωτεύουσα Μεγάλῃς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ σωροῦ λοιπὸν ἐρειπίων καὶ τέφρας ἐπρόκειτο νὰ δημιουργηθῆ ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ ἀρτισυστάτου ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἡ δὲ ἤδη καθ' ἑαυτὴν δυσχερῆς ἐπιχειρήσις προσέκοψε καὶ εἰς ἄλλα δυσυπέρβλητα ἐμπόδια. Δύο ἔξοχοι ἀρχιτέκτονες, ὁ Γερμανὸς Σχάουβερτ καὶ ὁ Ἑλλήν Κλεάνθης, παραγγελθέντες ἐχάραξαν λαμπρὸν τῆς νέας πόλεως σχέδιον, μὲ εὐρείας λεωφόρους καὶ ὁδοὺς καὶ ἐκτεταμέναν πλατείας, ἔξαπλουμένης πέριξ τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ἰδίως πρὸς τὸν Λυκαβηττόν, πλὴν τοῦ ἀμέσως ὑπὸ τὴν Ἱερὰν Ἀκρὰν χώρου, ὅστις θὰ περιεβάλλετο ὑπὸ σιδηροῦ θριγκοῦ, κηρυττόμενος ἀρχαιολογι-

κὸς καὶ μὴ οἰκοδομήσιμος. Ἄμα ὅμως ἤρξατο ἡ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους χάραξις τοῦ σχεδίου πρὸς ἕναρξιν τῆς ἀνοικοδομήσεως, οἱ ἐγγώριοι κάτοικοι, ὅπως ἄλλοτε οἱ πρόγονοὶ των ἐπὶ Πεισιστράτου καὶ ἐπὶ Θεμιστοκλέους, προέβαλον ἀκατανίκητον ἀντίστασιν, μὴ δεχόμενοι νὰ ἐκχωρήσωσι τὰ ἐρείπια των οὐδ' ἐπ' ἀνταλλαγῆ εὐρυτέρων οἰκοπέδων. Ἡ ἐπιμονὴ αὕτη προεκάλεσε τὴν πολλαχῶς στρέβλωσιν τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου, εἰς τρόπον ὥστε ὁ πλησιέστερος πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν χώρος ἀπετέλεσεν ἑλεωνὸν σύμπλεγμα στενωπῶν, ἀνερχιθήσαν δὲ οἰκίσκοι μέχρις αὐτοῦ τοῦ Ἱεροῦ βράχου, ὅπου καὶ νῦν σφίζονται τὰ λεγόμενα Ἀναφιώτικα, καὶ μόνῃ ἡ ὁδὸς Πανεπιστημίου ἐτήρησε τὸ ἀρχικὸν πλάτος καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῇ ἠγέρθησαν καὶ τὰ μεγαλοπρεπέστατα κτίρια, δημόσια καὶ ἰδιωτικά, ἡ οἰκία Κούπα, τὸ Ἰλίου Μέλαθρον τοῦ Ἑρρίκου Σλίμαν, τὸ μέγαρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τῶν Καθολικῶν, τὸ Ὀφθαλμιατρεῖον, ἡ Σιναΐα Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Βαλλιάνειος Βιβλιοθήκη, τὸ Ἀρσάκειον καὶ ἄλλα. Ἐπὶ τῆς εὐρείας ἐπίσης ὁδοῦ Πατησίων ἀνηγέρθησαν τὸ Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον καὶ τὸ Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον, καὶ παρὰ τὸν Ἰλισὸν τὰ νέα βασικὰ Ἀνάκτορα, τὸ Ζάππειον μέγαρον ἐκθέσεων καὶ τὸ ἀνακαινισθὲν καλλιμάρμαρον Στάδιον ἐνῶ ἐν τῷ χώρῳ τῆς ἀρχαιότερας πόλεως μόνος ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς κατεσκευάσθη, ἐν βυζαντινῷ ρυθμῷ, πνιγόμενος πανταχόθεν ὑπὸ ἰδιωτικῶν κτιρίων, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀκόμη δὲν κατωρθώθη ν' ἀπαλλαγῆ εἰς ἀρκετὴν

ἀπόστασιν. Παρομοία δ' ἔλλειψις χώρου ἐστρέβλωσε καὶ τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σταδίου Βουλευτήριον κατὰ τρόπον οἰκτρὸν. Μόνον δὲ τὸ παλαιὸν Ἀνάκτορον ἐτοποιηθῆθη καλῶς, καίπερ οὐ μακρὰν τῆς τουρκοκρίστου πόλεως, χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ πατρὸς τοῦ Ὁθωνος, βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου Α'. Οὐδ' ἐσκέφθη τις πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ὅτι, πρὶν ἢ παρέλθῃ αἰὼν, αἱ Ἀθηναῖοι θ' ἀπέβαινον πρωτεύουσα μονονοχί τοῦ ὄλου Ἑλληνικοῦ. Πλεῖστοι, ἐννοεῖται, ἢ καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες προετίμων ὡς πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν Ἐπτάλοφον, τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος παραμενούσης ἕδρας τῶν γραμμάτων καὶ τῶν σπουδῶν. Ἐν ταύτῃ ἄλλως ἔχουσι συγκεντρωθῆ καὶ ἡ στρατιωτικὴ σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, (ἢ τῶν Δοκίμων ναυτικὴ σχολὴ ἐν Πειραιεῖ), ἡ Ἱερατικὴ Ριζάρειος σχολή, τὸ Μαράσλειον Διδασκαλεῖον ἀρρένων, ἡ Ἐμπορικὴ σχολή, τὸ Ἀμαλίειον ὄρφανοτροφεῖον θηλέων, τὸ ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον καὶ διδασκαλεῖον θηλέων Ἀρσάκειον, τὸ ὄρφανοτροφεῖον ἀρρένων Χατζηκώστα, Ὁδεῖα δύο, καὶ ὡς ἐπιστέγασμα αἱ ξένοι ἀρχαιολογικαὶ σχολαὶ Ἀγγλίας, Ἀμερικῆς, Γαλλίας, Γερμανίας, Αὐστρίας, Ρωσίας καὶ Ἰταλίας, ἵνα μὴ ἀναγραφῶσι καὶ τὰ πολλὰ νοσοκομεῖα (ἄν τὸ ἕξοχώτερον ὁ «Εὐαγγελισμός»), τὰ θεραπευτήρια καὶ παντοῖα ἄλλα φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, εἰς τὰ ὁποῖα συρρέουσι πανταχόθεν τῆς Ἀνατολῆς οἱ ἔχοντες χρεῖαν Ἕλληνες καὶ ἄλλοεθνεῖς.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ὅλος πολιτικὸς τοῦ βασιλείου βίος χαλεπύεται καὶ ἐξελίσσεται ἐν Ἀθήναις ἀφ' ὅτου ἐνταῦθα ἔστησαν τὴν ἕδραν τῶν τῶν Βουλευτήριον καὶ τὰ διάφορα

ὑπουργεῖα. Ἦδη ὀκταετίαν μετὰ τὴν ἐν Ἀθήναις ἐγκατάστασιν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ὅστις ἐκυβέρνησεν ἄνευ ἀντιπροσωπίας τοῦ λαοῦ, στρατιωτικὴ ἐπανάστασις, ἐκτραγεῖσα τῇ 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὑπὸ τὸν Δημήτριον Καλλέργη καὶ τὸν Ἰωάννην Μακρυγιάννην, ἤξισε τὴν παραχώρησιν συντάγματος, ἐθνοσυνέλευσις δὲ συγκληθεῖσα πρὸς σύνταξιν τοιοῦτου καὶ λειτουργήσασα ἀπὸ 8 Νοεμβρίου 1843 μέχρι 19 Φεβρουαρίου 1844 ἐψήφισεν αὐτό, οὗτινος τὴν τήρησιν ὤμοσεν ὁ βασιλεὺς τῇ 18 Μαρτίου. Εὐθὺς τότε ἐτρόπησαν τὰ βλέμματα πρὸς τὴν εἰσέτι ὑπόδουλον Ἑλλάδα καὶ ἤρξατο ἐνέργεια πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου. Τοῦτο ὅμως ἀπήρθεσε τότε εἰς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν καὶ τὴν δυσμένειάν της ἐπέδειξεν αὕτη ἐπιχειρήσασα τῷ 1850 ἀποκλεισμόν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ θαλάσσης, ἵνα ἀποζημιωθῇ ὑπήκοος δῆθεν τῆς Ἀγγλίας Ἰουδαῖος, ὁ Πατισίφικος, ζημιωθείς ὑπὸ τοῦ ὄχλου. Βραδύτερον δέ, κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον (1853-1856), ὅτε ἡ Ἑλλὰς ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς ὁμοδόξου Ρωσίας καὶ κατὰ τῶν προστατευουσῶν τὴν Τουρκίαν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ἀγγλογαλλικὸς στόλος ἀπέκλεισε κατὰ Μάϊον τοῦ 1854 τὸν Πειραιᾶ, γαλλικὸς δὲ στρατὸς κατέλαβε τὴν Μουνιχίαν, παραμείνας μέχρι τῆς 15 Φεβρουαρίου 1857· πρὸς τοὺς ἄλλους δ' ἐκ τῆς περιπετείας ταύτης δεινοῖς, τὰ ξένα στρατεύματα μετέδωκαν τότε καὶ τὴν χολέραν εἰς τοὺς κατοίκους, τῶν ὁποίων πολλοὶ ἀπέθανον ἐξ αὐτῆς, ἐνῶ οἰονεῖ ὡς ἀντιστάθμισμα, οἱ Γάλλοι ἐχάραξαν τὸ λαμπρὸν τοῦ Πειραιῶς σχέδιον καὶ κατεσκευάσαν ὡς ὁ

σιν ἐν ἐρήμῳ κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος τὸν Τινάνειον κῆπον τοῦ ἔπινειου.

Τὴν ὑπαιτιότητα διὰ τὴν ἀτυχῆ κατὰ τὰ Κριμαϊκὰ περιπέτειαν ἀπέδιδον γενικῶς εἰς τὴν ἀνθαίρετον ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης κατευθύνσιν τῆς πολιτικῆς. Τούτου ἔνεκα προέκυψεν ἐξέγερσις τῶν πνευμάτων καὶ τῇ 1 Φεβρουαρίου 1861 ἡ φρουρὰ τοῦ Ναυπλίου ἐπανεστάτησεν ὑπὲρ εἰλικρινοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ συντάγματος, τῇ δὲ 6 Σεπτεμβρίου ὁ φοιτητὴς Ἀριστείδης Δόσιος ἀπεπειράθη νὰ φονεύσῃ τὴν Ἀμαλίαν ἐν Ἀθήναις. Ὅτε δὲ τῇ 1 Ὀκτωβρίου ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα ἐπεχείρησαν, πρὸς κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων, περιοδεῖαν ἀνά τὴν Πελοπόννησον, ὁ μὲν Θεόδωρος Γρίβας ἐπανεστάτησε τῇ 7 Ὀκτωβρίου ἐν Βονίτῃ, ὁ δὲ Μπενιζέλος Ροῦφος τῇ 8 Ὀκτωβρίου ἐν Πάτρας καὶ τῇ 10 ἐξεργάγη ἐπανάστασις καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐσχηματίσθη τῇ ἐπομένῃ ἡμέρᾳ προσωρινὴ κυβέρνησις ἐκ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη, τοῦ Μπενιζέλου Ρούφου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη, ὥστε τὸ τῇ 12 εἰς Σαλαμίνα προσορμισθὲν βασιλικὸν ζευγὸς ἠναγκάσθη ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Βαυαρίαν, τοῦ Ὄθωνος κηρυχθέντος ἐκπτώτου τοῦ θρόνου. Εἰς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ ἐψηφίσθη βασιλεὺς ὁ βασιλόπαις Ἀλφρέδος τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ δὲν ἐγένετο ἀποδεκτὴ. Συνεκλήθη τότε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1862 ἔθνοςυνέλευσις, ἣτις ἐπεκύρωσε τὴν γενομένην μεταπολίτευσιν καὶ ἐξέλεξε τῇ 18 Μαρτίου 1863 ὡς βασιλέα τὸν Δανὸν βασιλόπαιδα Γεώργιον, ὅστις κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τῇ 17 Ὀκτωβρίου. Εὐχαριστηθεῖσα ἐκ τῆς

τοιαύτης τῶν πραγμάτων ἐξελίξεως ἡ Ἀγγλία ἐδέχθη τότε νὰ ἐκπληρώσῃ διακαιῆ τῶν Ἑπτανησίων πόθον καὶ τῇ 18 Μαΐου 1864 ἐγένετο ἡ Ἐνωσις τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, τῇ δὲ 16 Νοεμβρίου ὁ νεαρὸς βασιλεὺς Γεώργιος ὤμοσε νὰ τηρήσῃ πιστῶς τὸ σύνταγμα.

Τὸν ὄρκον τοῦτον ὁ Γεώργιος ἐτήρησεν ἀληθῶς, ἀπήλλαξε δ' οὕτω τὴν χώραν ἀπὸ ἐσωτερικῶν ἀναστατώσεων κατὰ τὴν μακρὰν του βασιλείαν, καίτοι ἀλλεπάλληλοι κρητικαὶ ἐπανάστασις ἀπὸ τοῦ 1866 ἐτήρουν ἐν συγκινήσει τὰ πνεύματα καὶ ζωηρὸν ἀνέπτυσσον τὸ ἐθνικὸν συναίσθημα. Τῆς ἀναζωπυρώσεως ταύτης ἀπόρροια ὑπῆρξε τὸ ἐν Γουδίῳ στρατιωτικὸν κίνημα τοῦ 1909, ὅπερ προεκάλεσε ζωηρὰν ἐθνικὴν δρᾶσιν, καὶ διὰ συνεχῶν πολέμων ἀπὸ τοῦ 1912 κατορθώθη νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου ἡ Ἡπειρος, μέγα μέρος τῆς Μακεδονίας, μέρος τῆς Θράκης καὶ αἱ πλείσται τῶν νήσων. Ἡ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν ἐκστρατεία, ἀπολήξασα τῷ 1922 εἰς καταστροφὴν, ἔφερεν ἀναγκαστικῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν καὶ ἡμῖσι ἑκατομμύριον προσφύγων. Τούτων μέγα μέρος συνφικίσθη περὶ τὰς Ἀθήνας, ἀποτελεσθέντων νέων συνοικισμῶν. Ἡ πόλις, ἄλλωστε, ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, κατέστη ὁ μαγνήτης ὅστις εἴλκυε πολλοὺς ἐκ τε τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῆς ὑποδοῦλου χώρας Ἑλληνας, εἰς τρόπον ὥστε ὁ πληθυσμὸς, ὅστις ὑπελογίζετο τῷ 1834 εἰς 12.000 κατοίκους, ἀνήρχετο τῷ 1870 εἰς 48.000, τῷ 1900 ὑπερέβαινε τὰς 130.000 καὶ τῷ 1920 ἔφθανεν εἰς 317.000 μετὰ τῶν ἐκτὸς τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως οἰκούντων. Ἀλλ' ἡ μεγάλη καὶ ἀπότομος αὔξησις

ἐπῆλθεν, ὡς ἐλέχθη, διὰ τῆς συρροῆς τῶν προσφύγων, οὕτως ὥστε ὁ πληθυσμὸς ἀνῆλθεν εἰς 460.000, ὧν 150.000 κατοικοῦσιν ἐκτὸς τοῦ σχεδίου τῆς πόλεως. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶδεν ἡ πόλις ἀναστατώσεις πολιτικὰς καὶ μετατροπὴν τοῦ πολιτεύματος ἀπὸ συνταγματικοῦ μοναρχικοῦ εἰς δημοκρατικόν (24 Μαρτίου 1924). Τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν ἀνέκοψαν τὴν πρόοδον τῆς πόλεως ἥτις, πρὶν ἢ λήξῃ αἰὼν ἀπὸ τῆς ἀνακηρύξεως αὐτῆς ὡς πρωτεύουσας τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἀπέβη πρωτεύουσα καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, πνευματικὸν δὲ κέντρον καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά ἀπάντων τῶν Ἑλλήνων, καὶ πόλις πολυάνθρωπος καὶ λαμπρά, περιλαμβάνουσα πλῆθος μεγάρων καὶ πολυτελῶν οἰκοδομῶν καὶ καλλιμαρμάρων δημοσίων κτιρίων, ὥστε προσφυῶς ἐπὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐγένετο τὸ ἀρχαῖον ἐκεῖνο,

«εὐδαμον πολίεθρον Ἀθηναίης ἀγελείης,
πολλὰ ἰδὸν καὶ πολλὰ παθὸν καὶ πολλὰ μογῆσαν.
αἰετὸς ἐν νεφέλῃσι γενήσεται ἤματα πάντα».

ΤΕΛΟΣ

ΧΡΟΝΙΚΟΝ

ΧΡΟΝΙΚΟΝ

- 1582-1532. Κέρκωρ Α΄.
1510-1460. Ἐρεχθίδες Α΄ ἢ Ἐρεχθίδης.
1418-1368. Ἐρεχθίδες Β΄. Εὐμολπίδαι. Ἴων στρατάρχης.
Τέσσαρες φυλαί.
1326-1300. Πανδίων Β. Πάνδια. Λάβδακος. Τηρέυς.
Κτίσις Χαλκίδος καὶ Ἐρετρίας.
1300-1251. Αἰγεύς. Κρητῶν ἐπικυριαρχία.
1251-1221. Θησεύς. Συμπολιτεία Ἀττικῶν.
1220-1197. Μενεσθεύς. Τρωϊκὴ ἐκστρατεία.
1140-1081. Εἰσβολὴ Βοιωτῶν. Νηλεΐδαι Μέλανθος καὶ
Κόδρος.
1081-1061. Μέδων. Τριαρχία. Ἀποικίαι εἰς Μ. Ἀσίαν.
1061-751. Μεδοντίδαι. Ἐπικράτησις εὐπατριδῶν.
751-683. Δεκαετὴς τριαρχία.
683-640. Ἐνιαυσία τριαρχία.
640. Ἐννέα ἐνιαύσιοι ἄρχοντες, ὧν ἕξ θεσμοθέται.
632 ἢ 628. Ἀπόπειρα τυραννίας Κύλωνος. Ἀλκμεωνί-
δαί.
621. Δράκων θεσμοθέτης.
594-593. Σόλωνος νομοθεσία. Σεισάχθεια.
561-527. Πεισιστρατος τύραννος.
527-510. Πεισιστρατίδαι. Κεραμεικός. Ἀρμόδιος καὶ Ἀ-
ριστογείτων.
508. Κλεισθένης, Ἰσαγόρας.

507. Κλεισθένους μεταρρυθμίσεις. Δέκα φυλαί. Ὀστρακισμός.
 499-494. Ἐπανάστασις Ἰώνων.
 493-492. Ἀποτυχοῦσα ἐκστρατεία Μαρδονίου.
 490. Ἐκστρατεία Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνης. Μάχη ἐν Μαραθῶνι.
 487. Πόλεμος πρὸς Αἰγινήτας.
 484-482. Ἐξοστρακισμὸς Ξανθίππου καὶ Ἀριστείδου.
 481-480. Ἐκστρατεία Ξέρξου. Ἄλωσις καὶ καταστροφή Ἀθηνῶν.
 479. Μάχαι ἐν Πλαταιαῖς καὶ Μυκάλη. Ξανθίππος.
 478-477. Ἀνοικοδόμησις Ἀθηνῶν καὶ δούλωσις. Πρώτη ἀθηναϊκὴ συμμαχία.
 472-461. Διωγμὸς καὶ θάνατος Θεμιστοκλέους.
 468 ἢ 466. Μάχαι ἐπ' Εὐρυμέδοντι. Κίμων ὁ Μιλτιάδου.
 454. Ἔδρα συμμαχίας αἱ Ἀθῆναι.
 459-429. Ἐποχὴ Περικλέους.
 431-404. Πελοποννησιακὸς πόλεμος.
 404-403. Τριάκοντα τύραννοι.
 394-387. Κόνων. Κορινθιακὸς πόλεμος.
 387. Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.
 378. Δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία.
 378-369. Ἀναβίωσις Ἀθηνῶν. Συμμαχία Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης.
 357. Ἀνάκτησις Εὐβοίας.
 357-354. Συμμαχικὸς πόλεμος.
 346. Φιλοκράτειος εἰρήνη πρὸς Φίλιππον Β'.
 338. Νίκη Φιλίππου ἐν Χαιρωνείᾳ.

- 335-323. Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας καὶ Ἀθηναῖοι.
 330. Ἐκπατρισμὸς Αἰσχίνου. 314. Θάνατος αὐτοῦ.
 324. Ὁ Ἄρπαλος ἐν Ἀθήναις.
 323-322. Λαμιακὸς πόλεμος. 322. Θάνατος Δημοσθένους
 322-200. Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Μακεδόνων.
 317-307. Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς κυβερνήτης.
 301-294. Οὐδετερότης Ἀθηναίων.
 297-294. Τυραννία Λαχάρου.
 290-288. Ἀθηναῖοι καὶ Δημήτριος ὁ Πολιορκητής.
 279. Ἀνάκτησις Σκύρου, Δήμνου, Ἴμβρου.
 279-278. Εἰσβολὴ Γαλατῶν.
 266-261. Χερμωνίδειος πόλεμος.
 238-235. Εἰσβολαὶ Ἀράτου εἰς Ἀττικὴν.
 229. Ἐκκένωσις Ἀττικῆς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων.
 200. Λήωσις Ἀττικῆς ὑπὸ Φιλίππου Ε'. Συμμαχία Ἀθηναίων καὶ Ρωμαίων.
 200-86. Οἱ Ἀθηναῖοι σύμμαχοι Ρωμαίων.
 99-85. Διάσπασις τῆς συμμαχίας. Ἄλωσις Ἀθηνῶν ὑπὸ Σύλλα.
 85 π.Χ.-14 μ.Χ. Αἱ Ἀθῆναι προσκύνημα Ρωμαίων.
 52 μ.Χ. Ὁ Παῦλος ἐν Ἀθήναις.
 122-135. Ἀδριανὸς καὶ Ἀθῆναι.
 138-180. Ἰδρῦσις παγκοσμίου ἐκπαιδευτηρίου ἐν Ἀθήναις.
 101-177. Ἡρώδης Ἀττικὸς.
 175. Ἐπιδρομὴ Κοστοβύκων.
 268. Ἐπιδρομὴ Ἐρούλων. Ἐρέννιος Δέξιππος.
 324-333. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ Ἀθῆναι.

- 361-363. Ίουλιανὸς ὁ Παραβάτης καὶ Ἀθήναι.
- 402-460. Ἀθηναῖς-Εὐδοκία.
529. Ὁ Ἰουστινιανὸς Α΄ καταργεῖ τὴν αὐτονομίαν τῶν Ἀθηναίων.
- 529-1205. Πολίτευμα Ἀθηναίων ἐπὶ Βυζαντινῶν. Κωνσταντὸς Β΄ ἐν Ἀθήναις. Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία καὶ Θεοφανὸς αὐτοκράτειροι. Βασίλειος Β΄ ὁ Βουλγαροκτόνος ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (1018). Τετάρτη σταυροφορία (1204). Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος μητροπολίτης Ἀθηναίων (1180-1205).
- 1205-1456. Φραγκοκρατία ἐν Ἀθήναις. Γάλλοι δοῦκες (1205-1311). Ἴσπανοὶ δοῦκες. Καταλᾶνοι (1311-1387). Φλωρεντῖνοι Ἀτζαῖῶλαι, δοῦκες (1387-1456).
- 1456-1833. Τουρκοκρατία ἐν Ἀθήναις.
- 1458 καὶ 1460. Ὁ Μωάμεθ Β΄ ἐν Ἀθήναις.
1678. Φόνος τοῦ προύχοντος Μιχαὴλ Διμπόνα ὑπὸ Τούρκων.
1687. Κατάληψις Ἀθηναίων ὑπὸ Φραγκ. Μοροζίνη. Καταστροφή Προπυλαίων καὶ Παρθενῶνος.
- 1772-1796. Τυραννία τοῦ Χατζῆ-Ἀλῆ τοῦ Χασεκῆ.
- 1645-1654. Ἰησουῖται καὶ Καπουκῖνοι ἐν Ἀθήναις.
1674. Ἰάκωβος Βαβίνος περὶ Ἀθηναίων.
1750. Ἰωάννης Λέκας ἰδρύει σχολὴν ἐν Ἀθήναις.
- 1809-1810. Ὁ Βύρων ἐν Ἀθήναις.
1806. Σατωβριάνδος ἐν Ἀθήναις. 1816 ἡ Καρολίνα, βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας.
1812. Φιλόμουσος Ἐταιρεία.
1820. Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ Ἀττικὴ.

1821. Χατζημελέτης Χαστιεὺς πρωτοεργὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἀττικῇ.
1822. Εἰσβολὴ Ὁμέρ Βριώνη καὶ ἄλλοις. Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος ἐν Ἀθήναις. Ἰω. Γκούρας φρούραρχος.
1823. Εἰσβολὴ Ἰσοῦφ Περκόφτσαλη καὶ Ὁμέρ βέη Καρόστου.
1824. Εἰσβολὴ Δερβῆς πασᾶ. Τυπογραφία ἐν Ἀθήναις. Ἐφημερὶς τῶν Ἀθηναίων. Στάνχωπ.
1825. Σύλληψις καὶ φόνος Ὀδυσσεὺς ἐν τῷ πύργῳ τῆς Ἀκροπόλεως. Σχηματισμὸς τακτικοῦ στρατοῦ. Φαβιέρως.
1826. Ἀφιξίς Μεχμέτ Ρεσίτ τοῦ Κιουταχῆ.
- 1826-1827. Πολιορκία Ἀκροπόλεως.
1828. Ὁ Ἰω. Καποδίστριας ἐν Ἀθήναις.
1833. Ὁ Ὄθων ἐν Ἀθήναις (15 Ἰαν.).
1834. Ὁ Ὄθων ἐκ νέου ἐν Ἀθήναις (15 Φεβρ.). Τῇ 25 Φεβρ. 1834 αἱ Ἀθῆναι κηρύσσονται πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου διὰ Β.Α.
1834. Ἀφιξίς καὶ ἐγκατάστασις τοῦ Ὄθωνος τῇ 1 Δεκ. Περιγραφή Ἀθηναίων ὑπὸ συγχρόνον ξένου.
1835. Ἐνγληκίωτης Ὄθωνος. Ἐπίσκεψις Λουδοβίκου Α΄ Βαβαρίας ἐν Ἀθήναις.
1837. Ἰδρυσις Πανεπιστημίου.
1843. Ἐπανάστασις 3^{ης} Σεπτεμβρίου. Συνταγματικὸς χάρτης. Ἀπομάκρυνσις βαβαρικῶν στρατευμάτων.
1846. Διαφορὰ μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Ὁ πρέσβυς ταύτης Μουσοῦρος ἀρνεῖται ἐπικύρωσιν διαβατηρίου Καρατάσου.

1848. Διαφορά μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀγγλίας ἐξ αἰτίας Ἰσραηλίτου Πατσιφίκου. Ἀποκλεισμός Πειραιῶς.
1854. Κριμαϊκὸς πόλεμος. Ἀποκλεισμός Πειραιῶς καὶ ἐγκατάστασις γαλλικοῦ στρατοῦ.
1857. Χολέρα ἐν Πειραιῇ καὶ Ἀθήναις.
1862. Ἐπανάστασις. Ἀναχώρησις Ὀθωνος καὶ Ἀμαλίας (12 Ὀκτωβρίου).
1863. Ἐπιβίβασις βασιλέως Γεωργίου Α΄.
1864. Νέον σύνταγμα.
- 1866-68. Ἐπανάστασις Κρήτης. 1868. Διακοπὴ σχέσεων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.
1877. Ἀνακομιδὴ λειψάνων τοῦ Κοραῆ εἰς Ἀθήνας.
1886. Ἀποκλεισμός τῶν λιμένων ὑπὸ τῶν Μεγ. Δυνάμεων.
1896. Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.
1897. Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.
1898. Ἀπόπειρα κατὰ τοῦ βασιλέως Γεωργίου.
1906. Δεύτεροι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.
1909. Στρατιωτικὴ ἐπανάστασις Γουδίου.
1910. Ἐθνικὴ συνέλευσις. Πρόσκλησις Βενιζέλου.
1912. Α΄ Βαλκανικὸς πόλεμος.
1913. Β΄ Βαλκανικὸς πόλεμος.
1917. Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἀναγκάζεται ὑπὸ τῆς Συνενοήσεως νὰ ἐγκαταλίπη τὴν Ἑλλάδα. Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος, ὅστις ἀποθνήσκει (12 Ὀκτωβρ. 1919).
1920. Ἀνάκλησις Κωνσταντῖνου διὰ δημοψηφίσματος.

1922. Ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις ἀξιωματικῶν. Παράιτησις Κωνσταντῖνου ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του Γεωργίου Β΄.
1924. Μεταπολίτευσις. Ἀνακήρυξις Δημοκρατίας (24 Μαρτίου 1924).
1930. Ἐορτασμός τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς Ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ— Χώρα καὶ κάτοικοι	7
ΚΕΦ. Α' —'Ισόβιοι μονάρχαι βασιλείς (1582-1081 π.Χ.).	13
» Β' —'Απὸ Κόδρου μέχρι νομοθεσίας Σόλωνος (1081-590 π.Χ.)	32
» Γ' —'Απὸ Σόλωνος μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων (590-493 π.Χ.)	52
» Δ' — Περσικοὶ πόλεμοι μέχρι τῶν τριακονταετῶν σπονδῶν (493-446 π.Χ.)	66
» Ε' —'Απὸ τοῦ 446 μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέ- λεμου (446-431 π.Χ.)	108
» Σ' — Πελοποννησιακὸς πόλεμος (431-404 π.Χ.) .	115
» Ζ' —'Απὸ τῶν Τριάκοντα μέχρι Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Μακεδονίας (404-359 π.Χ.)	139
» Η' —'Επὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου (359-323 π.Χ.).	154
» Θ' — Μακεδονοκρατία (322-200 π.Χ.)	174
» Γ' — Ρωμαιοκρατία (200 π.Χ.-529 μ.Χ.)	200
» ΙΑ' — Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Βυζαντινῶν (529-1204).	226
» ΙΒ' — Φραγκοκρατία (1204-1456)	236
» ΙΓ' — Τουρκοκρατία (1456-1833)	249
» ΙΔ' — Ἐλευθεραὶ Ἀθῆναι (1833)	282
ΧΡΟΝΙΚΟΝ	289

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 10	στίχ. 16	τοῦ κειμένου: ἀντὶ <i>Διάκρια</i> γράφει <i>Διακριά</i> .
» 14	» 15	τοῦ κειμένου: ἀντὶ <i>πέμπτου</i> γρ. <i>ἕκτου</i> .
» 16	» 8	κάτωθεν: ἀντὶ <i>ἄξιοι τυγχάνουσιν</i> γρ. <i>ἄξιος τυγ- χάνει πρῶτος</i> .
» 29	» 3	τοῦ κειμένου: πρόσθετος μετὰ τὴν λ. ἡγεμόνα: <i>Νηλείδην</i> .
» 37	» 3	τοῦ κειμένου: ἀντὶ 737 γρ. 751.
» 38	» 2	τοῦ ὑποτίτλου: ἀντὶ 753 γρ. 751.
» 58	» 10	τοῦ κειμένου: ἀντὶ <i>πελασγικῶ</i> γρ. <i>πελαργικῶ</i> .
» 66	» 2	τοῦ ὑποτίτλου: ἀντὶ 495/94 γρ. 499-494.
» 104	» 6	τοῦ κειμένου: διάγραψε τὴν λ. καὶ.
» 108	» 4	τοῦ τίτλου: ἀντὶ 331 π.Χ. γρ. 431 π.Χ.
» 213	» 8	κάτωθεν: ἀντὶ <i>Ὀλυμπίων</i> γρ. <i>Ὀλυμπίου</i> .
» 237	» 2	κάτωθεν: ἀντὶ <i>ἀπὸ ἄχει</i> γρ. <i>ἀπὸ ἄχε</i> .

Ἡ ἐν σ. 194-196 ἀρχαία περιγραφή τῶν Ἀθηναίων, ὀφειλομένη εἰς τὸν Κλαζομένιον Ἡρακλείδην, ἀλλὰ φερομένη συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Δικαιάρχου, ἐσώθη ἐν κακῇ καταστάσει καὶ εἶνε ἐν πολλοῖς ἀτελής καὶ ἐνίοτε μάλιστα ἀκατάληπτος. Ὡς εὔρηται ἐν τῷ ἡμετέρῳ κειμένῳ ἐλήφθη ἐκ τῆς συλλογῆς Müller τῶν Ἀποσπασμάτων τῶν Ἑλλήνων ἱστορικῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἔπειτα ὁ Kaihel κατάρθωσεν, ἐν τῇ συλλογῇ *Strena Helligiana* (1900), νὰ ἀποκαταστήσῃ ἐν μέρει καλύτερον τὸ χωρίον, ἀνατυπώνομεν τὸ πρῶτον μέρος αὐτοῦ ἐδῶ, μετὰ τινων μικρῶν βελτιώσεων:

«Ἐντεῦθεν εἰς τὸ Ἀθηναίων ἐπήειν (=ἐπλησίαζον) ἄστρ' ὁδὸς δὲ ἠδεῖα, γεωργομένη πᾶσα, ἔχουσά [τι] τῇ ὄψει φιλόανθρωπον. Ἡ πόλις ξηρὰ πᾶσα, οὐκ εὐυδρος, κακῶς ἐρρυμοτομημένη διὰ τὴν ἀρχαιότητα· αἱ μὲν πολλαὶ τῶν οἰκιῶν εὐτελεῖς, ὀλίγαι δὲ χρήσιμα· ἀπιστηθεὶ δ' ἂν ἐξαίρνης ὑπὸ τῶν ξένων θεωρούμενη, εἰ αὕτη ἐστίν

ἡ προσαγορευομένη... τῶν Ἀθηναίων πόλις μετ' οὐ πολὺ δὲ πιστεύ-
σειεν ἂν τις. Ὁδεῖον ἐν τῇ οἰκουμένη κάλλιστον, θέατρον ἀ-
ξιόλογον, μέγα καὶ θαυμαστόν· Ἀθηναῖς ἱερὸν πολυτελές, ἐπό-
ψιον, ἄξιον θεάς, ὁ καλούμενος Περθεναῶν, <δ> ὑπερκείμενον τοῦ
θεάτρου μεγάλην κατάπληξιν ποιεῖ τοῖς θεωροῦσιν. Ὀλυμπι-
εῖον ἡμιτελές μὲν, κατάπληξιν δ' ἔχον τῇ τῆς οἰκοδομίας ὑπο-
γραφῇ, γενόμενον δ' ἂν μέγιστον, εἴπερ συνετελέσθη. Γυμνά-
σια τρία, Ἀκαδήμεια, Λύκειον, Κυνόσαργες, πάντα κατάδενδρά-
τε καὶ ἐδάφεισι ποώδη, σχολαὶ παντοδαπαὶ φιλοσόφων παντο-
δαπῶν, ψυχῆς ἀπάτη καὶ ἀνάπαυσις, ἐορταὶ συχναί, θεαὶ συνε-
χεῖς. Τὰ γινόμενα ἐκ τῆς γῆς πάντα ἀτίμητα καὶ πρῶτα τῇ
γεύσει, μικρῷ δὲ σπανιώτερον ἄλλ' ἢ τῶν ξένων ἐκάστοις συν-
οικειουμένη ταῖς ἐπιθυμίαις εὐάρμοστος διατριβή, περισπῶσα
τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὸ ἀρέσκον, λήθην τῆς δουλείας ἐργάζεται,
ἔστι δὲ ταῖς μὲν θεαῖς <ἡ πόλις> καὶ σχολαῖς τοῖς δημοτικοῖς ἀνε-
παίσθητος <δ> λιμός, λήθην ἐμποιοῦσας τῆς τῶν σιτίων προσ-
φορᾶς ἐφόδια δ' ἔχουσιν οὐδεμία τοιαύτη πρὸς ἡδονήν. Καὶ ἔ-
τερα δὲ ἡ πόλις ἠδέα ἔχει καὶ πολλὰ· καὶ γὰρ αἱ σύνεγγυς αὐ-
τῆς πόλεις προάστια τῶν Ἀθηναίων εἰσίν. Ἄγαθοι δὲ οἱ κα-
τοικοῦντες αὐτὴν παντὶ τεχνίτῃ περιποιῆσαι δόξαν μεγάλην,
ἐπὶ τοῖς ἐντυγχανομένοις ἐκβάλλοντες τὰς εὐημερίας. Θαυμαστόν
<δ' ἡ πόλις> λιθοξόων ἀνδρῶν διδασκαλεῖον». (Ἡ συνέχεια ὡς
ἐν τῷ κειμένῳ).

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ", Α. Ε.
ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟΝ ΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ, ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ 44

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ - Π.Τ.Δ.Ε.
ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ-ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΣΧΟΛΙΚΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (Δ.Ε.Σ.Μ.Υ.)
ΑΡΧΕΙΟ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΥ &
ΠΑΙΔ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ (Α.-Β.Α.Κ.Η.)
ΑΡΙΘΜ. ΕΙΣΑΓ. 1932 01946
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓ. 28 10 11 2011
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘ. ΔΕΩ. .... 938.912 ΚΟΝ

